

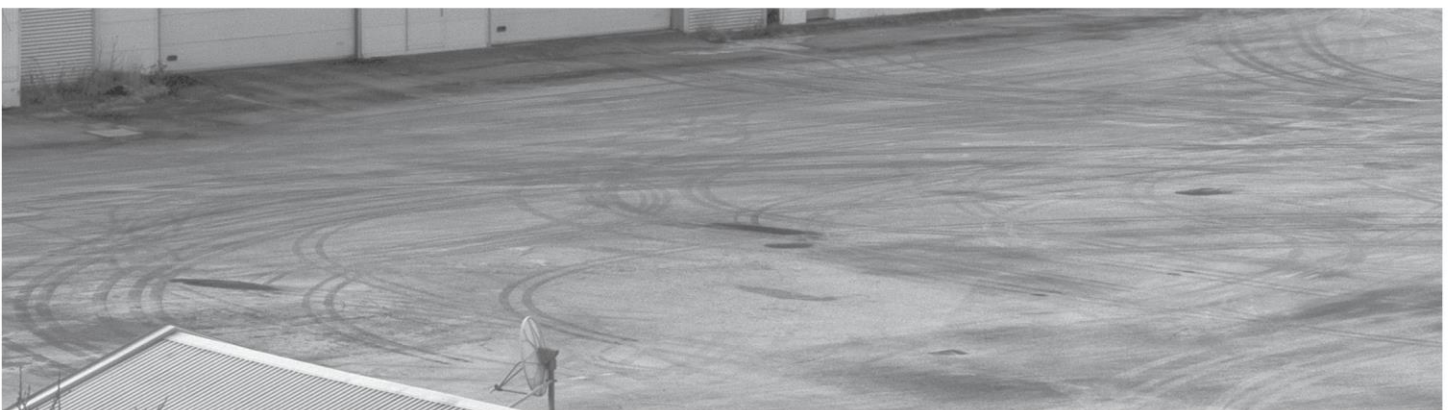

Reykjavíkurborg

LANDFYLLING Í NÝJA SKERJAFIRÐI

Viðaukahefti

Reykjavíkurborg

LANDFYLLING Í NÝJA SKERJAFIRÐI

Viðauki 1a

Skerjafjörður

Öldu- og straumálag við fyrirhugaða landfyllingu

Unnið fyrir Reykjavíkurborg

Skýrsla nr. 20.06

September 2020

Verkfræðistofan Vatnaskil

Síðumúla 28

108 Reykjavík

s. 568-1766

vatnaskil@vatnaskil.is

www.vatnaskil.is

Skýrsla nr: 20.06	Útgefið: September 2020	Fjöldi síðna: 26	Dreifing: Opin ☒ Lokuð ☐
Heiti skýrslu: Skerjafjörður. Öldu- og straumálag við fyrirhugaða landfyllingu.			
Höfundar: Gísli S. Pétursson, Ragnar Lárusson, Sveinn Óli Pálmarsson			
Verkefnisstjóri: Sveinn Óli Pálmarsson			
Útdráttur: <p>Reykjavíkurborg áformar að gera landfyllingu í Skerjafirði undir hluta fyrirhugaðrar byggðar. Vatnaskilum var falið að ákvarða öldu- og straumálag við fyllinguna til ákvörðunar frumútfærslu strandar sem gæti viðhaldið fínefnum til stuðnings lífríkis og fuglalífs á svæðinu. Til stuðnings matsins er straum- og öldusveigjulíkan af Faxaflóa og Skerjafirði beitt við mat á straumálagi og ölduhæð við fyrirhugaða landfyllingu.</p> <p>Almennt er sjávarstraumur og ölduhæð tiltölulega lág á þessu svæði. Þetta er tilkomið vegna skerja utar í firðinum, botnlegu milli Álftaness og Skildinganess auk staðbundinna aðstæðna. Dýptargögn á nærsvæði vikurinnar og gögn um botngerð og setefnaflutning á svæðinu eru af skornum skammti og takmarkar það hversu langt má ganga með greiningu á uppbyggingu nýrrar fjöru á þessu stigi. Næmnigreining á dýpi í vikinni austan við Skeljanes sýnir að sjávarstraumar og alda eru töluvert háð dýptarlegu.</p> <p>Landfylling með fláa eins og sýnt er í rammaskipulagi svæðisins hefur lítil áhrif á straum og öldu utan vikurinnar. Hins vegar, með tilkomu landfyllingarinnar er strand- og fjörolína færð nær meiri sjávarfallastraumi sem til er kominn vegna þrengingar milli landfyllingar við syðri enda nærliggjandi N-S flugbrautar og Kársness, sem mun þrengjast enn meira með tilkomu fyrirhugaðrar Fossvogsbúar. Að auki færir strand- og fjörolína nær hærri ölduhæð í vestri. Reikningar gefa til kynna að breyting verður mögulega lítil á óhreyfðum svæðum núverandi fjöru sem hafa að geyma fínefni. Þetta þarf þó að skoða nánar með uppfærðum dýptargögnum og upplýsingum um botngerð.</p> <p>Um 2,7 ha af 3,7 ha núverandi fjöru sem geymir fínefni munu hverfa undir landfyllinguna og fláa hennar. Hægt væri að halda í náttúrulega fjöru með því að minnka umfang fláans frá landfyllingunni vestan til í vikinni. Auk þess er hugsanlegt að stækka fjöruna með mótun sjávarbotns sunnan við landfyllinguna.</p> <p>Niðurstöður greininga sýna að varnargarðar munu aðeins veita staðbundið skjól fyrir öldu. Verulega stóran varnargarð þyrfti því til að skapa almennar skjólaðstæður við landfyllinguna. Í ljósi tiltölulega lágrar öldu svo innarlega í Skerjafirði gætu manngerðar botnaxlir (e. underwater berms) hugsanlega verið nýttar til að líkja eftir náttúrulegum skjólaðstæðum á svæðinu. Líkur eru á að færa mætti út fjöru til suðurs á eystri hluta vikurinnar án tilkomu varnarmannvirkja, en ef færa ætti fjöru til vesturs gæti verið nauðsynlegt að verja nýja fjöru með mannvirkjum. Þetta þarfnast nánari skoðunar. Möguleikar á stækkun fjörunnar hafa ekki verið kannaðir að fullu vegna takmarkaðra dýptargagna og upplýsinga um botngerð svæðisins.</p>			
Verkkaupi: Reykjavíkurborg		Tengiliðir verkkaupa: Auður Ólafsdóttir	
Lykilorð: Fossvogur, Skerjafjörður, landfylling, setmyndun, straumar, alda, líkangerð, straumlíkan, öldusveigja			

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit	4
Myndaskrá	5
1. Inngangur	6
2. Gögn og viðmiðanir.....	6
3. Aðstæður í Skerjafirði	6
4. Landfylling	8
5. Flatarmál fínefnasvæða	9
5.1. Áhrif fláa	9
5.2. Varnargarðar og botnmótun	9
6. Samantekt	10
Heimildir	11
Myndir	12

Myndaskrá

Mynd 1. Fyrirhuguð landfylling (sýnt með grænum lit) er staðsett í víkinni milli landfyllingar við syðri enda nærliggjandi N-S flugbrautar og Skildinganes.	13
Mynd 2. Dýptargrunnur Skerjafjarðar í líkani.	14
Mynd 3. Öldurós í spápunkti með hnitin 64.0°N 23.0°V.	14
Mynd 4. Ölduhæð í Skerjafirði fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomatíma á flóði.	15
Mynd 5. Ölduhæð í við Skeljanes fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomatíma á flóði.	16
Mynd 6. Straumhraði á útfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.	17
Mynd 7. Straumhraði á aðfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.	18
Mynd 8. Áætlað fjörusvæði þar sem fínefni eru til staðar. Sjá má að landfylling (sýnt með grænum lit) og flái hennar (sýnt með bleikum lit) ganga töluvert á núverandi fínefnasvæði.	19
Mynd 9. Straumhraði á útfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi þegar landfylling með fláa er til staðar. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.	20
Mynd 10. Straumhraði á aðfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi þegar landfylling með fláa er til staðar. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.	21
Mynd 11. Ölduhæð fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomatíma á flóði þegar landfylling með fláa er til staðar.	22
Mynd 12. Straumhraði á útfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi þegar landfylling án fláa er til staðar. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.	23
Mynd 13. Straumhraði á aðfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi þegar landfylling án fláa er til staðar. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.	24
Mynd 14. Ölduhæð fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomatíma á flóði þegar landfylling án fláa er til staðar.	25
Mynd 15. Dæmi um áhrif varnargarðs. Sýnd er ölduhæð fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomatíma á flóði með 200 m löngum garði.	26

1. Inngangur

Reykjavíkurborg fól Vatnaskilum að ákvarða öldu- og straumálág við fyrirhugaða landfyllingu í Skerjafirði til ákvörðunar frumútfærslu strandar sem viðhaldið getur fínefnum. Fyrirhuguð landfylling er staðsett í vikin milli landfyllingar við syðri enda nærliggjandi N-S flugbrautar og Skildinganess (sjá mynd 1). Fyrirhugað er að útfæra ströndina við landfyllinguna með sem náttúrulegustum hætti og stuðla að því að setefni haldist á svæðinu til stuðnings lífríkis.

Við matið var í grunninn notast við straum- og öldusveigjulíkan Vatnaskila af Faxaflóa og Skerjafirði sem einnig var notað til mats á áhrifum fyrirhugaðrar brúar í Fossvogi (Vatnaskil, 2019a) og við frummat á áhrifum landfyllingar og varnargarðs á strauma og hugsanlegt botnrof og setmyndun í Skerjafirði (Vatnaskil, 2019b). Skortur er á dýptarmælingum á svæðinu sem takmarkar upplausn dýptargrunns og þar með hversu langt hægt er að ganga að sinni með greiningu á uppbyggingu nýrrar fjöru.

Fyrirhuguð landfylling var sett inn í líkanið í þeirri mynd sem kom fram í fyrri greiningu Vatnaskila á svæðinu (Vatnaskil, 2019b). Ekki lágu fyrir upplýsingar um legu nýrrar fjöru eða fláa frá landfyllingu að öðru leyti en fram kemur í rammaskipulagi svæðisins (ASK arkitektar o.fl., 2018).

2. Gögn og viðmiðanir

Dýptarmælingar af Skerjafirði koma frá Sjósmælingum Íslands og innihalda m.a. fjölgeislamælingar frá árinu 2017, framkvæmdar af Vegagerðinni. Mælingar á dýpi nálægt ströndu, sér í lagi innan stór-streymisfjöru, eru takmarkaðar. Á nærsvæði landfyllingarinnar þar sem dýptargögn vantar er dýpi gróflega áætlað út frá loftmyndum og hæðarlínum frá Reykjavíkurborg.

Ekki liggja fyrir upplýsingar um magn, uppruna eða kornastærðir hugsanlegs setefnis sem gæti borist að svæðinu. Er því ekki unnt á þessu stigi að meta hver uppsöfnun setefna kann að vera yfir lengri sem skemmri tíma. Notast er við straum- og öldusveigjulíkan til að meta aðstæður við núverandi ástand og fyrir mismunandi útfærslu fjörunnar við landfyllinguna. Jafnframt er stuðst við gróft mat á staðsetningu og stærð svæða með fínefnum í núverandi fjöru.

Niðurstöður líkanreikninga á ölduhæð og straumhraða eru skoðaðar og er metið hvaða aðstæður eru á þeim svæðum þar sem fínefni eru mögulega til staðar í núverandi fjöru. Við mat á mismunandi útfærslum fjörunnar er gert ráð fyrir að svæði sem sýna sambærilegar aðstæður vegna straums og öldu geti hugsanlega viðhaldið fínefnum.

3. Aðstæður í Skerjafirði

Syðri strönd Reykjavíkur einkennist af vogskornum ströndum allt frá Nauthólsvík í Fossvogi að Bakkavík á Seltjarnanesi. Vafalaust er þessi mótun tilkomin vegna samspils náttúruafla eins og öldufars og sjávarfallastrauma og jarðfræðieiginleika svæðisins. Hólmar nefnast sker sem liggja milli Álftaness og Skildinganess nokkru austan við Löngusker. Hólmar og botninn umhverfis þá setja mark sitt á sjávarfallastrauma og öldufar Skerjafjarðar. Norðan við Hólma myndar botninn eins konar þröskuld en sunnan við skerinn liggur dýpri renna sem er dýpst nærri Eyri á Álftanesi (mynd 2). Stærstur hluti þess vatns sem berst inn fyrir Hólma rennur sunnan við þá og því eru sjávarfallastraumar norðar í

innanverðum Skerjafirði og inn Fossvoginn lægri samanborið við strauma við Bessastaðanes og inn að Kópavogi og Arnarnesvogi.

Öldurós spápunkts í Faxaflóa (mynd 3) sýnir að suðvestanáttin er algengasta öldustefna úthafsöldunnar en Skerjafjörðurinn er opnastur fyrir vestlægri öldustefnu. Mynd 4 sýnir reiknaða ölduhæð í Skerjafirði fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomutíma. Almennt lækkar ölduhæð umtalsvert eftir því sem innar dregur í Skerjafjörð og merkjanlega lækkun má sjá innan við Hólma. Vegna skjólmyndunar frá Eyri á Álftanesi og frá Hólum verður ölduhæð lægri sunnar í innanverðum Skerjafirði en norðar.

Þegar alda færast nær Skeljanesi fer botn og fjara að setja svip sinn á öldufar, sér í lagi við grynningar nærri nesinu sjálfu þar sem gamla olfubirgðastöðin stóð áður og nú er skolpdælustöð Veitna. Grynningarnar veita fjörunni austan við þær töluvert skjól fyrir öldu og straumi. Almennt er ölduhæð tiltölulega lág í vikinni, að miklu leyti undir 1,0 m fyrir viðmiðunaratburðinn (sjá mynd 5). Niðurstöður líkanreikninga gefa engu að síður til kynna að álag við botn á nærsvæði fyrirhugaðrar landfyllingar vegna öldu geti verið hærra en búast megi við fyrir svæði sem geymir fínefni eins og virðist vera til staðar í fjörunni. Þetta kemur mögulega að einhverju leyti til vegna takmarkaðra upplýsinga um dýpi og kornastærð botnefnis. Fyrir miðri vikinni nær alda með kenniölduhæð hærra en 1 m fyrir viðmiðunaratburð (mynd 5) að teygja sig inn í vikina á kafla. Þetta er tilkomið vegna staðbundins dýpis á milli skerja beint sunnan af skolpdælustöðinni.

Á undanförunum áratugum hefur verið þrengt að mynni Fossvogs með tilkomu landfyllinga, bæði við syðri enda N-S flugbrautar og á Kársnesi. Með tilkomu Fossvogsbrúar mun mynnið þrengjast enn meira og valda marktækri aukningu í straumhraða staðbundið nærri brúaropinu. Mun aukningin ná allt að 400 m frá brúnni og gæti straumhraði aukist um 5-25% (Vatnaskil 2019a). Á útfalli (mynd 6) virðist núverandi landfylling vegna flugbrautarinnar beina sjávarstraumi að mestu fram hjá vikinni sem veldur lágum straumhraða næst ströndinni og á stærstum hluta fjörunnar. Straumhraði eykst lítillega næst Skeljanesinu þar sem staðbundið dýpi er á milli skerja. Á aðfalli (mynd 7) er skjól frá straumi sjávarfalla næst ströndinni alveg frá Skildinganesi og að eystri enda vikurinnar. Veldur þetta lágum straumhraða í allri vikinni og allt að 100 m út frá Skeljanesi.

Næmnigreining sýnir að botndýpi getur haft töluverð áhrif á mat á straumhraða vegna sjávarfalla. Eins og áður hefur komið fram liggja ekki fyrir dýptarmælingar í næsta nágrenni fjörunnar. Veikir það því óneitanlega matið á álagi við botn, sér í lagi næst ströndinni. Á það við fyrir bæði öldu og sjávarföll. Engu að síður bendir almennt lágur straumhraði í vikinni og sú staðreynd að töluvert er af fínefnum nú þegar á svæðinu til þess að ekki sé nægt álag á botni til að valda verulegu rofi eða róti vegna sjávarfalla á fínefninu sem er í fjörunni. Þarna virðast almennt vera aðstæður þar sem efni getur setið óhreyft á tiltölulega stóru svæði. Þar sem fínefni er til staðar og tiltölulega lítið álag frá öldu og straumi má leiða að því líkum að efnið fái að sitja og þjappast nokkuð óáreitt.

Ekki liggja fyrir ítarleg gögn um botngerð í vikinni, en í eldri rannsókn á botngerð Skerjafjarðar er svæðið flokkað sem möl og sandur, þar sem leir er eingöngu um 8% af efninu á staðnum (Arnbór Garðarsson og Kristín Aðalsteinsdóttir, 1977). Jafnframt er lítið vitað um hvaða efni berst að jafnaði í fjöruna eða hversu mikið efni sest á svæðinu. Alls óvíst er hvort efni berist í fjöruna í nægilega miklu magni til að geta stutt við uppbyggingu nýrrar fjöru á æskilegum tímaramma. Gera má ráð fyrir að koma þurfi efni fyrir í nýrri fjöru þar til frekari rannsóknir hafa verið gerðar sem stutt geta við mat á flutning efna á svæðinu. Ekki er unnt að framkvæma mat á hugsanlegum stærðargráðum af efni sem er á hreyfingu innan Skerjafjarðar í þessari samantekt vegna skorts á gögnum, en vel mætti leggja mat á hugsanlega tímakvarða fyrir efni til að setjast í nýja fjöru með nánari upplýsingum um botngerð og botndýpi í næsta nágrenni við fyrirhugaða fyllingu.

Fjaran sjálf virðist samanstanda af klóþangsfjöru, sandfjöru og hugsanlega leirum. Notast var við ljósmyndir og loftmyndir til að meta gróflega stærð þeirra fjörusvæða þar sem fínefni er til staðar. Svæðið er gróflega metið um 3,7 ha (mynd 8). Full ástæða er til að endurmeta þetta út frá haldbærri skoðun og mælingum á staðnum.

4. Landfylling

Í rammaskipulagi Skerjafjarðar er lögð áhersla á að leitast verði við að líkja eftir náttúrulegri strönd með notkun grjóts af sömu stærðargráðu og fjölbreytileika eins og er nú í fjörunni. Í rammaskipulaginu segir enn fremur að landfyllingin komi til með að hafa neikvæð áhrif á lífríki fjörunnar sem fyrir er. Áhersla er lögð á að ný strönd verði með náttúrulegu yfirbragði þar sem líklegt er að lífríki geti þrífist (ASK arkitektar o.fl., 2018). Í samtölum Vatnaskila við fulltrúa Reykjavíkurborgar og ASK arkitekta hefur komið fram að vilji sé fyrir því að ganga í mótvægisáðgerðir til þess að bæta upp fyrir tapaða fjöru með myndun nýrra fjörusvæða út frá landfyllingunni. Samhliða þessu er vilji til þess að takmarka eins og kostur er rask á fjöru þar sem fínefni eru þegar að finna.

Leitast er við að landfylling með fláa í öldu- og straumlíkani endurspegli þær myndir sem sýndar eru í rammaskipulaginu. Jafnframt er gert ráð fyrir brúaropi vegna fyrirhugaðrar Fossvogsbrúar, líkt og gert er ráð fyrir í rammaskipulagi svæðisins.

Landfylling, flái og brú hafa lítil áhrif á straumhraða vegna sjávarfalla í næsta nágrenni víkurinnar, hvort sem er á útfalli (mynd 9) eða aðfalli (mynd 10). Með landfyllingunni færast strandlínán þó nær straumnum sem liggur frá brúaropi Fossvogsbrúar.

Að sama skapi eru áhrif á ölduna lítil. Svæði með um 0,5 – 0,75 m ölduhæð myndast austast við landfyllinguna fyrir vestanöldu með 1 árs endurkomutíma. Þar gætu hugsanlega skapast ný fínefnasvæði. Þetta kemur til vegna fláans sem færir fjörulínuna lengra út og stuðlar að því að draga úr orku öldunnar utar. Flóðlína færast jafnframt utar og mun liggja nær tungunni þar sem ölduhæð er yfir 1 m fyrir viðmiðunaratburðinn (mynd 11). Má því búast við að hærri alda verði nær landi en er við núverandi aðstæður. Ekki er útilokað að þetta gæti haft áhrif á fyrirliggjandi fínefni í fjörunni sem væru næst fæti fláans og jafnvel á möguleika fínefna að haldast á fláanum í nágrenni þessa svæðis. Þetta þarf að kanna nánar með bættum dýptargrunni og upplýsingum um botngerð.

Það svæði sem nú hefur að geyma fínefni er líklegt til að halda því efni áfram ef frekari skoðun á samspili ölduhæðar og fláa mun gefa til kynna óbreytt ölduálag á botni næst fæti fláans. Stærð fjöru þar sem fínefni er til staðar mun hins vegar minnka að lágmarki um það svæði sem landfyllingin og fláinn fara yfir (sjá mynd 8). Gróflega metið væri þannig um 1,0 ha eftir af óhreyfðum fínefnasvæðum með tilkomu fyllingarinnar í stað 3,7 ha fyrir. Eins og áður kom fram er óvíst hvort að efni berist að svæðinu í nægilegu magni til að raunhæft væri að láta náttúruna um að færa efni í nýja strönd.

Sambærilegar aðstæður eru til staðar í fláanum við landfyllinguna eins og eru til staðar við núverandi fjöru m.t.t. sjávarfallastrauma og ölduhæðar. Mögulegt er því að efni sem myndi berast að svæðinu, hvort sem er með náttúrulegum hætti eða af mannavöldum, geti þar sest og haldist óhreyft ef meiri botnhalli fláans verkar ekki gegn þessu ferli. Þetta þarf að skoða nánar samhliða uppfærðum líkanreikningum með bættum dýptargrunni og upplýsingum um botngerð á svæðinu. Mesta flatarmál sem gæti mögulega haldið fínefnum í fláanum er um 3,8 ha.

5. Flatarmál fínefnasvæða

5.1. Áhrif fláa

Skoðuð var næmni sjávarfallastrauma, ölduhæðar og öldustefnu fyrir halla fláa við landfyllingu. Var fláinn tekinn út í líkaninu og landfylling höfð með lóðréttri brún. Slík breyting myndi auka hluta fjörunnar sem helst óhreyfður eftir framkvæmdir. Heildarsvæði óraskaðrar fjöru myndi þá vera um 2,8 ha. Með þessari breytingu væri þó ekki verið að skapa ný fjörusvæði, t.a.m. austar á fyllingunni þar sem flái þar gæti hugsanlega skapað aðstæður á töluvert stóru svæði fyrir ný fínefnasvæði. Lítil breyting er á sjávarfallastraumi (útfall, mynd 12 og aðfall, mynd 13) en flóðlína færist að landfyllingu og verður því stærri hluti fjörunnar blautur. Aldan breytist lítið (mynd 14) nema helst í allra næsta nágrenni landfyllingarinnar þar sem fláinn væri annars. Austast á landfyllingunni eykst aldan lítilla samanborið við landfyllingu með fláanum. Það er aðallega vegna þess að fjöruvína færist að flóðlínu og aldrei þornar við suðaustur hluta landfyllingarinnar. Á móti stækkar svæðið með lágri öldu við Skeljanesið sem er í skjóli vegna skerjanna sunnan af skólþælustöðinni á Skeljanesi. Breytilegur flái með svipuðum halla og gert er ráð fyrir í rammaskipulagi austast á landfyllingunni en meiri halla vestast á henni gæti verið ákjósanleg lausn til að halda í sem mest af núverandi fínefnasvæðum vestan til í vikinni og skapa ný fínefnasvæði austar í henni. Unnt er að skoða þetta nánar með uppfærðum dýptargrunni og upplýsingum um botngerð.

5.2. Varnargarðar og botnmótun

Könnuð voru áhrif varnargarða frá Skeljanesi til mats á hvort hægt væri að mynda skjól frá öldu til að auka svæði þar sem fínefni geta sest. Eins og fram hefur komið virðast aðstæður til að efni geti sest nokkuð góðar í vikinni nú þegar. Væri þá varnargarður gerður helst til stuðnings frekari uppbyggingu á botni til að skapa grynningar þar sem fínefni geta sest.

Til að meta möguleg áhrif af uppbyggingu varnargarðs og næmni líkaniðurstaðna um öldu- og straumálág fyrir tilkomu garðs voru prófaðar nokkrar útfærslur af gördum í lengdum frá 100-300 m í tveimur stefnum út frá Skeljanesi; til suðvesturs og til suðurs. Reyndust áhrif varnargarða vera helst í allra næsta nágrenni garðanna, í nokkurn veginn vörpuðu flatarmáli aftan við garðana í stefnu öldunnar. Voru því áhrif garðanna mest með aukinni lengd þeirra og suðlægari stefnu (sjá dæmi á mynd 15 fyrir 200 m garð í stefnu til suðurs). Búast má við að straumhraði geti aukist við enda varnargarða. Áhrif þeirrar straumhraðaaukningar voru ekki metin á þessu stigi þar sem straumhraðaaukningin er háð endanlegri hönnun garðsins. Óvíst er hvort aðgerð sem þessi leiði af sér verulega auknar líkur á fínefnasöfnun innan þess hluta skjólsvæðisins sem þegar hefur fínefni að geyma, né á því svæði sem unnt væri að byggja upp fjöru og ná fram á móta aðstæðum og fyrir eru á núverandi fínefnasvæðum. Ljóst má hins vegar vera að lengd garðs þarf að vera umtalsverð til að veita aukið skjól eftir því sem austar dregur í vikinni og væri því um töluvert mannvirki að ræða. Hugsanlega mætti allt eins ná fram markmiðum um lágt ölduálag með því að byggja upp botnaxlir (e. underwater berms), eins konar grjótvarnir neðan sjávarborðs, til að líkja eftir þeim náttúrulegu skjóláhrifum sem skerin sunnan af skólþælustöðinni veita. Þannig mætti draga úr orku öldunnar með því að þvinga hana til að brotna áður en hún berst að fjörunni. Mætti þá byggja upp stærri fjöru og auka flatarmál svæðis þar sem fínefni gæti fengið að sitja. Þetta þarfnast þó nánari skoðunar með uppfærðum dýptargrunni og upplýsingum um botngerð.

Hægt væri að mynda stærri fjöru til suðurs með því að minnka dýpi við syðsta hluta landfyllingarinnar. Hugsanlega mætti gera þetta án frekari varna ef hugað er að því að færa fjöruna ekki í of mikið dýpi

eða í straumhraðaaukninguna sem rekja má frá mynna Fossvogs. Ef færa ætti út ströndina til vesturs gæti hins vegar verið þörf á frekara skjóli með tilkomu varnarmannvirkja, t.a.m. varnargarðs eða botnaxla. Möguleikar á stækkun fjörunnar hafa ekki verið kannaðir frekar og nauðsynlegt væri að hanna endanlega útfærslu með nákvæmari dýptarupplýsingum og helst með frekari rannsóknum á botngerð svæðisins og kornadreifingu efna.

6. Samantekt

Aðstæður í vikinna við Skeljanes eru almennt hagstæðar m.t.t. öldu- og straumálags og virðast nokkuð góðar til að halda fínum setefnum á botni fjörunnar ef horft er til þess fjörusvæðis sem geymir fínefni þar nú. Fínefni hafa sest á afmörkuðum hluta svæðisins (u.þ.b. 3,7 ha, mynd 8) þar sem saman fer lág ölduhæð og lágur straumur. Þetta svæði er gróflega áætlað út frá ljósmyndum og loftmyndum og því aðeins til viðmiðunar. Frekari kortlagning og greining á botnseti er nauðsynleg fyrir fullnægjandi mat á svæðinu.

Með tilkomu landfyllingar mun töluverður hluti þess svæðis fara undir fyllinguna og fláa hennar. Ætla má að eftir verði um 1,0 ha óhreyfður að því gefnu að ekki komist hreyfing á fínefni nærri fæti fláans vegna samspils hans og ölduálags rétt utan við hann. Stemma mætti stigum við þessu með því að takmarka hversu langt fláinn gengur út á fjöruna. Jafnframt mætti auka skjóláhrif og jafnvel stækka fjörusvæði sem haldið gæti fínefnum með botnmótun og gerð botnaxla sem líkja eftir þeirri náttúrulegu skjólmyndun sem skerin sunnan af skólþælustöðinni við Skeljanes veita. Enn fremur getur hluti fláans hugsanlega haldið fínefnum en skoða þarf nánar möguleg áhrif meiri botnhalla sem verður á fláa samanborið við halla þess fínefnasvæðis sem fyrir er. Allt að 3,8 ha, aðallega á suðaustur hluta fláa fyllingarinnar gæti þannig mögulega komið til viðbótar sem fjörusvæði sem geymir fínefni. Nauðsynlegt er að greina þetta betur ásamt öðrum niðurstöðum með uppfærðum líkanreikningum byggða á nýjum dýptargögnum og upplýsingum um botngerð. Slík greining myndi styðja við endanlega hönnun.

Þannig mætti með frekari öflun gagna um botngerð, dýpi og hugsanlegan setflutning á svæðinu leggja frekara mat á botnág út frá greiningum á straum- og öldu. Ef gögn eru af nægjanlegum gæðum væri jafnframt mögulegt að leggja mat á setefnasöfnun við fyrirhugaða landfyllingu.

Frumútfærsla strandar byggð á niðurstöðum líkanreikninganna leyfir nokkuð svigrúm inn í nánara hönnunarferli með hliðsjón af þeim markmiðum sem þar verða efst á baugi, að höfðum fyrirvara um þær takmarkanir sem skortur á dýptargögnum og upplýsingum um botngerð veldur. Ekki er tekin afstaða til þess hvort fínefni setjist á svæðin þar sem ekki eru forsendur til þess og ekki hefur farið fram kortlagning botnefna né greining á setefnaflutningum á svæðinu. Einungis er því lagt mat á hvort svæðin geti hugsanlega haldið fínefnum sem eru til staðar eða verða borin í svæðin. Tekið er tillit til þeirra forsendna sem fram hafa komið í samtölum Vatnaskila við fulltrúa Reykjavíkurborgar og ASK arkitekta um að vilji sé fyrir því að ganga í mótvægisáðgerðir til þess að bæta upp fyrir tapaða fjöru með myndun nýrra fjörusvæða út frá landfyllingunni. Samhliða þessu er vilji til þess að takmarka eins og kostur er rask á fjöru þar sem fínefni eru þegar að finna. Meginþættir frumútfærslunnar eru þannig eftirfarandi:

- Myndun landfyllingar og fláa hennar samkvæmt rammaskipulagi skilur einungis eftir um 1,0 ha af 3,7 ha þess svæðis sem geymir fínefni vestan til í vikinna. Mögulega kemur á móti hluti flatarmáls í fláa landfyllingarinnar sem gæti haldið fínefnum, allt að u.þ.b. 3,8 ha, en þetta er bundið töluverðri óvissu á þessu stigi.

- Takmarka mætti stærð fláa landfyllingarinnar nærri núverandi fínefnasvæði vestan til í vikinni þannig að allt að 2,8 ha af fínefnasvæðinu yrði eftir. Samhliða þessu mætti hugsanlega auka flatarmál fláans austar með landmótun.
- Með botnmótun má enn frekar stækka það fjörusvæði sem haldið getur fínefnum. Koma helst tvær útfærslur til greina:
 - Stækkun fjöru til suðausturs frá núverandi fínefnasvæði inn á lágöldusvæði. Gæti þurft viðbótar botnmótun til öldulækkunar.
 - Stækkun fjöru til vesturs frá núverandi fínefnasvæði. Er mögulega erfiðara vegna hærri öldu þar og þyrfti því líklega að verja með botnmótun eða varnarmannvirkjum. Flatarmál mögulegrar stækkunar er jafnframt mun minna.
- Einnig mætti hugsanlega stækka hlutfall fjöru sem myndi halda fínefnum með því að verja fyrir öldu og skapa þannig aðstæður til setmyndunar á stærra svæði. Þetta væri mögulega hægt með botnmótun, gerð botnaxla eða uppbyggingu varnarmannvirkja. Skoða má nánar möguleika á þessu sviði með uppfærðum líkanreikningum byggða á nýjum dýptargögnum og upplýsingum um botngerð.

Af ofangreindu má ráða að nauðsynleg næstu skref gagnvart útfærslu strandarinnar við fyrirhugaða landfyllingu í Skerjafirði eru öflun betri gagna um dýpi, botngerð og setflutning á svæðinu, og uppfærð líkangreining á öldu- og straumálági til ákvörðunar á raunhæfum valkostum við uppbyggingu fjörunnar. Jafnframt mætti leggja mat á setefnasöfnun við fyrirhugaða landfyllingu ef gögnin leyfa.

Heimildir

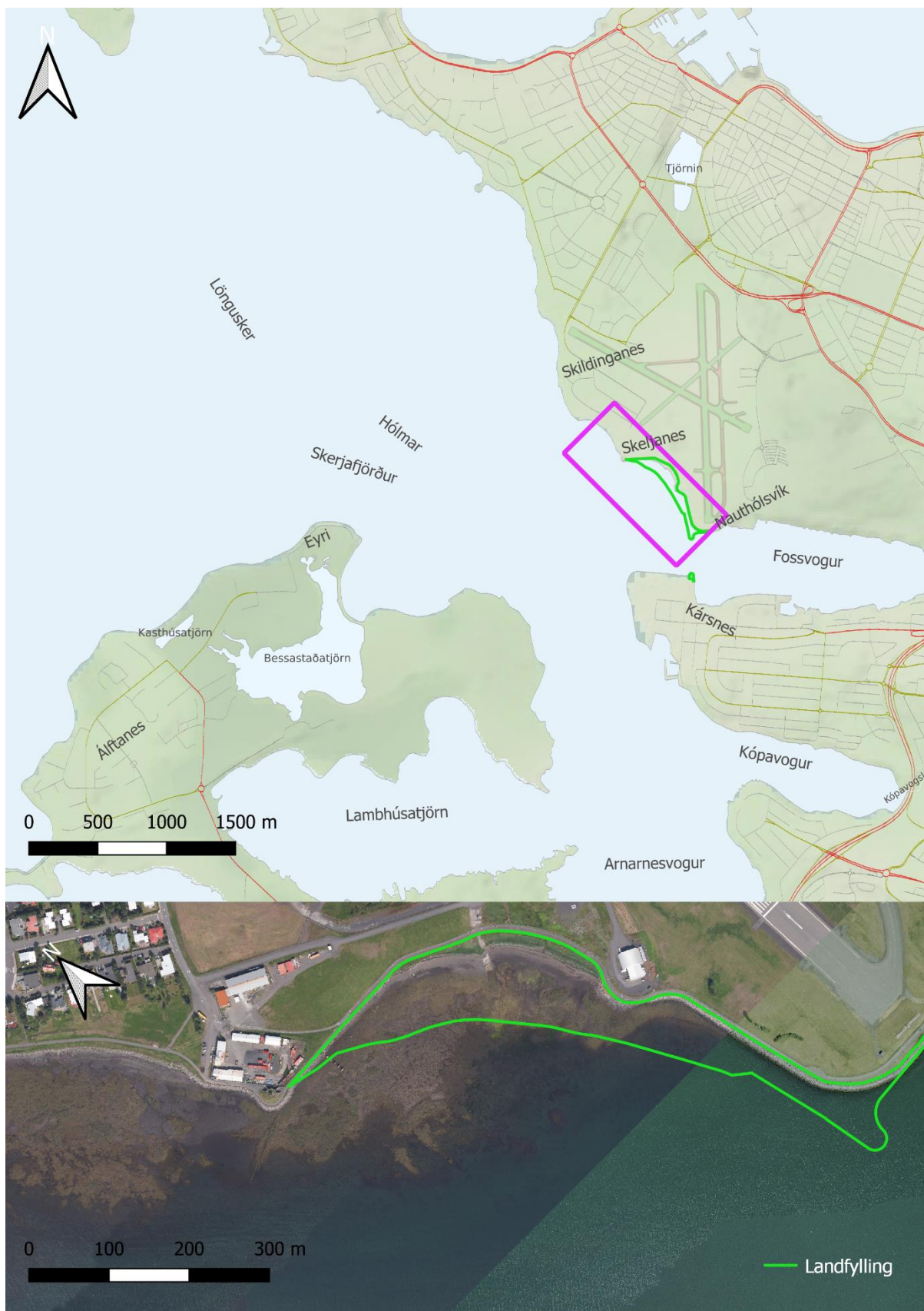
Arnpór Garðarsson og Kristín Aðalsteinsdóttir, 1977. Rannsóknir í Skerjafirði. I. Botndýralíf. Niðurstöður könnunar í júní 1975. Líffræðistofnun Háskólans, fjölrit nr. 9. Reykjavík 1977.

Vatnaskil, 2019a. Fossvogur. Mat á áhrifum fyrirhugaðrar brúar með straum- og vatnsgæðalíkani. Unnið fyrir Reykjavíkurborg og Kópavogsbæ. Skýrsla nr. 18.10, janúar 2019.

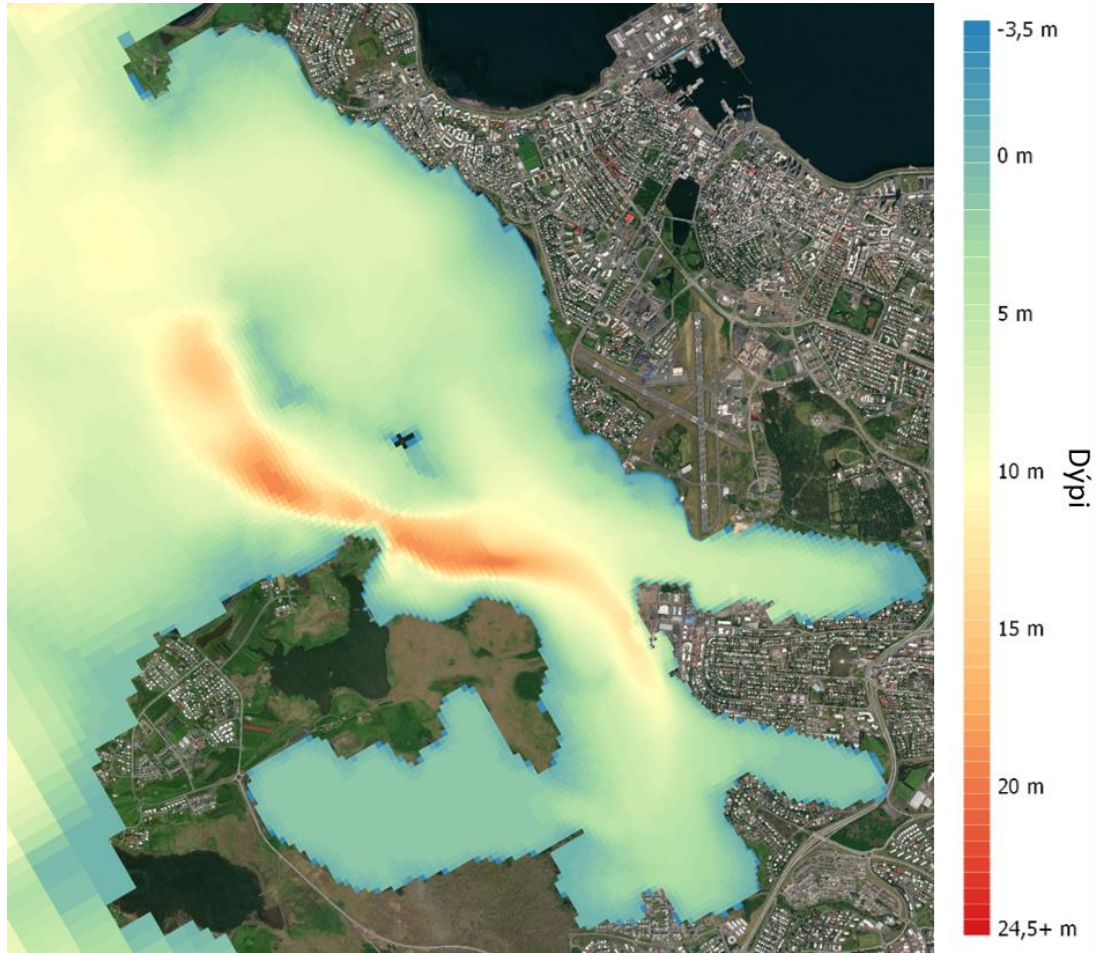
Vatnaskil, 2019b. Frumskoðun á áhrifum landfyllingar og varnargarðs í Skerjafirði á strauma, öldufar og áhrifasvæði botnrofs og uppsöfnunar sets. Unnið fyrir Reykjavíkurborg. Minnisblað MB-19.07, mars 2019.

ASK arkitektar, Efla og Landslag. Skerjafjörður. Rammaskipulag, greinagerð og leiðarljós. Unnið fyrir Umhverfis- og skipulagssvið Reykjavíkurborgar. 15. maí 2018.

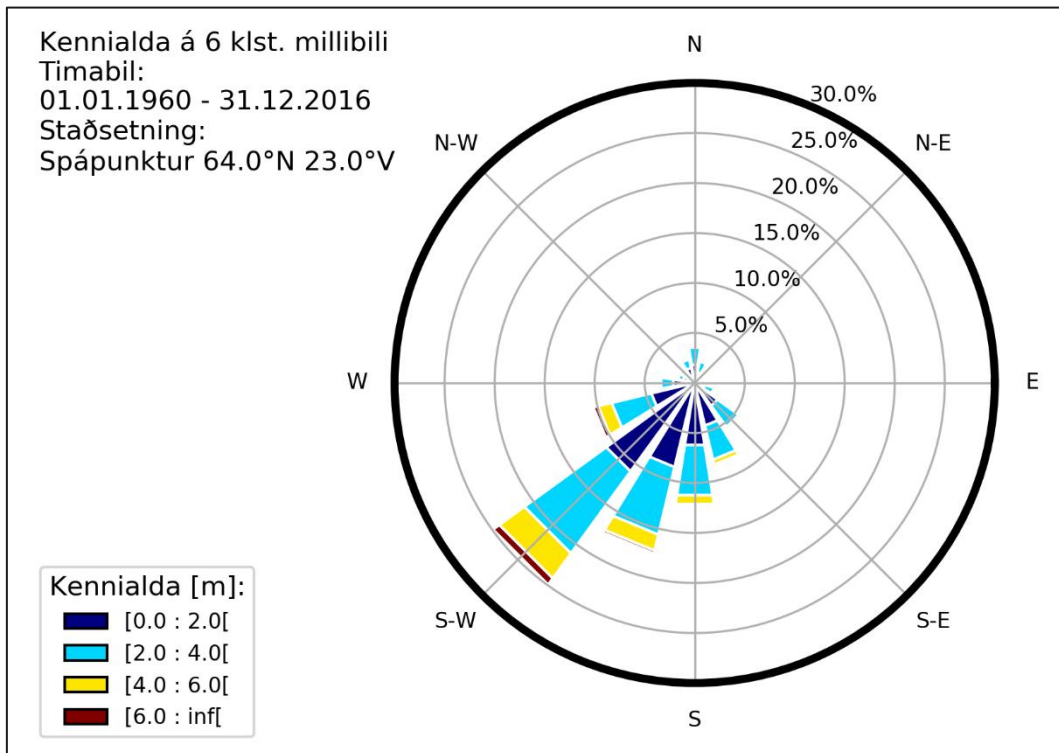
Myndir

Mynd 1. Fyrirhuguð landfylling (sýnt með grænum lit) er staðsett í víkinni milli landfyllingar við syðri enda nærliggjandi N-S flugbrautar og Skildinganes.

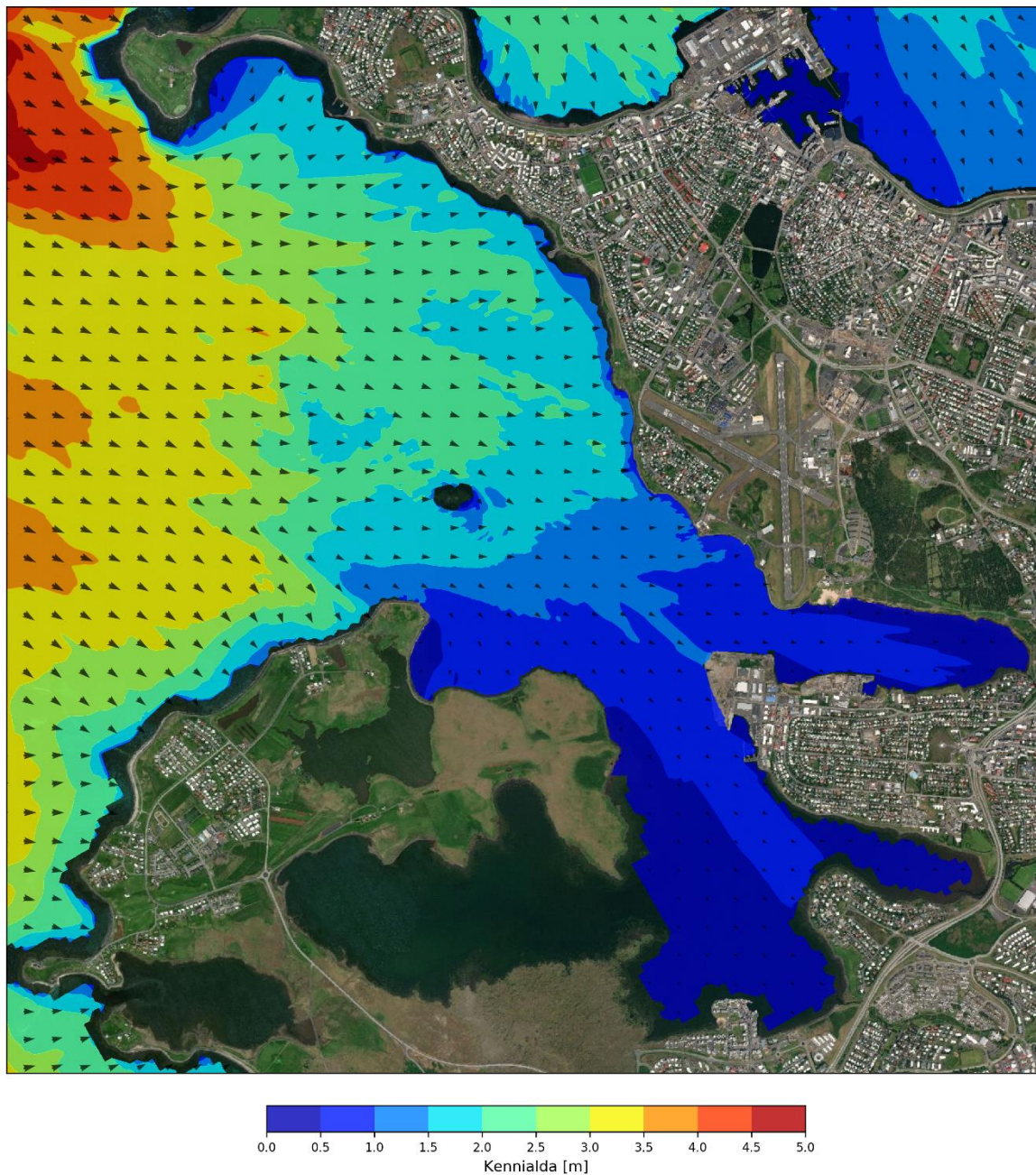

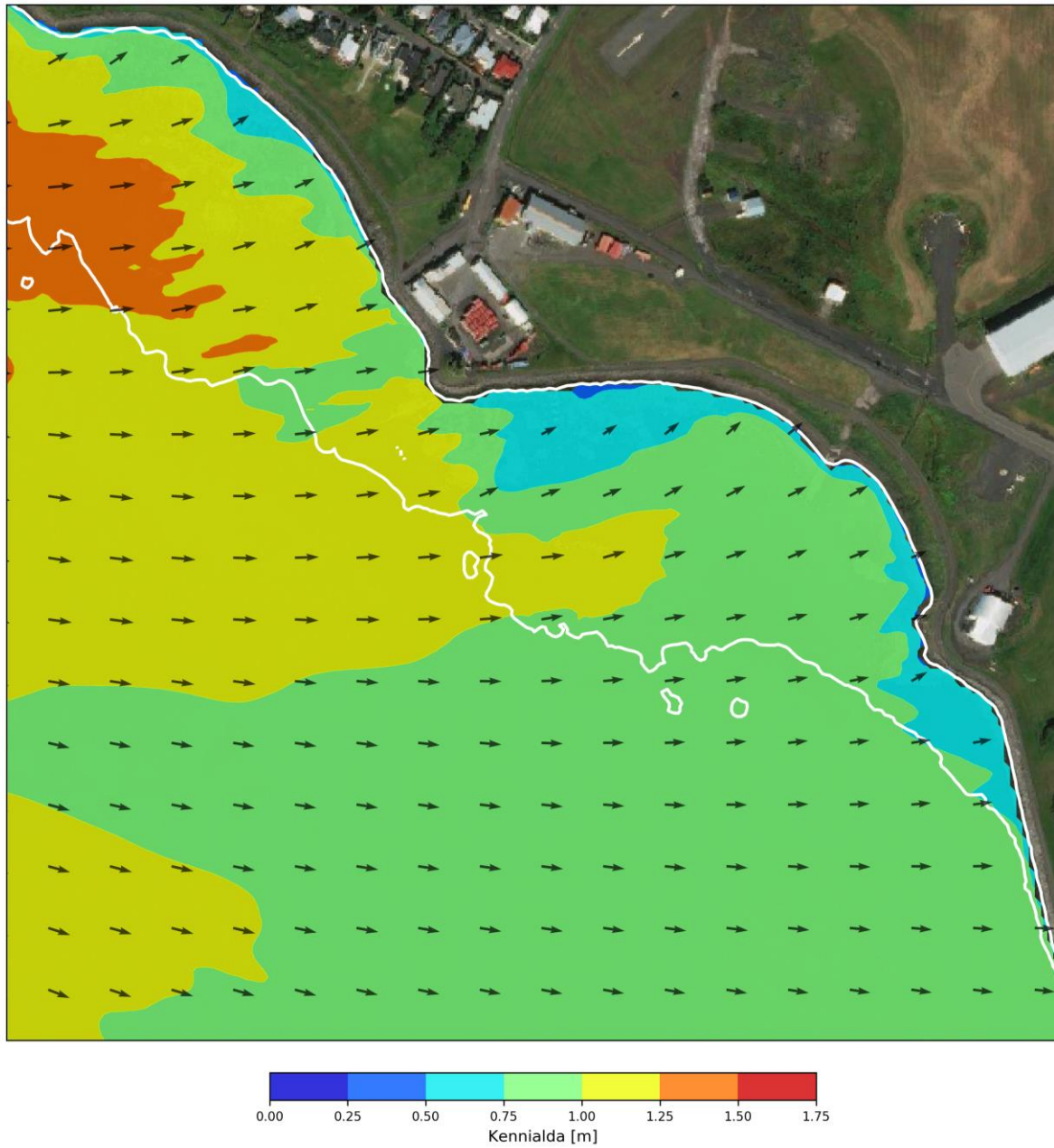
Mynd 2. Dýptargrunnur Skerjafjarðar í líkani.

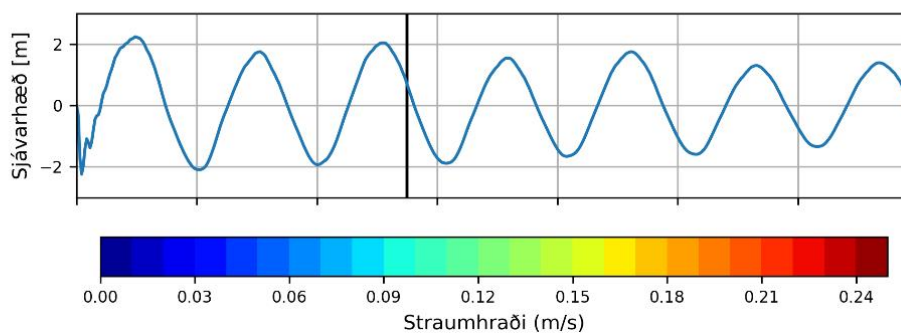
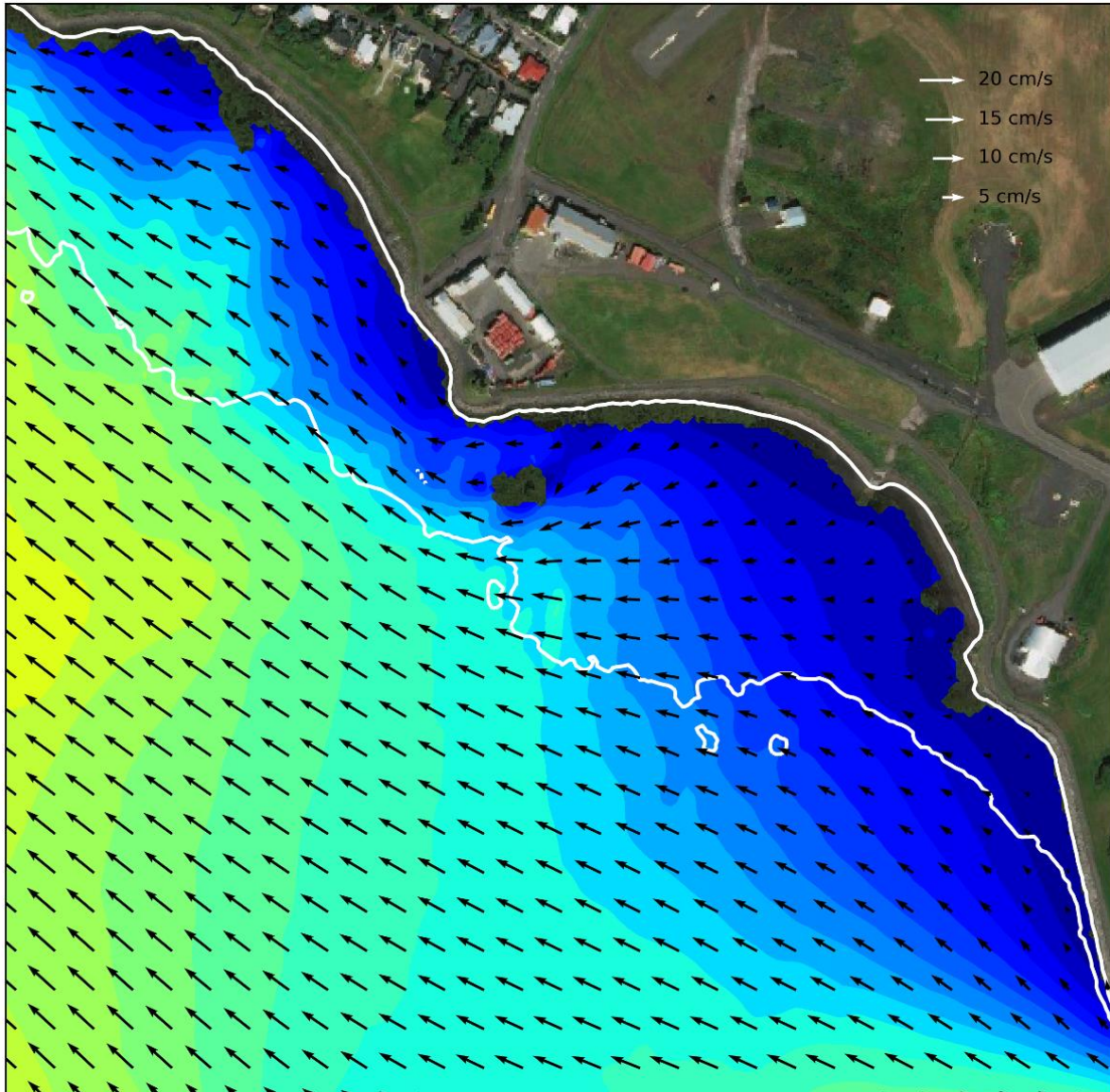
Mynd 3. Öldurós í spápunkti með hnitin 64.0°N 23.0°V.

Vestan úthafsalda með 1 árs endurkomutíma

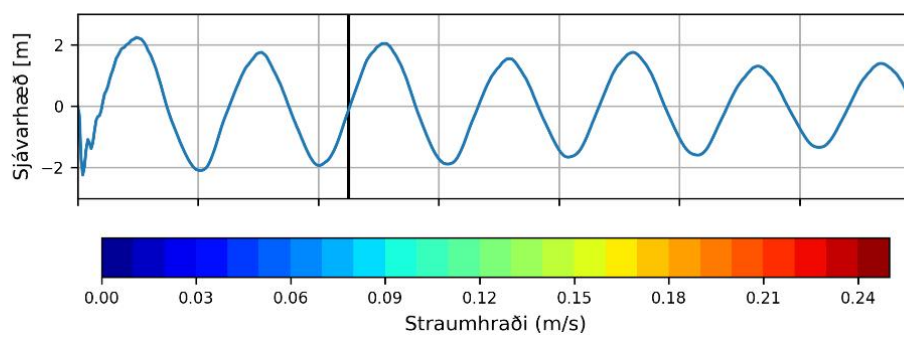
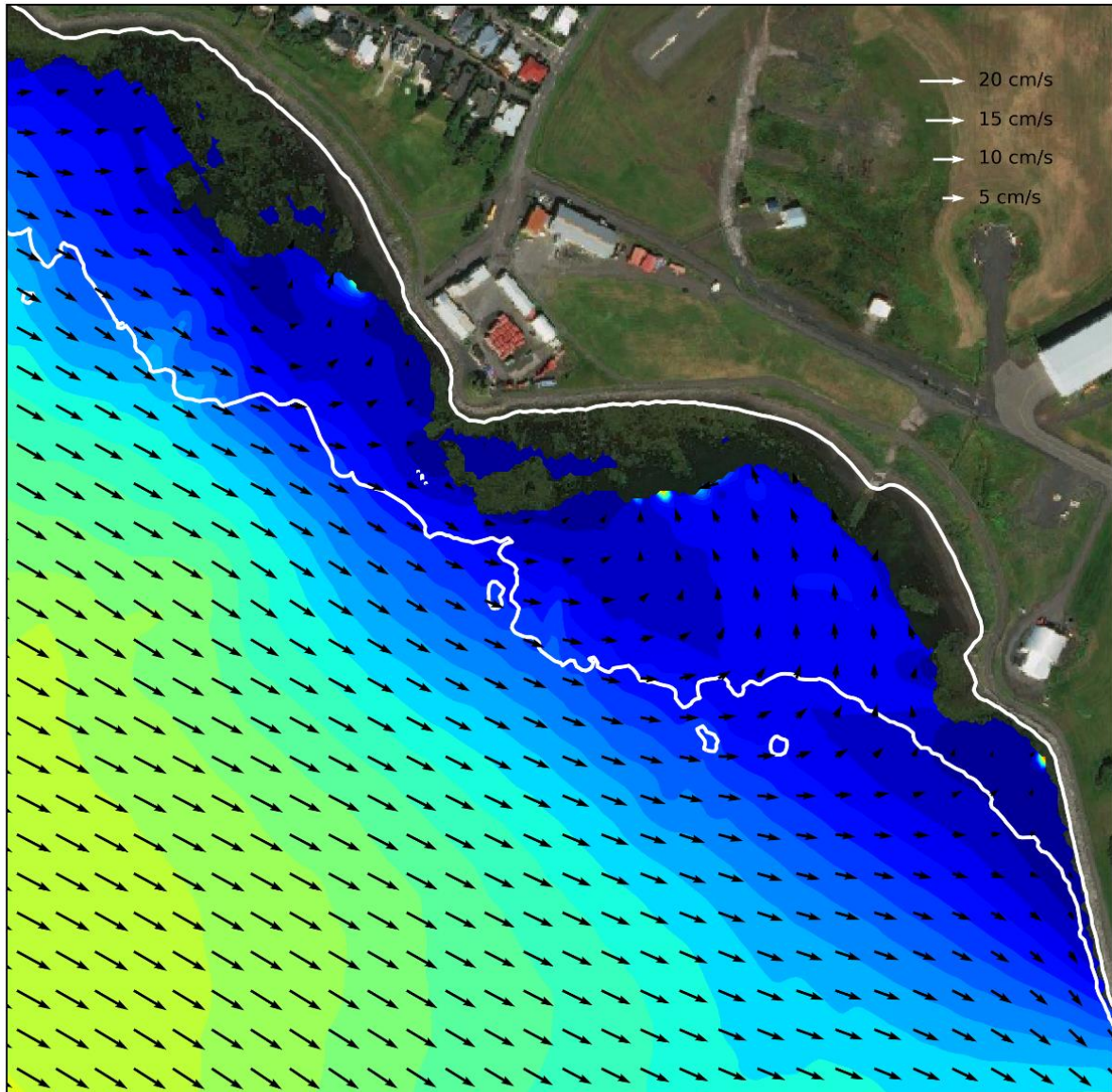
Mynd 4. Ölduhæð í Skerjafirði fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomatíma á flóði.

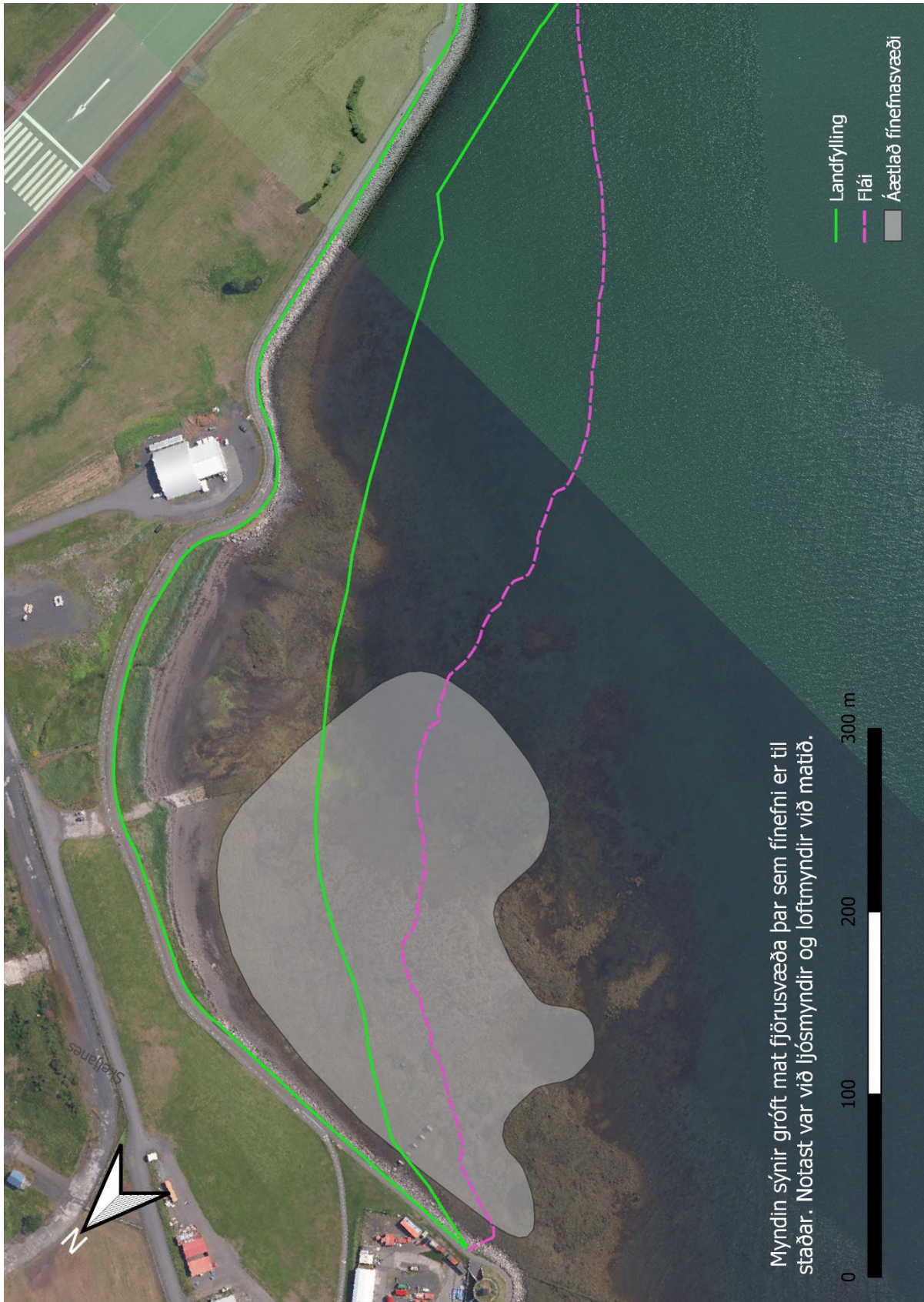
Mynd 5. Ölduhæð í við Skeljanes fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomatíma á flóði.

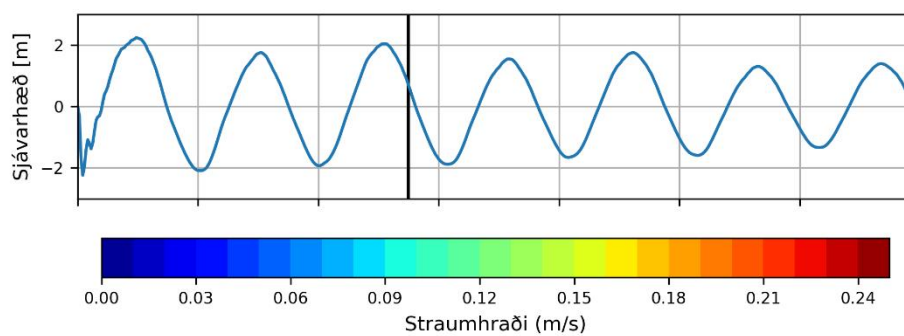
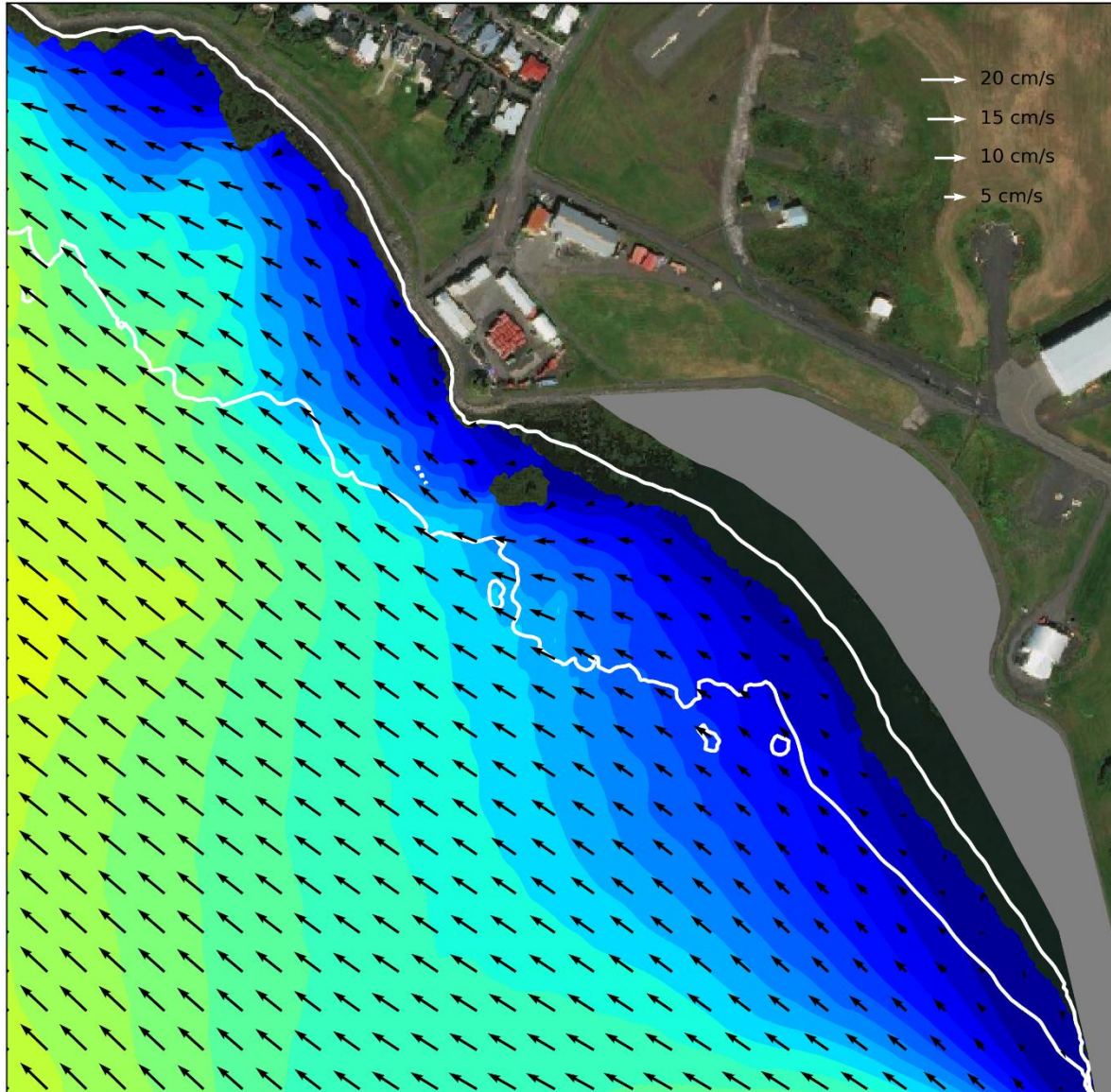
Mynd 6. Straumhraði á útfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.

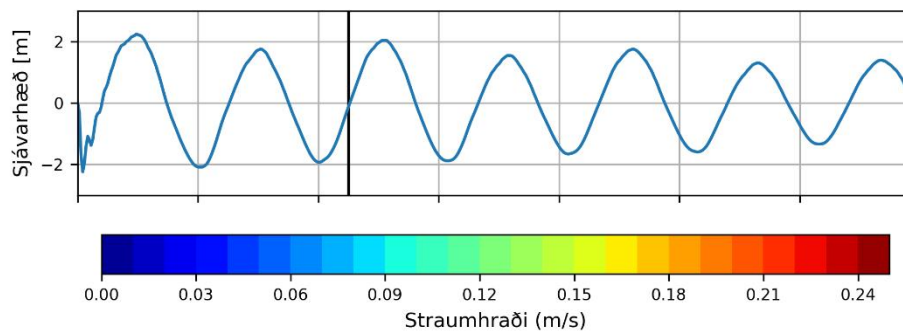
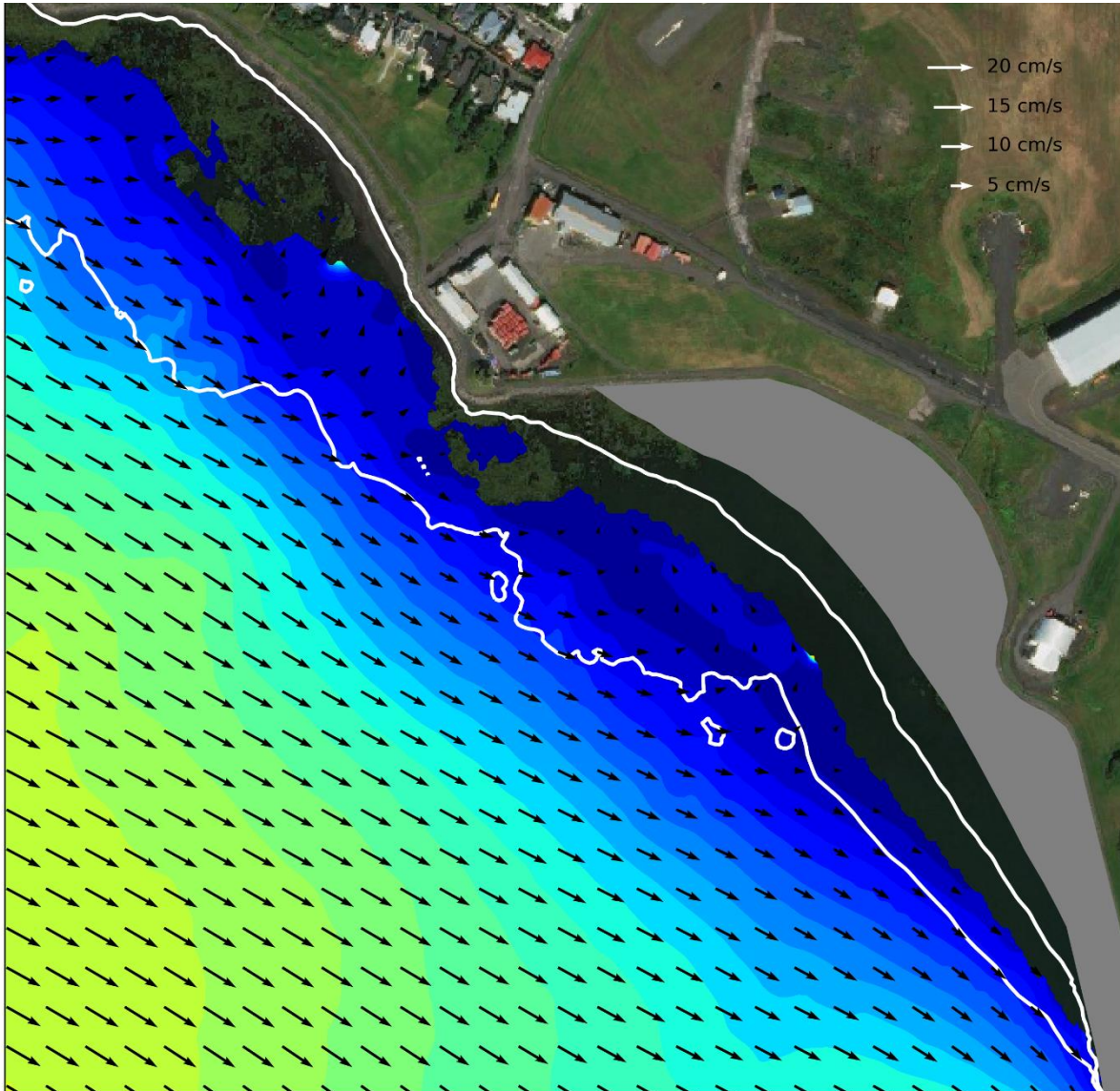
Mynd 7. Straumhraði á aðfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.

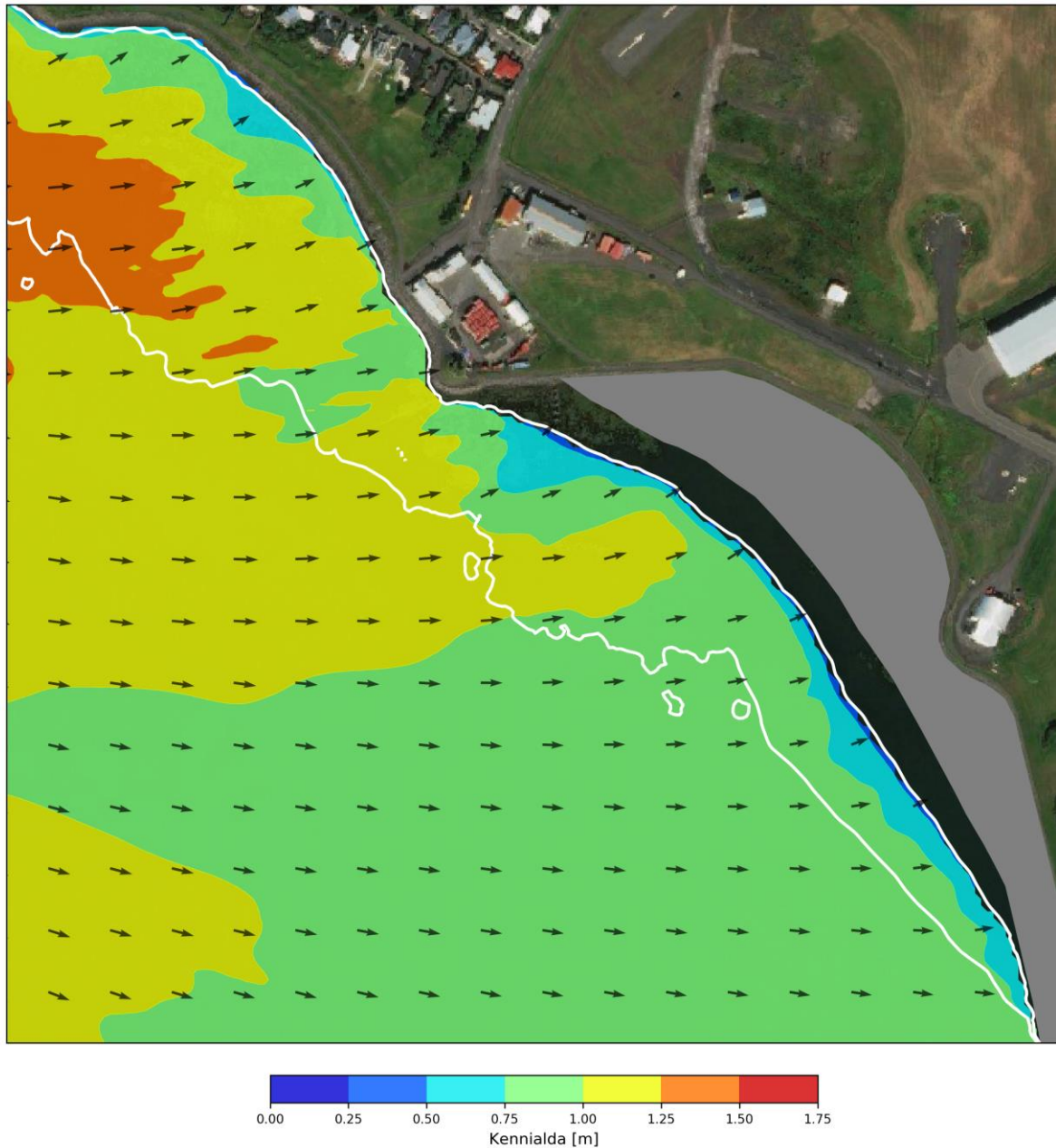
Mynd 8. Áætlað fjörusvæði þar sem fínefni eru til staðar. Sjá má að landfylling (sýnt með grænum lit) og flái hennar (sýnt með bleikum lit) ganga töluvert á núverandi fínefnasvæði.

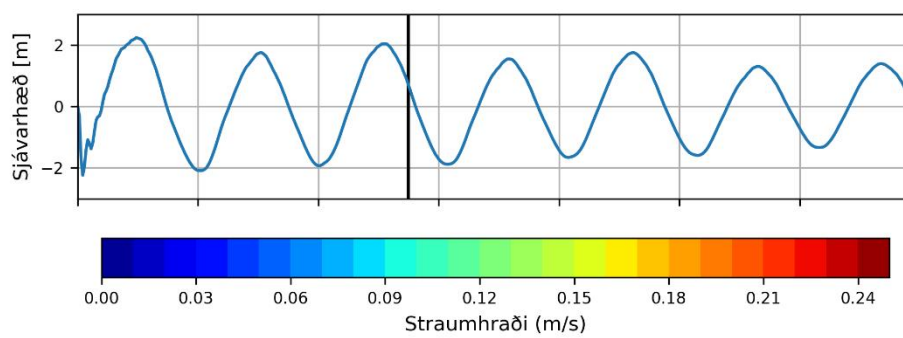
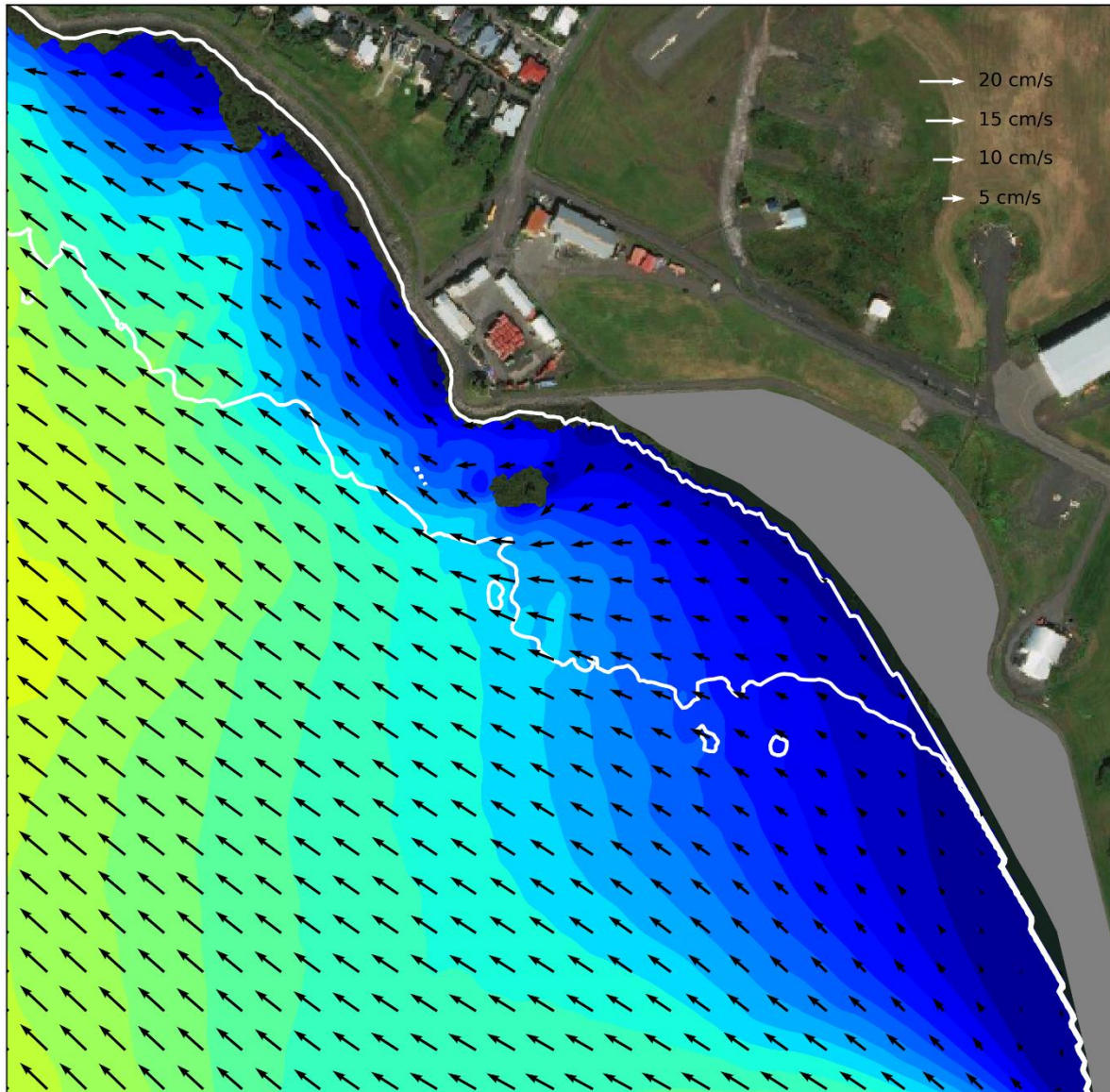
Mynd 9. Straumhraði á útfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi þegar landfylling með fláa er til staðar. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.

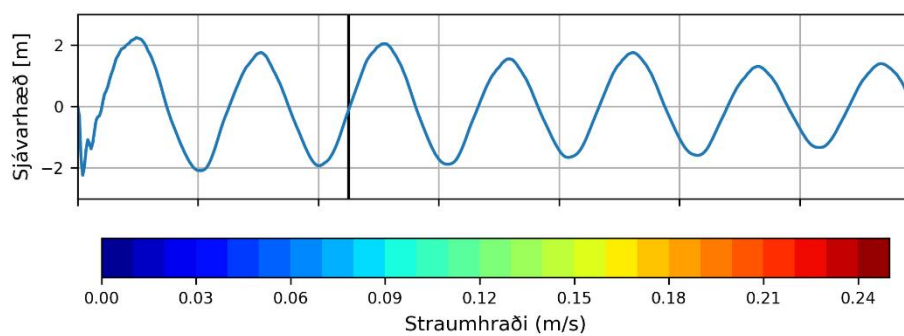
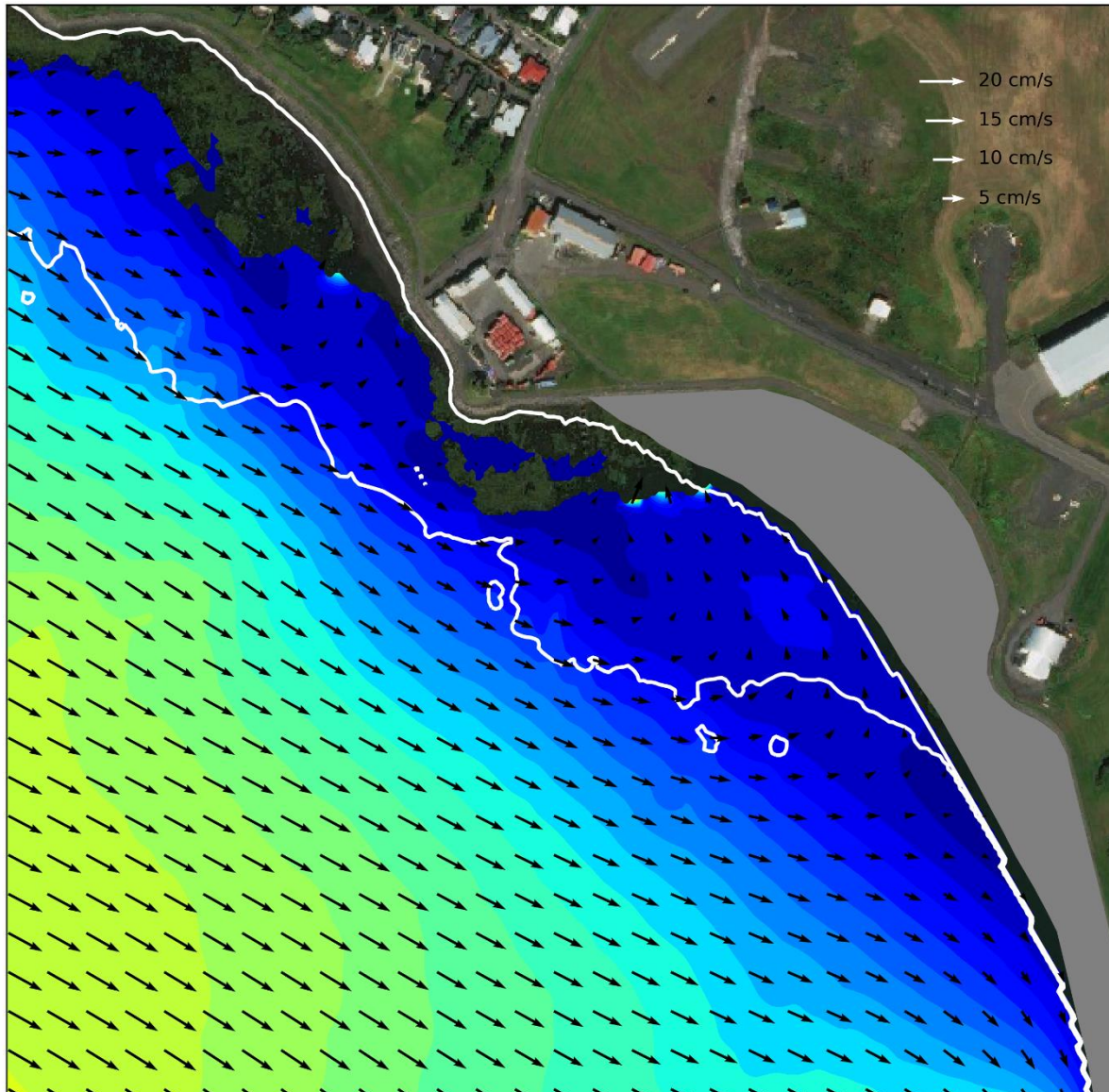
Mynd 10. Straumhraði á aðfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi þegar landfylling með fláa er til staðar. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.

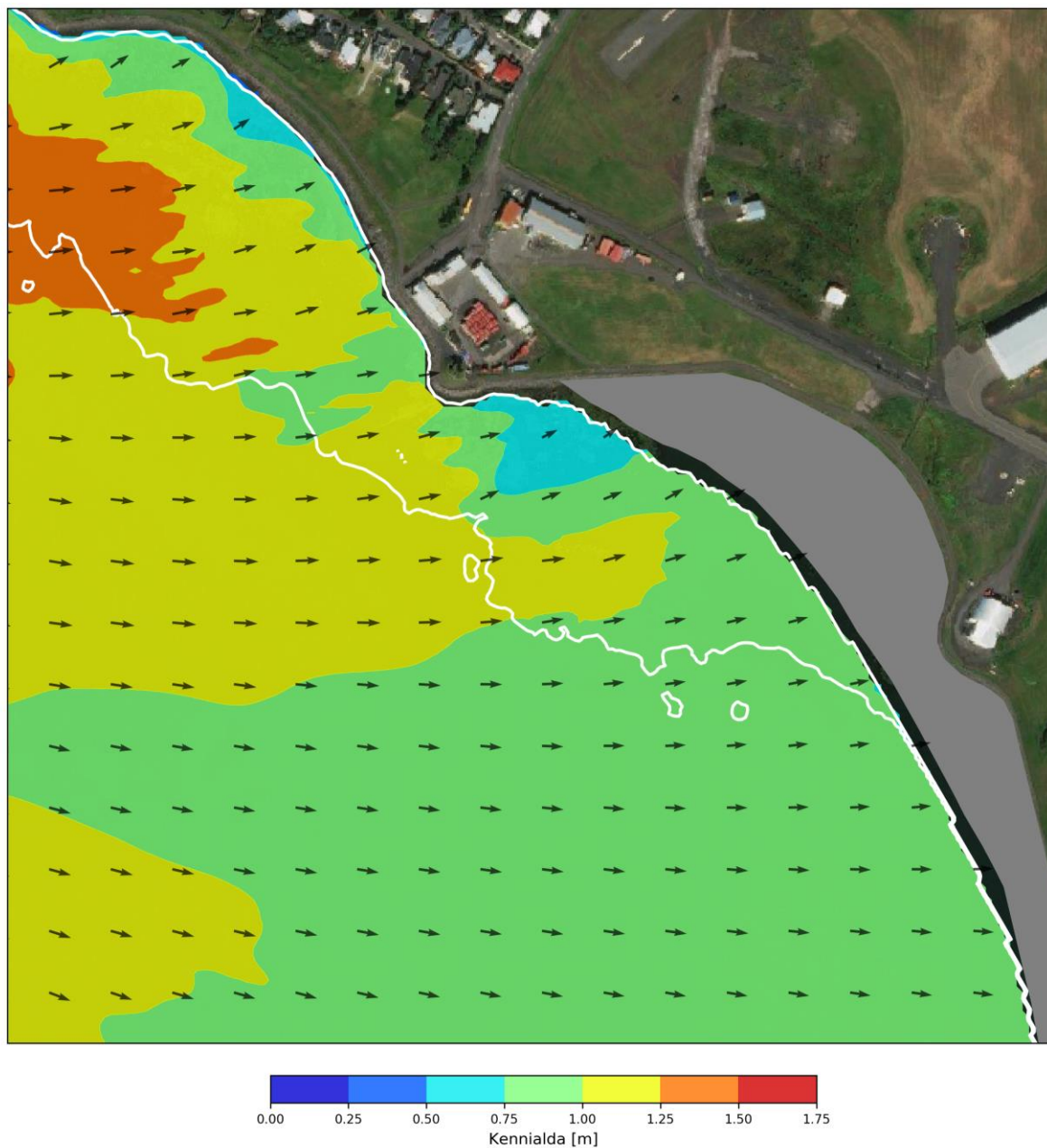
Mynd 11. Ölduhæð fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomatíma á flóði þegar landfylling með fláa er til staðar.

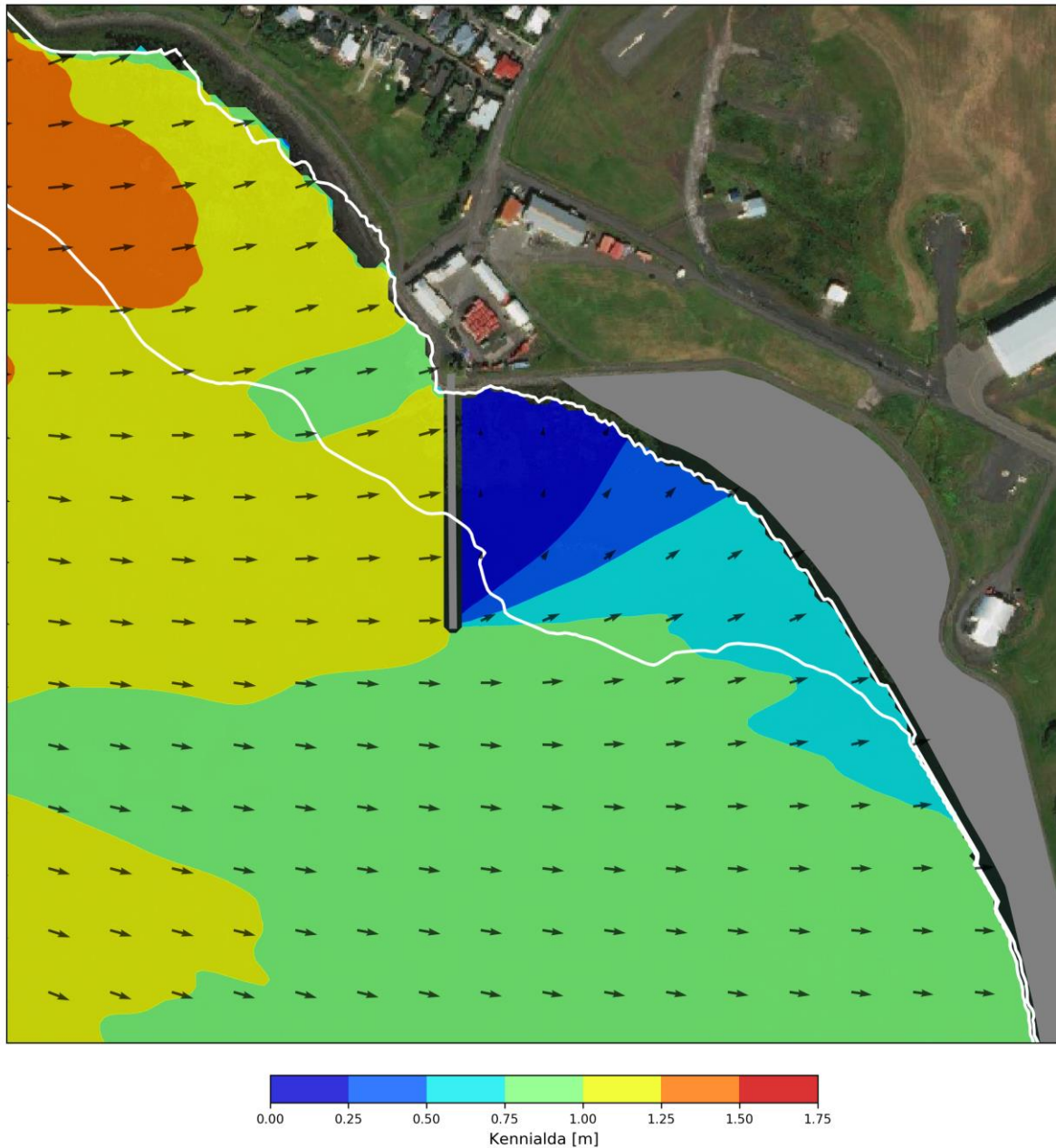
Mynd 12. Straumhraði á útfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi þegar landfylling án fláa er til staðar. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.

Mynd 13. Straumhraði á aðfalli vegna sjávarfalla á stórstraumi þegar landfylling án fláa er til staðar. Hvítar línur sýna áætlaða fjöru- og flóðlínu.

Mynd 14. Ölduhæð fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomatíma á flóði þegar landfylling án fláa er til staðar.

Mynd 15. Dæmi um áhrif varnargarðs. Sýnd er ölduhæð fyrir vestan öldu með 1 árs endurkomatíma á flóði með 200 m löngum garði.

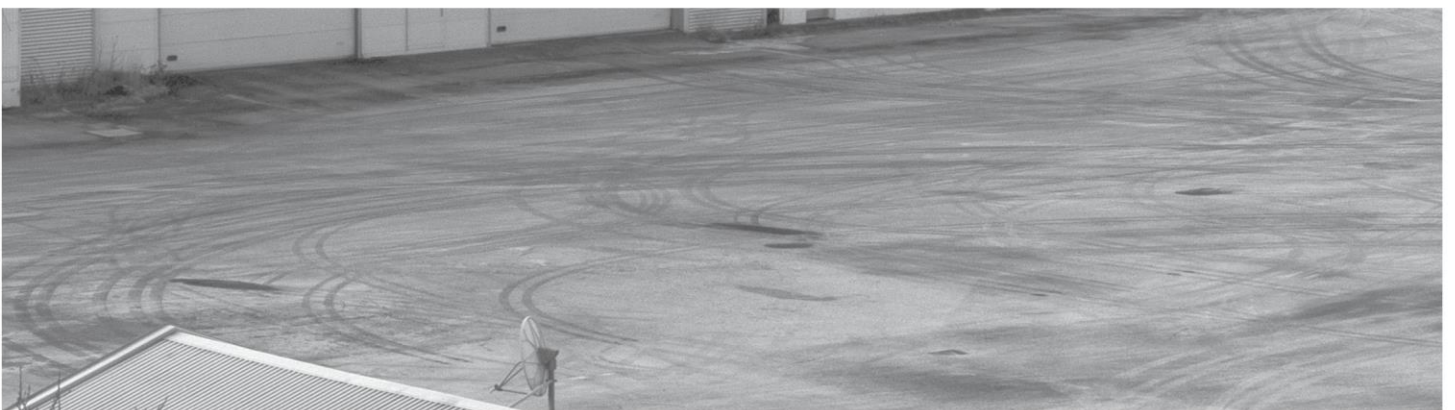

Reykjavíkurborg

LANDFYLLING Í NÝJA SKERJAFIRÐI

Viðauki 1b

Skerjafjörður

Frumútfærsla mótvægisaðgerða til endurheimtar
flatarmáls fínefnasvæða

Unnið fyrir Reykjavíkurborg

Skýrsla nr. 21.02

Apríl 2021

Verkfræðistofan Vatnaskil

Síðumúla 28

108 Reykjavík

s. 568-1766

vatnaskil@vatnaskil.is

www.vatnaskil.is

Skýrsla nr: 21.02	Útgefið: Apríl 2021	Fjöldi síðna: 17	Dreifing: Opin ☒ Lokuð ☐
Heiti skýrslu: Skerjafjörður. Frumútfærsla mótvægisáðgerða til endurheimtar flatarmáls fínefnasvæða.			
Höfundar: Gísli S. Pétursson, Sveinn Óli Pálmarsson			
Verkefnisstjóri: Sveinn Óli Pálmarsson			
Útdráttur: <p>Reykjavíkurborg áformar uppbyggingu landfyllingar í Skerjafirði undir hluta fyrirhugaðrar byggðar. Landfyllingin mun fara yfir hluta fjörunnar sem geymir fínefni sem styðja lífríki svæðisins. Vatnaskilum var falið að ákvarða frumútfærslu mótvægisáðgerða sem miða að því að endurheimta flatarmál fínefnasvæða sem tapast með tilkomu landfyllingarinnar. Straum- og öldusveigjúlíkani Vatnaskila af Faxaflóa og Skerjafirði var beitt við mat á aðstæðum við núverandi ástand sem og með tilkomu fyrirhugaðrar landfyllingar og mótvægisáðgerða.</p> <p>Aðstæður á núverandi fínefnasvæði voru kortlagðar og notaðar til viðmiðunar við myndun nýrra fínefnasvæða. Niðurstöður greiningarinnar benda til þess að einna helst þurfi að horfa til halla fjörunnar, ölduhæðar, meðalstraumhraða og mesta straumhraða á útfalli og aðfalli á stórstreymi. Núverandi fínefnasvæði er gróflega metið um 3,7 ha að flatarmáli. Lágmarks flatarmál fínefnasvæðisins sem fer undir landfyllinguna og fláa hennar er um 1,2 ha. Með auknum fláa tapast stærri hluti fínefnasvæðisins. Jafnframt þrengir aukinn flái að nýtilegu svæði til endurheimtar flatarmáls fínefnasvæðis sem fer undir landfyllinguna.</p> <p>Botnöxl vestan af svæðinu virkar mjög vel til að lækka öldu og lækkar hún einnig straumhraða lítilla. Botnöxl er lágrestur varnargarður sem er neðansjávar hluta tímans eftir stöðu sjávarfalla. Í Skerjafirði er gert ráð fyrir slíku mannvirki þannig að það standi upp úr sjó á fjöru og við meðalsjó og falli þannig að nokkru marki saman með þeim skerjum sem þar eru fyrir. Endanleg hönnun botnaxlarinnar hefur ekki farið fram en mikilvægt er að hún taki tillit til heildarhönnunar svæðisins til að tryggja að virkni hennar þjóni markmiðum.</p> <p>Þrír kostir gagnvart mótvægisáðgerðum eru dregnir fram. Í öllum tilfellum er gert ráð fyrir botnmótun til að fá fram viðbótar fjörusvæði sem getur viðhaldið fínefnum hliðstætt því svæði sem fyrir er. Í fyrstu tveimur kostunum er gert ráð fyrir fláa landfyllingar 1:2, en í þeim þriðja 1:8. Með þessu fæst nokkurs konar útgildisskoðun á mesta og minnsta flatarmáli fínefnasvæðis sem fer undir landfyllinguna og þarf að endurheimta með viðbótar fjörusvæði. Í kostum 2 og 3 er til viðbótar botnmótun gert ráð fyrir botnöxl. Samburður kosta 1 og 2 gefur þannig til kynna ávinninginn af myndun botnaxlar.</p> <p>Niðurstöður greininganna gefa til kynna að takmarka þurfi eins og kostur er flatarmál núverandi fínefnasvæða sem fer undir fláa landfyllingarinnar. Frumútfærsla mótvægisáðgerða þarf því að gera ráð fyrir sem bröttustum fláa landfyllingarinnar, helst 1:2, að lágmarki við núverandi fínefnasvæði en helst líka á sem stærstum hluta austar á fyllingunni. Viðbótar fjörusvæði er hentugast að mynda sunnan af núverandi fínefnasvæði, sem næst landfyllingunni. Enn fremur má telja botnöxl vestan til í vikinni mikilvæga við að lækka álag og styðja enn frekar við viðhald fínefna á svæðinu. Frumútfærsla mótvægisáðgerða sem tekur tillit til framangreinds leiðir af sér lágmarkun þess flatarmáls fínefnasvæða sem þarf að endurheimta auk þess sem heildarefnisþörf við myndun mótvægisáðgerða er lágmarkuð.</p>			
Verkkaupi: Reykjavíkurborg		Tengiliðir verkkaupa: Auður Ólafsdóttir	
Lykilorð: Fossvogur, Skerjafjörður, landfylling, setmyndun, straumar, alda, líkangerð, straumlíkan, öldusveigja, botnmótun, mótvægisáðgerðir, fínefnasvæði, botnöxl.			

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit	4
Myndaskrá	5
1. Inngangur	6
2. Viðmið við myndun nýrra fínefnafjörusvæða	7
2.1. Stærð núverandi fínefnasvæðis	7
2.2. Aðstæður á núverandi fínefnasvæði	7
2.3. Viðmiðunarflatarmál nýrra fínefnasvæða	8
2.4. Varnarmannvirki til viðmiðunar	9
3. Greining mögulegra mótvægisáðgerða	10
3.1. Flái 1:2 með viðbótarfjörusvæði	10
3.2. Flái 1:2 með viðbótarfjörusvæði og botnöxl	11
3.3. Flái 1:8 með viðbótarfjörusvæði og botnöxl	13
3.4. Flatarmál fínefnasvæða og varandi fjöru	14
3.5. Rúmmál mótvægisáðgerða	15
4. Frumútfærsla mótvægisáðgerða	16
5. Samantekt	16
Heimildir	17

Myndaskrá

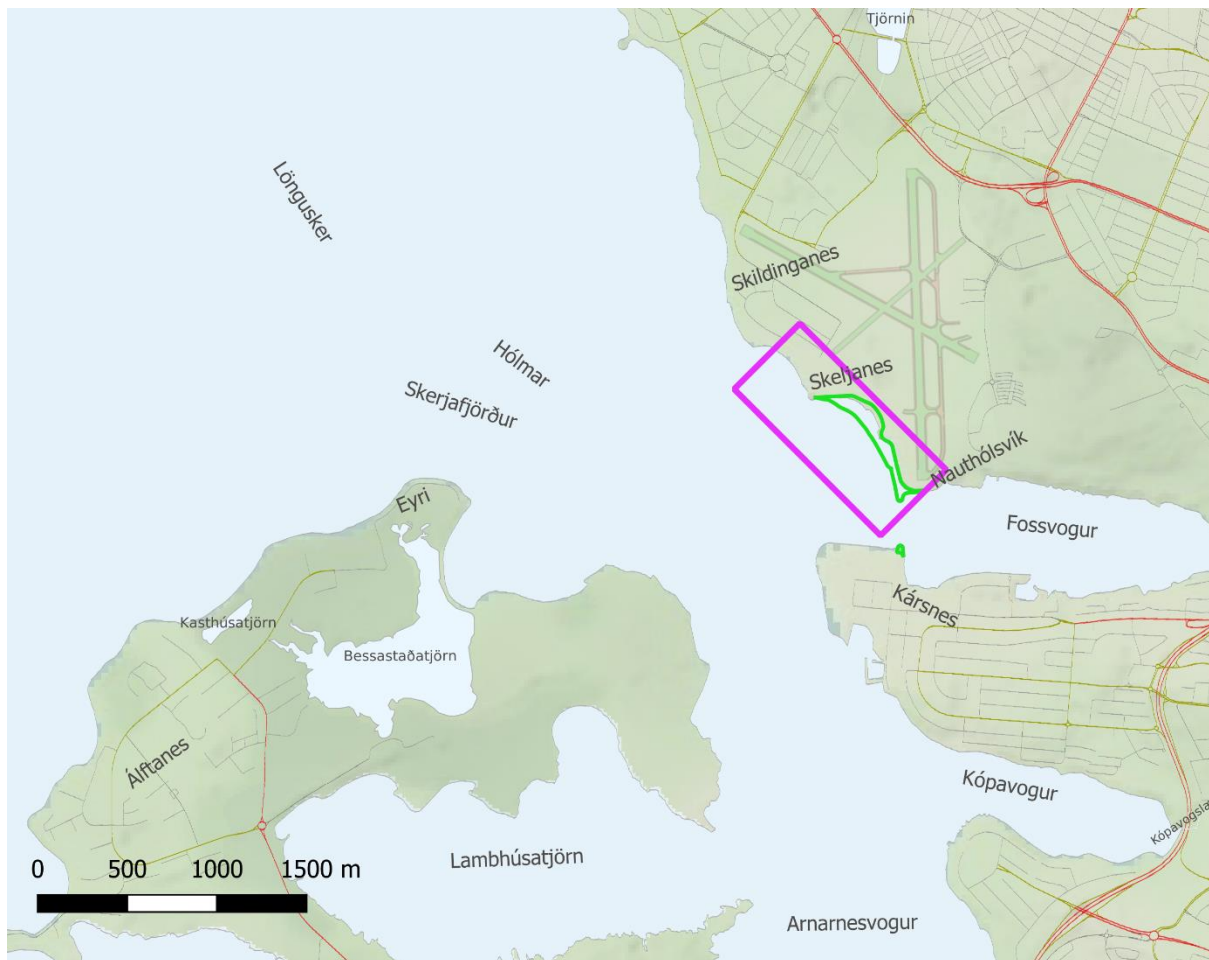
Mynd 1. Fyrirhuguð landfylling vegna Borgarlínu og byggðar í Skerjafirði (sýnd með skærgrænum lit) er staðsett í víkinni milli landfyllingar við syðri enda nærliggjandi N-S flugbrautar og Skildinganes.	6
Mynd 2. Landfylling í Skerjafirði vegna Borgarlínu og byggðar í Skerjafirði.	7
Mynd 3. Útmörk fínefnasvæðis og dýptarlínur núverandi ástands. Dýptarlínur byggja á takmörkuðum gögnum um dýpi á svæðinu.	8
Mynd 4. Fínefnasvæði sem fer undir mismunandi útfærslur af landfyllingunni og fláa hennar.	9
Mynd 5. Dæmigert snið botnaxlar samanborið við stöðu sjávar (bláar línur). Botnöxlin stendur upp úr sjó á fjöru og við meðalsjó en er neðansjávar á flóði.	10
Mynd 6. Útmörk fínefnasvæðis, viðbótarfínefnasvæði og dýptarlínur með landfyllingu og 1:2 fláa. Dýptarlínur byggja á takmörkuðum gögnum um dýpi á svæðinu.....	11
Mynd 7. Vestan úthafsalda með 1 árs endurkomutíma með og án botnaxlar vestan til í víkinni fyrir núverandi ástand án landfyllingar.....	12
Mynd 8. Útmörk fínefnasvæðis, viðbótarfínefnasvæði og dýptarlínur með landfyllingu, 1:2 fláa og botnöxl. Dýptarlínur byggja á takmörkuðum gögnum um dýpi á svæðinu.....	12
Mynd 9. Útmörk fínefnasvæðis, viðbótarfínefnasvæði og dýptarlínur með landfyllingu, 1:8 fláa og botnöxl. Dýptarlínur byggja á takmörkuðum gögnum um dýpi á svæðinu.....	13
Mynd 10. Flatarmál fínefnasvæða fyrir mismunandi kosti mótvægisáðgerða, brotið upp í óhreyft og viðbótar fínefnafjörusvæði.	14
Mynd 11. Flatarmál fínefnasvæða eftir hæð fyrir kosti mótvægisáðgerða samanborið við núverandi fínefnasvæði.	15

1. Inngangur

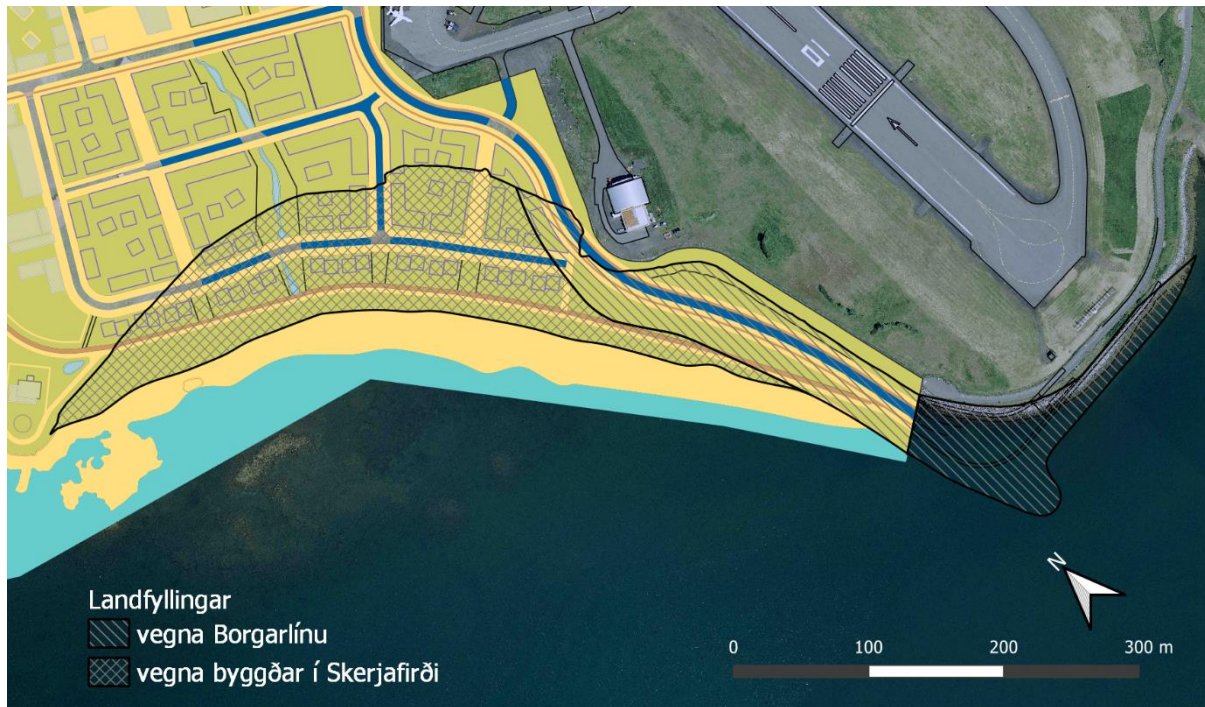
Fyrirhuguð landfylling í Skerjafirði mun að hluta fara yfir fjörusvæði þar sem finna má fínefni sem talin eru styðja við fjörulífríki. Reykjavíkurborg fól Vatnaskilum að ákvarða frumútfærslu mótvægisáðgerða sem hefðu það að markmiði að mynda ný fjörusvæði sem væntingar eru um að geti viðhaldið fínefnum þannig að flatarmál fínefnasvæða verði óbreytt eftir tilkomu landfyllingarinnar.

Fyrirhuguð landfylling er staðsett í víkinni milli landfyllingar syðri enda N-S flugbrautar og Skildinganes (sjá myndir 1 og 2). Vatnaskil hafa þegar metið öldu- og straumálag á svæðinu fyrir Reykjavíkurborg (Vatnaskil, 2020) sem leiddi af sér tillögur um mögulegar leiðir til stækkunar fjörunnar sem hugsanlegt mótvægi við það fjörusvæði sem tapast með tilkomu landfyllingarinnar. Í núverandi greinargerð er fjallað um mögulegar útfærslur slíkra mótvægisáðgerða og virkni þeirra. Ávinningur mismunandi kosta er dreginn fram og frumútfærsla mótvægisáðgerða byggð á þeim niðurstöðum.

Við matið var notast við straum- og öldusveigjúlíkan Vatnaskila af Faxaflóa og Skerjafirði sem einnig var notað í fyrri vinnu (Vatnaskil, 2020). Stuðst er áfram við sama dýptargrunn en líkt og áður er gert ráð fyrir að hann verði uppfærður með viðbótar dýptarmælingum á svæðinu áður en endanlegar útfærslur eru ákvarðaðar.

Mynd 1. Fyrirhuguð landfylling vegna Borgarlínu og byggðar í Skerjafirði (sýnd með skærgrænum lit) er staðsett í víkinni milli landfyllingar við syðri enda nærliggjandi N-S flugbrautar og Skildinganes.

Mynd 2. Landfylling í Skerjafirði vegna Borgarlínu og byggðar í Skerjafirði.

2. Viðmið við myndun nýrra fínefnafjörusvæða

Til að ná því markmiði að mynda ný fjörusvæði sem geta viðhaldið fínefnum þannig að flatarmál fínefnasvæða verði óbreytt eftir tilkomu landfyllingarinnar er gengið út frá þeirri meginforsendu að aðstæður á nýjum svæðum þurfi að vera hliðstæðar þeim sem eru á núverandi fínefnasvæðum.

Til mats á slíkum aðstæðum fór fram greining á núverandi fínefnasvæði með tilliti til helstu áhrifaþátta gagnvart viðhaldi efnanna í fjörinni. Niðurstöður greiningar á tiltækum mældum og reiknuðum gögnum, m.a. úr fyrra mati á öldu- og straumalagi við landfyllinguna, sýndu að einna helst þyrfti að horfa til eftirfarandi aðstæðna: halla fjörunnar, ölduhæðar, meðalhraða vegna sjávarfalla og mesta hraða á útfalli og aðfalli á stórstreymi.

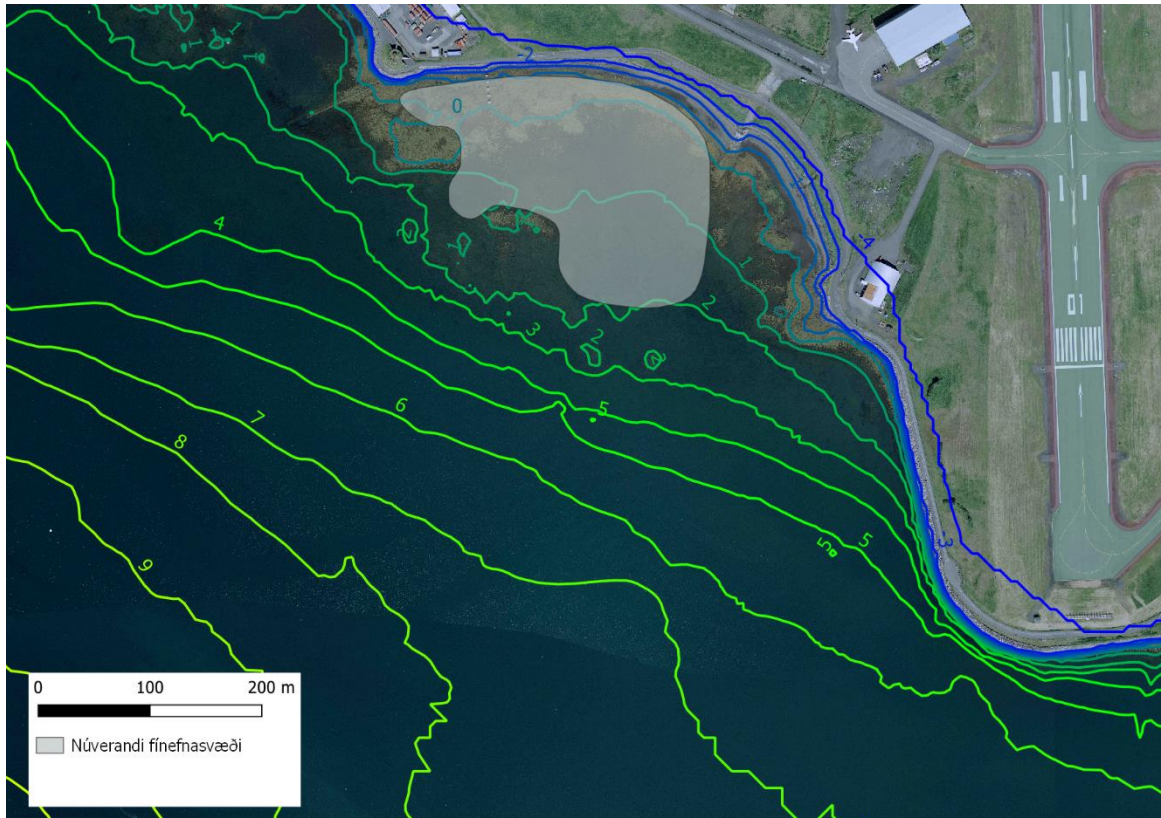
2.1. Stærð núverandi fínefnasvæðis

Við fyrri vinnu vegna landfyllingarinnar höfðu Vatnaskil metið útmörk fínefnasvæðis (mynd 3) gróflega út frá loft- og ljósmyndum (Vatnaskil, 2020). Svæðið, sem er um 3,7 ha að flatarmáli, var nú borið saman við lýsingar RORUM (2019) á kornastærðarsýnum, gerð undirlags og þykktar fínefna í fjörinni. Samkvæmt skoðun RORUM virðist leiran nokkuð grunn á svæðinu. Alls 5 af 12 sýnatökustöðum RORUM sýndu mjög þétta leiru og eru þeir allir innan áætlaðs fínefnasvæðis en eru jafnframt einu sýnatökustaðirnir sem falla innan svæðisins. Utan svæðisins eru 3 staðir sem sýna þetta sandborna leðju og 4 staðir sem sýna mól, sand eða blöndu malar og sands. Var því ákveðið að nýta áfram sama mat á fínefnasvæði og í fyrri vinnu.

2.2. Aðstæður á núverandi fínefnasvæði

Innan svæðisins er halli fjörunnar almennt tiltölulega lítill eða um 1:60 – 1:100. Matið byggir á takmörkuðum dýptar- og hæðarupplýsingum sem veldur óvissu um matið. Reiknaður meðalstraumhraði

vegna sjávarfalla er alls staðar undir 2,5 cm/s á fínefnasvæðinu og mesti hraði á útfalli á stórstreymi er almennt undir 3 cm/s á fínefnasvæðinu nema suðvestast þar sem mesti hraði fer staðbundið í allt að 5 cm/s. Innan fínefnasvæðisins er reiknuð ölduhæð 1 árs kenniöldu almennt undir 1 m fyrir suðvestan, norðvestan og vestan öldustefnu.

Mynd 3. Útmörk fínefnasvæðis og dýptarlínur núverandi ástands. Dýptarlínur byggja á takmörkuðum gögnum um dýpi á svæðinu.

Til ákvörðunar nýrra fínefnasvæða er miðað við að halli sé 1:80 eða minni, meðalhraði undir 2,5 cm/s, mesti straumhraði vegna sjávarfalla á útfalli undir 3 cm/s og ölduhæð 1 árs kenniöldu undir 1 m en enn fremur er leitast við að ölduhæð og straumhraði séu sem allra lægst til að auka líkur á að efni falli út og sitji áfram í nýrri fjöru.

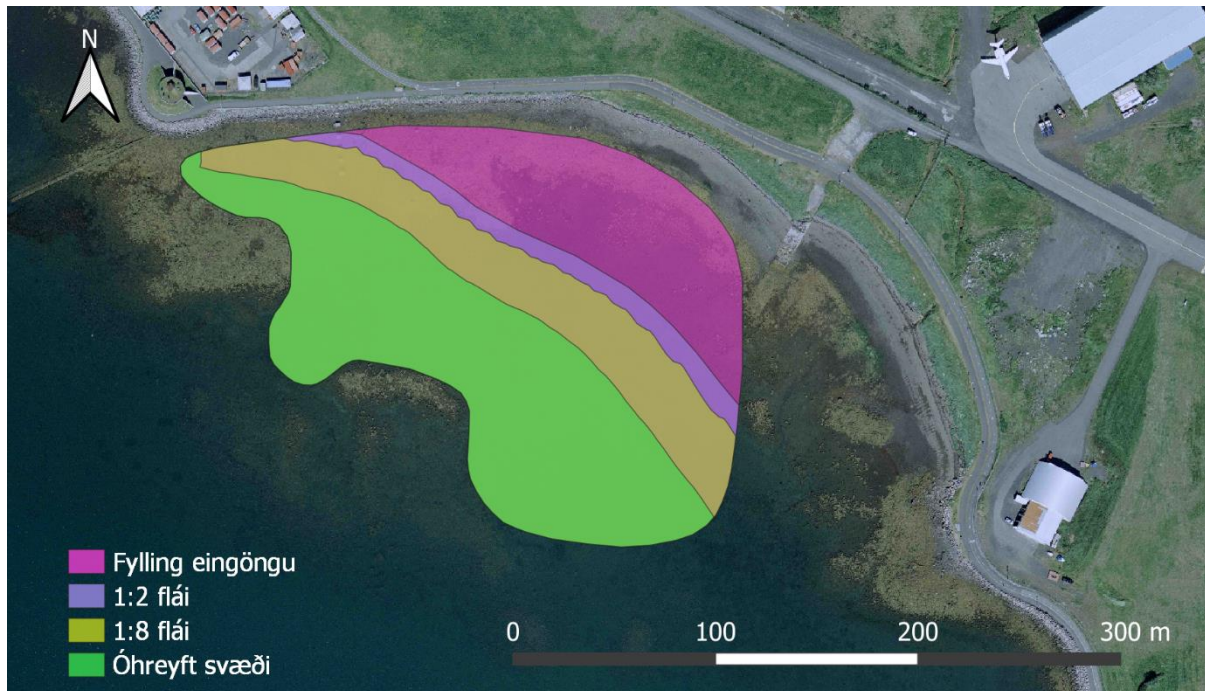
2.3. Viðmiðunarflatarmál nýrra fínefnasvæða

Til að viðhalda sama heildarflatarmáli fínefnasvæðis og er nú til staðar í víkinni er leitast við að mynda ný fjörusvæði sem geta viðhaldið fínefnum til stuðnings lífríkis í fjörunni.

Núverandi fínefnasvæði er nærri 3,7 ha að flatarmáli en um 1 ha fer undir fyllinguna sjálfa að undanskildum fláa fyllingarinnar. Með bröttum fláa (1:2) fara að auki um 0,2 ha af núverandi fínefnasvæði. Má þannig ætla að 1,2 ha sé lágmarks flatarmál sem fer undir fyllinguna sem þarf að endurheimta með nýju fjörusvæði sem hefur ofantaldar aðstæður fínefnasvæða. Með auknum fláa landfyllingarinnar fer stærri hluti fínefnasvæðisins undir fyllinguna og viðbótarfjörur sem þarf til að viðhalda sama heildarflatarmáli fínefnasvæða þurfa að stækka á móti. Vegna framangreindra viðmiða um halla fjörunnar, ölduhæð og straumhraða mun aukinn flái landfyllingarinnar takmarka enn frekar þau svæði þar sem

koma má fyrir nýrri fínefnafjöru án varnarmannvirkja. Flái 1:8 var metinn sem sá mest aflíðandi svo unnt væri að koma fyrir nýju fjörusvæði af ámóta flatarmáli og þyrfti að endurheimta við þá útfærslu.

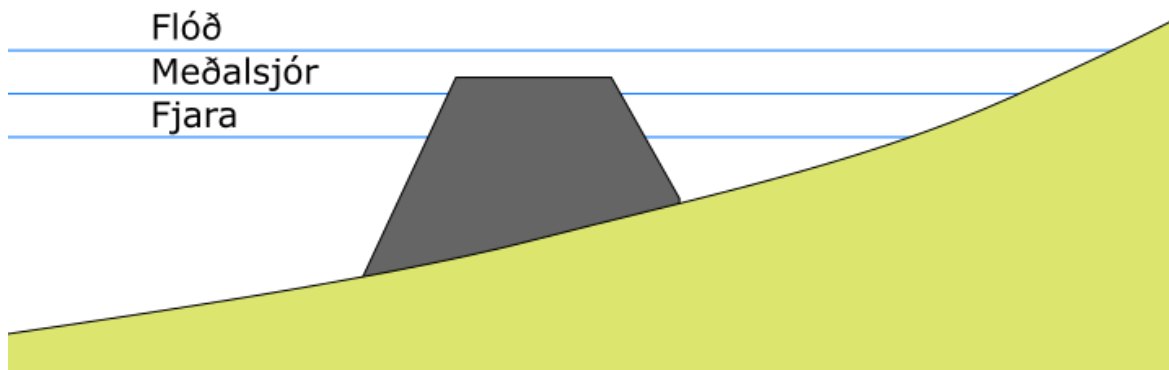
Tveir fláar á landfyllingunni, 1:2 og 1:8, voru því valdir sem gæfu nokkurs konar útgildi þess flatarmáls fínefnasvæðis sem fer undir landfyllinguna og leiðir þ.a.l. af sér minnsta og stærsta flatarmál viðbótarfjörusvæða sem þarf að mynda til að viðhalda sama heildarflatarmáli fínefnasvæða. Við 1:2 fláa fer um 1,2 ha af flatarmáli fínefnasvæðisins undir fyllinguna og fláa hennar en um 2,0 ha af fínefnasvæðinu fer undir fyllingu með 1:8 fláa (mynd 4).

Mynd 4. Fínefnasvæði sem fer undir mismunandi útfærslur af landfyllingunni og fláa hennar.

2.4. Varnarmannvirki til viðmiðunar

Neðansjávar varnargarðar (e. submerged breakwater) eru varnarmannvirki sem eru neðansjávar að öllu leyti eða hluta tímans eftir stöðu sjávarfalla og standa þá upp úr sjó á fjöru. Hér verður stuðst við eina tegund slíkra neðansjávar varnarmannvirkja til viðmiðunar um mögulegt varnarmannvirki til að auka skjól á fínefnafjöru. Valið er að kalla þessa tegund botnöxl (e. lower-limit breakwater), þar sem varnarmannvirki stendur upp úr sjó á fjöru og við meðalsjó (mynd 5). Með slíkum mannvirkjum má minnka umfang varnarmannvirkis samanborið við eiginlegan varnargarð og aðlaga það betur að umhverfinu til að minnka sjónræn áhrif, sér í lagi á stöðum þar sem ekki er þörf á stórtækum vörnum. Botnaxlir má útfæra með ýmsum hætti við hönnun þeirra en hanna þarf botnöxl í Skerjafirði m.t.t. halla hennar, breiddar, lengdar, endanlegrar hæðar og nákvæmrar legu. Einungis einföld útfærsla er sett í líkanið til viðmiðunar nú við mat á virkni mögulegra mótvægisáðgerða.

Mynd 5. Dæmigert snið botnaxlar samanborið við stöðu sjávar (bláar línur). Botnöxlin stendur upp úr sjó á fjöru og við meðalsjó en er neðansjávar á flóði.

3. Greining mögulegra mótvægisáðgerða

Eftirfarandi þrjú kostir voru teknar til skoðunar gagnvart mögulegum útfærslum mótvægisáðgerða:

- Flái 1:2 með viðbótarfjöru sunnan af núverandi fínefnasvæði.
- Flái 1:2 með viðbótarfjöru sunnan af núverandi fínefnasvæði og botnöxl vestan til í víkinni.
- Flái 1:8 með viðbótarfjöru suðaustan af núverandi fínefnasvæði og botnöxl vestan til í víkinni.

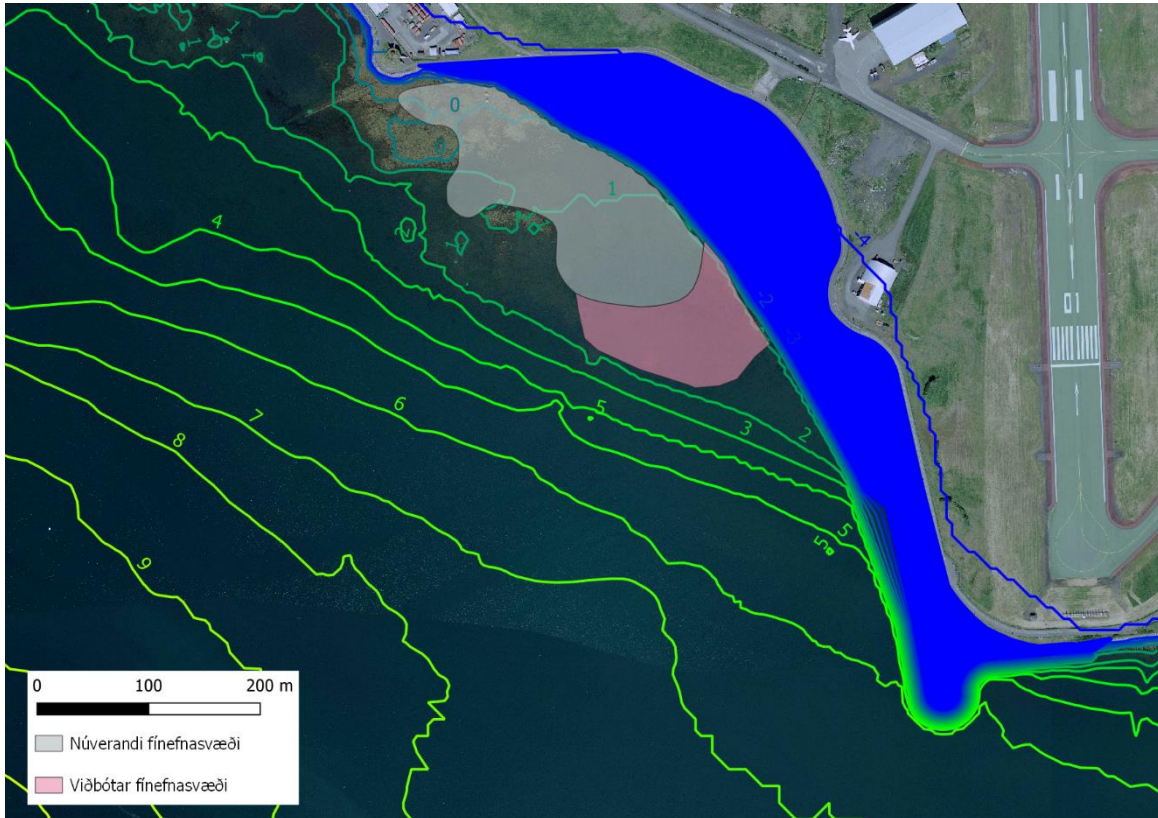
Með þessu móti fæst nokkurs konar útgildisskoðun á minnsta og mesta flatarmáli sem fer undir landfyllinguna og þarf að endurheimta með viðbótar fjörusvæði. Enn fremur fæst fram ávinningurinn af myndun botnaxlar. Í öllum kostum er gert ráð fyrir 270 m langri brú í mynna Fossvogs. Í eftirfarandi umfjöllun er lagt mat á áhrif framangreindra útfærslna á ölduhæð og sjávarfallastraumhraða og möguleikana við að endurheimta það flatarmál fínefnasvæða sem tapast með tilkomu landfyllingarinnar með myndun viðbótar fjörusvæða sem hafa sambærileg skilyrði eða aðstæður og núverandi fínefnasvæði.

3.1. Flái 1:2 með viðbótarfjörusvæði

Til að takmarka það svæði sem fer undir fláa landfyllingarinnar var skoðað hvaða áhrif 1:2 flái hefði á strauma og öldu og hvar koma mætti fyrir viðbótarfjörusvæðum. Landfylling og flái taka þá upp 1,2 ha af 3,7 ha núverandi fínefnasvæðis. Var því leitast við að finna 1,2 ha svæði fyrir nýtt fjörusvæði.

Flái landfyllingarinnar helst óbreyttur (1:2) frá Skeljanesi að brúarendi Fossvogsbrúar. Til myndunar nýrra fjörusvæða var sjávarbotn hækkaður sunnan af núverandi fínefnasvæði, þar sem halla til suðvesturs frá landfyllingunni var haldið í 1:80 (mynd 6).

Landfylling, flái og botnmótun fyrir ný fjörusvæði hafa tiltölulega lítil áhrif á sjávarfallastraum. Mestu breytingar verða vegna fyrirhugaðrar Fossvogsbrúar en brúarendi Fossvogsbrúar myndar gott skjól fyrir nýtt fínefnasvæði á útfalli. Alda helst nokkuð sambærileg og áður, en með tilkomu landfyllingarinnar færast land engu að síður nær hærri öldu og er því hlutfallsleg aukning á hæstu ölduhæð við landfyllinguna samanborið við ölduhæð upp við strönd við núverandi aðstæður. Á viðbótarfjörusvæði (1,2 ha) reiknast alda með 1 árs endurkomutíma undir 1 m, meðalstraumhraði undir 2,5 cm/s og mesti straumhraði á útfalli undir 3 cm/s. Heildarflatarmál mögulegra fínefnasvæða verður því það sama og áður, 3,7 ha.

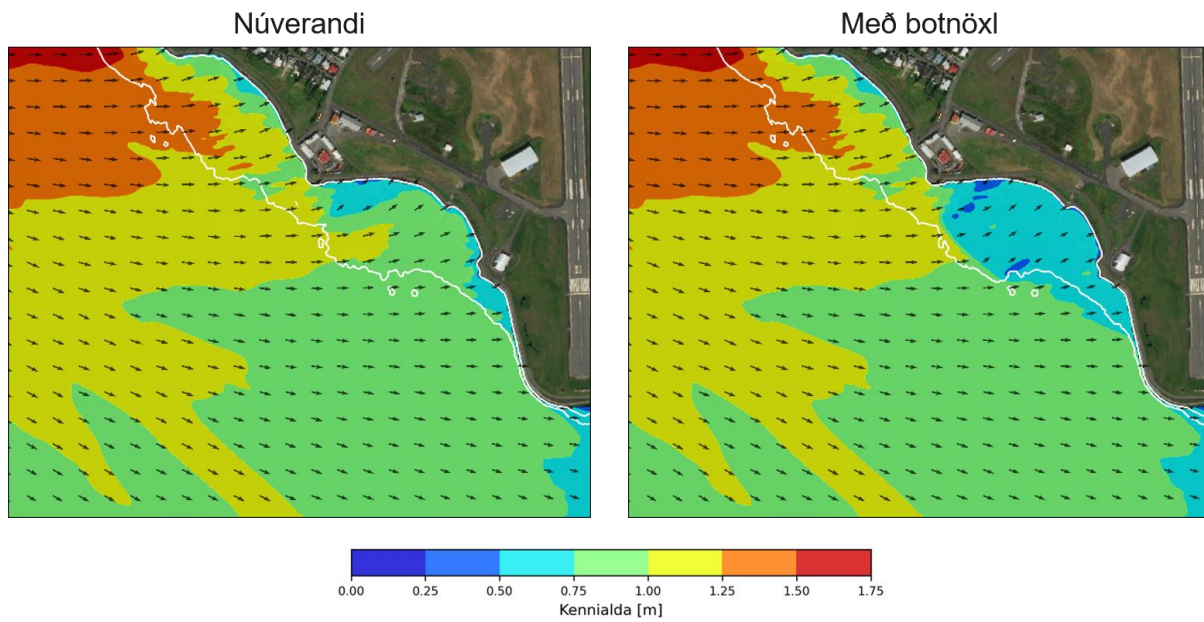
Mynd 6. Útmörk fínefnasvæðis, viðbótarfínefnasvæði og dýptarlínur með landfyllingu og 1:2 fláa. Dýptarlínur byggja á takmörkuðum gögnum um dýpi á svæðinu.

3.2. Flái 1:2 með viðbótarfjörusvæði og botnöxl

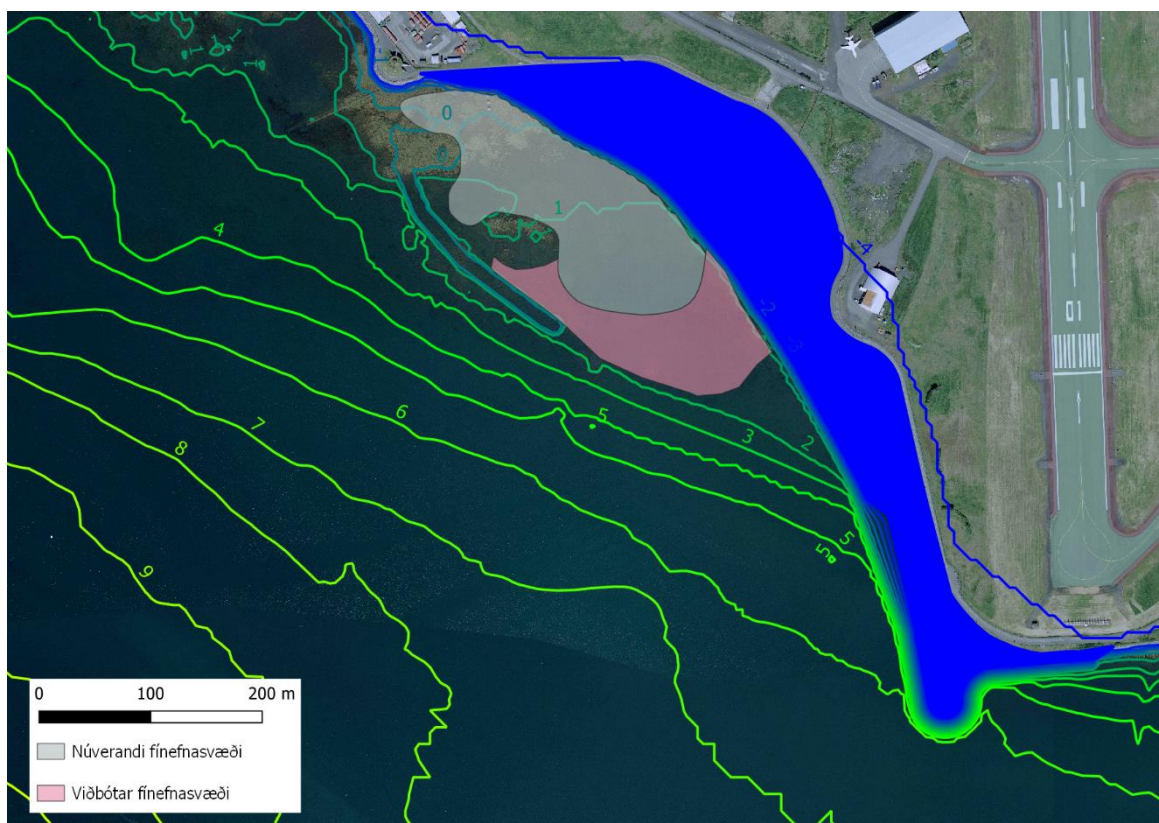
Vegna hærri ölduhæðar nærri landfyllingunni en er við land við núverandi aðstæður var skoðaður sá möguleiki að koma fyrir botnöxl vestan af núverandi fínefnasvæði með það að markmiði að minnka álag og styðja enn frekar við viðhald fínefna á svæðinu.

Við núverandi aðstæður má sjá að ölduhæð yfir 1 m teygir sig inn á núverandi fínefnasvæði (mynd 7, til vinstri). Lagt var mat á virkni botnaxlar vestan af fínefnasvæðinu fyrir núverandi aðstæður án landfyllingar. Sérstaklega var virknin metin m.t.t. þess að lækka öldu og mynda skjól á svæðinu þar sem fyrirhugað er að flái landfyllingarinnar muni vera. Reikningar sýna gott skjól þegar efri brún botnaxlarinnar er um 1 m yfir meðalsjó, og verður þá botnöxlin á um 80 cm dýpi við stórstraumsflóð. Botnöxlin myndar mikið skjól í fjörunni (mynd 7, til hægri) þannig að ölduhæð er hvergi yfir 0,75 m hæð á því svæði þar sem fyrirhuguð landfylling og flái hennar verða. Botnöxlin lækkar straumhraða lítillega í vikinni en mikilvægt er að endanleg hönnun botnaxlarinnar tryggji að ekki verði rof við eða vegna syðri enda hennar.

Virkti botnaxlarinnar helst óbreytt eftir tilkomu landfyllingar. Sama flatarmál fer undir landfyllingu og fláa eins og áður. Ekkert af núverandi fínefnasvæði fer undir botnöxlina. Umtalsverð lækkun verður á ölduhæð innan núverandi og viðbótar fjörusvæðum og eykur jafnframt viðbótarfjörusvæði til norðvesturs (mynd 8) sem uppfyllir skilyrði um ölduhæð og straumhraða. Heildarflatarmál mögulegra fínefnasvæða verður því lítillega meira en áður, eða 3,9 ha.

Mynd 7. Vestan úthafsalda með 1 árs endurkomutíma með og án botnaxlar vestan til í vikinni fyrir núverandi ástand án landfyllingar.

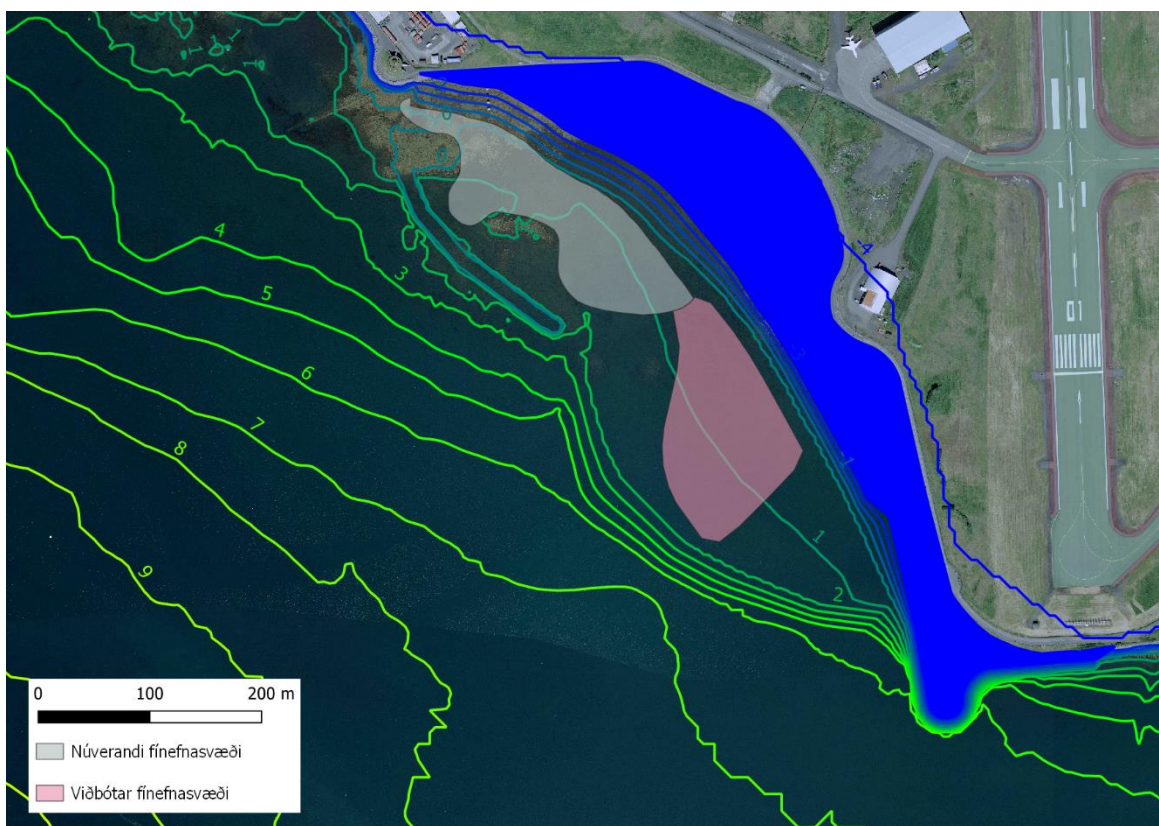

Mynd 8. Útmörk fínefnasvæðis, viðbótarfínefnasvæði og dýptarlínur með landfyllingu, 1:2 fláa og botnöxl. Dýptarlínur byggja á takmörkuðum gögnum um dýpi á svæðinu.

3.3. Flái 1:8 með viðbótarfjörusvæði og botnöxl

Skoðað var tilvik þar sem flái var meira aflíðandi og tekur þar með upp meira af núverandi fínefnasvæði. Skoðuð voru áhrif 1:8 flái á strauma og öldu og metið hvar koma mætti fyrir viðbótarfjörusvæðum. Landfylling og flái taka þá upp 2,0 ha af 3,7 ha núverandi fínefnasvæðis. Var því leitast við að finna sama flatarmál svæðis fyrir nýtt fjörusvæði sem uppfyllir skilyrði um halla fjörunnar, ölduhæð og straumhraða.

Flái landfyllingarinnar helst óbreyttur (1:8) frá Skeljanesi að flugskýlinu austan af fínefnasvæðinu. Þaðan minnkar flái landfyllingarinnar jafnt í 1:2 nærri brúarenda Fossvogsbrúar. Til myndunar nýrra fjörusvæða var sjávarbotn hækkaður sunnan af núverandi fínefnasvæði, þar sem halla til vest-suðvesturs frá landfyllingunni var haldið í 1:80 (mynd 9).

Mynd 9. Útmörk fínefnasvæðis, viðbótarfínefnasvæði og dýptarlínur með landfyllingu, 1:8 fláa og botnöxl. Dýptarlínur byggja á takmörkuðum gögnum um dýpi á svæðinu.

Erfitt er að koma fínefnafjörunni fyrir án þess að hluti botnmótunarinnar færist í aukinn straum sem liggur utar. Veldur þetta hækkun straums á landfyllingunni sjálfri á aðfalli. Á útfalli er straumur hins vegar utan við botnmótunina vegna tilkomu brúarenda Fossvogsbrúar sem ýtir megin straumnum út fyrir fjörusvæðið. Núverandi fínefnasvæði er í miklu skjóli frá öldu vegna botnaxlarinnar. Botnöxlin nær hins vegar ekki að viðhalda skjóli frá öldu syðst á botnmótuninni en ölduhæð helst undir 1 m fyrir öldu með 1 árs endurkomutíma. Ölduhæð yfir nýju fínefnasvæði og straumaukning á aðfalli gæti kallað á frekari varnir, t.a.m. í formi umfangsmeiri eða fleiri botnaxla til að skýla betur fyrir öldu og straumi til að fyrirbyggja að rof verði á viðbótar fínefnasvæðinu. Með frekari vörnum mætti þó hugsanlega

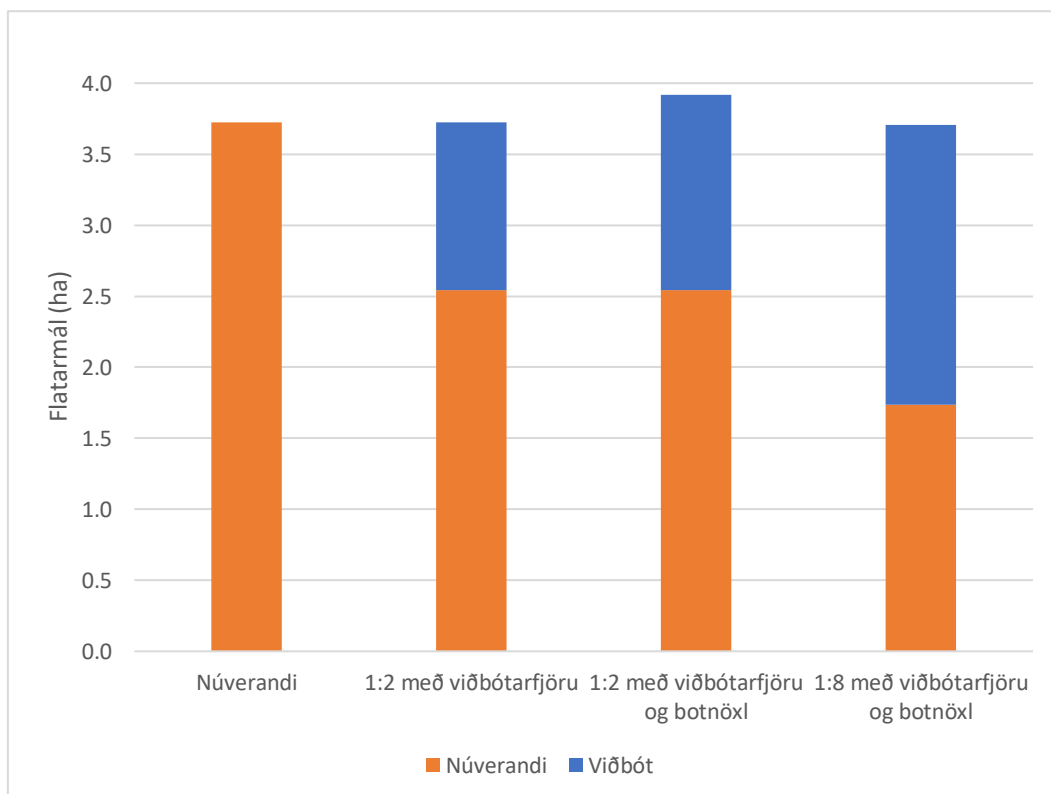
draga að einhverju marki úr botnmótun þar sem alda og straumur takmarka nú viðbótarfjörusvæði sem er eingöngu á hluta botnmótunarinnar (mynd 9).

Á viðbótarfjörusvæði er að finna 2,0 ha svæði þar sem alda með 1 árs endurkomutíma er undir 1 m, meðalstraumhraði undir 2,5 cm/s og mesti straumhraði á útfalli undir 3 cm/s. Heildarflatarmál mögulegra fínefnasvæða verður því það sama og áður, 3,7 ha.

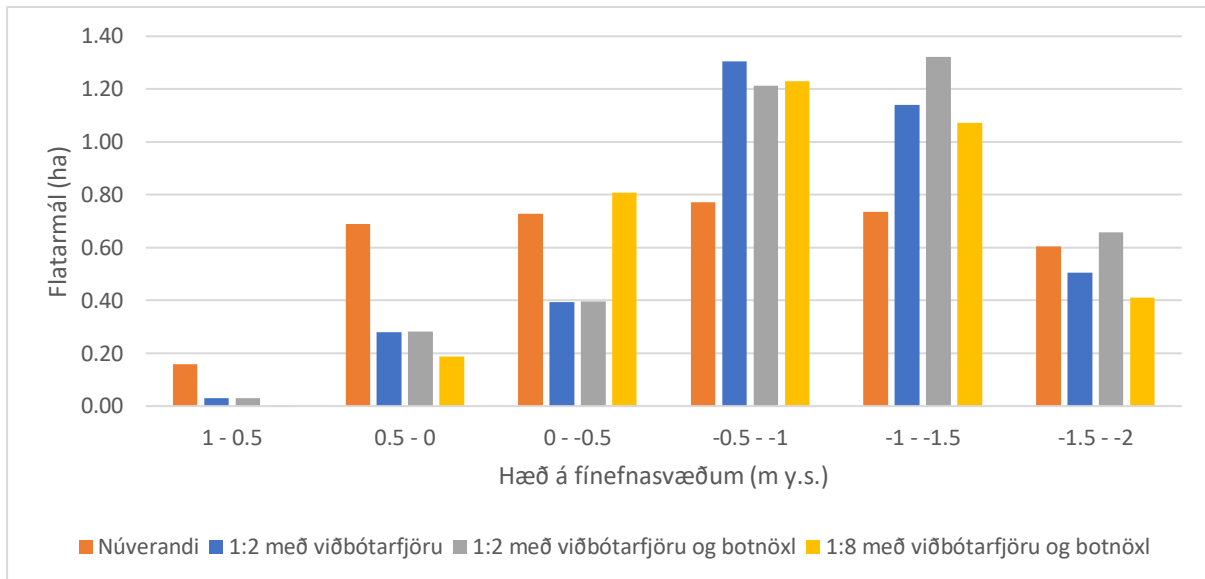
3.4. Flatarmál fínefnasvæða og varandi fjöru

Landfyllingin fer yfir hæsta hluta fínefnafjörunnar en skilur eftir þann hluta sem er nokkuð lægri og flæðir yfir stærri hluta tímans. Ekki var sérstaklega horft til að viðhalda varanda fjöru við framangreindar mótvægisáðgerðir en útfærslurnar voru greindar eftir hæðarflokkum til að gefa til kynna þá breytingu sem ætla má að verði á varanda fjörunnar.

Ef horft er til heildarflatarmáls fínefnafjöru eru allir kostir að framan með sama eða stærra heildarflatarmál fínefnasvæða og er nú til staðar í fjörunni (mynd 10). Hins vegar ef horft er til flatarmáls fínefnasvæða eftir hæð (mynd 11) má sjá að mótvægisáðgerðirnar auka flatarmál fínefnasvæða fyrst og fremst á meira dýpi sem veldur því að stærri hluta tímans flæðir yfir fínefnasvæði að framkvæmdum loknum og minnkar því varandi fjörunnar samanborið við núverandi aðstæður. Ef talið er að þetta hafi áhrif á lífríki á svæðinu mætti hugsanlega leiðrétta þetta að einhverju marki með landmótun og hönnun nýrrar fjöru þannig að flatarmál eftir hæð verði nær því sem nú er.

Mynd 10. Flatarmál fínefnasvæða fyrir mismunandi kosti mótvægisáðgerða, brotið upp í óhreyft og viðbótar fínefnafjörusvæði.

Mynd 11. Flatarmál fínefnasvæða eftir hæð fyrir kosti mótvægisáðgerða samanborið við núverandi fínefnasvæði.

3.5. Rúmmál mótvægisáðgerða

Rúmmál landfyllingar, botnmótunar og botnaxlar fyrir hvern kost mótvægisáðgerða var gróflega metið byggt á dýptargrunnum í líkani Vatnaskila (tafla 1). Matið er einungis lagt til grundvallar samanburði milli kosta en ekki til ákvörðunar á eiginlegu umfangi framkvæmda.

Kostur með 1:8 fláa, viðbótarfjörusvæði og botnöxl þarf umtalsvert meira efni samanborið við hina kostina. Botnöxlin nær ekki að viðhalda skjóli syðst á botnmótuninni sem gæti kallað á frekari varnir til að skýla betur fyrir öldu og straumi svo fyrirbyggja megri rof á viðbótar fínefnasvæðinu. Ekki hefur verið lagt mat á breytingu á rúmmálsþörf frekari varna en hugsanlega mætti draga að einhverju marki úr botnmótun ef viðbótar mannvirki kæmu til og þannig nýta stærri hluta botnmótunarinnar undir viðbótarfjörusvæði. Meta þarf að nýju rúmmál einstakra svæða og heildarrúmmál þegar lokahönnun á svæðinu liggur fyrir.

Tafla 1. Mat á rúmmáli landfyllingar, botnmótunar og botnaxlar fyrir mismunandi kosti mótvægisáðgerða.

Viðbótarsvæði		Kostir mótvægisáðgerða		
		1:2 með viðbótarfjörusvæði	1:2 m. viðbótarfjörusvæði og botnöxl	1:8 m. viðbótarfjörusvæði og botnöxl
Svæði	Rúmmál (m ³)	Rúmmál (m ³)	Rúmmál (m ³)	Rúmmál (m ³)
Landfylling	245.000	245.000	245.000	245.000
Flái 1:2	15.000	15.000	15.000	
Flái 1:8	92.000			92.000
Botnmótun f. 1:2	30.000	30.000	30.000	
Botnmótun f. 1:8	107.000			107.000
Botnöxl	9.000		9.000	9.000
Samtals		290.000	299.000	453.000

4. Frumútfærsla mótvægisaðgerða

Landfyllingin ein og sér, án fláa, tekur upp um 1 ha af gróflega áætluðu núverandi fínefnasvæði og getur flái tekið upp til viðbótar um 0,2 ha (1:2 flái) og allt að 1,0 ha (1:8 flái). Eftir því sem stærri hluti flatarmáls fínefnasvæðisins fer undir landfyllinguna og fláa hennar þrengist að því svæði þar sem hægt er að mynda viðbótar fínefnafjörur. Jafnframt eykst þá efnisþörfin í slíka uppbyggingu því sjávarbotn lækkar töluvert sunnan af núverandi fjöru, sem er það svæði sem nýta þarf til að byggja upp viðbótarfjörusvæði. Enn fremur færast tiltölulega stór hluti viðbótarfjörusvæðisins inn á straumþyngra svæði og þar sem ölduhrifa gætir frekar, sem gæti kallað á umfangsmeiri varnir t.a.m. í formi botnaxla. Er því ráðlegt að takmarka sem mest hversu stórt flatarmál núverandi fínefnasvæðis fer undir fláa landfyllingarinnar. Frumútfærsla mótvægisaðgerða ætti því að halda sem bröttustum fláa eins og fýsilegt er, sérstaklega við núverandi fínefnasvæði.

Botnöxl vestan af núverandi fínefnasvæði lækkar umtalsvert álag á núverandi fínefnasvæði og viðbótarfjörusvæði sem væri myndað sunnan af núverandi fínefnasvæði. Ætla má að viðhald fínefna á fjörusvæðunum verði tryggara með mótun botnaxlar og minni líkur eru á rofi á fínefnasvæðum næst landfyllingunni. Frumútfærsla mótvægisaðgerða ætti því að gera ráð fyrir myndun botnaxlar sem þarf að hanna nánar m.a. byggt á uppfærðum dýptargrunni.

Af framansögðu má því líta á kost 2, með fláa 1:2, viðbótarfjörusvæði og botnöxl, sem viðmið að slíkri frumútfærslu.

5. Samantekt

Aðstæður á núverandi fínefnasvæði hafa verið kortlagðar til viðmiðunar við myndun nýrra fjörusvæða í fyrirhuguðum mótvægisaðgerðum. Aðstæður innan núverandi fínefnasvæðis einkennast af tiltölulega flötum fjörusvæðum með halla almennt um 1:60 - 1:100, lágum straumhraða sem almennt er undir 3 cm/s og tiltölulega lágri ölduhæð.

Vegna strauma og öldufars utan við víkina getur reynst flókið að koma fyrir viðbótarfínefnasvæðum til að vinna upp það flatarmál sem undir landfyllinguna fer. Í grunninn voru tveir fláar á landfyllingunni metnir, 1:2 og 1:8. Má líta á þá sem nokkurs konar útgildi þess flatarmáls fínefnasvæðis sem fer undir landfyllinguna og leiðir þ.a.l. af sér minnsta og stærsta flatarmál viðbótarfjörusvæða sem þarf að mynda til að viðhalda sama heildarflatarmáli fínefnasvæða.

Mótvægiskostur sem hefur 1:2 fláa við landfyllinguna hefur ekki mikil áhrif á straum og öldu en með landfyllingunni færast landið þó nær hærri öldu. Óvíst er hver áhrifin kunna að vera af því gagnvart möguleika fínefna til að sitja í fjörunni og hvort þessi færsla geti valdið ófyrirséðum vandkvæðum nærri landfyllingunni sem getur haft áhrif á fínefni í fjörunni.

Mótvægiskostur sem hefur 1:2 fláa við landfyllinguna ásamt botnöxl er því heppilegri kostur til að auka líkur á uppsöfnun setefna og möguleikum efnanna til að sitja áfram. Botnöxl vestan af svæðinu virkar mjög vel til að lækka öldu og lækkar hún einnig straumhraða lítillaga. Endanleg hönnun botnaxlar þarf m.a. að taka tillit til þess fínefnasvæðis sem fyrirhugað er að koma fyrir og gæta þess að straumhraði við enda hennar sé nægjanlega lágur til að valda ekki rofi.

Mótvægiskostur sem hefur 1:8 fláa við landfyllinguna tekur mun meira af núverandi fínefnasvæði og leiðir því af sér að teygja þarf viðbótar fjörusvæði töluvert lengra í suður frá núverandi fínefnasvæði en tilfellið er fyrir 1:2 fláa. Með þessu færast viðbótarsvæðið út í meiri straum og hærri öldu og er því

líklegt að frekari viðbótar varnarmannvirkja væri þörf. Mikilvægt væri að skoða betur útfærslu svo mikils fláa til að tryggja að fjörusvæði geti viðhaldið fínefnum.

Niðurstöður greininganna leiða þannig af sér frumútfærslu mótvægisáðgerða sem felur í sér að takmarka flatarmál núverandi fínefnasvæða sem fer undir fláa landfyllingarinnar eins og kostur er, helst með fláa sem næst 1:2. Viðbótar fjörusvæði verða mynduð sunnan af núverandi fínefnasvæði næst landfyllingunni og botnóxl gerð vestan til í vikinni með það að markmiði að lækka álag og styðja enn frekar við viðhald fínefna á svæðinu. Með slíkri útfærslu er lágmarkað það flatarmál fínefnasvæða sem þarf að endurheimta auk þess sem heildarefnisþörf við myndun mótvægisáðgerða er lágörkuð.

Endanleg hönnun botnaxlar eða annarra mótvægisáðgerða hefur ekki farið fram. Mikilvægt er að hönnunin taki mið af uppfærðum upplýsingum um botn- og landhæðarlegu ásamt kortlagningu fínefnasvæðisins og mat á kornastærðum setefna í nágrenninu. Enn fremur að hún taki sem best tillit til heildar skipulags og hönnunar svæðisins til að tryggja að virkni mótvægisáðgerða þjóni markmiðum um fínefnasvæði sem og nýtingu heildarsvæðisins.

Heimildir

Vatnaskil, 2020. *Skerjafjörður. Öldu- og straumálag við fyrirhugaða landfyllingu*. Unnið fyrir Reykjavíkurborg. Skýrsla nr. 20.06, september 2020.

RORUM, 2019. *Fjörugerðir í vík austan skólphreinsistöðvar við Skeljanes í Skerjafirði*. Febrúar 2019.

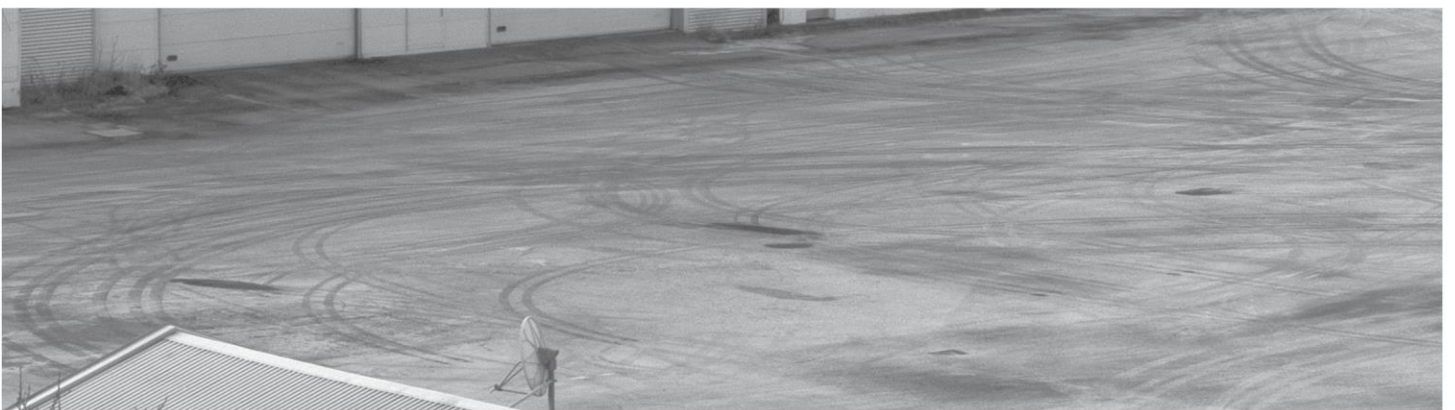

Reykjavíkurborg

LANDFYLLING Í NÝJA SKERJAFIRÐI

Viðauki 1c

MB-21.16

Reykjavík, 10.5.2021

Til: Ámunda V. Brynjólfssonar, Reykjavíkurborg

Frá: Gísla Steini Péturssyni og Sveini Óla Pálmarssyni

Efni: Mat á áhrifum fyrirhugaðra framkvæmda í Skerjafirði á dreifingu mengunar frá neyðarútrás skólpdælustöðvar við Skeljanes

Inngangur

Reykjavíkurborg fól Vatnaskilum að meta áhrif fyrirhugaðra framkvæmda í Skerjafirði á dreifingu mengunar frá neyðarútrás skólpdælustöðvar Veitna við Skeljanes. Fyrirhugað er að koma varnarmannvirki fyrir nærri útrásarenda neyðarútrásarinnar sem ætlað er að lækka öldu- og straumalag á fjörusvæði nærri landfyllingu sem fyrirhugað er að koma fyrir austan dælustöðvarinnar.

Gögn og upplýsingar frá Veitum gefa til kynna að nú þegar hafi verið ráðist í aðgerðir til að minnka nýtingu neyðarútrásarinnar frá u.þ.b. 1,5-2,5% tímans í undir 0,2% tímans. Nýting neyðarútrásarinnar getur farið fram við misjafnar aðstæður í viðtakanum og var því í verkefninu nú framkvæmd næmni-greining fyrir stöðu sjávarfalla (smá- og stórstraumur) og hvenær í sjávarfallinu opnað er fyrir neyðarútrásina (aðfall, liggjandi á flóði, útfall og liggjandi á fjöru) til mats á áhrifum framkvæmdarinnar við mismunandi tilfelli. Ekki var tekið tillit til áhrifa öldu á dreifingu efna. Í öllum tilfellum var gert ráð fyrir að útrásin væri opin í 10 klst með jöfnu útstreymi mengunarefna.

Við matið voru nýttir tiltækir reikningar á sjávarföllum og -straumi en í þeim útreikningum er ekki tekið tillit til áhrifa skriðþunga frá rennsli um útrásina á strauma en skriðþungaáhrif útrásarinnar getur aukið blöndun og dreifingu mengunar sér í lagi næst útrásarendanum. Tiltækir reikningar byggja á takmörkuðum dýptargögnum nærri fjörunni, getur það ollið skekkju í mati á straumhraða sem hefur síðan áhrif á dreifingu efna. Skoðuð var dreifing hlutlauss sporefnis og uppsöfnunar rusls í fjörum fyrir og eftir fyrirhugaðar framkvæmdir og þær niðurstöður bornar saman til að leggja mat á áhrif framkvæmdanna á dreifingu mengunarefna frá útrásinni. Sömu dýptargögn voru til grundvallar beggja tilfella.

Staðsetning útrásarenda er nærri fjörulínu og verður hann þurr hluta tímans, sér í lagi á stórstraums-fjöru sem eykur flækjustig við mat á dreifingu mengunar frá endanum. Í greiningunni nú var ekki líkt eftir rennsli um útrásina þegar hún stendur á þurru. Losun um útrásina var þess í stað sett utar þannig að útrásarendi væri ávallt blautur (sjá staðsetningar, mynd 1). Getur þetta mögulega valdið vanmati á magni efnis í nágrenni við útrásina og í fjörunni sjálfri en ætti síður að koma að sök við að bera saman tilfelli fyrir og eftir fyrirhugaðar framkvæmdir. Má því ætla að samanburðargreiningin sem greint er frá hér gefi góða mynd af mögulegum áhrifum fyrirhugaðra framkvæmda í Skerjafirði á dreifingu mengunar frá neyðarútrásinni.

Dreifing mengunarefna í sjó

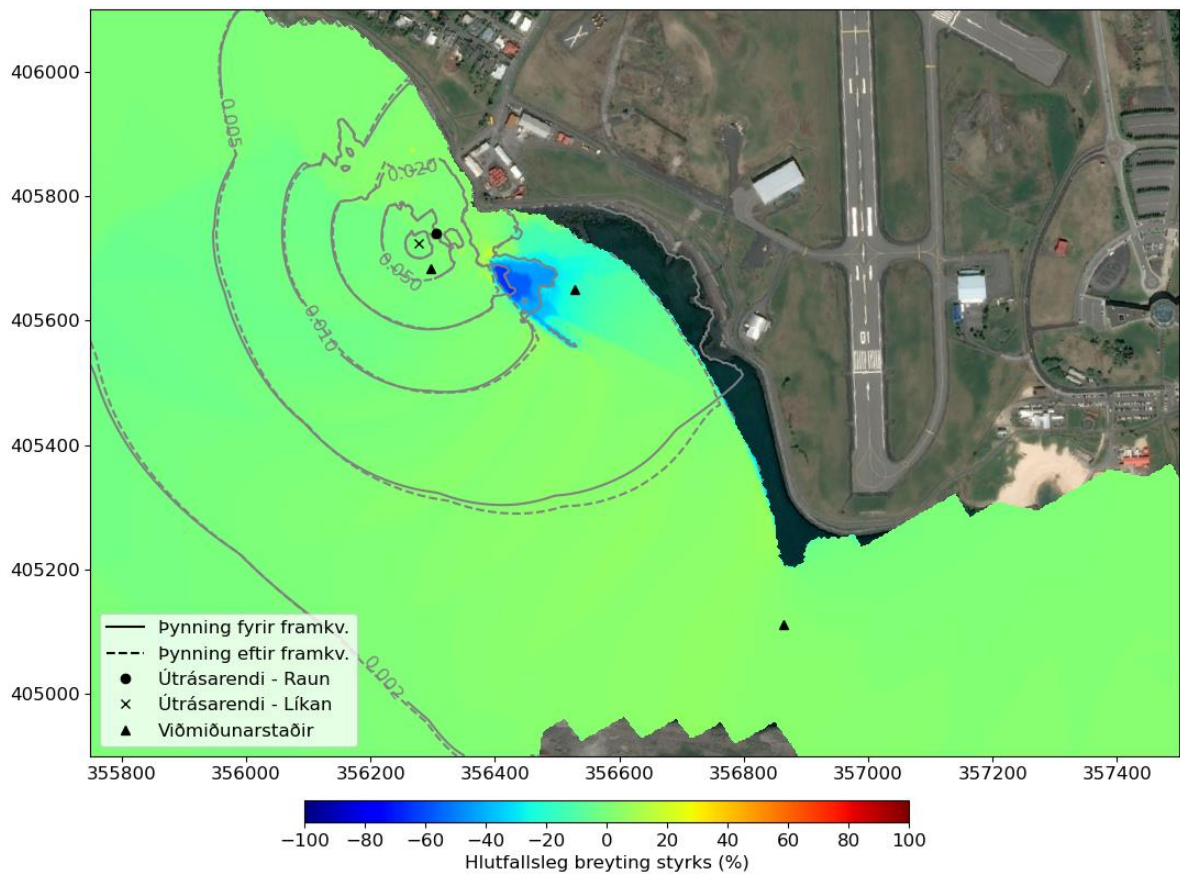
Til mats á áhrifum framkvæmdanna á dreifingu mengunarefna í sjó frá neyðarútrásinni var valinn hæsti styrkur í hverjum reiknipunkti líkansins yfir tveggja sólarhringa tímabil frá upphafi losunar fyrir og eftir framkvæmdir og munur skoðaður á þynningu og hlutfallslegri breytingu styrks milli tilvikanna tveggja. Jafnframt var skoðað hvernig styrkur fyrir og eftir framkvæmdir breytist með tíma í þremur punktum; innan og utan botnaxlar og í minni Fossvogs (sjá viðmiðunarstaði, mynd 1).

Niðurstöður reikninganna gefa til kynna að þynning sporefnis á svæðinu er frekar lítil. Styrkur í um 200-250 m fjarlægð hefur eingöngu lækkað um einn hundraðshluta samanborið við upphafsstyrk. Ennfremur er 0,5% eða hærra hlutfall af upphafsstyrk að finna innan 400 m frá útrás og yfir 0,1% af upphafsstyrk er að finna í Fossvogi og stærstum hluta Skerjafjarðar austan hólmannanna norðan af Eyri á Álftanesi. Fjarlægð frá útrásarenda að varnarmannvirki er eingöngu um 100 m og má því búast við nokkuð háum styrk nærri útrásinni, þ.m.t. á framkvæmdarsvæðinu.

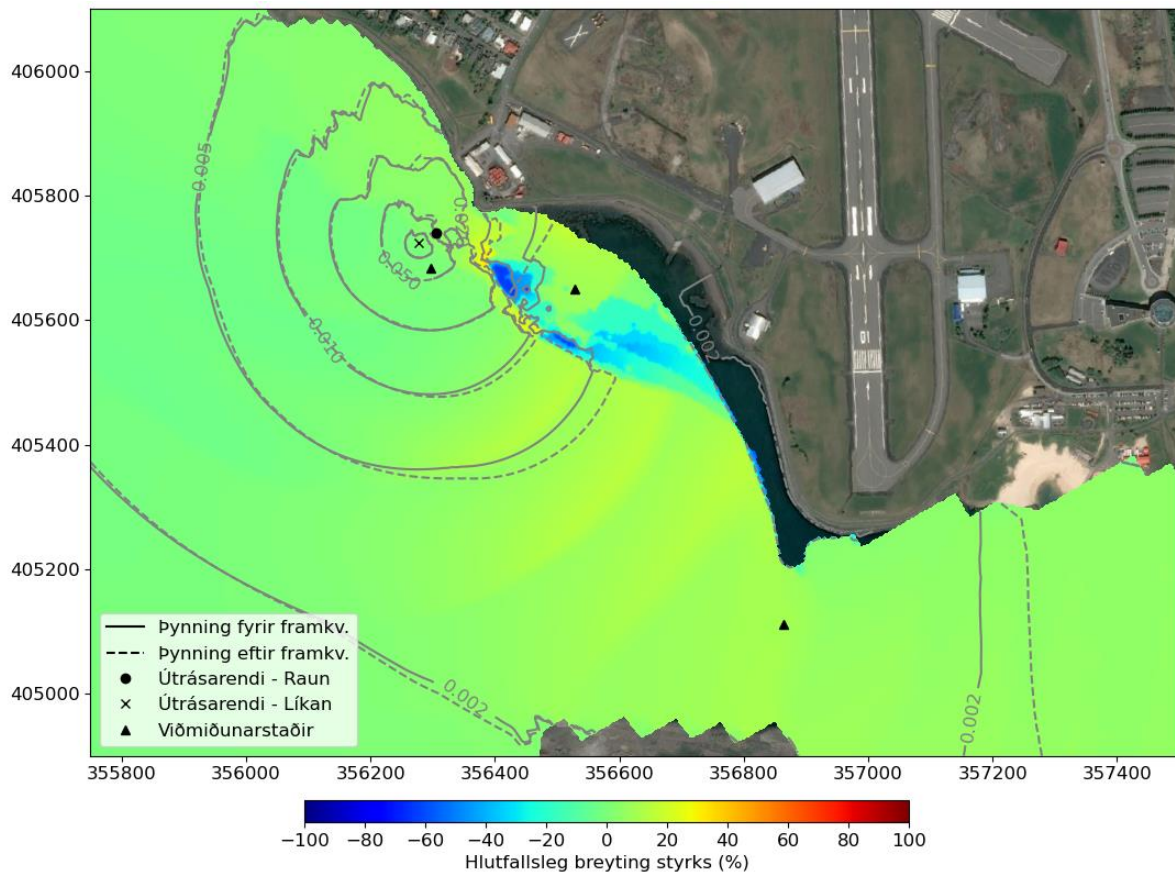
Lítill næmni er fyrir hvort neyðarlosun fari fram á smá- eða stórstraumi gagnvart hlutfallslegri lækkun styrks á svæðinu. Lítil munur er milli allra tilfella að undanskildu því tilfelli þar sem útrás er opnuð á aðfalli á stórstraumi. Almennt á svæðinu er lítil breyting á dreifingu mengunar fyrir og eftir framkvæmdir. Mestu breytingar verða í næsta nágrenni varnarmannvirkisins og útrásarinnar (mynd 1). Búast má við lækkun á styrk austan við varnarmannvirkið og að landfyllingunni um allt að 90% en undantekning getur þó orðið á því ef útrás er opnuð á aðfalli, en þá berst mengun norðan við og yfir varnarmannvirkið á flóði sem eykur styrk um allt að 10% næst landfyllingunni sjálfri (mynd 2). Styrkur innan svæðisins er engu að síður töluvert lægri á aðfalli samanborið við tilfelli þar sem útrás opnar á flóði eða útfalli (mynd 3). Verulega hækkun styrks er einna helst að finna vestan við varnarmannvirkið þar sem styrkur getur aukist um allt að 50% frá því sem nú er.

Næst útrásinni er styrkur háður stöðu sjávarfalla (mynd 4). Þegar útrás opnar á aðfalli og flóði eykst styrkur hratt en hættir svo að aukast þar til á útfalli og nær hámarki nærri fjörunni. Þessi hegðun kemur til vegna takmarkaðs dýpis á fjöru vegna nálægðar útrásarinnar við fjörlínu sem takmarkar upphafsþynningu frá útrásinni verulega. Styrkur lækkar svo hratt eftir að lokað hefur verið fyrir útrásina. Óbreytt hegðun er fyrir og eftir framkvæmdir og óverulegur munur er á styrk svo nærri útrásinni sjálfri.

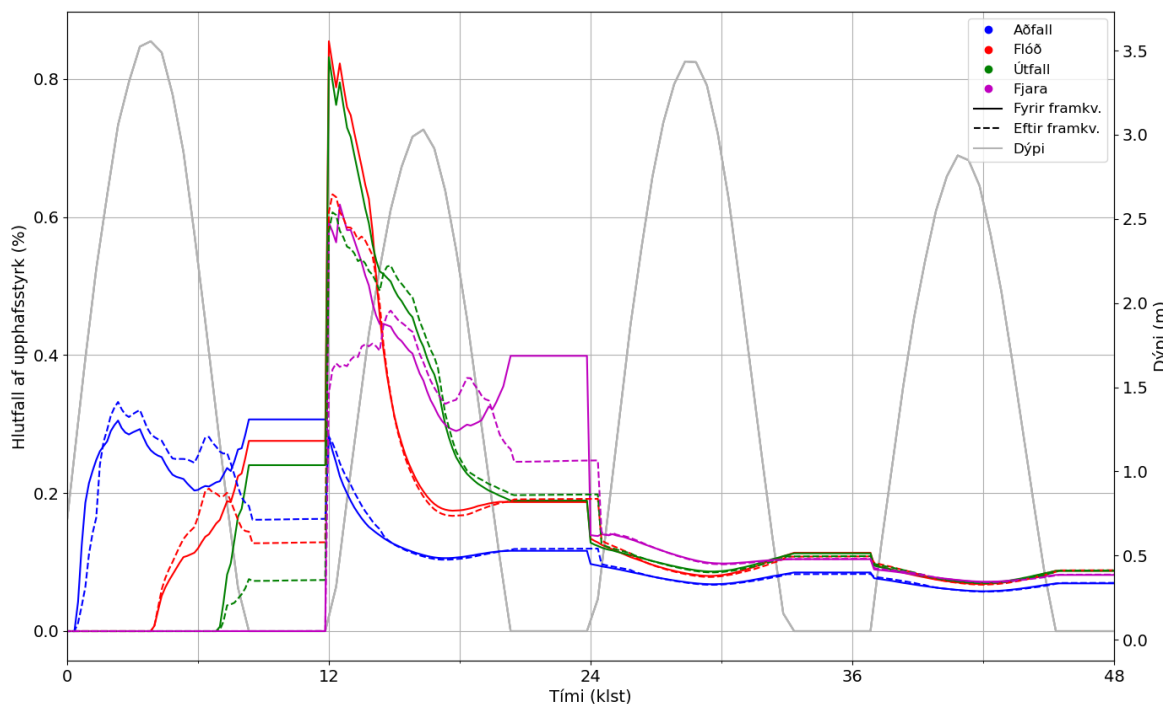
Reikningar benda til lítilla aukinnar mengunar tímabundið inn til Fossvogs, en í minni Fossvogs er styrkukning mest um 10% eftir framkvæmdir fyrir tilfelli þar sem útrás er opnuð á stórstraumsaðfalli en þá er hlutfallslegur munur einna mestur. Styrkur er þó umtalsvert lægri þegar útrás er opnuð á aðfalli samanborið við á útfalli eða á flóði (mynd 5). Styrkukningin varir í skamman tíma eftir að lokað er fyrir útrásina. Um 16-26 klst eftir að lokað er fyrir útrásina (eftir 36 klst á mynd 5) er óverulegur munur á styrk fyrir og eftir framkvæmdir.

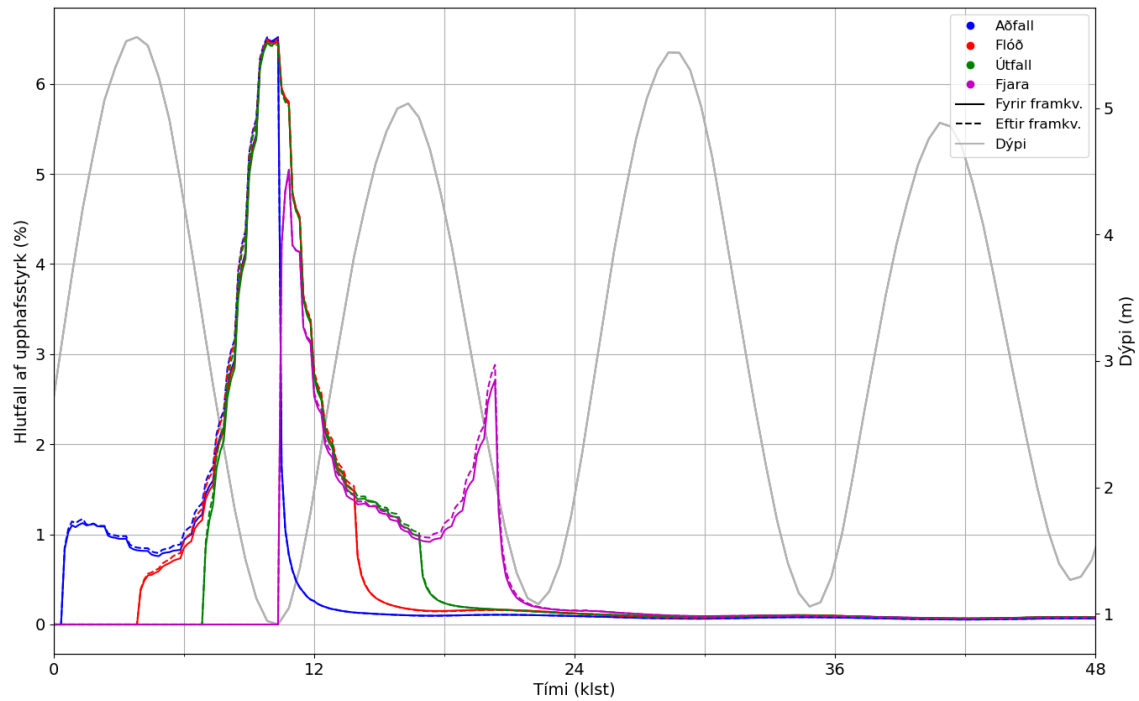
Mynd 1. Hlutfallsleg breyting styrks miðað við núverandi ástand ef neyðarútrás er opnuð á útfalli á stórstraumi. Neikvætt hlutfall þýðir að styrkur lækkar. Til viðmiðunar eru sýndar jafngildislínur þynningar fyrir tilvik fyrir og eftir framkvæmdir.

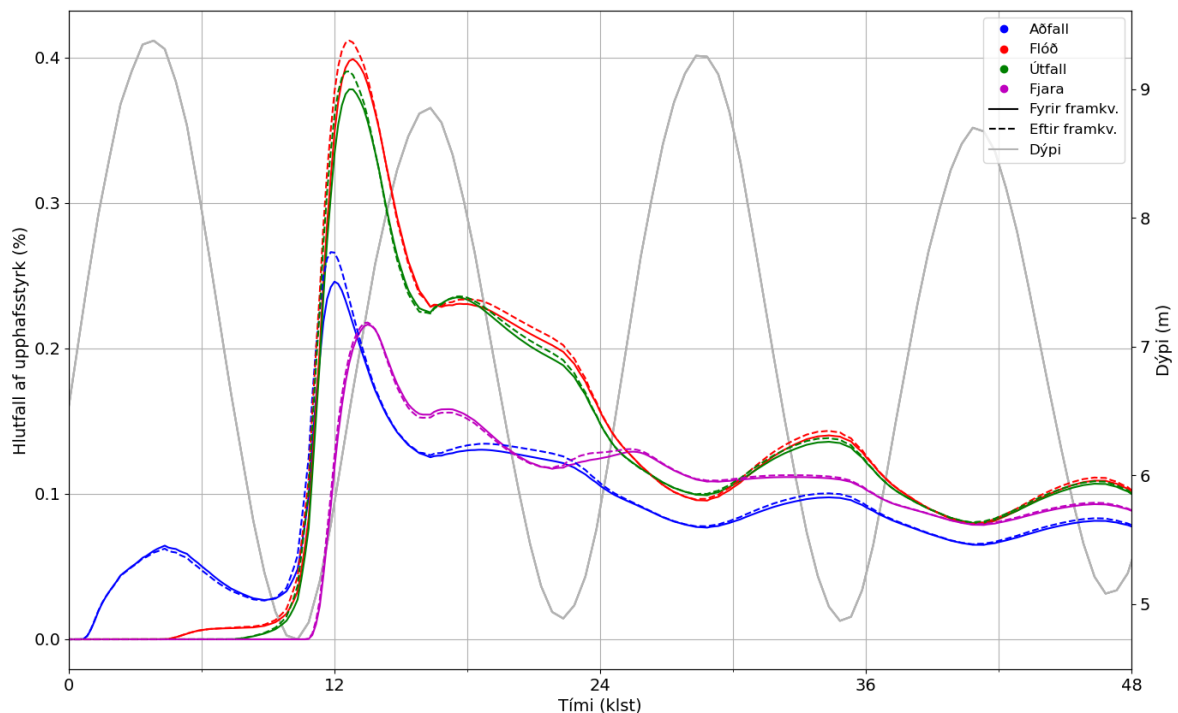
Mynd 2. Hlutfallsleg breyting styrks miðað við núverandi ástand ef neyðarútrás er opnuð á aðfalli á stórstraumi. Neikvætt hlutfall þýðir að styrkur lækkar. Til viðmiðunar eru sýndar jafngildislínur þynningar fyrir tilvik fyrir og eftir framkvæmdir.

Mynd 3. Breyting á styrk innan fyrirhugaðs varnarmannvirkis. Styrkur er sýndur fyrir og eftir framkvæmdir sem hlutfall af upphafsstyrk. Dýpi er sýnt til viðmiðunar um stöðu sjávarfalla. Útrás er opnuð stuttu eftir tíma 0 á aðfalli, 4 á flóði, 7 á útfalli og 10,5 á fjöru. Í öllum tilfellum er útrásin opin í 10 klst með jöfnu útstreymi mengunarefna.

Mynd 4. Breyting á styrk næst útrásinni, utan fyrirhugaðs varnarmannvirkis. Styrkur er sýndur fyrir og eftir framkvæmdir sem hlutfall af upphafsstyrk. Dýpi er sýnt til viðmiðunar um stöðu sjávarfalla. Útrás er opnuð stuttu eftir tíma 0 á aðfalli, 4 á flóði, 7 á útfalli og 10,5 á fjöru. Í öllum tilfellum er útrásin opin í 10 klst með jöfnu útstreymi mengunarefna.

Mynd 5. Breyting á styrk í minni Fossvogs með tíma. Styrkur er sýndur fyrir og eftir framkvæmdir sem hlutfall af upphafsstyrk. Dýpi er sýnt til viðmiðunar um stöðu sjávarfalla. Útrás er opnuð stuttu eftir tíma 0 á aðfalli, 4 á flóði, 7 á útfalli og 10,5 á fjöru. Í öllum tilfellum er útrásin opin í 10 klst með jöfnu útstreymi mengunarefna.

Uppsafnað rusl í fjörum

Til mats á áhrifum framkvæmdanna á uppsöfnun rusls í fjörum var 1 milljón ögnum sleppt með jöfnu streymi yfir 10 klst tímabil frá útrás fyrir og eftir framkvæmdir fyrir öll næmnitilvik og fjöldi agna sem safnast upp í fjörunni á háfjöru u.þ.b. tveimur sólarhringum eftir upphaf losunar reiknaður. Því næst var valið hæsta gildi í hverjum reiknipunkti frá öllum tilfellum til mats á hvar búast megi við breytingu á magni rusls á fjörusvæðum. Um 0,5% af heildarfjölda agnanna settust í fjöru.

Uppsafnað rusl í fjörum er verulega háð dýptarákvörðunum í fjörunum. Eins og áður hefur komið fram er notast við tiltæka reikninga á sjávarföllum og straumhraða til matsins en þeir reikningar byggja á takmörkuðum dýptarupplýsingum. Skilgreint var því áhugasvæði til skoðunar sem afmarkast af fjörunum austan og vestan við skólpdælustöðina á Skeljanesi.

Reikningar benda til að varnarmannvirki takmarki verulega flutning fljótandi rusls inn að landfyllingunni og fínefnasvæðinu austan við hana (mynd 6). Um 30% lækkun er á heildarfjölda agna sem sest í fjöruna austan við útrásina eftir framkvæmdir samanborið við fyrir framkvæmdir en um 65% lækkun er á heildarfjölda agna sem sest í fjöruna innan fyrirhugaðs varnarmannvirkis.

Tiltölulega lítil breyting er á heildarfjölda uppsafnaðra agna fyrir og eftir framkvæmdir í fjörunni vestan við skólpdælustöðina en dreifing þeirra er ekki alveg sú sama milli reiknaðra tilvika (mynd 7). Búast má við minni uppsöfnun rusls austan við varnarmannvirkið en aukning verður syðst og austast í fjörunni við landfyllinguna. Vegna minna dýpis sem er tilkomið vegna fyrirhugaðrar botnmótunar á svæðinu verður hluti svæðisins þurr stærri hluta tímans. Niðurstöðum á því svæði ber að taka með fyrirvara þar sem endanleg útfærsla botnmótunar liggur ekki fyrir.

Samantekt

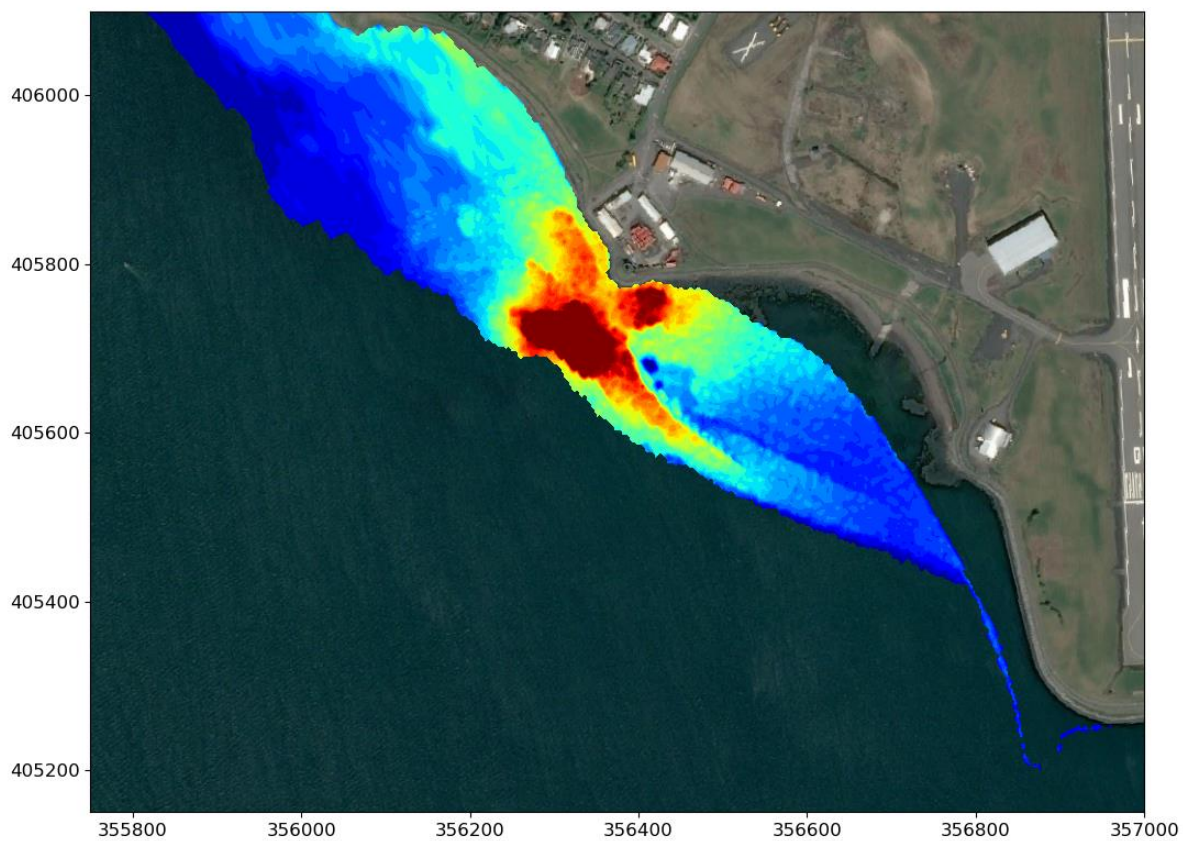
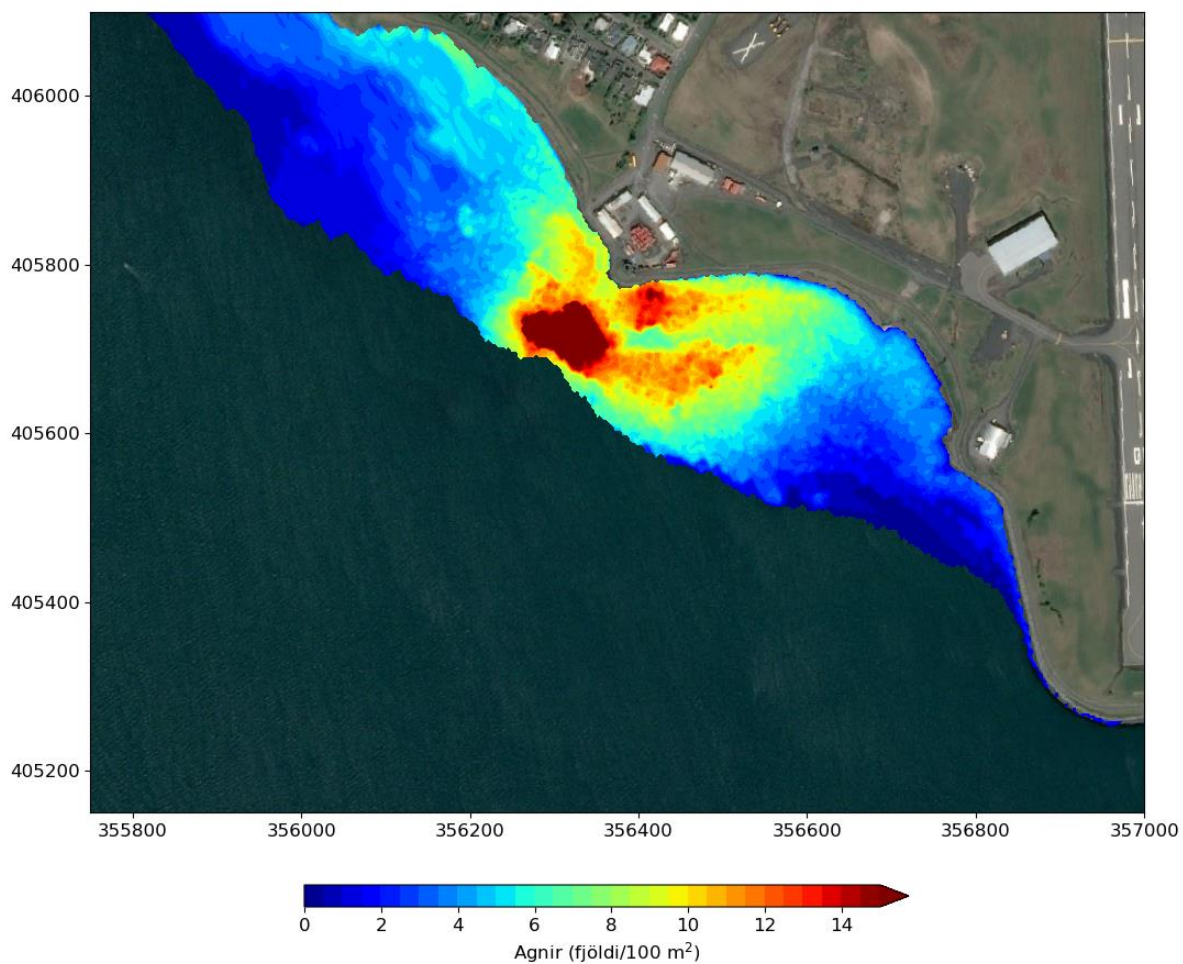
Almennt eru áhrif framkvæmdanna á dreifingu mengunar frá neyðarútrás við Skeljanes lítil eða óveruleg nema í næsta nágrenni framkvæmdasvæðisins. Þynning á svæðinu er tiltölulega lítil en það kemur að hluta til vegna staðsetningar útrásarenda svo nærri fjörulínu. Verulega lækkun, allt að 90%, er á styrk austan við varnarmannvirki en allt að 50% aukning er á styrk í allra næsta nágrenni við varnarmannvirkið. Almennt er allt að 20% styrklækkun næst landfyllingunni, undantekning er þó á aðfalli þar sem allt að 10% styrk aukning getur orðið næst landfyllingunni.

Reikningar benda til lítilla aukinnar mengunar inn til Fossvogs, en í minni Fossvogs eykst styrkur tímabundið um allt að 10% eftir framkvæmdir fyrir tilfelli þar sem útrás er opnuð á stórstraumsaðfalli en þá er hlutfallsleg munur einna mestur.

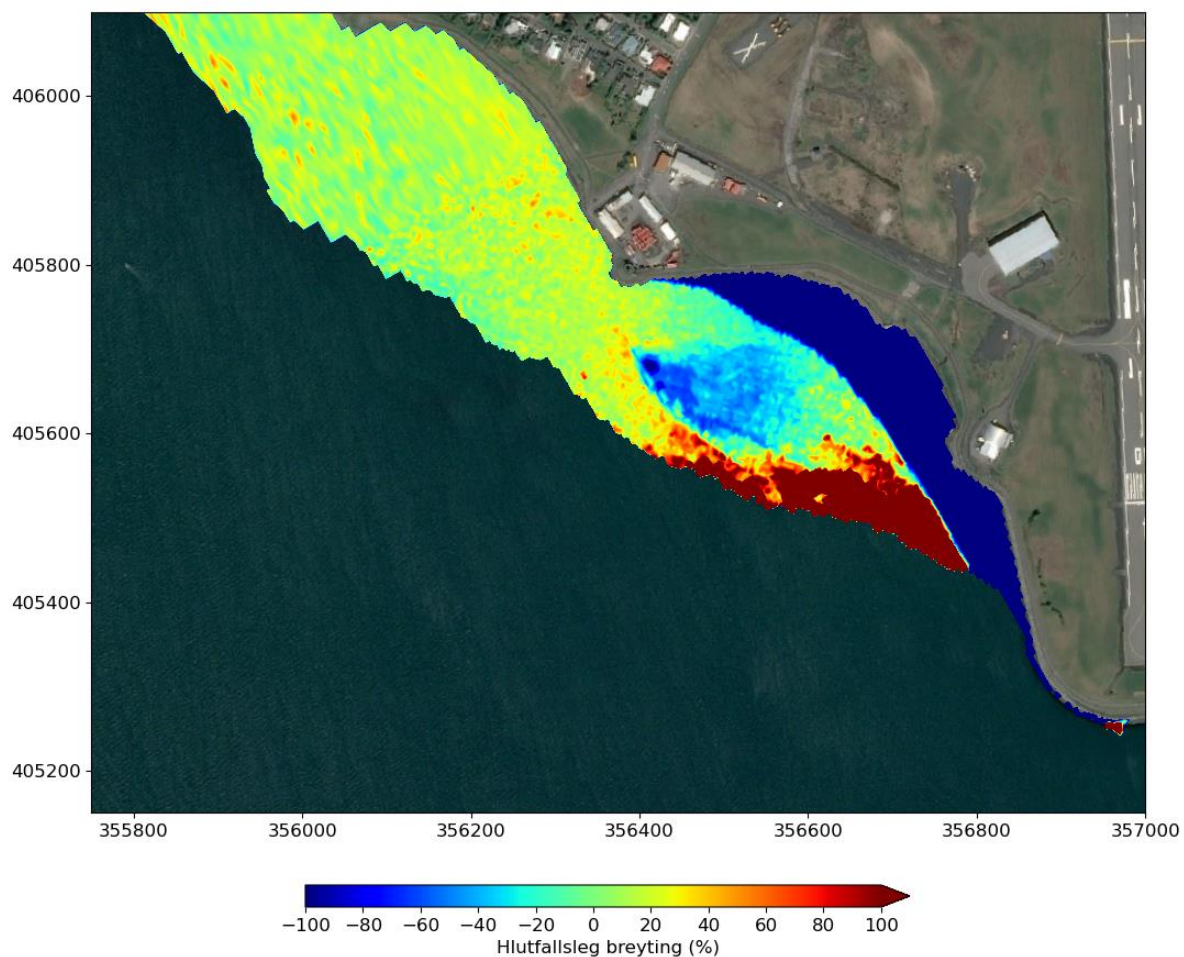
Styrk aukning varir í skamman tíma og má búast við óverulegum mun á styrk fyrir og eftir framkvæmdina í Skerjafirði um eða innan við einum sólahring eftir að lokað er fyrir útrásina.

Reikningar benda til að varnarmannvirki takmarki verulega flutning fljótandi rusls inn að landfyllingunni og fínefnasvæðinu austan við hana. Almennt er lítil breyting á uppsöfnun agna fyrir og eftir framkvæmdir í fjörunni vestan við skólpdælustöðina. Almennt má búast við minni uppsöfnun rusls austan við varnarmannvirkið en aukning verður syðst og austast í fjörunni við landfyllinguna.

Vegna minna dýpis þar sem botnmótun er fyrirhuguð á svæðinu verður hluti svæðisins þurr stærri hluti tímans. Niðurstöðum á því svæði ber að taka með fyrirvara þar sem endanleg útfærsla botnmótunar liggur ekki fyrir. Vísbending er þó um að rusl frá neyðarútrásinni geti mögulega safnast þar fyrir.

Mynd 6. Uppsafnaðar agnir á fjörusvæðum fyrir (efri) og eftir (neðri) framkvæmdir.

Mynd 7. Hlutfallsleg breyting á uppsöfnun agna á fjörusvæðum. Neikvætt hlutfall þýðir að fjöldi lækkar.

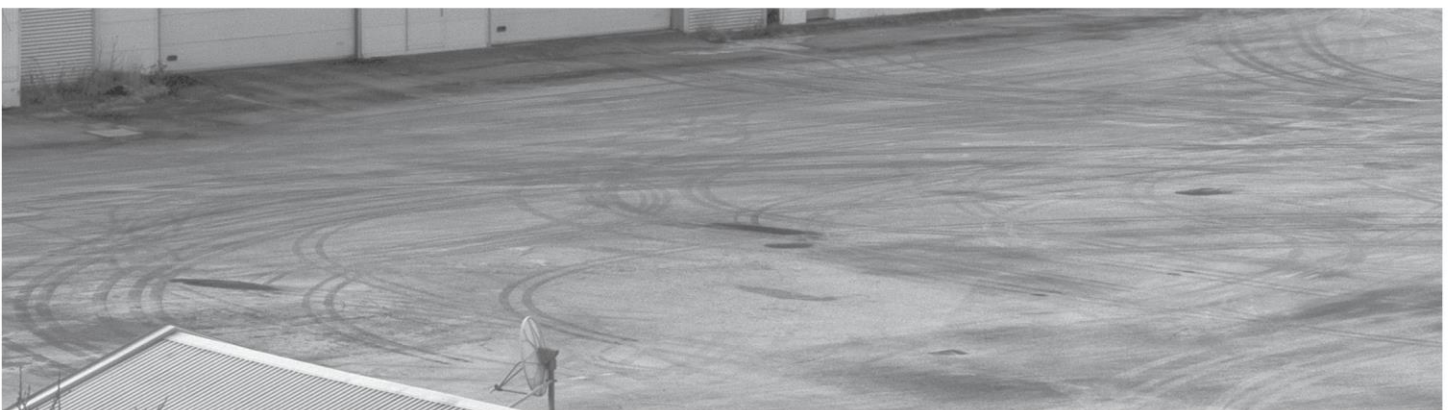

Reykjavíkurborg

LANDFYLLING Í NÝJA SKERJAFIRÐI

Viðauki 2

11. feb. 2019

Porleifur Eiríksson

Guðmundur Víðir Helgason

Fjörugerðir í vík austan skólphreinsistöðvar við Skeljanes í Skerjafirði.

Vegna fyrirhugaðrar landfyllingar í Skerjafirði óskaði Verkfræðistofan Efla eftir umfjöllun um fjörugerðir og verndargildi fjöru í vík austan skólphreinsistöðvar við Skeljanes og vestan flugbrautarenda og Nauthólsvíkur í Skerjafirði. Víkin er nafnlaus á flestum uppdráttum, en hefur verið kölluð Shellvík (Sigríður Ólafsdóttir 2008). Fyrirhuguð fylling er merkt á Mynd 1.

Mynd 1. Fyrirhuguð fyllingarsvæði (rautt).

Ágætt yfirlit er til um fjörur í Skerjafirði (Agnar Ingólfsson 1977; Arnþór Garðarsson & Ólafur Karl Nielssen 1989; Arnþór Garðarsson 1998; Haraldur R. Ingvason o.fl. 2016) og því hægt að meta hversu algengar mismunandi fjörugerðir eru á athugunarsvæðinu.

Farið var í vettfangskönnun í fjöruna 4. febrúar og athugunarsvæðinu lýst. Aftur var farið í fjöruna 6. febrúar til að taka kornastærðarsýni og meta þykkt leirs á völdum stöðum á leirunni.

Efst í fjörunni á rannsóknarsvæðinu er grjótvörn. Neðan grjótvornar er efst klapparþang (*Fucus spiralis*). Mestur hluti fjörunnar er með bólupangi (*F. vesiculosus*) en neðar er nokkuð klóþang (*Ascophyllum nodosum*) en neðst mikið sagþang (*F. serratus*).

Á klettum við Sjóskýlið er mikið af klapparþangi og dvergþangi (*Pelvetia caniculata*) á klettum ofan við megin þangfjöruna. Milli þessara svæða er megin leiran þar sem er efst líflítill sandströnd en neðar fíngerð leira með þangflekki á grjóti. Þangflekkinir eru ýmist með bólu-, kló- eða sagþangi eftir hæð í leirunni.

Lítið er af sandmaðki í leirunni og kræklingur (*Mytilus edulis*) var ekki algengur nema á smásvæði við enda flugbryggju; gamallar bryggju fyrir sjóflugvélar í miðri vikinni, en þar var yfirborð leirunnar nokkuð malarkennt.

Söl (*Palmaria palmata*) fundust neðst á kræklingasvæðinu

Fyrir utan lifandi krækling fundust skeljar reknar í fjörunni en það voru: Sandskel (*Mya arenaria*), hallloka (*Macoma calcarea*), öðuskel (*Modiolus modiolus*), gimurskel (*Astarte borealis*) og hjartarskel (*Cerastoderma edule*).

Í fjörunni voru 24 tjaldar (*Haematopus ostralegus*), ein grágæs (*Anser anser*) og hrafn (*Corvus corax*). Í sjónum framundan fjörunni voru þrjú pör af rauðhöfðaöndum (*Mareca penelope*) og æðarfugl (*Somateria mollissima*); tveir blikar og þrjár kollur.

Yfirborði leirunnar var lýst á völdum stöðum (mynd 2, Tafla 1) og þykkt leðju á leirunni metið. Jafnframt var tekið sýni til að hægt sé að greina kornastærð.

Mynd 2. Staðsetning sýnatökustaða fyrir kornastærðarsýni.

Tafla 1. Staðsetning kornastærðarsýna, gerð undirlags og þykkt.

	N	V	Lýsing	Þykkt
Sýni 1	64°07,464	021°56,549	Möl og sandur	Þykkt ekki mælanleg
Sýni 2	64°07,450	021°56,569	Möl og sandur	Þykkt ekki mælanleg
Sýni 3	64°07,431	021°56,593	Möl	Dýpi á fast 22 cm
Sýni 4	64° 07.422	021° 56.592	Þétt sandborin leðja	12 cm niður á möl. Dýpi malar >40cm
Sýni 5	64°07,386	021°56,516	Þétt sandborin leðja, þéttari en á stöð 4	5 cm á möl. Möl >30 cm
Sýni 6	64°07,398	021°56,504	Þétt sandborin leðja	8 cm á möl. 25 cm á fast
Sýni 7	64°07,446	021°56,645	Mjög þétt leira, lítill sandur	Mjög þétt leðja. 15 cm niður á möl. Möl er meira en 30 cm
Sýni 8	64°07,444	021°56,729	Mjög þétt leira, lítill sandur	Þétt leðja, lítill sandur, eiginlega bara leir. Möl 50 cm niður á fast, sennilega gróf möl
Sýni 9	64°07,452	021°56,730	Mjög þétt leira, lítill sandur	Mikill þéttur leir, lítill sandur ofarlega á flatrí leiruni sem er aðal leiran í víkini. 41 cm niður á möl
Sýni 10	64°07,473	021°56,728	Mjög þétt leira, sendnari en á stöð 9	17 cm niður á möl. Leiran aðeins sendnari en sýni 9. 30cm niður á möl
Sýni 11	64°07,484	021°56,760	Mjög sendin leðja	3 cm á möl og 10 cm á fast eða stórgrýti.
Sýni 12	64°07,469	021°56,597	Sandur	þykkt meira en 1 m

Það sést á töflu 1 að leiran er mjög „grunn“ það er þykkt leðju er lítil og leiran sandborin. Leiran er yfirleitt þétt og stundum mjög þétt. Þetta lýsir sér t.d. í því að sandmaðkur er ekki algengur nema á einstökum blettum.

Niðurstöður vettvangsathugana eru í góðu samræmi við lýsingar í heimildum á athugunarsvæðinu, en þar kemur fram að á leirunni er lítið af sandmaðki en nokkuð af kræklingi og ýmsum burstaormum sem algengir eru á grunnsævi og á leirum eins og t.d. roðamaðkur (*Scoloplos armiger*). Einnig fannst nokkuð af lirfum fjörurykmýs (*Chironomidae*).

Botnsýni voru einnig tekin í utanverðri leirunni (Arnbór Garðarsson og Kristín Aðalsteinsdóttir 1977). Þar fundust 24 tegundir botndýra og var roðamaðkur lang algengust en einnig fundust þar dílalaufi (*Phyllodoce maculata*), kræklingur og sandskel/smyrslingur (*Mya spp.*).

Á mynd með yfirliti yfir fjörugerðir í Skerjafirði (mynd 3b í Agnar Ingólfsson 1977) má sjá að marhálmur (*Zostera marina*) hefur fundist á svæðinu en ekki virðist hafa verið mikið þar sem ekki er getið um þetta í skýrslunni. Sérstaklega var leitað að marhálmi þar sem marhálmsleirur eru sjaldgæfar, en marhálmur fannst ekki við vefvangsathugun.

Fjörur eru í grunninn flokkaðar eftir undirlagi og síðan lífríki fjörunnar (Agnar Ingólfsson 1975; Agnar Ingólfsson 2006). Hjá Náttúrufræðistofnun Íslands (NI.is) hafa fjörur verið flokkaðar samkvæmt EUNIS-flokkun (eunis.eea.europa.eu).

Fjörur á rannsóknarasvæðinu eru mósaik ólíkra fjörugerða og eru flokkaðar með EUNIS-flokkun í yfir- og undirflokk fjörugerða: F1.3 þangfjörur, F1.31 klóþangsfjörur, F1.35 þangklungur, F1.35.1 klóþangsklungur, F2.1 líflitlar sandfjörur, F2.4 grýttur sandleir og F2.3 leirur, óflokkaðar. Leirur á svæðinu er hægt að flokka í krækingsleirur og sandmaðksleirur.

Verndargildi mismunandi fjörugerða er metið efir flatarmáli vistgerða á Íslandi, hversu dreifð hún er og tegundaauði. Verndargildi vistgerða fjöru á athugunarsvæðinu er frá því að vera lágt (líflitlar sandfjörur, grýttur sandleir), miðlungs (leirur), hátt (þangklungur) í það að vera mjög hátt (klóþangsklungur).

Sé reynt að lýsa fjörusvæðinu í heild væri það þangfjara með sandleir og leirublettum með verndargildi hátt, lágt og miðlungs. Verndargildi svæðisins í heild væri því miðlungs.

Fjörur eru víðáttumiklar í Skerjafirði og mikið af leirum, en leirur njóta sérstakrar verndar. Á rannsóknasvæðinu er blanda af algengum fjörugerðum í Skerjafirði. Landfylling á þessum stað hefur því ekki sérstaklega áhrif á eina fjörugerð frekar en aðra og fjaran sem skerðist er mjög lítill hluti af fjörum við Skerjafjörð002E

Ef gerð er grjótvörn við landfyllinguna úr stórgrýti, eða stórum hnullungum mun að öllum líkendum klóþang setjast á grjótið, en nú er klóþang í fjörunni um miðbikið þar sem eru klappir eða stórgrýti. Efst mun væntanlega vaxa klapparþang og neðst í fjörunni verður sagþang.

Bólupang vex þar sem undirlag er lausara, eins og grófur sandur með smásteinum eða mól. Til að endurgera fjöru þar sem undirlagið yrði mól eða sandur og leira myndaðist á blettum þyrfti að mynda skjól fyrir öldum með stórgrýti.

Það sést á fjörunni að í hana kemur þung alda úr vestri, þannig hefur safnast upp grófur sandur og mól vestan, utan við flugbryggjuna. Til að fínt undirlag haldist í fjörunni þarf að skýla fyrir þessari öldu. Ef myndað er skjól austan til á svæðinu er ekkert því til fyrirstöðu að fínt undirlag eins og leir setjist í fjöruna og leira myndist og sand og malarfjara þar sem hreyfing er meiri.

Heimildir:

Agnar Ingólfsson, 1975 Lífríki fjörunnar (ljósrit). Rit Landverndar nr. 4..

Agnar Ingólfsson, 1977. Rannsóknir í Skerjafirði. II. Lífríki fjöru. Fjölrit Líffræðistofnunar. 94 bls.

Agnar Ingólfsson 2006. The intertidal seashore of Iceland and its animal communities. *Zoology of Iceland* Vol I, part 7.

Arnpór Garðarsson & Ólafur Karl Nielsen, 1989; Fuglalíf á tveimur leirum við Reykjavík (I. Vaðfuglar). Náttúrufræðingurinn, 59(2), bls. 59-84.

Arnpór Garðarsson. 1998; Leirur á Innesjum. Kímblaðið, blað líffræðinema við Háskóla Íslands 11, bls. 4-7.

Arnpór Garðarsson & Kristín Aðalsteinsdóttir, 1977; Rannsóknir í Skerjafirði -I. Botndýralíf. Fjölrit Líffræðistofnunar Háskólans nr. 9, 81 bls.

Haraldur R. Ingvason, Finnur Ingimarsson og Stefán Már Stefánsson 2016. Fjöldi og dreifing fugla í Fossvogi. Náttúrufræðingurinn 86 (1.-2.): 42-51.

Sigríður Ólafsdóttir. 2008. Skerjafjörður - Ástand, stjórnun og sjálfbær nýting -. Meistaraverkefni í Umhverfis-og auðlindafræði. Háskóli Íslands.

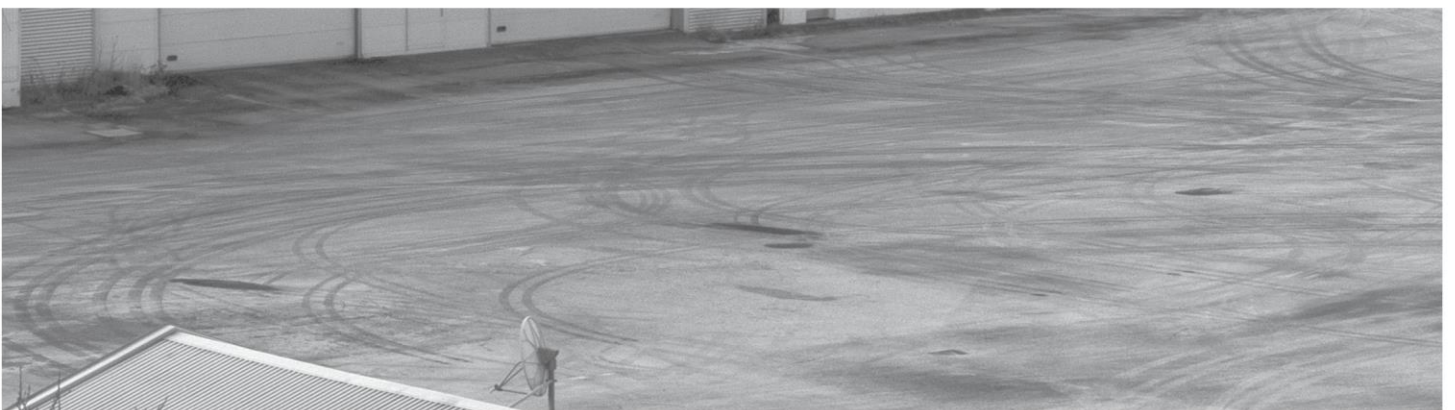

Reykjavíkurborg

LANDFYLLING Í NÝJA SKERJAFIRÐI

Viðauki 3a

RORUM

Fuglaathuganir í Shellvík í Skerjafirði.

Dr. Kristján Lilliendahl
Dr. Þorleifur Eiríksson

ISSN: 2547-6696
ISBN: 978-9935-514-04-2

RORUM 2020 002

Lykilsíða

Skýrsla nr.: 2020 002	Dags.: 22.12.2020	Dreifing: Opin	Fjöldi síðna: 13
Heiti skýrslu: Fuglaathuganir í Shellvík í Skerjafirði.			
Höfundar: Dr. Kristján Lilliendahl Dr. Þorleifur Eiríksson			
<p>Útdráttur:</p> <p>Fuglalíf var kannað í svonefndri Shell-vík á eins árs tímabili frá nóvember 2019 til sama mánaðar 2020. Vík þessi er á sunnanverðu Seltjarnarnesi og því á norðurströnd Skerjafjarðar sem er innfjörður úr Faxaflóa. Alls voru taldir 2416 fuglar af 34 tegundum. Þegar litið er á allar talningarnar kemur í ljós að heiðlóa, tjaldur og æður nýta vikina mest með fjölda einstaklinga um 400. Fleiri fuglar nýta svæðið að vetrarlagi en yfir sumarið út frá fjölda fugla á fjöru. Árstíðarbundnar breytingar voru einnig á hlutfalli tegunda. Þannig var heiðlóa ríkjandi tegund frá lok ágúst og fram í nóvember, sendlingur var ríkjandi í janúar og febrúar og lóupræll og sandlóa í júlí. Mest var af tjaldi frá janúar fram í apríl en fjöldi æðurs var nokkuð stöðugur nema hvað lægð var fjöldanum frá júlí og fram í október. Athygli vekur mikilvægi Shell-víkur fyrir fugla að vetri samanborið við sumarið. Hluti af skýringunni á þessu liggur væntanlega í fjölbreytileika fjörunnar sem bæði er þangfjara og leira. Niðurstöðurnar benda til þess að á sumum árstímum geti vægi víkurinnar verið verulegt í samanburði við austurhluta Skerjafjarðar.</p>			
<p>Abstract:</p> <p>Bird research in Shellvik in Skerjafjordur</p> <p>A research on birdlife was done in a cove called Shellvik over a period of one year, from November 2019 to November 2020. This cove is on southern Seltjarnarnes, north side of Skerjafjordur in Faxaflói. 2416 birds of 34 species were counted. The results show that Golden plover, Oystercatcher and Common eider are most common in the cove with the highest number of individuals being 400. More birds use the cove over winter compared to summer. Golden Plover was the dominant species from the end of August until November, Purple sandpiper was dominant in January and February and Dunlin and Ringed plover in July. Oystercatcher was most abundant from January to April. Eider abundance was mostly stable over the year except for a drop in numbers from June to October. Shellvik seems to be more important for birds over the wintertime. The reason lies probably in the diversity of the coast, which is a mix of rocks covered with seaweed and mudflats. The results suggest that the importance of the cove is high compared to eastern Skerjafjordur.</p>			
Lykilorð: Fuglar, rannsóknir, Skerjafjörður.			
Keywords: Birds, research, Skerjafjordur			

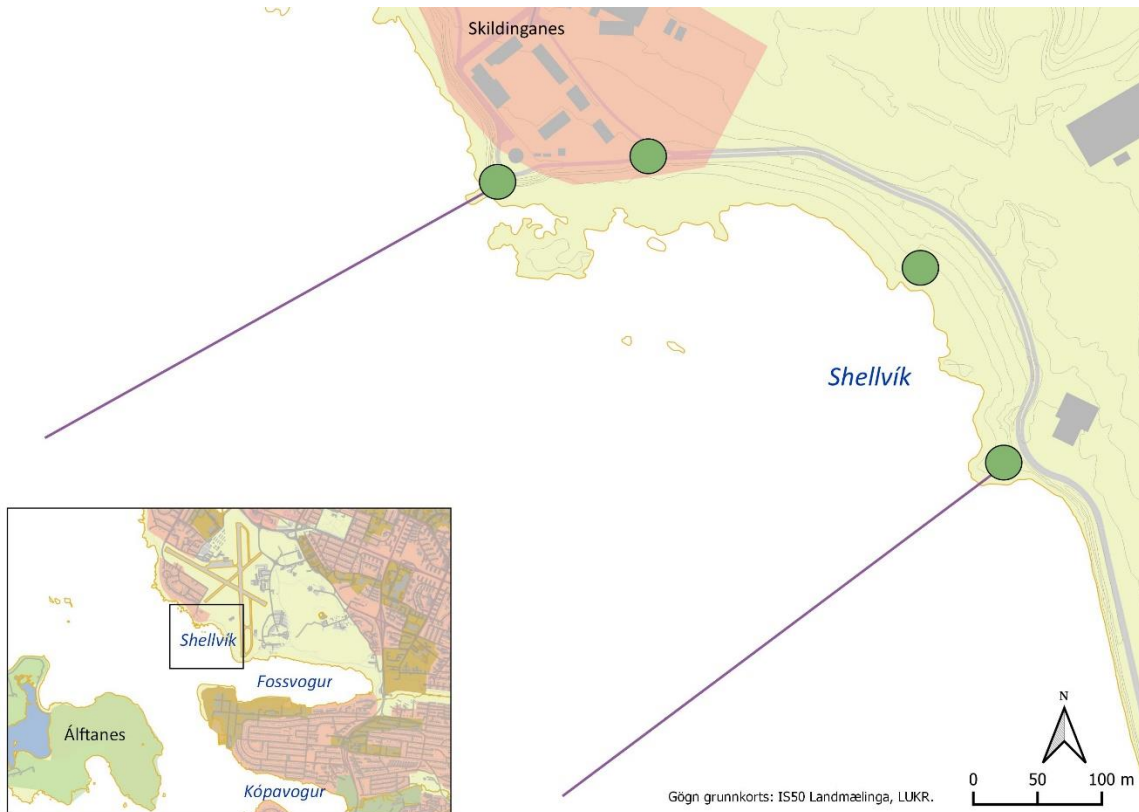
Fuglalíf var kannað í svonefndri Shell-vík á eins árs tímabili frá nóvember 2019 til sama mánaðar 2020. Vík þessi er á sunnanverðu Seltjarnarnesi og því á norðurströnd Skerjafjarðar sem er innfjörður úr Faxaflóa. Áform eru uppi um landfyllingu á athugunarsvæðinu og því talin ástæða til könnunar á fuglalífi víkurinnar. Markmiðið var að safna upplýsingum um fjölda fugla og fuglategunda sem nýta sér þetta svæði. Niðurstöðurnar verða bornar saman við fyrri athuganir á fuglalífi á nálægum svæðum og mat lagt á mikilvægi athugunarsvæðisins fyrir fugla.

Fjörur á vesturströnd Íslands eru afar mikilvægar fyrir fugla. Þar munar meiru á sjávarföllum en annars staðar á landinu og eru því fjörur stærri. Áætlað hefur verið að um 80% af flatarmáli leira á Íslandi séu við norðanverðan Faxaflóa og á Breiðafirði (Agnar Ingólfsson 1975). Fjörur á landinu suðvestanverðu eru nýttar af fuglum árið um kring en fjöldi fugla og tegunda er breytilegur eftir árstímum. Á veturna hafa allmargar tegundir farfugla vetursetu á svæðinu, sem að öllu jafna dvelja í útlöndum að vetri. Þar er um að ræða andfugla, álftrir, gæsir og nokkrar andategundir og vaðfugla eins og tjald og sendling. Á vorin vex vægi fjaranna þegar íslenskir vaðfuglar og margar tegundir spörfugla nýta sér þær við komu til landsins. Þá fara stórir fuglastofnar í gegnum svæðið og nýta það í nokkrar vikur á leið til varpstaða í N-Kanada og á vesturströnd Grænlands. Þar má nefna margæs, rauðbrysting, sanderlu, tildru, lóupræl og sandlóu. Á sumrin og haustin einkennast notin af vaðfuglum sem hafa lokið varpi og eru bæði íslenskir og erlendir að uppruna. Tegundir eru margar og dreifing á fjölda fugla er meiri yfir tíma en á vorin.

Fjörur í Skerjafirði eru allvel kannaðar með tilliti til fuglalífs. Athuganir hafa þó einkum beinst að leirunum í Kópavogi (Arnþór Garðarsson og Ólafur K. Nielsen 1989, Jóhann Óli Hilmarsson og Ólafur Einarsson 2014) og Fossvogi (Haraldur R. Ingvason o.fl. 2016), enda fjöldi fugla þar mestur. Einnig hefur svæðið verið athugað árlega um hver áramót í vetrarfuglatalningu Náttúrufræðistofnunar Íslands.

Aðferðir:

Talningarsvæðið er svokölluð Shell-vík með vísan til umsvifa sem olíufélagið Skeljungur var með þarna. Svæðið afmarkast í vestri af nesi þar sem stendur skólpdælustöð borgarinnar og í austri af litlu nesi rétt suðvestan við gamalt flugskýli sem stendur vestan við suðurenda N-S flugbrautar Reykjavíkurflugvallar (1. mynd) Talningarsvæðið var afmarkað með línunum sem voru hugsaðar þannig að þær væru dregnar til suðvesturs út frá nesjunum tveimur yfir fjöruna og í sjó fram. Athugað var svæðið sem er sunnan við göngustíg sem liggur meðfram fjörunni, þ.e. grjóthleðsla vestast og austast á svæðinu, graslendi ofan fjöru um miðbik svæðisins, fjaran og sjórinn allt að um 400 m frá landi. Lengd fjörunnar í vikinni mældist um 540 m að lengd með grófri mælingu á strandlengjunni af grunnmynd A á vef borgarvefsjár (www.borgarvefsja.is). Fjaran sjálf hefur verið skilgreind sem blanda af sandmaðksleiru og þangfjöru (Agnar Ingólfsson 1977).

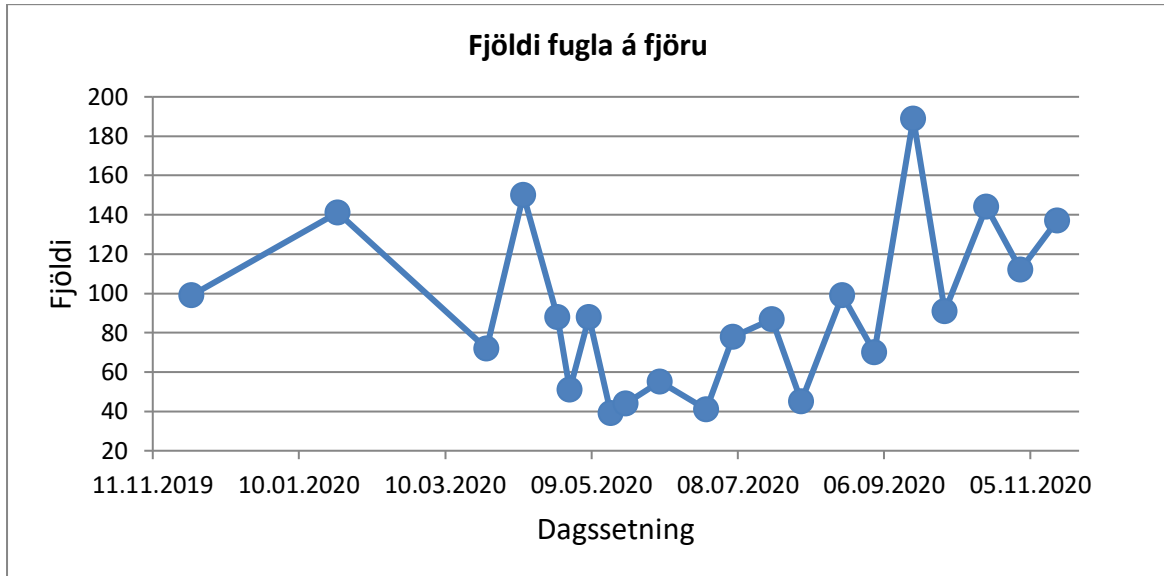
1. mynd. Talningasvæðið í Shellvík afmarkað með línunum sem ná 400 m frá ströndinni. Grænir punktar merkja talningastaði (mynd Adam Hoffritz).

Talning fór fram þannig að gengið var að vesturenda svæðisins og talið þaðan, yfirleitt einnig talið af tveimur stöðum fyrir miðri víkinni og að lokum frá austurendanum. Síðan var gengið til baka og kannað á leiðinni hvort einhverjar breytingar hefðu orðið á fuglalífinu. Við talningar var notuð fjarsjá (22x stækkun) og sjónauki (10x stækkun) og niðurstöður skráðar jafnóðum. Hver talning tók að meðaltali 54 mínútur (bil 30 - 74 mín.). Yfirleitt var tímasetning talninga þannig að háfjara og háflóð lentu innan talningartímans. Talningar voru alls 27 og þar af voru 21 á fjöru en 6 á flóði. Fyrirfram má gera ráð fyrir því að fjöldi fugla sé meiri á fjöru en á flóði en þó ákveðið að athuga það. Talningar á flóði fóru fram á tímabilinu september til apríl. Talningar á fjöru voru gerðar á stórstreymi (± 2 dagar) nema tvær talningar sem voru á milli stórstreymis í lok apríl og um miðjan maí. Talningar á flóði fóru ekki fram á stórstreymi heldur voru 4 til 7 dögum utan þess.

Niðurstöður úr vetrarfuglatalningu Náttúrufræðistofnunar Íslands voru athugaðar. Til samanburðar við þessa rannsókn var valið svæði nr. 53 sem nær frá Arnarneslæk í suðri að suðurenda Suðurgötu í Reykjavík. Talningarsvæði 53 er miklu stærra en Shell-víkin, sem er innan þess, en niðurstöðurnar varpa nokkru ljósi á fjölda fugla og tegunda við austurhluta Skerjafjarðar að vetri (Náttúrufræðistofnun Íslands 2020).

Niðurstöður:

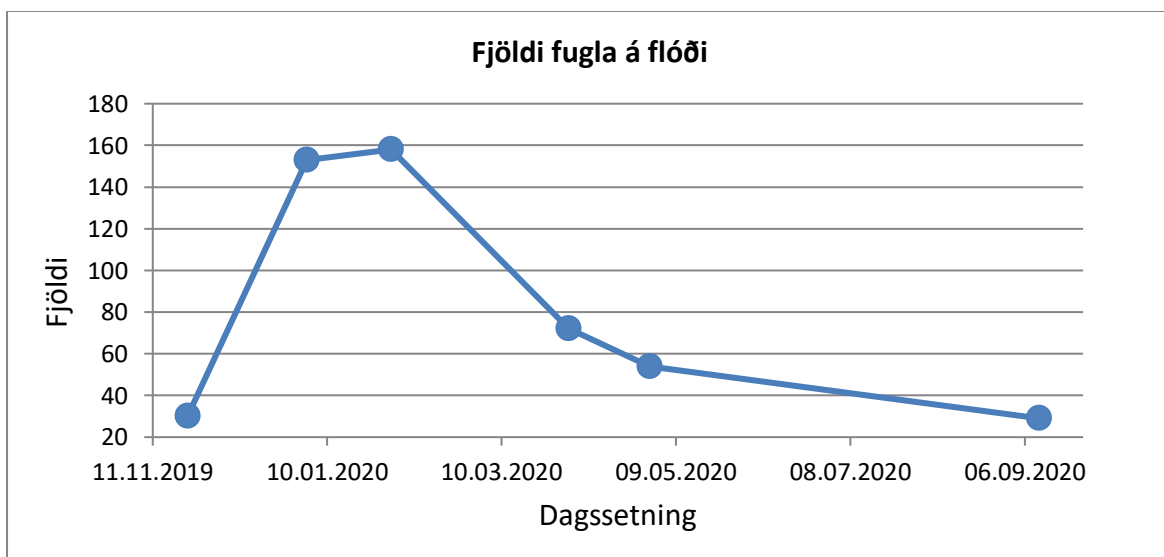
Alls voru taldir 2416 fuglar af 34 tegundum. Þegar litið er á allar talningarnar kemur í ljós að heiðlóa, tjaldur og æður nýta vikina mest með fjölda einstaklinga um 400.

2. mynd. Heildarfjöldi fugla í Shell-vík á fjöru á tímabilinu 27. nóvember 2019 til 16. nóvember 2020.

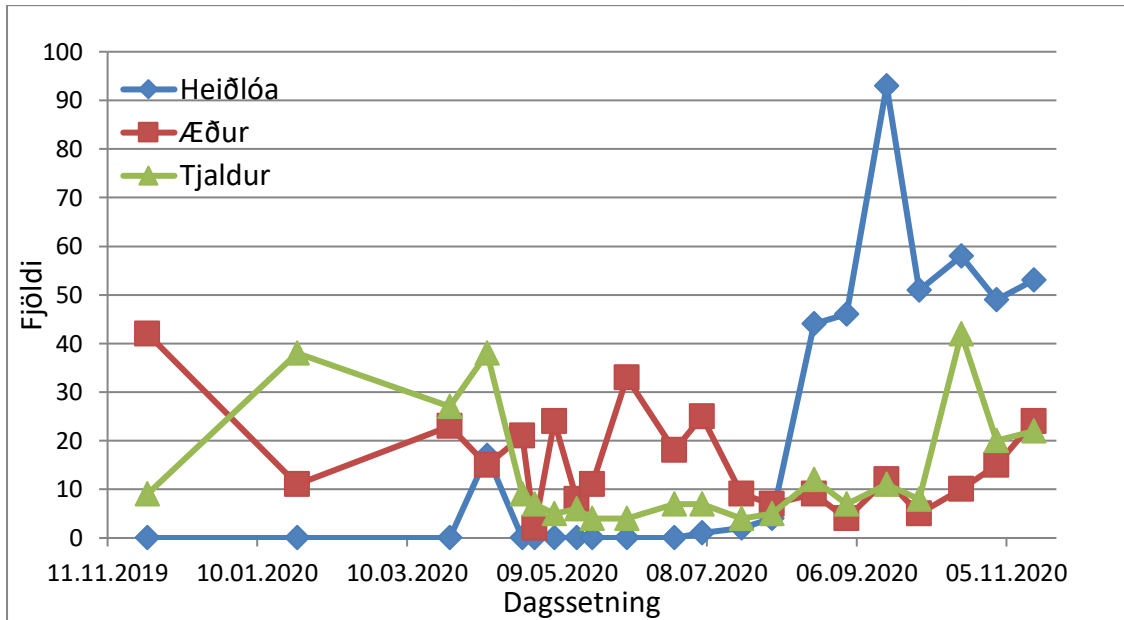
Aðrar tegundir með einstaklingsfjölda meiri en eitt hundrað voru vaðfuglarnir sendlingur, stelkur og tildra og spörfuglinn stari (Viðauki 1).

Fjöldi fugla var mestur 18.9.2020 þegar 189 sáust en um 150 fuglar voru taldir í janúar, febrúar, apríl og október. Fæstir voru fuglarnir 29 þann 11.9.2020 og 30 sáust 23.11.2019, en báðar þessar talningar voru á flóði. Um 40 fuglar voru taldir í maí og júní á fjöru (Viðaukar 1 og 2., 2. og 3. mynd).

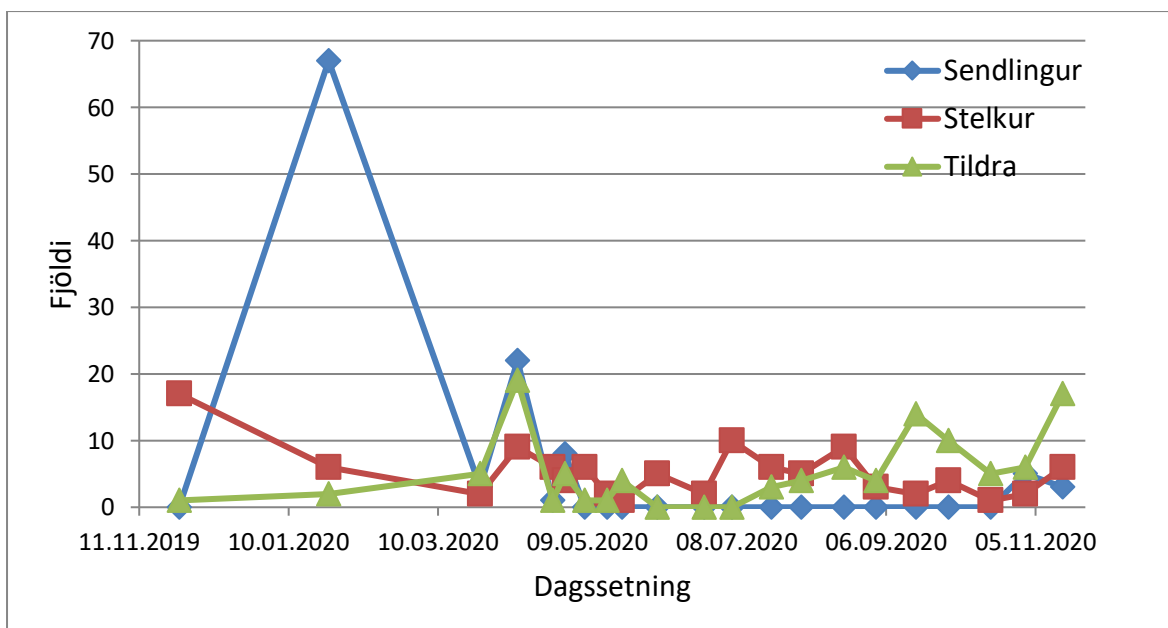
3. mynd. Heildarfjöldi fugla í Shell-vík á flóði á tímabilinu 23. nóvember 2019 til 11. september 2020.

Fleiri fuglar nýta svæðið að vetrarlagi en yfir sumarið út frá fjölda fugla á fjöru.

4. mynd. Fjöldi heiðlóu, æðurs og tjalds í Shell-vík á fjöru á tímabilinu 27. nóvember 2019 til 16. nóvember 2020.

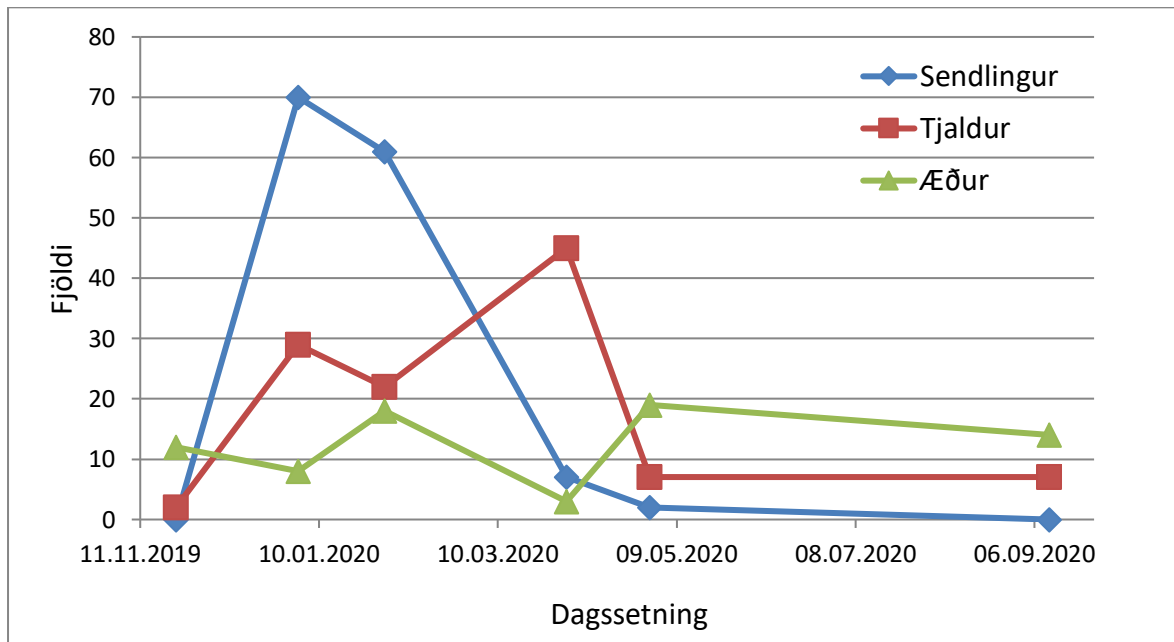
Þannig voru að meðaltali 126 fuglar (9 talningar) á tímabilinu frá 18.9 til 11.4 samanborið við 65 fugla (12 talningar) á tímabilinu 25.4 til 2.9. Árstíðarbundnar breytingar voru einnig á hlutfalli tegunda. Þannig var heiðlóa ríkjandi tegund frá lok ágúst og fram í nóvember, sendlingur var ríkjandi í janúar og febrúar (4. og 5. mynd) og lóupræll og sandlóa í júlí (Viðaukar 1 og 2). Mest var af tjaldi frá janúar fram í apríl en fjöldi æðurs var nokkuð stöðugur nema hvað lægð var fjöldanum frá júlí og fram í október (4. mynd).

5. mynd. Fjöldi sendlings, stelks og tildru í Shell-vík á fjöru á tímabilinu 27. nóvember 2019 til 16. nóvember 2020.

Á tímabilinu frá janúar og út apríl var heildarfjöldi fugla sem nýta víkina sambærilegur á flóði og fjöru. Aftur á móti voru miklu færri fuglar á flóði á haustin sem skýrist af því að heiðlóa nýtir svæðið bara á fjöru (2., 3. og 4. mynd). Samanburður á talningum á fjöru og flóði sýndi að yfirleitt var fjöldinn meiri á fjöru. Nokkra athygli vekur þó að talningar á flóði í janúar og febrúar gáfu svipaðar niðurstöður og talningar á fjöru á þeim tíma. Einkum má rekja það til fjölda sendlings sem nýtir víkina bæði á flóði og fjöru, en einnig fannst talsvert af tjaldi (Viðauki 2, 5. og 6. mynd).

Að æðarfugli slepptum sáust endur reglulega utan varptíma. Mestur var fjöldi stökkandar en einnig voru rauðhöfðaönd og toppönd nokkuð algengar. Hávellur sáust einnig af og til. Máfar virðast ekki nýta víkina sérstaklega mikið. Mest var af hettumáfi en silfur máfur og svartbakur voru einnig algengir. Stormmáfur og sílamáfur sáust all oft en hvít máfur og kría voru frekar sjaldséð. Aðrar sjaldgæfar tegundir voru dílaskarfur, himbrimi og álft.

6. mynd. Fjöldi sendlings, tjalds og æðurs í Shell-vík á flóði á tímabilinu 23. nóvember 2019 til 11. september 2020.

Ýmsar tegundir farfugla sáust í víkinni. Margæsir komu fram í talningum að vori og var mestur fjöldi þeirra í lok apríl og í byrjun maí. Af vaðfuglum fundust að vori spói, rauðbrystingur og sanderla. Aftur á móti var mestur fjöldi af lóupræl og sandlóu í júlí þótt þær tegundir væru einnig til staðar um vorið. Nokkrar tegundir spörfugla fundust einnig að vorlagi. Mestur var fjöldinn af skógarpröstum, en einnig komu maríuerla, þúfutittlingur og steindepill fram í talningum. Toppur kom fram í fjölda fugla þann 11. apríl sem tengja má við komu farfugla til landsins. Þá var talsverður fjöldi tjalds,

skógarþrastar, tildru og heiðlóu í vikinni. Einnig kom fram toppur í fjölda þann 18. september en þar var fyrst og fremst heiðlóa á ferðinni (Viðauki 1, 2. og 4. mynd).

Niðurstöður á notkun mismunandi svæða innan talningarsvæðisins sýndu að aldrei var fugl í grjóthleðslunni. Í grasinu fyrir ofan fjöruna voru skráðir snjótittlingar að vetri og grágæsir að vori. Í þarabruki og efst í fjörunni voru spörfuglar allir og þar með taldir stari og hrafn. Allir vaðfuglar og máfar voru skráðir í fjöruna sjálfa. Úti á sjó voru hávellur og oftast nær toppendur. Æður var yfirleitt í fjöruborðinu eða á grunnu vatni en stundum voru þær úti á vikinni. Stokkendur og rauðhöfðaendur voru oftast í fjöruborðinu.

Talningin þann 3.1.2020 var hugsuð til samanburðar við vetrarfuglatalningu Náttúrufræðistofnunar Íslands sem fram fór á svipuðum tíma. Þann dag voru algengustu fuglarnir í vikinni 70 sendlingar, 29 tjaldar, 18 snjótittlingar og 14 stokkendur (Viðauki 2). Til samanburðar voru taldir á austurströnd Skerjafjarðar 25 stokkendur, 1 snjótittlingur, 59 tjaldar og enginn sendlingur (Náttúrufræðistofnun Íslands 2020).

Umræður:

Miklar breytingar urðu á fjölda fugla eftir tegundum og árstíma í Shell-vík. Heiðlóa var algjörlega ríkjandi um haustið, sendlingur í janúar og febrúar, og lóupræll og sandlóa í júlí. Heildarmyndin er svipuð og áður hefur komið fram á leirunum í Kópavogi og Grafarvogi (Arnþór Garðarsson og Ólafur K. Nielsen 1986). Í nýrri rannsókn á Kópavogsleiru fannst einnig mikið af heiðlóu að hausti og lóupræll um sumarið (Jóhann Óli Hilmarsson og Ólafur Einarsson 2014). Í athugun á nær öllum Fossvogi þar sem talið var bæði á leirunni og nærliggjandi svæðum var talsvert af heiðlóu að hausti og sendlingi í mars. Aðrar einkennandi tegundir í Shell-vík voru æður, tjaldur, tildra og stelkur sem komu fram í nánast öllum talningum, sem er svipuð niðurstaða eins og fyrir Fossvog (Haraldur R. Ingvason o.fl. 2016).

Athygli vekur mikilvægi Shell-víkur fyrir fugla að vetri samanborið við sumarið. Hluti af skýringunni á þessu liggur væntanlega í fjölbreytileika fjörunnar sem bæði er þangfjara og leira (Agnar Ingólfsson 1977). Þetta er ekki í samræmi við athuganir á leirum í grenndinni þar sem fuglar eru fáir yfir háveturinn. Aftur á móti eru yfirleitt toppar í fjölda fugla á leirum bæði á vorin og annar minni á haustin þegar farfuglar eru á ferðinni (Arnþór Garðarsson og Ólafur K. Nielsen 1986, Jóhann Óli Hilmarsson og Ólafur Einarsson 2014). Í því samhengi eru toppar í fjölda fugla í Shell-vík á fartíma ekki mjög áberandi.

Við mat á vægi Shell-víkur fyrir einstakar tegundir fugla er yfirleitt litið til hámarks í fjölda sem mælikvarða á búsvæðið. Fjöldi heiðlóu í vikinni varð mestur 93 í september 2020 en til samanburðar fundust 178 í Fossvogi haustið 2009 og 250 í Kópavogi haustið 2013. Mesti fjöldi sendlinga í vikinni var 70 í janúar 2020 en mest

fundust 50 fuglar í Fossvogi og 13 Kópavogi. Í þessari athugun fundust 34 margæsir þegar mest var, í Fossvogi var hámarkið 15 en í Kópavogi voru 83 að vorlagi. Sumarið 2020 voru mest 16 sandlóur og 22 lóuprælar í Shell-vík en fjöldi lóupræla fór í 89 í Kópavogi í ágúst 2013. Fjöldi tjalda er svipaður á þessum þremur svæðum (Jóhann Óli Hilmarsson og Ólafur Einarsson 2014, Haraldur R. Ingvason o.fl. 2016). Þótt varasamt sé að bera saman einstakar talningar þar sem tilviljanir geta ráðið miklu um niðurstöður er samt sem áður athyglisvert að um helmingur af stökkönd og tjaldi og næstum allir sendlingar og snjótittlingar fundust í Shell-vík miðað við austurhluta Skerjafjarðar (Náttúrfraeðistofnun Íslands 2020). Aftur á móti virðist sem minna af hettumáfi, sílamáfi og flestum andategundum sæki í víkina en á nálæg svæði. Einnig vantar nær alveg farfugla sem hafa íslenskar leirur sem viðkomustað, eins og til dæmis rauðbrysting (Jóhann Óli Hilmarsson og Ólafur Einarsson 2014, Haraldur R. Ingvason o.fl. 2016). Að því gefnu að þessar athuganir endurspegli fuglalíf í austurhluta Skerjafjarðar virðist vægi Shell-víkur fyrir fugla vera mest að vetri þegar um helmingur af sendlingum og um þriðjungur af tjöldum svæðisins nýta víkina. Á haustin er um fimmtungur af heiðlóum svæðisins í víkinni. Um fjórðungur margæsa í austurhluta Skerjafjarðar nýtir víkina að vori. Niðurstöðurnar virðast aftur á móti benda til þess að vægi Shell-víkur sé frekar lítið að sumarlagi.

Áður hefur verið bent á að fuglar í Fossvogi séu líklegir til að nýta allan Skerjafjörð sem búsvæði (Haraldur R. Ingvason o.fl. 2016). Það má telja sennilegt að sama gildi um fugla í Shellvík og því væri betra ef upplýsingar um allan fjörðinn væru handbærar. Niðurstöðurnar benda þó til þess að á sumum árstímum geti vægi víkurinnar verið verulegt í samanburði við austurhluta Skerjafjarðar. Á hinn bóginn eru stofnstærðir á landsvísu allra helstu fuglategunda sem finnast í Shell-vík taldar í tugum eða hundruðum þúsunda einstaklinga. Í þeim samanburði skiptir fuglalíf í víkinni litlu máli. Þess ber þó að geta að viss hættu felst í því að líta á litla staði eins og Shellvík sem einangrað fyrirbæri. Því er mikilvægt að tengja svona rannsóknir við stærra samhengi, hvort sem það er við Skerjafjörðinn eða landið allt.

Heimildir:

Agnar Ingólfsson 1975. Lífríki fjörunnar. Í Votlendi (ritsstj. Arnþór Garðarsson). Rit Landverndar 4: 61 - 99.

Agnar Ingólfsson 1977. Rannsóknir í Skerjafirði. II. Lífríki fjöru. Líffraeðistofnun háskólans, fjölrit nr. 10, 94 bls.

Arnþór Garðarsson og Ólafur K. Nielsen 1989. Fuglalíf á tveimur leirum við Reykjavík. I. Vaðfuglar. Náttúrufræðingurinn 59 (2): 59 - 84.

Haraldur R. Ingvason, Finnur Ingimarsson og Stefán Már Stefánsson 2016. Fjöldi og dreifing fugla í Fossvogi. Náttúrufræðingurinn 86 (1 - 2): 42 - 51.

Jóhann Óli Hilmarsson og Ólafur Einarsson 2014. Fuglalíf í Kópavogi 2013. Óbirt skýrsla unnin fyrir Umhverfissvið Kópavogs. 21 bls.

Náttúrufræðistofnun Íslands 2020. Vetrarfuglatalning 2019. (https://www.ni.is/media/vetrarfuglar/vet19/T2019_06.htm, skoðað 28.11.2020).

Viðauki 1. Fjöldi fugla á fjöru í Shell-vík, eftir tegundum og dagssetningum.

	27/11 2019	26/1 2020	27/3 2020	11/4 2020	25/4 2020	30/4 2020	8/5 2020	17/5 2020	23/5 2020	6/6 2020	25/6 2020
Himbrimi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dílaskarfur	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Álft	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Grágæs	4	0	0	0	2	2	2	0	0	0	0
Margæs	0	0	0	0	34	2	18	7	0	0	0
Stökkönd	6	4	2	0	0	2	2	0	1	0	1
Rauðhöfðaönd	11	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0
Hávella	0	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0
Æður	42	11	23	15	21	2	24	8	11	33	18
Toppönd	2	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tjaldur	9	38	27	38	9	7	5	6	4	4	7
Sandlóa	0	0	0	1	2	2	2	3	3	1	1
Heiðlóa	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0
Tildra	1	2	5	19	1	5	1	1	4	0	0
Spói	0	0	0	0	0	1	2	0	1	0	0
Stelkur	17	6	2	9	6	4	6	2	1	5	2
Rauðbrystingur	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0
Sendlingur	0	67	3	22	1	8	0	0	0	0	0
Lóupræll	0	0	0	0	0	0	0	1	6	0	4
Sanderla	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Svartbakur	1	1	2	2	2	0	1	0	2	1	2
Sílamáfur	0	0	0	0	2	2	2	2	0	4	0
Silfurmáfur	1	1	2	2	0	1	0	1	1	0	1
Stormmáfur	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Hvítmáfur	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0
Hettumáfur	1	2	0	2	0	2	2	2	0	0	0
Kría	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	1
Hrafn	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Skógarpröstur	0	0	0	21	0	0	0	0	0	0	0
Steindepill	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0
Þúfutittlingur	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0
Maríuerla	0	0	0	0	1	2	4	0	2	2	0
Stari	0	0	0	2	7	6	12	3	3	3	4
Snjótittlingur	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Alls	99	141	72	150	88	51	88	39	44	55	41

Viðauki 1 framhald. Fjöldi fugla á fjöru í Shell-vík, eftir tegundum og dagssetningum.

	6/7	22/7	3/8	20/8	2/9	18/9	1/10	18/10	1/11	16/11	Alls
	2020	2020	2020	2020	2020	2020	2020	2020	2020	2020	
Himbrimi	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Dílaskarfur	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	6
Álft	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Grágæs	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
Margæs	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	61
Stökkönd	0	0	0	0	0	5	0	5	5	3	36
Rauðhöfðaönd	0	0	0	0	0	0	0	3	2	0	19
Hávella	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Æður	25	9	7	9	4	12	5	10	15	24	328
Toppönd	0	0	0	0	0	0	0	6	2	2	18
Tjaldur	7	4	5	12	7	11	8	42	20	22	292
Sandlóa	16	16	7	1	0	0	0	0	0	0	55
Heiðlóa	1	2	4	44	46	93	51	58	49	53	418
Tildra	0	3	4	6	4	14	10	5	6	17	108
Spói	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0	8
Stelkur	10	6	5	9	3	2	4	1	2	6	108
Rauðbrystingur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Sendlingur	0	0	0	0	0	0	0	0	5	3	109
Lóupræll	8	22	6	1	0	0	0	0	0	0	48
Sanderla	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Svartbakur	1	1	1	3	1	2	1	2	1	1	28
Sílamáfur	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	15
Silfurmáfur	0	1	1	4	1	5	3	2	1	3	31
Stormmáfur	0	0	0	0	0	4	0	3	3	2	15
Hvítmáfur	0	0	0	0	0	1	0	2	0	1	6
Hettumáfur	1	3	2	2	1	9	0	5	1	0	35
Kría	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Hrafn	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	4
Skógarpröstur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	21
Steindepill	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	6
Þúfuttlingur	0	0	0	5	2	6	0	0	0	0	16
Maríuerla	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	12
Stari	3	16	1	1	0	23	7	0	0	0	91
Snjótittlingur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Alls	78	87	45	99	70	189	91	144	112	137	

Viðauki 2. Fjöldi fugla á flóði í Shell-vík, eftir tegundum og dagssetningum.

	23/11 2019	3/1 2020	1/2 2020	2/4 2020	30/4 2020	11/9 2020	Alls
Grágæs	1	0	2	0	2	0	5
Margæs	0	0	0	0	2	0	2
Stökkönd	2	14	8	2	2	0	28
Rauðhöfðaönd	4	3	3	0	0	0	10
Hávella	0	1	0	4	2	0	7
Æður	12	8	18	3	19	14	74
Toppönd	1	0	4	2	0	0	7
Tjaldur	2	29	22	45	7	7	112
Sandlóa	0	0	0	0	1	0	1
Heiðlóa	0	0	0	1	0	0	1
Tildra	5	6	12	4	5	2	34
Stelkur	0	3	12	4	1	0	20
Sendlingur	0	70	61	7	2	0	140
Silfurmáfur	1	1	1	0	0	0	3
Stormmáfur	2	0	0	0	0	0	2
Hrafn	0	0	8	0	0	0	8
Steindepill	0	0	0	0	1	0	1
Þúfuttlingur	0	0	0	0	1	1	2
Maríuerla	0	0	0	0	1	1	2
Stari	0	0	3	0	8	4	15
Snjótittlingur	0	18	4	0	0	0	22
Alls	30	153	158	72	54	29	

Reykjavíkurborg

LANDFYLLING Í NÝJA SKERJAFIRÐI

Viðauki 3b

Kristján Lilliendahl
Þorleifur Eiríksson

Mögulegar mótvægisáðgerðir til stuðnings fuglalífi í Skerjafirði eftir landfyllingu í Shellvík.

Athugun á fuglalífi í Shellvík á norðurströnd Skerjafjarðar sýndi fram á talsvert mikilvægi svæðisins fyrir fugla mikinn hluta ársins. Einkum nýttu nokkrar tegundir vaðfugla og æðarfugl víkina en mismunandi hluta hennar og á mismunandi árstímum. Fjaran í Shellvík er af blandaðri gerð þar sem skiptast á leirur og þangvaxnar klappir og stórgrýti. Fuglarnir afla sér fæðu bæði úr leirunni og þanginu. Einnig þarf að huga að truflun af völdum manna á fuglalífið. Truflun í Shellvík af völdum gangandi vegfarenda virtist vera lítil en minnsta fjarlægð á milli fuglanna og göngustígs var um 70 metrar, en oftast héldu fuglarnir sig í meira en 100 m fjarlægð. Helsta truflunin sem fuglar urðu fyrir í Shellvík tengdist þylrum í flugtaki og landingu í um 200 m fjarlægð, en þá flugu vaðfuglar yfirleitt upp.

Líklega væri best að hugsa sér að endurskapa einhverja útgáfu af Shellvík í næsta nágrenni við þá sem nú er. Þá koma tveir staðir til greina, leiðir A og B. Hægt væri að hnika víkinni til norðvesturs (Leið A) og þá myndi suðaustur endi nýju víkurinnar vera þar sem skolpdælustöð borgarinnar er nú. Strax norðvestan við skolpdælustöðina er að finna litla leiru sem bendir til þess að það skjól sem skolpdælustöðin veitir gegn straumi út víkina til norðvesturs dugi til að leira myndist. Í því tilfelli gæti fyrirhuguð landfylling aukið það skjól sem fyrir hendi er og leitt til stækkunar á þeirri leiru sem fyrir er. Ef landfyllingin sjálf dugar ekki til að skapa ásættanlega leiru væri næsta skref að búa til tanga út í fjörðinn til suðvesturs út frá skolpdælustöðinni og norðvestur enda landfyllingar. Þessi hugmynd styðst við raunveruleg dæmi þar sem skjól fyrir einni átt skapar skilyrði fyrir myndun leiru. Dæmi um þetta er ný leira sem myndast hefur sjávarmegin við veginn í botni Kollafjarðar fyrir norðan Reykjavík. Annað svipað dæmi er ný leira sjávarmegin við veg sem lagður var við enda flugvallarins á Akureyri. Ef skjól að sunnanverðu dugar ekki til væri eðlilegt að skoða þann möguleika að búa til tanga til suðvesturs annað hvort um 500 m eða um 700 m norðvestan við skolpdælustöðina til að skapa aukið skjól í nýju víkinni og fá fínt efni til að setjast og mynda leiru. Þar eru einnig fyrir hendi þangvaxnar klappir auk þess sem líkur á truflun af mannavöldum virðast litlar. Aftur á móti er

sennilegt að þessi staðsetning sé opnari fyrir öldugangi úr suðvestri en núverandi Shell-vík og Leið B (sjá síðar).

Leið B gæti verið að hnika núverandi Shell-vík til suðvestur og skapa hana utan á fyrirhugaðri landfyllingu. Við teljum að sjávarfallastraumar verði sterkari þar en í núverandi Shell-vík, en sennilega væri hægt að mynda skjól með gerð tanga til suðvesturs úr landfyllingunni. Hugsanlega myndi tangi út frá suður enda landfyllingarinnar duga til að skapa skjól til myndunar leiru. Ef það dugar ekki til yrði að gera annan tanga út frá norður enda landfyllingar. Síðan yrði sennilega að koma fyrir undirlagi á leirunni til að þang geti fest rætur, annað hvort stórgrýti eða steiptum einingum. Að lokum yrði að hafa í huga nauðsynlega fjarlægð á milli fæðusvæða fulganna og gangandi fólks, að minnsta kosti 80 m. Kostur Leiðar B umfram Leiðar A er einkum sá að staðsetning Leiðar B er trúlega í betra skjóli fyrir öldugangi úr suðvestri.

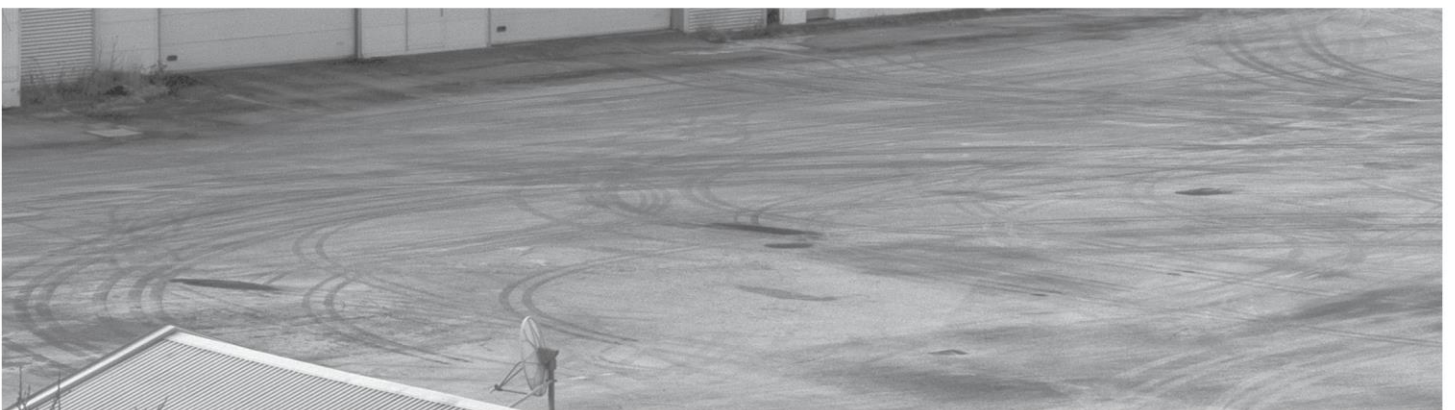

Reykjavíkurborg

LANDFYLLING Í NÝJA SKERJAFIRÐI

Viðauki 4

Nýi-Skerjafjörður

Fornleifaskrá og húsakönnun

Drífa Kristín Þrastardóttir
Anna Lís Guðmundsdóttir

Reykjavík 2021

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 204

Nýi-Skerjafjörður

Fornleifaskrá og húsakönnun

Drífa Kristín Þrastardóttir
Anna Lís Guðmundsdóttir

Reykjavík 2021

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 204

Unnið að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Ábyrgðarmaður: María Karen Sigurðardóttir, deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur.

© Borgarsögusafn Reykjavíkur

Drífa Kristín Þrastardóttir
Anna Líska Guðmundsdóttir

Mynd á forsíðu:

Reykjavíkurlflugvöllur og olíustöð Shell í Skerjafirði úr lofti, líklega um 1944-1950. Þjóðminjasafn Íslands:
ÞJ-Rvk-166. Ljósmyndari: Þorsteinn Jósepsson.

Borgarsögusafn Reykjavíkur

Skýrsla nr. 204

Reykjavík 2021

Öll réttindi áskilin.

Efnisyfirlit

Formáli	3
1 Saga svæðisins.....	5
1.1 Staðhættir og örnefni	6
1.2 Í landi Skildinganes.....	7
1.3 Olústöð Shell við Skerjafjörð	10
1.3.1 Fyrstu hús Shell á svæðinu (1927-1932).....	12
1.3.2 Fyrstu olúgeymarnir (1927)	15
1.3.3 Olúbryggjan (1927).....	16
1.3.4 Shellsvæðið á fyrstu áratugum starfseminnar (1935-1955)	17
1.3.5 Áframhaldandi uppbygging Skeljungs á svæðinu (1955-1996).....	19
1.3.6 Skeljungssvæðið eftir 1996	23
1.4 Önnur uppbygging á svæðinu.....	25
1.4.1 Baðstaðurinn Shellvík	25
1.4.2 Vegur milli Shellsvæðisins og Nauthólsvíkur.....	27
1.4.3 Flugskýli Flugfélags Íslands (Sjóskýlið).....	29
1.4.4 Mannvirki hernámsliðsins á svæðinu	32
1.5 Staða svæðisins í skipulagi	43
2 Skráning menningarminja – Fornleifaskrá og húsakönnun.....	46
2.1 Almennt um verndun menningarminja: fornleifa, húsa og mannvirkja	46
2.2 Tilgangur og aðferðafræði skráningar fornleifa, húsa og mannvirkja.....	48
2.2.1 Fornleifaskrá Reykjavíkur.....	48
2.2.2 Húsaskrá Reykjavíkur	49
2.3 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngri minjar.....	51
Skildinganes 220-138 Loftvarnabyssa	52
Skildinganes 220-147 Loftvarnabyssa	53
Skildinganes 220-148 Dráttarbraut	53
Skildinganes 220-149 Olústöð Shell.....	54
Skildinganes 220-150 Olúbryggja.....	56
Skildinganes 220-151 Gróðurhúsið.....	56
Skildinganes 220-152 Braggar	57
Skildinganes 220-153 Braggar	58
Skildinganes 220-154 Nefskýli	58
Skildinganes 220-183 Flugvélabyrgi	60
Skildinganes 220-185 Akstursbraut	60
Skildinganes 220-203 Leið.....	62

Skildinganes 220-205 Hús	62
Skildinganes 220-206 Vegur	63
Skildinganes 220-207 NA/SV-flugbraut	64
Skildinganes 220-208 Olíuleiðsla	65
Skildinganes 220-209 Baðskýli	65
Skildinganes 220-210 Flughöfn	66
Skildinganes 220-211 Flugskýli 11	67
Skildinganes 220-212 Flugskýli	67
Skildinganes 220-213 Dráttarbraut	68
2.3.2 Varðveislumat fyrir fornleifar, mannvirki og yngri minjar	69
2.4 Húsakönnun	73
2.4.1 Húsaskrá: Nýi-Skerjafjörður	77
Skeljanes 15 (mhl. 12)	79
Skeljanes 15 (mhl. 38-39)	80
Skeljanes 15 (óskr.)	81
Skeljanes 15 (mhl. 07)	82
Skeljanes 17a (mhl. 11)	83
Skeljanes 19 (mhl. 02)	84
Skeljanes 21 (mhl. 03)	85
Skeljanes 21a (mhl. 04)	86
Skeljanes 23 (mhl. 01)	87
Skeljanes 23 (mhl. 01)	88
Skeljanes 23 (mhl. 44)	89
Skeljanes 25 (mhl. 09)	90
Skeljanes 25 (mhl. 10)	91
Skeljanes 27	92
2.4.2 Varðveislumat fyrir hús og mannvirki	93
Heimildaskrá	101
Viðauki 1	107
Minjatöflur fyrir skráningarsvæðið	107
Viðauki 2	108
Minjakort fyrir skráningarsvæðið	108

Formáli

Hér fer á eftir könnun byggðar, fornleifaskrá og húsakönnun á skipulagssvæði sem liggur austan núverandi byggðar í Skerjafirði og við suðvesturjaðar flugvallarsvæðis Reykjavíkurflugvallar í Vatnsmýri. Svæðið afmarkast til vesturs af götunni Skeljanesi, til suðurs af línu sem dregin er úti fyrir strandlínu Skerjafjarðar og til norðurs og austurs af öryggissvæði A/V-flugbrautar og N/S-flugbrautar (sjá afmörkun svæðisins á mynd 1).¹ Innan svæðisins eru hús og mannvirki á fyrrum athafnasvæði olúfélagsins Shell (Skeljungs) við Skeljanes og mannvirki sem tilheyra Reykjavíkurflugvelli, alls um fimmtán hús eða mannvirki.

Skýrslan er unnin að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur vegna vinnu við gerð deiliskipulags fyrir svæðið, sem skilgreint er sem þróunarsvæði fyrir íbúðabyggð (Þ5 - Nýi-Skerjafjörður) í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030.²

Um er að ræða endurskoðun á hluta eldri könnunar sem Minjasafn Reykjavíkur gerði á byggð og menningarminjum í Vatnsmýri vegna deiliskipulags Reykjavíkurflugvallar (sp. 4.1.2014).³ Þar var ekki tekin afstaða til varðveislugildis bygginga á lóð Shell við Skeljanes, þar sem talin var þörf á frekari rannsókn á byggingarsögu húsanna til að greina aldur þeirra og uppruna.⁴ Sú rannsókn hefur nú farið fram og eru húsin hér skráð og varðveislugildi þeirra metið á grunni þeirrar rannsóknar.

Borgarsögusafn Reykjavíkur, áður Minjasafn Reykjavíkur, hefur um árábil gert húsakannanir⁵ í samræmi við ákvæði 37. gr. **skipulagslaga nr. 123/2010**, þar sem segir:⁶

Þegar unnið er deiliskipulag í þegar byggðu hverfi skal lagt mat á varðveislugildi svipmóts byggðar og einstakra bygginga sem fyrir eru, með gerð húsakönnunar.

Húsakönnun er „byggingarlistaleg og menningarsöguleg könnun sem byggir á skráningu húsa og mannvirkja sem studd er sagnfræðilegum heimildum, vettvangskönnun og mati á varðveislugildi einstakra húsa, húsasamstæða, byggðaheilda og svipmóti byggðar.“⁷

Ákvæði um skráningu menningarminja er jafnframt að finna í **lögum um menningarminjar nr. 80/2012** sem tóku gildi 1. janúar 2013. Fjallað er um skráningu vegna skipulags í 16. gr. þar sem segir að skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skuli fara fram

¹ Skerjafjörður. Rammaskipulag. Greinargerð og leiðarljóð. Sp. 28.06.2018. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/> → Fundargerðir → Borgarráð → Fundur nr. 5507 → Fylgigögn: Skerjafjörður - Þ5 – Þróunarsvæði. Sótt feb. 2020 – Umhverfis- og skipulagssvið Reykjavíkurborgar: „Tillaga að nýju deiliskipulagi fyrir nýja byggð í Skerjafirði“, dags. 26.6.2020, lögð fyrir fund skipulags- og samgönguráðs Reykjavíkur 1.7.2020. Sjá vef Reykjavíkurborgar: https://reykjavik.is → Fundargerðir → Fundur skipulags- og samgönguráðs nr. 77.

² Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2013. B-hluti: Vesturbær, bls. 231 og 233. Sjá vef Reykjavíkurborgar: http://reykjavik.is → Þjónusta → Aðalskipulag Reykjavíkur. Sótt í sept. 2020.

³ Helga Maureen Gylfadóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Minjasafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 161. Reykjavík 2013. Sjá skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur á vef safnsins: <http://borgarsogusafn.is/> → Útgáfa → Skýrslur.

⁴ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 95.

⁵ Sjá skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur á vef safnsins: <http://borgarsogusafn.is/> → Útgáfa → Skýrslur.

⁶ Skipulagslög nr. 123/2010. Tóku gildi 1.1.2011. Sjá vef alþingis: <http://www.althingi.is> → Lagasafn.

⁷ Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2, bls. 4. Sjá vef Minjastofnunar: <http://www.minjastofnun.is/> → Gagnasafn → Leiðbeiningarit.

áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi og að skráning skuli „ætíð fara fram á vettvangi“ áður en deiliskipulag er afgreitt.⁸

Fornleifaskráning er fornleifarannsókn án jarðrasks og felst í heimilda- og vettvangs-könnun á minjum á tilteknu svæði, lýsingu á staðháttum og ástandi og gerð minjanna, mati á aldri þeirra, hlutverki og tegund ásamt varðveislumati.

Febrúar 2021,
María Karen Sigurðardóttir,
deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur

⁸ *Lög um menningarminjar* nr. 80/2012. Tóku gildi 1. janúar 2013. Sjá vef alþingis: <http://www.althingi.is> → Lagasafn.

1 Saga svæðisins

Hér fer á eftir umfjöllun um skipulagssvæði sem liggur austan núverandi byggðar í Skerjafirði og við suðvesturjaðar flugvallarsvæðis Reykjavíkurflugvallar í Vatnsmýri. Til vesturs afmarkast svæðið af götunni Skeljanesi, til norðurs og austurs af öryggissvæði A/V-flugbrautar og N/S-flugbrautar og til suðurs af línu sem dregin er úti fyrir strandlínu Skerjafjarðar (sjá afmörkun á mynd 1).⁹

Innan svæðisins eru hús, mannvirki og minjar á fyrrum athafnasvæði olíufélagsins Shell (Skeljungs) við Skeljanes og mannvirki, fornleifar og yngri minjar sem tilheyra Reykjavíkurflugvelli og hernámstíð.

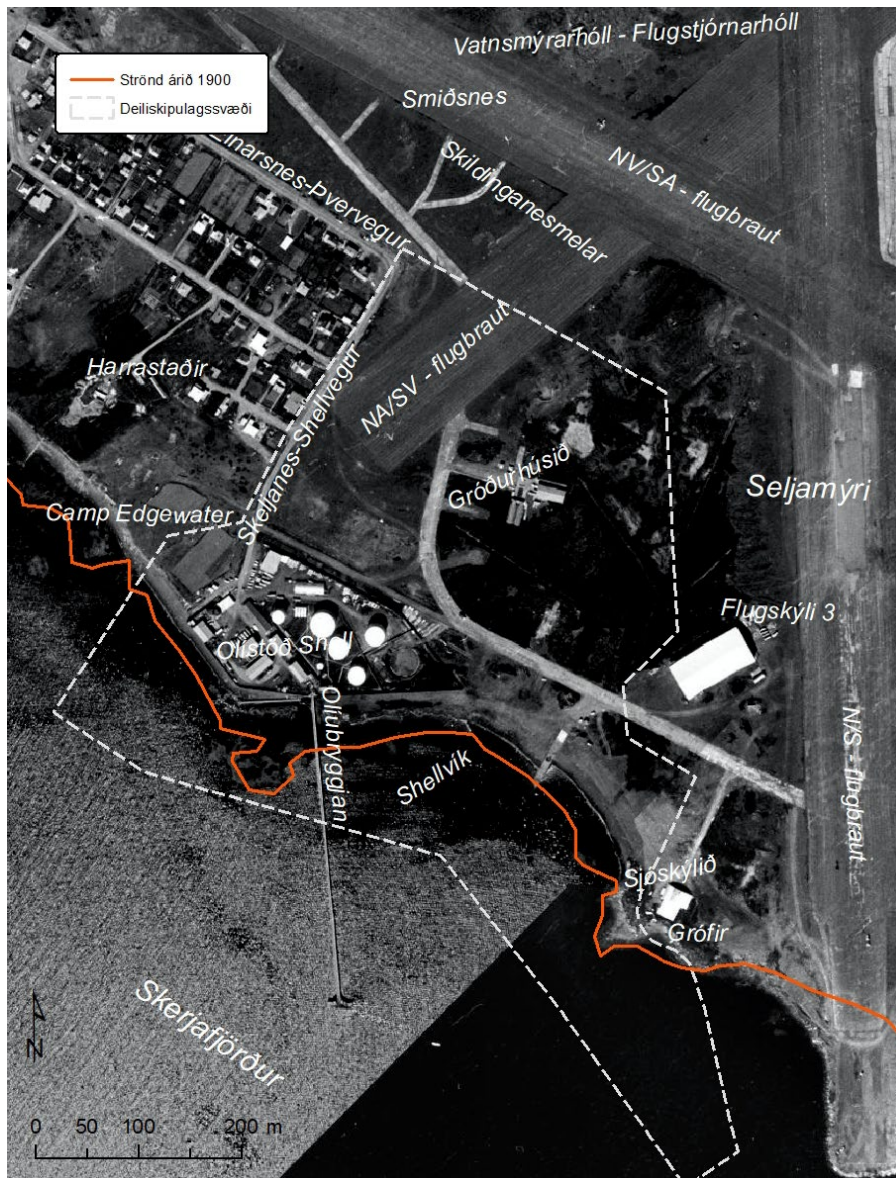
Mynd 1 Afmörkun deiliskipulagssvæðisins.¹⁰

⁹ Skerjafjörður. Rammaskipulag. Greinargerð og leiðarljós. Sp. 28.06.2018. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/> → Fundargerðir → Borgarráð → Fundur nr. 5507 → Fylgigögn: Skerjafjörður - Þ5 - Þróunarsvæði. Sótt feb. 2020 – Umhverfis- og skipulagssvið: „Tillaga að nýju deiliskipulagi fyrir nýja byggð í Skerjafirði“, dags. 26.6.2020, lögð fyrir fund skipulags- og samgönguráðs Reykjavíkur 1.7.2020. Sjá vef Reykjavíkurborgar: https://reykjavik.is → Fundargerðir → Fundur skipulags- og samgönguráðs nr. 77.

¹⁰ Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkurborgar.

1.1 Staðhættir og örnefni

Skipulagssvæðið sem hér er til umfjöllunar liggur að strandlínu *Skerjafjarðar* og er suðvestanvert á því landsvæði sem kallað hefur verið *Seljamýri*. *Seljamýri* liggur sunnan *Vatnsmýrar* og afmarkast til austurs af *Öskjuhlíð* og til vesturs af *Skildinganesmelum*. Mýrin dregur líklega nafn sitt af seli eða seljum sem voru í *Öskjuhlíð*.¹¹ Fyrr á öldum var þetta svæði beitiland bóndans í *Skildinganesi*. Vestan svæðisins er *Skildinganes*, nes sem gengur út í *Skerjafjörð*. Byggð á *Skildinganesi* hefur oft verið nefnd öðru nafni *Skerjafjörður*.¹²

Mynd 2 Örnefni á deiliskipulagssvæðinu.¹³

¹¹ Stofnun Árna Magnússonar - Örnefnasafn: Örnefnalýsing *Skildinganesjarðar*, 181156-2. Sjá Sarp – Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Arnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: 181156-2 - Birta aðföng án mynda – Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð* bls. 3.

¹² Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 3. bindi (R-Ö), bls. 51.

¹³ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Loftmynd af Reykjavík 1965. Borgarvefsja: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun. Kortavinnsla ALG. Heimildir um örnefni: Sjá tilvísanir 11 og 12.

Suðvestanvert á skipulagssvæðinu er fyrrum athafnasvæði olíufélagsins Shell, sem seinna varð Skeljungur. Þar var starfrækt olíubirgðastöð frá 1927 fram á 10. áratug 20. aldar. Á kortum af Reykjavík frá þeim tíma er svæðið gjarnan merkt „Shell“. Gata sem lögð var að olíustöðinni og liggur enn austan með byggðinni í Skildinganesi var kennd við olíufélagið og nefnd *Shellvegur*, en árið 1968 var götuheitinu breytt í *Skeljanes*. Á sama tíma var *Þvervegi* sem lá að Shellvegi breytt í *Einarsnes*.¹⁴

Víkin sem liggur austan Shell, eða Skeljungssvæðisins, var um skeið kölluð *Shellvík* og þjónaði sem baðstaður fyrir Reykvíkinga seint á 4. áratugnum fram að hernámi. Eldra heiti á austurhluta víkurinnar mun vera *Grófir*.¹⁵ Á bandarísku korti frá 1943 er ströndin beggja vegna olíustöðvarinnar nefnd *South Beach*.¹⁶ Strandlína víkurinnar mun enn vera að miklu leyti náttúruleg þó að þar hafi m.a. verið komið fyrir braut fyrir flugbáta á hernámsárunum. Svæði austan víkurinnar, sem kallað var *Grófarhjalli* eða Grófarhjallur og róið var frá til forna, fór undir uppfyllingu á seinni hluta 7. áratugar 20. aldar, þegar N/S-flugbraut Reykjavíkurflugvallar var lengd til suðurs.¹⁷ Á suðurodda Shellsvæðisins hefur einnig verið gerð uppfylling fyrir skolphreinsistöð.¹⁸

Önnur örnefni á svæðinu sem tilheyra mannvirkjum setuliðsins eru *Gróðurhúsið*, sem er seinni tíma heiti á viðgerðarskýli Kanadamanna fyrir flugbáta¹⁹ og *Camp Edgewater*, sem var birgðageymsla vestan við olíustöðina.²⁰

1.2 Í landi Skildinganes

Landsvæðið sem núverandi borgarland Reykjavíkur nær yfir skiptist á öldum áður upp í jarðir lögbýla og svæðið sem hér er til umfjöllunar tilheyrði jörðinni *Skildinganesi* við Skerjafjörð. Skildinganes var sjálfstæð jörð og tilheyrði Seltjarnarneshreppi allt til ársins 1932. Undir jörðina heyrði landsvæði sem náði yfir allt Skildinganes frá Lambhóli yfir í Skildinganeshóla, yfir Skildinganesmela og alla Seljamýri, allt austur undir Öskjuhlíð. Um langan aldur var tvíbýli í Skildinganesi og voru býlin nefnd *Austurbær* og *Vesturbær*. Undir Skildinganes heyrðu meðal annars býlin *Þormódsstaðir* og *Nauthóll*. Á 19. öld risu allmörg kot í landi jarðarinnar og voru flestir ábúendur þeirra taldir tómthúsmenn. Frá Skildinganesbýlunum og tilheyrandi kotum var útræði stundað árið um kring og voru þrjár aðalvarir á nesinu, *Vesturvör*, *Miðvör* og *Austurvör*.²¹

¹⁴ *Morgunblaðið*, 8.2.1968, bls. 8 – Páll V. Bjarnason og Helga Maureen Gylfadóttir: *Húsakönnun. Skildinganes*, bls. 9-10.

¹⁵ Einar S. Arnalds: *Reykjavík: Sögustaður við Sund*, 4. bindi, kort Guðlaugs R. Guðmundssonar, bls. 170.

¹⁶ Landmælingar Íslands: A.M.S. C861, Reykjavík.

¹⁷ Vilhjálmur S. Vilhjálmsson: *Sjógarpurinn og bóndinn Sigurður í Görðunum*, bls. 19 – Páll Línal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 3. bindi (R-Ö), bls. 51-54 – Einar S. Arnalds: *Reykjavík: Sögustaður við Sund*, 4. bindi, kort Guðlaugs R. Guðmundssonar, bls. 170 – Stofnun Árna Magnússonar - Örnefnasafn: Örnefnalýsing Skildinganesjarðar, 181156-2.

¹⁸ Páll V. Bjarnason og Helga Maureen Gylfadóttir: *Húsakönnun. Skildinganes*, bls. 10 – Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 3.

¹⁹ Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 39.

²⁰ Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, kort bls. 124-125 (atriði nr. 41).

²¹ Páll Línal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 3. bindi (R-Ö), bls. 51-54 – Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*, fyrra bindi, bls. 15-16 – Hanna Rósa Sveinsdóttir: „Þorpið í borginni“, bls. 14-15 og 18-19 – Páll V. Bjarnason og Helga Maureen Gylfadóttir: *Húsakönnun. Skildinganes*, bls. 8-9 – Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 4 og 8.

Meðfram sjónum frá Fossvogsdal yfir í Skildinganes, var vegarslóði sem fyrrum var allfjölfarinn (sjá mynd 3).²² Slóðinn lá í gegnum svæðið sem hér er til umfjöllunar, yfir það svæði sem kallað var Grófarhjalli og Grófir, meðfram vikinni þar vestan við (milli flugskýlis Flugfélags Íslands og olíustöðvar Shell), að hluta til á svipuðum slóðum og núverandi göngu- og hjólreiðastígur, og síðan áfram til vesturs yfir norðurhluta þess svæðis sem olíustöðin byggðist síðar á.²³

Mynd 3 Skildinganes og Nauthóll árið 1903. Vegir og slóðar á svæðinu. Til hægri austan með Öskjuhlíð er Hafnarfjarðarvegur. Í Fossvogsbotni var slóði sem lá með norðurströnd Fossvogs að Nauthóli og síðan áfram að Skildinganesi, hér rauðmerktur. Annar slóði lá frá Nauthóli meðfram Öskjuhlíð og yfir melana að Reykjavíkurvegi.²⁴

Á fyrsta og öðrum áratugi 20. aldar fóru að heyrast raddir um að leggja ætti jörðina Skildinganes undir Reykjavík. Á þeim tíma voru einnig gerðar tilraunir til að koma upp höfn í Skerjafirði (Port Reykjavík) en þær fóru út um þúfur. Einnig urðu að engu áform Einars Benediktssonar á þessum tíma um byggingu áburðarverksmiðju í Skildinganesi sem knúin skyldi rafmagni úr Þjorsárvirkjun. Stofnuð voru félög í kringum þessar fyrirætlanir og eignuðust þau mikinn hluta í landi Skildinganes, einkum Fossafélagið Titan. Nokkur núverandi götunöfn í Skerjafirði minna á þessar fyrirætlanir, til dæmis *Þjorsárgata*, *Fossagata* og *Einarsnes*. Nafnið *Reykjavíkurvegur* minnir á þá tíð þegar svæðið tilheyrði öðru sveitarfélagi.²⁵

²² Helgi M. Sigurðsson og Yngvi Þór Loftsson: *Öskjuhlíð. Náttúra og saga*, bls. 26.

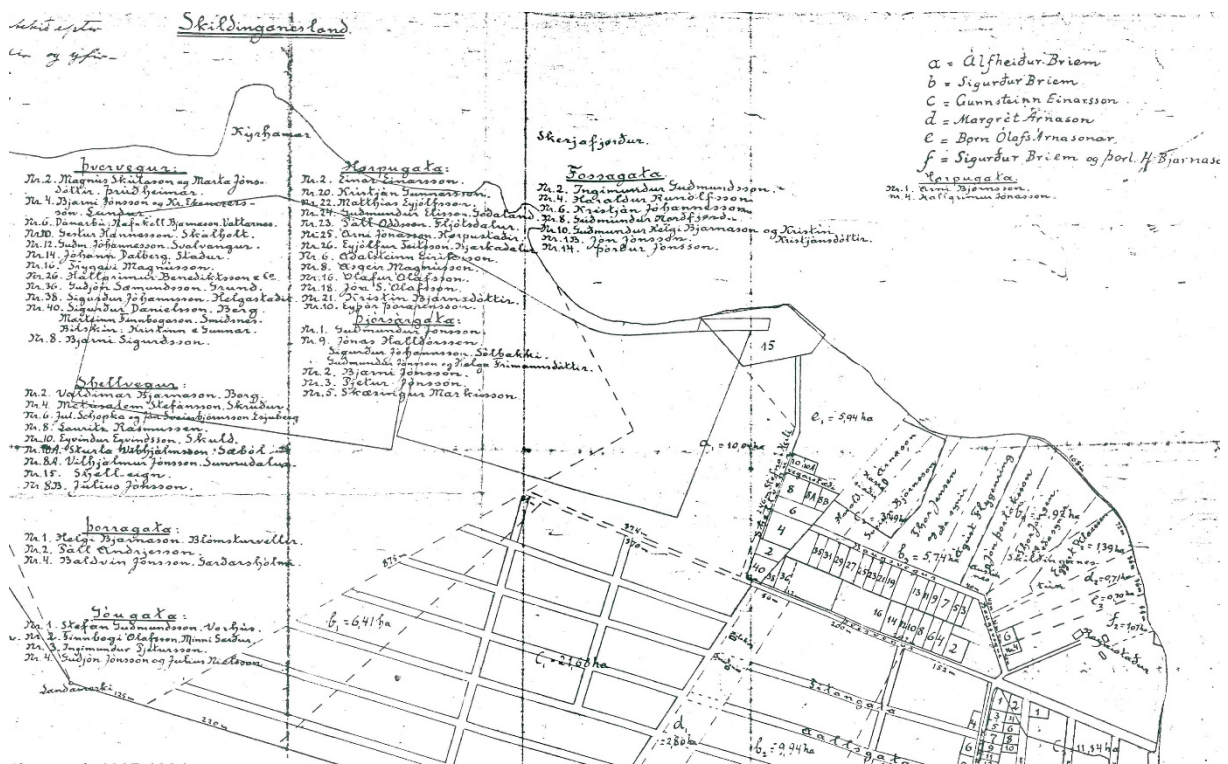
²³ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 4-6 og 45-47 – Helgi M. Sigurðsson og Yngvi Þór Loftsson: *Öskjuhlíð. Náttúra og saga*, bls. 26-27 – Páll Lindal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 2. bindi (H-P), bls. 188.

²⁴ Landmælingar Íslands: Kort Landmælingadeildar herforingjaráðsins í Kaupmannahöfn. Nágrenni Reykjavíkur og Hafnarfjarðar 1903.

²⁵ Hanna Rósa Sveinsdóttir: „Þorpið í borginni“, bls. 20-21 – Guðmundur Magnússon: *Claessen. Saga fjármálamanns*, bls. 154-157 og 186 – Páll Lindal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 3. bindi (R-Ö), bls. 52-53 – Páll V. Bjarnason og Helga Maureen Gylfadóttir: *Húsakönnun. Skildinganes*, bls. 8-9.

Um 1922 keypti Eggert Claessen, lögfræðingur og bankastjóri Íslandsbanka og einn af nánustu samstarfsmönnum Einars Benediktssonar, stóran hluta Skildinganesjarðar af Fossafélaginu Títan. Hlutafélagið Baugur var einnig eigandi að miklu landi í Skildinganesi og var Eggert einn hluthafa þess. Árið 1927 hóf Eggert að skipta landi sínu upp í einstakar byggingarlóðir sem hann síðan seldi og má segja að það sé upphafið að þéttbýlismyndun í Skildinganesi. Eggert gerði nokkurs konar heildarskipulag yfir svæðið þar sem hann gerði ráð fyrir nýjum götum og setti lóðirnar meðfram þeim. Má kalla það fyrsta skipulagsuppráttinn sem gerður var fyrir svæðið (sjá mynd 4).²⁶ Svæðið byggðist hratt upp og fyrir 1930 var farið að tala um *Skildinganesþorp*. Á árunum 1927-1934 seldust tæplega hundrað lóðir úr landi Eggerts og þegar Skildinganes sameinaðist Reykjavík árið 1932 var búið að byggja þar 86 hús og íbúum fjölgaði ört. Nokkrar skipulagðar götur voru þá komnar og byggðin hafði tekið á sig heildstæða mynd. Flest hús voru þá risin við göturnar *Þverveg* (nú Einarsnes), *Baugsvæg* (nú Bauganes), *Shellveg* (nú Skeljanes), *Reykjavíkurveg* og *Hörpugötu* en vísir var kominn að *Þjórsárgötu*, *Fossagötu*, *Góugötu* og *Þorragötu* (sjá mynd 5).²⁷

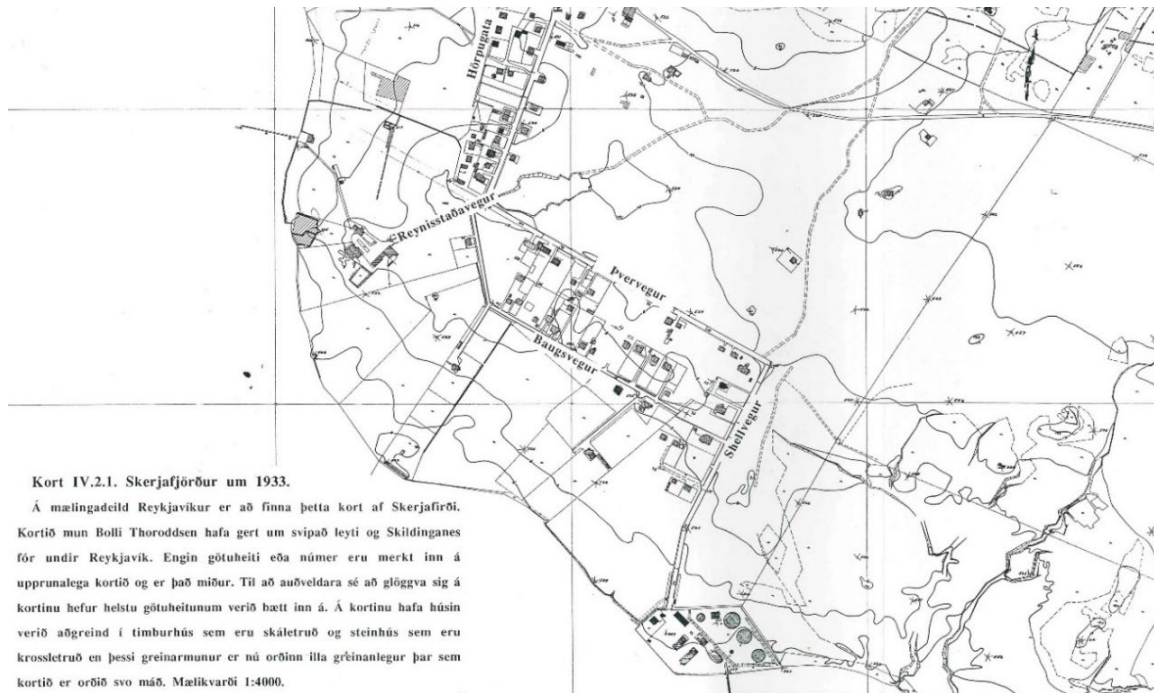
Mynd 4 Hluti af upprætti sem Eggert Claessen lét teikna af skipan gatna og lóða sem seldar voru úr landi Skildinganes á árunum 1927-1934 (suður snýr upp á upprættinum). Einnig eru listaðir upp kaupendur lóða við hverja götu. Við enda Shellvegjar er lóð oliufélagsins Shell, merkt nr. 15.²⁸

²⁶ Hanna Rósa Sveinsdóttir: „Þorpið í borginni“, bls. 21-23, uppráttur bls. 24 – Guðmundur Magnússon: *Claessen. Saga fjármálamanns*, bls. 245-246, 249-250, 263-266 – Páll V. Bjarnason og Helga Maureen Gylfadóttir: *Húsakönnun. Skildinganes*, bls. 9 – Arnþór Gunnarsson: „Reykjavíkurlflugvöllur“. *Saga. Tímarit Sögufélags*, 42. árg. 2004, 2. tbl., bls. 28.

²⁷ Hanna Rósa Sveinsdóttir: „Þorpið í borginni“, bls. 21-26 – Arnþór Gunnarsson: „Reykjavíkurlflugvöllur“. *Saga. Tímarit Sögufélags*, 42. árg. 2004, 2. tbl., bls. 28 – Guðmundur Magnússon: *Claessen. Saga fjármálamanns*, bls. 263-264 og 266.

²⁸ Hér tekið eftir: Hanna Rósa Sveinsdóttir: „Þorpið í borginni“, bls. 24. Frumupprátturinn mun varðveittur í safni lóðaskrárritara hjá fyrrum Mælingadeild Reykjavíkurborgar, sem heyrir nú undir Landupplýsingar hjá Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkur.

Árið 1932 markaði tímamót í sögu Skildinganes en þá tóku gildi lög sem kváðu á um að jarðirnar Skildinganes og Þormóðsstaðir ásamt öllum lóðum og löndum sem seld höfðu verið undan þeim skyldu innlimuð í lögsagnarumdæmi Reykjavíkur. Eftir það dró úr uppbyggingu á svæðinu og með hernámi Breta árið 1940 og gerð Reykjavíkurflugvallar í kjölfarið urðu miklar breytingar á byggðinni. Mörg hús á svæðinu (einkum við Reykjavíkurgveg, Þorragötu og Hörpugötu) voru rifin eða flutt burt vegna flugvallargerðarinnar og byggðin í raun klofin í tvennt.²⁹

Kort IV.2.1. Skerjafjörður um 1933.

Á mælingadeild Reykjavíkur er að finna þetta kort af Skerjafirði. Kortid mun Bolla Thoroddsen hafa gert um svipað leyti og Skildinganes fyrir undir Reykjavík. Engin götuhéiti eða númer eru merkt inn á upprunalega kortið og er það miður. Til að auðveldara sé að glöggva sig á kortinu hefur helstu götuhéitum verið bætt inn á. Á kortinu hafa húsini verið aðgreind í timburhús sem eru skaletruð og steinhús sem eru krossletruð en þessi greinarmunur er nú orðinn illa gréinanlegur þar sem kortið er orðið svo máð. Mælikvarði 1:4000.

Mynd 5 Kort Bolla Thoroddsens af byggðinni í Skildinganesi eða Skerjafirði um 1933. Götunöfnum og skýringartexta hefur verið bætt við. Neðst á kortinu sést einnig olíustöð Shell sem risin var við ströndina.³⁰

1.3 Olíustöð Shell við Skerjafjörð

Árið 1927, sama ár og Eggert Claessen hóf að selja byggingarlóðir úr landi sínu í Skildinganesi, seldi hann einnig Shellfélaginu á Íslandi, eða umboðsaðilum þess, land undir olíubirgðastöð við ströndina úti fyrir Skerjafirði, austur af Skildinganesi, um 1,7 hektara að stærð, en alþjóðlega Shellsamsteypan hugði þá á innflutning eldsneytis til landsins.³¹ Í júní það ár var greint frá fyrirætlunum félagsins og framkvæmdum á landinu og sagt frá því að þá um vorið hefði Shellsamsteypan sent til landsins hollenskan verkfræðing, Scheltus að nafni, til þess að útvega stað undir olíugeymslu og gera teikningar að nauðsynlegum mannvirkjum.³²

²⁹ Hanna Rósa Sveinsdóttir: „Þorpið í borginni“, bls. 27, 29-30 og 45-50 – Páll V. Bjarnason og Helga Maureen Gylfadóttir: *Húsakönnun. Skildinganes*, bls. 9.

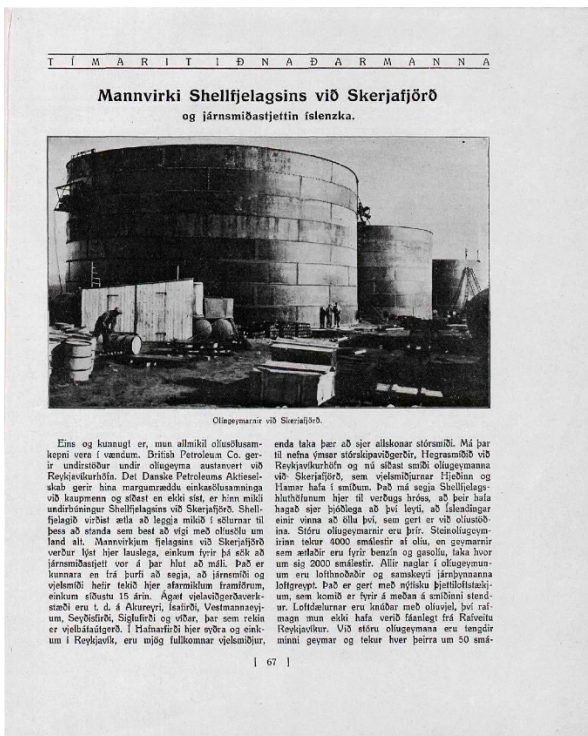
³⁰ Hér tekið eftir: Hanna Rósa Sveinsdóttir: „Þorpið í borginni“, bls. 32. Frumkortið er varðveitt í safni fyrrum Mælingadeildar Reykjavíkurborgar, sem heyrir nú undir Landupplýsingar hjá Umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkur. Afrit varðveitt á Borgarsögusafni Reykjavíkur er aðgengilegt á vef skjalavers Reykjavíkurborgar: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb/> → Borgarsögusafn Reykjavíkur → Leitarorð: „Skerjafjörður“.

³¹ *Vísir* 8.6.1927, bls. 2 – Hanna Rósa Sveinsdóttir: „Þorpið í borginni“, bls. 21 – Guðmundur Magnússon: *Claessen. Saga fjármálamanns*, bls. 263 – Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 95.

³² *Vísir*, 8.6.1927, bls. 2.

Hópur íslenskra kaupsýslu- og athafnamanna stóð að stofnun Shellfélagsins hf. á Íslandi ásamt Shellsamsteypunni og var félaginu veitt leyfi til starfsrækslu olíustöðvar við Skerjafjörð þann 25. júní 1927, en félagið var þó ekki formlega stofnað fyrr en 14. janúar 1928.³³ Þar sem svæðið heyrði undir Seltjarnarneshrepp á þessum tíma var það Magnús Jónsson sýslumaður Gullbringu- og Kjósarsýslu sem gaf út leyfisbréfið.³⁴

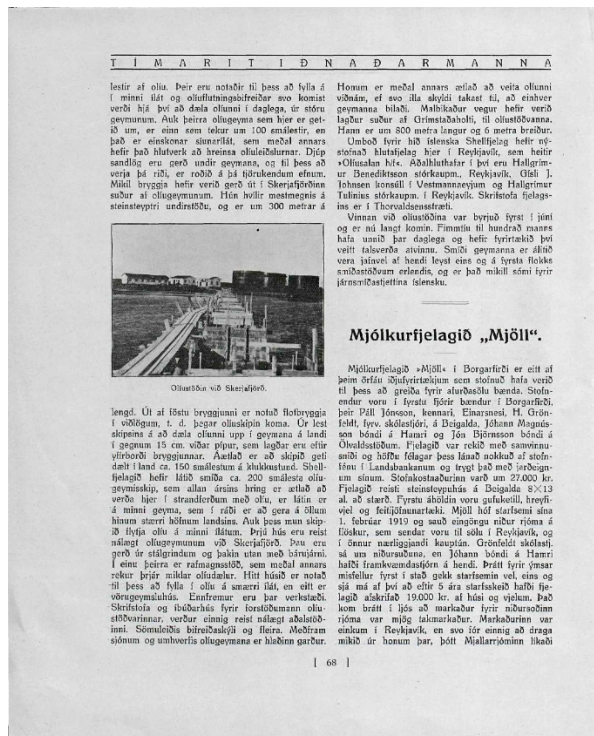
Framkvæmdir á lóð félagsins við Skerjafjörð hófust strax í júní 1927 og var byrjað á því að grafa þar skurði til þess að þurrka landið.³⁵ Í nóvember sama ár voru framkvæmdirnar langt komnar og voru þá risin þrjú hús á lóðinni og þrjár stórir olíugeymar, auk þess sem löng og mikil olíulöndunarbyggja hafði verið reist út í Skerjafjörð. Malbikaður vegur, um 800 metra langur og 6 metra breiður, hafði verið lagður yfir Skildinganes frá Grímsstaðaholti til olíustöðvarinnar til að tryggja gott aðgengi að henni. Þessi vegur var nefndur Þvervegur, en þaðan sem vegurinn beygði til suðurs að olíustöðinni fékk hann nafnið *Shellvegur*, en nafninu var seinna (1968) breytt í *Skeljanes*.³⁶ Að allri þessari mannvirkjagerð unnu um 60-70 manns daglega og aðalumsjón með verkinu hafði hollenski verkfræðingurinn Scheltus, en honum til aðstoðar var Sigurður Ólafsson verkfræðingur.³⁷ Félagið hélt síðan áfram að byggja upp nauðsynleg mannvirki til starfseminnar næstu árin.

Mannvirki Shellfélagsins við Skerjafjörð og járnsmíðastjettinn íslenska.

Eins og kannaft er, mun allmikil olíustöðvar-kerpi vera í vændum. Þetta Petroleum Co. gerir úr undirstöðu undir olíugeymna mannvirkni við Reykjavíkurbíða. Þetta Danske Petroleum Afdeling skab gerir hina margarædda einokastöðvaranna við kaupmann og aðstættan er eldi stíll, er hin mikil undirstöðu Shellfélagsins við Skerjafjörð. Shell-fjallagöð verðst ætla að leggja mikið í skúrur til þess að stönda sem best að vigi með olíu til um land all. Mannvirkin félagsins við Skerjafjörð verður hjótt hjer lauslega, einum fyrir þá ekk að járnsmíðastjett vor á þar hlut að mál. Það er kunnara er frá þessi að segja, að járnsmíð og vjelsmið hefir tekið hjer afarmiklum framdróm, einnara olíu 15 árin. Ágæt vjelsmið og vjelsmið eru í á á Álfreyri, lestri, Vestmannaeyrum, Seyðisfirði, Siglufirði og vfar, þar sem tekin er vjelsmiðgerð. Í Hafnarfirði hefir öðra og einum í Reykjavík, er mífjg fullkomnar vjelsmiður,

| 67 |

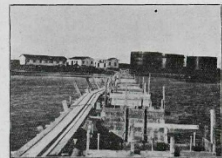

T Í M A R I T I D N A Ð A R M A N N A

lestr af olíu. Þeir eru notaðir til þess að fylla í í minni hlá og olíufullnagsbifreiðar svo komist verði há þar að dæla olíunni í þöppa, úr stóru geymnum. Auk þessa olíugeymna sem hjer er getið um, er einn sem telur um 100 emlastr, en það er einokastar stöðvarhlát, sem meðal annars hefir það hlutverk að hreinsa olíuáfláðurnar. Djúp sandlög eru gerð undir geymna, og til þess að verja þá ról, er roðið á þá líftökendum efnum. Mikil byggja hefir verið gerð út í Skerjafjörðnum suður af olíugeymnum. Hín hvílir mestmegnis á steinsleggri undirstöðu, og er um 300 metra á

Honum er meðal annars ætlað að veita olíunni vöðum, ef svo illa áhlyði takast til, að einhver geymanna hlát. Malbikaður vegur hefir verið lagður suður af Grímsstaðaholti, til olíustöðvarna. Hann er um 800 metra langur og 6 metra breiður. Umboð hefir háð íslensku Skrifstofu hefir veitt stöfnna hlutafélag hjer í Reykjavík, sem hefir «Olíufélag hlát». Aðalhlutafar til þess eru Halldórsson, Benediktsson stöðvarhlát, Reykjavík, Ólaf J. Jónsson konsall í Vestmannaeyjum og Halldórsson Tullmús stöðvarhlát í Reykjavík. Skrifstofa félagsins er í Thorsvaldsskóli.

Vinnan við olíustöðina var byrjad fyrst í júní og er nú langt komin. Fimm til hundrað manna hafa vinnu þar daglega og hefir fyrirkæpt þvi veitt talsverða atvinnu. Smíð geymanna er áttíð vera þívald á hendi leyf eins og á fyrsta flokks endurbótum orlandis, og er það mikill sem fyrir járnsmíðastjettina íslenska.

Olíustöðvar við Skerjafjörð.

Mjólkurfjallagöð „Mjöll“.

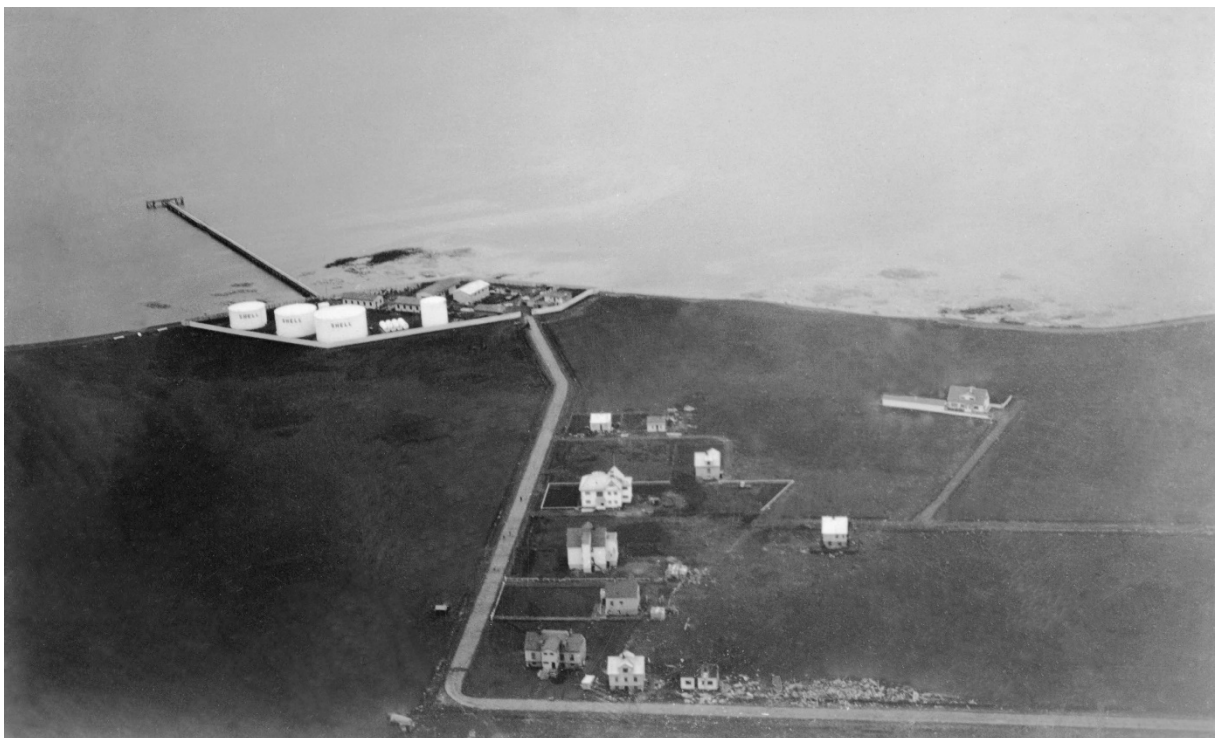
Mjólkurfjallagöð «Mjöll» í Borgarsfirði er eitt af þeim örfáu skjólfyrirtekinum sem stofnað hafa verði til þess að greiða fyrir auðvöðna bænda. Stofnendur voru í fyrstu fjórir bændafrí í Borgarsfirði, þar Páll Jónsson, komarr, Elvarsson, H. Gröfvald, Jón, skólastjóri, á Dögaldra, Jóhann Magnússon bóndi á Harri og Jón Þórsson bóndi á Óhólabólum. Fjallagöð var rokð með samvinnu-ánni og hófðu fjógar þess línað nokkud af stofnféni í Landbúnaðnum og frýgt það með jörðvegunum sínum. Stofnendur voru um 27.000 kr. Fjallagöð rosti steinvepnaða á Dögaldra 8.13 at. að starfi. Fyrstu áhöfnin voru guðskellir, hreyfivél og fjórfjórmarki. Mjöll hefir starfað sína 1. febrúar 1919 og með einngöngu niður fjöru á fjökur, sem sendar voru til sölu í Reykjavík, og í önnur markagjafandi kaupsta. Gröfvaldi skólastjóri á sara niðurbæna, en Jóhann bóndi á Harri hafði framkvæmdastjórn á hendi. Þrátt fyrir ýms mífellar fyrst í starfi þótt starfsmenn vel eins og sjá má af því að eitt 5 ára starfskeið hafði fjallagöð skuldbáð 19.000 kr. af hlúti og vjelsmi. Það kom þrátt í ljós að markaður fyrir niðurbæna olíustöðvarinnar, verður einnig reist míflegt ábatalstíðni. Stönduðla hjerðsköfla og fleira. Meðfram slösum og umboðvís olíugeymna er hlátinn gerður.

| 68 |

Mynd 6 Umfjöllun um framkvæmdir við gerð olíustöðvar Shell við Skerjafjörð í *Timariti iðnaðarmanna* 1927.³⁸

³³ *Alþýðublaðið*, 28.5.1928, bls. 2 – *Ægir*, 96. árg. 2003, 4. tbl., bls. 20 – Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715). Bréf Valgarðs Thoroddssens slökkviliðsstjóra til borgarráðs Reykjavíkur dags. 25.1.1965.
³⁴ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715). Bréf Valgarðs Thoroddssens slökkviliðsstjóra til borgarráðs Reykjavíkur dags. 25.1.1965. Þar er vísað í og vitnað til leyfisbréfs Magnúsar Jónssonar sýslumanns Gullbringu- og Kjósarsýslu, dags. 25.6.1927.
³⁵ *Alþýðublaðið*, 28.5.1928, bls. 2.
³⁶ *Morgunblaðið*, 8.2.1968, bls. 8.
³⁷ *Visir*, 22.7.1927, bls. 2 – *Timarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 68 – *Ísafold*, 24.11.1927, bls. 1.
³⁸ *Timarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 67-68.

Olíustöð Shell í Skerjafirði varð stærsta eldsneytisbirgðastöð landsins og tilkoma hennar og starfsemi hafði áhrif á ýmsum sviðum atvinnulífsins og átti líklega einnig sinn þátt í hraðri þróun byggðar í Skerjafirði. Stofnun og starfsemi félagsins markaði þáttaskil í dreifingu eldsneytis til landsins, sem fram að þessu hafði eingöngu verið flutt til landsins í tunnum.³⁹ Líklegt er talið að hina hröðu uppbyggingu íbúðarhúsnæðis og miklu eftirspurn eftir lóðum í Skerjafirði á árunum 1928-1932 megi að hluta rekja til þeirra atvinnumöguleika sem sköpuðust á svæðinu með starfsemi Shell og annarra fyrirtækja, eins og Sjóklæðagerðarinnar og Alliance.⁴⁰ Líklega hefur vegarlagning Shellfélagsins um svæðið átt sinn þátt í að auðvelda uppbyggingu og vöxt byggðarinnar þar. Frá því að Strætisvagnar Reykjavíkur hófu akstur árið 1931 og akstursleiðir voru skipulagðar frá miðbænum að helstu íbúðar- og atvinnusvæðum í Reykjavík og nágrenni, fór ein leiðin inn í Skerjafjörð eftir veginum sem lagður hafði verið að athafnasvæði Shell.⁴¹

Mynd 7 Olíubirgðastöð Shell við Skerjafjörð á loftmynd frá 1930. Meðfram veginum sem lagður var að olíustöðinni reis fyrsta íbúðabyggðin í Skildinganesi. Austan við veginn má sjá lítið útihús (220-205).⁴²

1.3.1 Fyrstu hús Shell á svæðinu (1927-1932)

Fyrstu húsin þrjú sem reist voru á lóð Shell árið 1927 voru bárujárnsklædd jærngrindarhús og stóðu suðaustantil á lóðinni, nálægt olíubryggjunni. Eitt þeirra var **vélahús** sem hýsti rafmagnsstöð og þrjár olíudælar, annað var **áfyllingarhús** þar sem fyllt var á olíutunnur og

³⁹ *Ægir*, 96. árg. 2003, 4. tbl., bls. 20 – *Reykjavíkflugvöllur - sambýli flugs og byggðar*, bls. 100.

⁴⁰ Hanna Rósa Sveinsdóttir: „Þorpið í borginni“, bls. 27 – *Morgunblaðið*, 17. ágúst 1929, bls. 4 – *Tíminn*, 17.6.1930, bls. 17.

⁴¹ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókna (Árbæjarsafni). Kortasafn. Kort yfir leiðir Strætisvagna Reykjavíkur 1932. Sjá vef skjalavers Reykjavíkurborgar: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb> → Söfn: Borgarsögusafn Reykjavíkur → Leitarorð: 1932.

⁴² Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÁBS LS 31-71. Ljósmyndari: Loftur Guðmundsson.

þriðja var **vörugeymsluhús**.⁴³ Eitt þessara húsa stendur enn á lóðinni, þ.e. áfyllingarhúsið, sem skráð er með staðfangið **Skeljanes 21** í dag (mhl. 03 á lóðinni, sjá húsaskrá hér aftar). Vélahúsið var svipað hús sem stóð í línu við áfyllingarhúsið og suðaustur af því, en vörugeymsluhúsið var lengra hús og stóð þvert á hin tvö (sjá t.d. myndir 7, 8 og 10).⁴⁴ Tvö síðarnefndu húsin (mhl. 05 og 07) voru rifin árið 2007.⁴⁵

Mynd 8 Hér sjást elstu hús og olíugeymar Shell á lóðinni á mynd frá um 1927-1932. Myndin er tekin frá olíulöndunarbryggju félagsins, sem mun á sínum tíma hafa verið lengsta bryggja landsins. Sjá má að brautarteinar hafa verið lagðir eftir henni til að auðvelda flutning á olíutunnum til lands.⁴⁶

Árið 1932, þegar svæði olíustöðvarinnar, eins og annað land sem tilheyrir hafði jörðinni Skildinganesi, var fellt undir lögsagnarumdæmi Reykjavíkur, voru öll hús á lóðinni virt til brunabóta. Brunavirðingin var framkvæmd í mars það ár og höfðu þá bæst þar við fjögur hús til viðbótar við þau þrjú sem byggð voru 1927.⁴⁷ Vestast á lóðinni höfðu verið reist tvö lágrest steinsteypuhús hlið við hlið, annars vegar **skrifstofuhús** og hins vegar **ibúðarhús** fyrir forstöðumann. Bæði standa þessi hús enn á lóðinni, en hefur verið breytt mikið, einkum skrifstofuhúsinu, sem hefur verið stækkað og hækkað í áföngum og breytt svo mikið í útliti að

⁴³ *Visir*, 22.7.1927, bls. 2 – *Íslendingur*, 9.9.1927, bls. 1 – *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 68 – *Ísafold*, 24.11.1927, bls. 1.

⁴⁴ Borgarskjalasafn: Aðf. 745. Brunabótavirðingar 1930-1933. Brunavirðingar dags. 21.3.1932 og 21.12.1932 (br.nr. 2970, 2971 og 2972). Staðsetningu húsa má sjá á ýmsum kortum, afstöðumyndum og loftmyndum.

⁴⁵ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715). Umsókn skipulagssjóðs Reykjavíkurborgar um leyfi til niðurrifs á lóðinni dags. 15.6.2007 – Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Lágflugsloftmyndir 2007 og 2008. Borgarvefsjá:

<http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Myndefni.

⁴⁶ Þjóðminjasafn Íslands: ÓJÓ 8. Ljósmyndari: Ólafur Bjarni Jóhannesson.

⁴⁷ Borgarskjalasafn: Aðf. 745. Brunabótavirðingar 1930-1933. Brunavirðingar dags. 21.3.1932 og 21.12.1932 (br.nr. 2966, 2968, 2969 og 2973).

Það er nú allt annars konar hús en það var upphaflega (sjá mynd 9). Íbúðarhúsinu var snemma breytt með þakhækkun og kvistum. Árið 1965 voru húsin tengd saman með tengibyggingu og teljast í dag einn matshluti, með staðfangið **Skeljanes 23** (sjá húsaskrá).⁴⁸ **Bifreiðaskúr** úr steinsteypu var einnig búið að reisa á lóðinni árið 1932. Hann var seinna lengdur í tvígang og stendur enn á lóðinni vestanverðri (**Skeljanes 19**), vestan við og í línu við áfyllingarhúsið. Fjórða húsið sem bæst hafði við á lóðinni var **smurolúgeymsluhús** úr stálgrind. Líklega er þar um að ræða hús (mhl. 08) sem stóð sunnan við og þvert á bifreiðaskúrinn og áfyllingarhúsið, samsíða eldra vörugueymsluhúsinu, en þetta hús var rífið nokkru fyrr en það hús, eða um 2004.⁴⁹

Mynd 9 Skrifstofuhús Shellfélagsins (lágrest hús með valmaþaki) og íbúðarhús forstöðumanns (lengst til hægri) vestast á lóð Shell við Skerjaförð, á mynd frá um 1952-1965. Á milli húsanna sést í annað af tveimur geymsluhúsum sem stóðu í miðju Shellportu.⁵⁰

Þessum elstu húsum Shellfélagsins var komið þannig fyrir að þau afmörkuðu athafna- og afgreiðslusvæði stöðvarinnar á suðvesturhluta lóðarinnar, en norðaustan þeirra var svæði fyrir olíugeyma. Suður- og suðvesturmörk svæðisins, sem snéru að strandlínunni, voru girt af með varnargarði.⁵¹ Garðurinn var að mestum hluta hlaðinn, en austurhluti hans, austan olíubryggjunnar, virðist af gömlum ljósmyndum að dæma hafa verið steinsteypur (sjá t.d. myndir 8, 13 og 26). Ofan á garðinum var síðan bárujárnsveggur.

⁴⁸ Borgarskjallasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715).

⁴⁹ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Lágflugsloftmyndir 2004 og 2005. Borgarvefsja: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Myndefni.

⁵⁰ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: PTH 057 099 2-1. Ljósmyndari: Pétur Thomsen.

⁵¹ *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 68 – *Ísafold*, 24.11.1927, bls. 1 – *Stormur*, 3. árg. 1927-1928, 22. tbl., bls. 2.

Sum húsanna eru, eins og áður segir, horfin en þau sem eftir standa mynda enn heildstæða þyrpingu og minna á sitt fyrra hlutverk og sögu svæðisins (sjá húsaskrá og kafla 2.4.2 um varðveislumat).

Mynd 10 Shellsvæðið á loftmynd frá um 1948-1950.⁵²

1.3.2 Fyrstu olúgeymarnir (1927)

Norðaustan við húsabyrpinguna var geymasvæði stöðvarinnar og þar voru fyrstu olúgeymarnir reistir árið 1927. Sá stærsti var steinolúgeymir og tók 4000 smálestir. Aðrir tveir, fyrir bensín og gasolíu, tóku hvor um sig 2000-3000 smálestir. Að auki voru reistir þrjár minni geymar sem tengdir voru þeim stærri og notaðir til að fylla á minni ílát og olíuflutningabifreiðar.⁵³ Innlendar vélsmiðjur, Hamar og Héðinn, sáu um smíði olúgeymanna. Þeir voru klæddir járnþynnum og allir naglar voru lofthnoðaðir og samskeyti loftgreipt. Til þess að verja þá ryði var roðið á þá tjörukenndum efnum. Djúp sandlög voru undir geymunum og varnargarður var gerður umhverfis þá og meðfram sjónum, eins og áður er nefnt, og var honum meðal annars ætlað að veita olíunni viðnám ef svo illa færi að einhver geymanna bilaði.⁵⁴ Um 1930 bættist við einn geymir til viðbótar, undir steinolíu, vestan við stærsta geyminn.⁵⁵

⁵² Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÁBS LS 31-90. Ljósmyndari ókunnur.

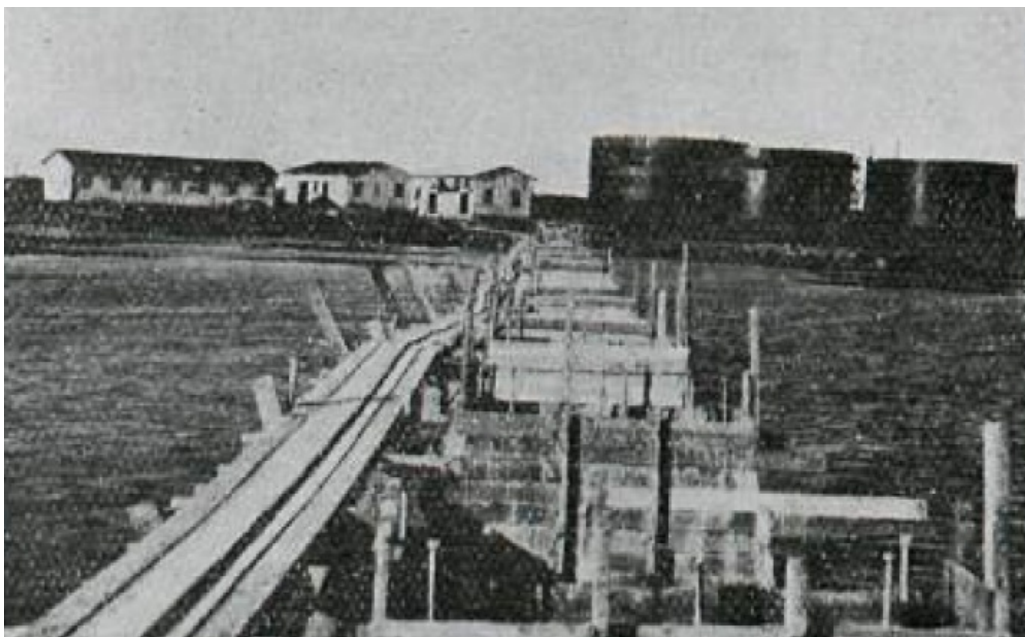
⁵³ *Vísir*, 8.6.1927, bls. 2 – *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 67-68 – *Ísafold*, 24.11.1927, bls. 1.

⁵⁴ *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 68 – *Ísafold*, 24.11.1927, bls. 1 – *Stormur*, 3. árg. 1927-1928, 22. tbl., bls. 2.

⁵⁵ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715). Bréf Valgarðs Thoroddsens slökkviliðsstjóra til borgarráðs Reykjavíkur dags. 11.1.1965.

1.3.3 Olúbryggjan (1927)

Bryggjan sem gerð var út í Skerjafjörðinn var um 300 metra löng og hvíldi mestmegnis á steypum undirstöðum, en ysti hluti hennar var staurabryggja með áfastri flotbryggju sem hægt var að losa frá og draga á land. Gert var ráð fyrir að stórt olíuflutningaskip gæti lagst að bryggjunni og að olíunni yrði dælt í geymana um 15 cm víðar pípur sem lagðar voru eftir yfirborði bryggjunnar.⁵⁶ Eftir henni lágu einnig teinar, svo sem sjá má á gömlum ljósmyndum (sjá mynd 8).

Mynd 11 Olúbryggja Shell í byggingu árið 1927.⁵⁷

Shellfélagið lét smíða um 200 smálesta skip sem ætlað var að flytja olíu frá Skerjafirði til útibúa félagsins kringum landið. Það var fyrsta olíuskip Íslendinga og bar nafnið Skeljungur. Einnig hafði félagið bifreiðar til að flytja olíu í geymum frá Skerjafirði til Reykjavíkur og út um allt land.⁵⁸

Bryggja félagsins var notuð til olíulöndunar þar til um 1986, en gasi var landað við hana til 1995. Hún mun hafa verið lengsta bryggjan á landinu frá því hún var byggð og þar til hún var rifin um 1997. Í umsögn um niðurrif bryggjunnar lagði borgarminjavörður til að skildir yrðu eftir 25-30 metrar af bryggjunni, vegna þess gildis sem hún hefði í atvinnu- og þróunarsögu borgarinnar.⁵⁹ Var það gert og standa nú eftir steinsteyptir stöplar um 30 metra kafla af bryggjunni næst landi, en leifar af timburgólfi bryggjuhlutans virðast hafa verið fjarlægðar um 2008.⁶⁰

⁵⁶ *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 68 – *Ísafold*, 24.11.1927, bls. 1 – *Vísir*, 8.6.1927, bls. 2; 22.7.1927, bls. 2.

⁵⁷ *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., mynd bls. 68.

⁵⁸ *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 68 – *Ísafold*, 24.11.1927, bls. 1 – *Vísir*, 8.6.1927, bls. 2; 22.7.1927, bls. 2 – *Ægir*, 96. árg. 2003, 4. tbl., bls. 20.

⁵⁹ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókna. Húsaskrá Reykjavíkur. Gagnasafn. Bréf borgarminjavarðar og deildarstjóra húsadeildar á Árbæjarsafni til umhverfismálaráðs Reykjavíkur, dags. 25.11.1997.

⁶⁰ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Lágflugsloftmyndir. Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Myndefni.

1.3.4 Shellsvæðið á fyrstu áratugum starfseminnar (1935-1955)

Húsakostur og mannvirki Shell við Skerjafjörð virðast hafa staðið að mestu óbreytt fyrstu tvo áratuginu eftir að félagið kom sér fyrir á svæðinu, en einn gasolíugeymir bættist þó við austan eldri geymanna um 1942.

Á þessu tímabili, eða um 1937-1940, var lagður vegur milli Shellsvæðisins og Nauthólsvíkur, sem enn er til staðar að hluta og liggur frá götunni Skeljanesi til austurs meðfram norðurmörkum Shellsvæðisins, að N/S-flugbraut Reykjavíkurflugvallar (sjá mynd 12 og kafla 1.4.2 hér aftar).⁶¹

Mynd 12 Svæðið á loftmynd frá 1941, þegar búið var að leggja veg meðfram ströndinni, milli Shellvegar og Nauthólsvíkur. N/S-flugbraut Reykjavíkurflugvallar var síðan fljótlega lögð yfir veginn og honum breytt að hluta í akstursbraut fyrir flugvélar.⁶²

Eftir tilkomu Reykjavíkurflugvallar á hernámsárunum naut olíustöðin góðs af nálægðinni við flugvöllinn. Þá var olíuleiðsla lögð í stokki frá Shellstöðinni austur fyrir flugbrautirnar til notkunar þar (sjá nánar í fornleifaskrá, 220-208).⁶³

⁶¹ Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 38 – *Morgunblaðið*, 10.11.1936, bls. 8 – *Vísir*, 14.2.1938, bls. 4 – *Ármann*, 1.11.1938, mynd bls. 19.

⁶² Loftmynd breska flughersins (Royal Air Force), tekin 10. júní 1941. Hér tekin eftir: Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvallar og flugleiðsögu á Íslandi*, mynd bls. 57. Varðveitt hjá Landmælingum Íslands (Rvik01(1941)).

⁶³ Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 36 – Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamyri - Öskjuhlíð*, bls. 5 – Friðþór Eydal: „Saga Reykjavíkurflugvallar í myndum“. Drög að grein, dags. 23.09.2015 (42 síður ónúmeraðar).

Með auknum umsvifum félagsins frá um 1950 risu tvö hús til viðbótar á lóðinni.⁶⁴ Árið 1950 fékk félagið leyfi til að byggja *bráðabirgðaskemmu* fyrir smurolíu á norðurhluta lóðarinnar. Þessi skemma var með braggasniði og stóð norðvestan við stærsta oliugeyminn (sjá myndir 14-18). Fjórum árum síðar, eða 1954, fékk félagið leyfi fyrir annarri *birgðaskemmu* fyrir olíutunnur og var hún byggð í norðvesturhorni lóðarinnar eftir teikningu Hannesar Kr. Davíðssonar arkitekts og stendur þar enn (**Skeljanes 15**, mhl. 12).

Mynd 13 Svæðið á lágflugsloftmynd, líklega frá um 1944-1950.⁶⁵

Mynd 14 Svæðið á korti frá 1953.⁶⁶

⁶⁴ Helstu heimildir um þessi hús eru eftirfarandi: Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljaness - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715); Lýsingabækur brunavirðinga 1954-1981. Lýsingabók nr. 16: Skeggjagata-Sogavegur, sjá undir „Shellvegur (Shell hf.) / Skeljaness (Skeljungur hf.)“. Brunavirðingar dags. 27.3.1968, 29.10.1968, 22.2.1977 og 23.3.1978 (br.nr. 2968). Staðsetningu húsanna og útlit má sjá á ýmsum kortum, teikningum, afstöðumyndum, ljósmyndum og loftmyndum af svæðinu, sjá m.a. vef skjalavers Reykjavíkurborgar: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb/> → Söfn: Skipulagsupprættir. Aðalupprættir → Leitarorð: „Skeljaness 15“.

⁶⁵ Þjóðminjasafn Íslands: ÞJ Rvk-0166. Ljósmyndari: Þorsteinn Jósefsson.

⁶⁶ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókna (Árbæjarsafni). Kortasafn. Kort af Reykjavík 1953, bls. 22 (Skerjafjörður, hluti). Gert af Mælingadeild Reykjavíkur. Sjá vef skjalavers Reykjavíkurborgar: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb> → Söfn: Borgarsögusafn Reykjavíkur → Leitarorð: Skerjafjörður 1953.

Mynd 15 Svæðið á loftmynd frá 1954.⁶⁷

1.3.5 Áframhaldandi uppbygging Skeljungs á svæðinu (1955-1996)

Í desember 1955 var stofnað nýtt íslenskt hlutafélag, Olúfélagið Skeljungur hf., og tók það við allri sölu og dreifingu á olíu og bensíni sem hlutafélagið Shell á Íslandi hafði haft á hendi fram að því.⁶⁸ Þar með tók Skeljungur við rekstri olíustöðvarinnar í Skerjafirði.

Árið 1957 fékk félagið leyfi fyrir nýrri *birgðaskemmu* úr stáli á lóðinni og var hún byggð á tímabilinu 1957-1962 eftir teikningu Guðmundar Þorsteinssonar byggingarverkfræðings, sem starfaði hjá Skeljungi á árunum 1956-1991.⁶⁹ Þetta hús stendur enn í suðvesturhorni lóðarinnar og er hluti af húsaþyrpingunni sem myndar port á þeim hluta lóðarinnar (**Skeljanes 25**, mhl. 09). Það var lengt til suðausturs um 1966-1968 og eldri hluta þess breytt í járnsmíðaverkstæði, en bílaverkstæði innréttað í viðbyggingunni.

Árið 1959 var bætt við nýjum *olíugeymi* eða geymi fyrir flugvélabensín austanvert á lóð Skeljungs. Árið 1965 bættist síðan við stór *gasolíugeymir* austast á lóðinni, þar sem áður var minni gasolíugeymir (frá um 1942) sem var fjarlægður (sjá mynd 17).⁷⁰ Þáverandi slökkviliðsstjóri, Valgarður Thoroddsen, gerði á þeim tíma athugasemd um að varnargarðarnir umhverfis geymasvæðið væru ófullnægjandi og að staðsetning stöðvarinnar væri varhugaverð með tilliti til vaxandi byggðar í nágrenninu og erfiðrar aðsiglingar. Hann mælti því með að

⁶⁷ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Loftmynd af Reykjavík 1954. Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun.

⁶⁸ *Vísir*, 30.12.1955, bls. 6 – *Alþýðublaðið*, 31.12.1955, bls. 12 – *Reykjavíkurlflugvöllur - sambyli flugs og byggðar*, bls. 100.

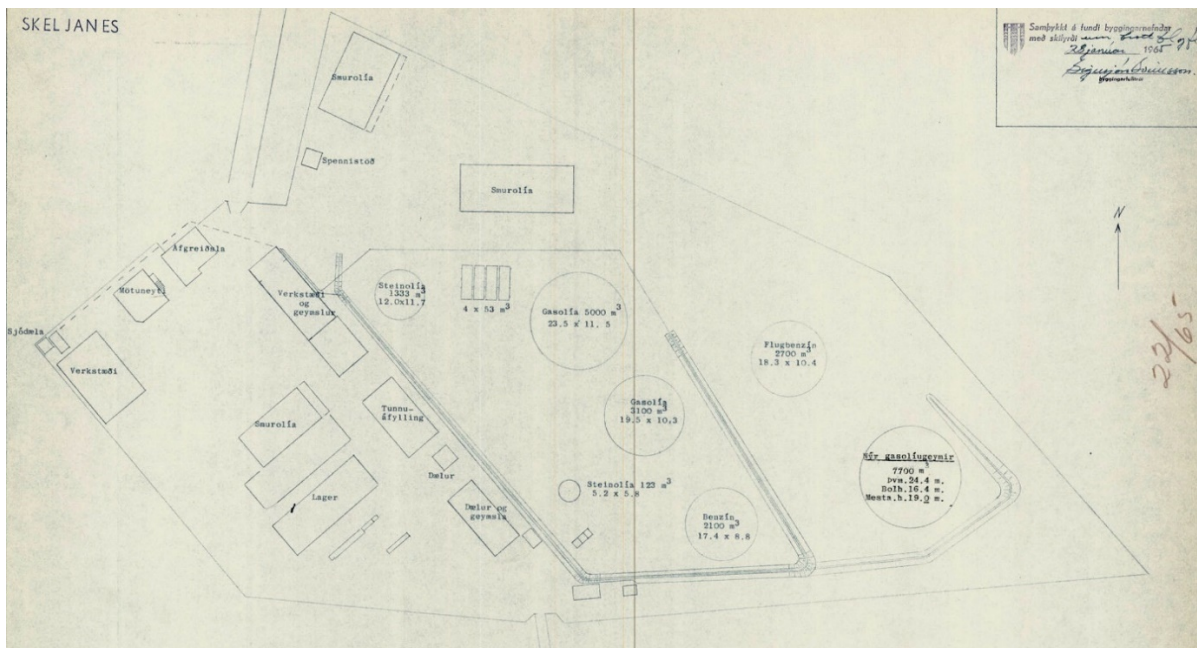
⁶⁹ *Morgunblaðið*, 2.8.2012, bls. 25.

⁷⁰ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715). Bréf Valgarðs Thoroddsens slökkviliðsstjóra til borgarráðs Reykjavíkur dags. 11.1.1965 og 25.1.1965.

hraðað yrði ákvörðun um staðsetningu svæðis fyrir birgðageymslur olíufélaganna, sem mun þá hafa verið í athugun, og að stöð Skeljungs við Skerjafjörð yrði þá lögð niður.⁷¹

Mynd 16 Svæðið á korti af Reykjavík frá 1956.⁷²

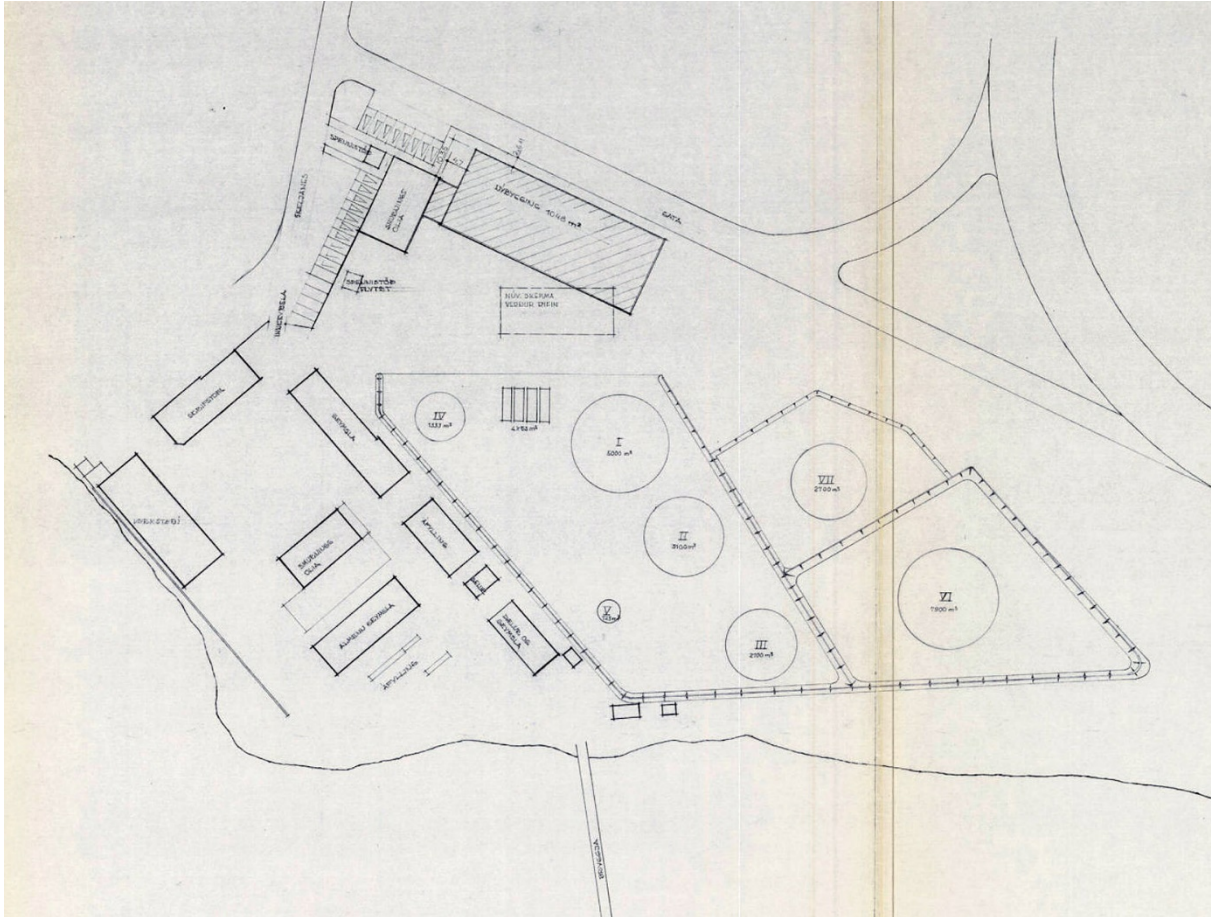
Mynd 17 Svæði Skeljungs á afstöðumynd frá 1964 (sp. 1965). Búið er að bæta við tveimur nýjum geymum austanvert á lóðinni, geymsluskemmu í norðvesturhorni og skemmu/verkstæði í suðvesturhorni.⁷³

⁷¹ Borgarskjallasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715). Bréf Valgarðs Thoroddsens slökkviliðsstjóra til borgarráðs Reykjavíkur dags. 11.1.1965 og 25.1.1965.

⁷² Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókna (Árbæjarsafni). Kortasafn. Kort af Reykjavík, Seltjarnarnesi og Kópavogskaupstað 1956 (hluti), teiknað af Ágústi Böðvarssyni. Prentað eintak. Sjá vef skjalavers Reykjavíkurborgar: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb> → Söfn: Borgarsögusafn Reykjavíkur → Leitarorð: 1956.

⁷³ Skjalaver Reykjavíkurborgar: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Skeljanes 15. Teikningar sp. 28.1.1965 (BN-númer 22/65). Sjá vef: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb>.

Árið 1971 var bætt við stórrí *vöruskemmu* úr stálgrind við norðurmörk lóðarinnar (Skeljanes 15, mhl. 38-39), sem tengd var við eldri skemmu þar vestan við (Skeljanes 15, mhl. 12) með tengibyggingu (sjá mynd 18). Þá stóð til að rífa gamla geymslubraggan sem staðið hafði á svipuðum slóðum frá um 1950, en svo fór að einungis norðausturhorn hans var sneitt af og nýja skemman byggð fast upp að honum. Þannig stóðu húsin samföst allt til um 2007, þegar bragginn var loks rifinn.

Mynd 18 Svæði Skeljungs á afstöðumynd frá 1971. Búið er að bæta við stórrí vöruskemmu í norðvesturhorni, tengja saman skrifstofuhús og íbúðarhús og lengja verkstæði í suðvesturhorni.⁷⁴

Á þessum tíma var birgðarýmið í olíustöðinni í Skerjafirði orðið of lítið og ný og stærri olíuskip, meðal annars svokallaðir stórrússar frá Sovétríkjunum, komust illa inn á Skerjafjörð. Þá var ráðist í byggingu nýrrar olíustöðvar Skeljungs hf. í Örfirisey sem tekin var í notkun í febrúar 1971. Þar voru til að byrja með reistir tveir 7700 rúmmetra birgðageymar vestan við tanka Olíufélagsins á sama stað. Örfiriseyjarstöðin var í fyrstu rekin sem útibú frá olíustöðinni í Skerjafirði.⁷⁵

Á 8. áratugnum jukust mjög viðskipti félagsins með gas og þá var komið upp gasbirgðastöð á svæði olíustöðvarinnar í Skerjafirði. Gasstöðin var staðsett austan við svæði olíutankanna og var sérstaklega girt af. Þar fékkst leyfi til að reisa gasáfyllingarhús úr

⁷⁴ Skjalaver Reykjavíkurborgar: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Skeljanes 15. Teikningar sp. 12.8.1971 (BN-númer 254/71). Sjá vef: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb>.

⁷⁵ *Morgunblaðið*, 3.2.1996, bls. 43 – *Tíminn*, 6.2.1996, bls. 11.

stálgrind og steinsteypu og koma fyrir fjórum gasgeymum, sem hver rúmaði 115 rúmmetra, á árunum 1974-1975.⁷⁶

Eftir 1980 bættust einungis við litlir úrgangstankar á svæðinu og mjög dró úr umsvifum stöðvarinnar sem olíustöðvar. Stöðin í Örfirisey tók við sem aðalolíubirgðastöð félagsins en stöðin í Skerjafirði varð fyrst og fremst þjónustustöð og birgðastöð fyrir gas. Árið 1985 var einn olíugeymanna í Skerjafirði fluttur yfir í Örfirisey og var hann dreginn þangað sjóleiðis.⁷⁷ Þar var um að ræða stóran gasolíugeymi frá 1965 sem stóð austast á svæði olíugeymanna. Síðast flutti skip olíu í Skerjafjarðarstöðina árið 1986. Gasi var hins vegar landað þar fram til ársins 1996, en þá var ný sameiginleg gasstöð olíufélaganna í Straumsvík tekin í notkun.⁷⁸ Í skýrslu um áhættumat vegna Reykjavíkurflugvallar sem Samgönguráðuneytið hafði gefið út árið 1991 hafði gasstöð Skeljungs verið metin sem helsti áhættuþáttur á svæðinu og sprengi- og eldhætta frá henni ein ástæða þess að nefndin lagði til að hætt yrði notkun NA/SV-flugbrautar flugvallarins.⁷⁹

Mynd 19 Svæðið á loftmynd frá 1984.⁸⁰

⁷⁶ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715); Lýsingabækur brunavirðinga 1954-1981. Lýsingabók nr. 16: Skeggjagata-Sogavegur, sjá undir „Shellvegur (Shell hf.) / Skeljanes (Skeljungur hf.)“. Brunavirðing dags. 22.2.1977 – *Reykjavíkurflugvöllur - samþýli flugs og byggðar*, bls. 100-101.

⁷⁷ *DV*, 18.4.1985, bls. 3; 2.5.1985, bls. 40 – *Morgunblaðið*, 4.5.1985, bls. 4.

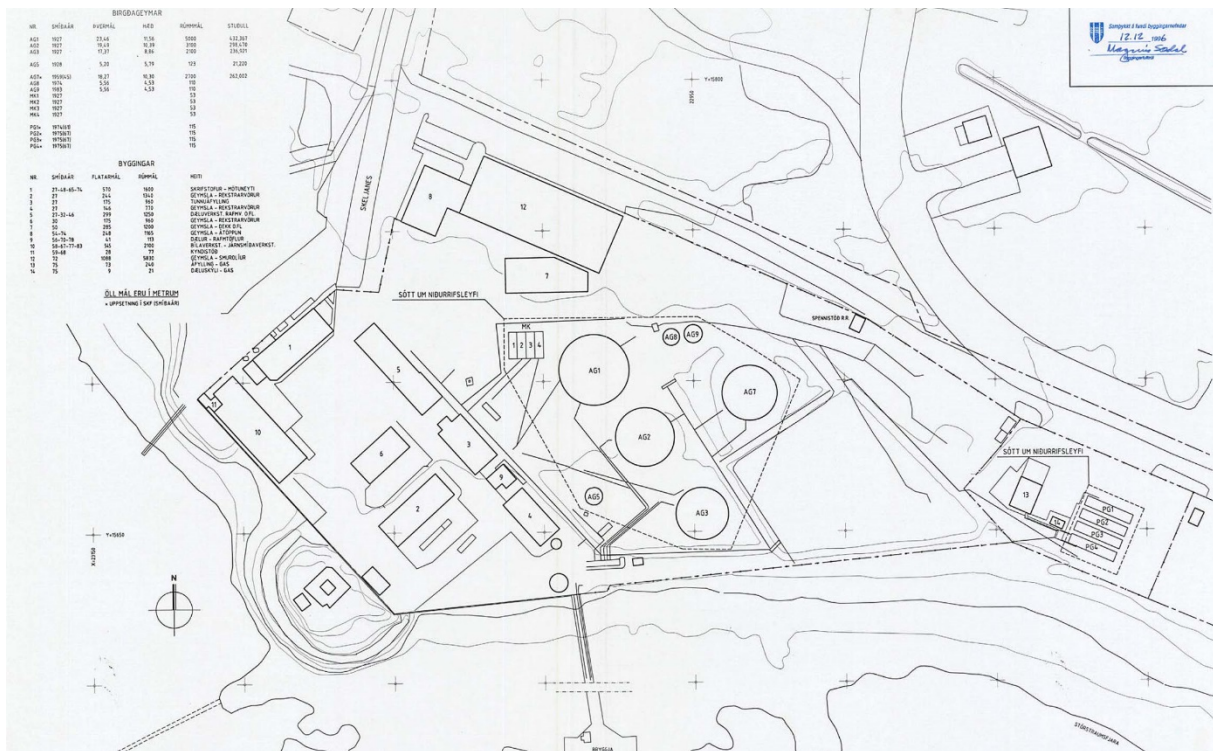
⁷⁸ *DV*, 16.7.1987, bls. 30 – *Reykjavíkurflugvöllur - samþýli flugs og byggðar*, bls. 101 – Vefur Skeljungs (eldri útg.): www.skeljungur.is → Um Skeljung → Saga. Sótt 8.2.2018 – Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 243.

⁷⁹ *Reykjavíkurflugvöllur - samþýli flugs og byggðar*, bls. 102.

⁸⁰ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Loftmynd af Reykjavík 1984. Borgarvefsja: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun.

1.3.6 Skeljungssvæðið eftir 1996

Í lok árs 1996 keypti Reykjavíkurborg eignir Skeljungs hf. í Skerjafirði, bæði eignarlandið og þær húseignir sem þar stóðu og höfðu verið samþykktar sem varanleg hús af byggingarnefnd. Með kaupunum vildu borgaryfirvöld tryggja að hægt yrði að uppfylla skilyrði um öryggi Reykjavíkurflugvallar en einnig opna möguleika fyrir borgina til að skipuleggja íbúðabyggingu á svæðinu. Stefnt var að því að allir olúgeymar ásamt leiðslum yrðu fjarlægðir af svæðinu innan sex mánaða.⁸¹ Skeljungur starfrækti áfram bifreiðaverkstæði á svæðinu en árið 1998 var starfsemi þess flutt burt og þar með hurfu síðustu starfsmenn fyrirtækisins úr þessari fyrrum meginbirgðastöð félagsins eftir samfelldan rekstur þar í 71 ár.⁸² Sama ár var svæðið rannsakað með tilliti til olúmengunar og mun umtalsverð mengun þá hafa mælst í alls 15 rannsóknarholum sem gerðar voru.⁸³ Síðustu tvo áratugi hafa húsin og svæðið heyrnt undir ÍTR eða Íþrótt- og tómsundasvið Reykjavíkurborgar, sem hafði þar þjónustumiðstöð um skeið.

Mynd 20 Svæði Skeljungs á afstöðumynd frá 1996.⁸⁴

Nokkur hús, auk annarra olúmáttavirkja, hafa horfið af svæðinu á síðustu áratugum. Árið 1997 var gamla olúbryggjan rifin, eins og áður segir, að undanskyldum um 30 metra kafla næst landi. Á þeim tíma var unnið að því að fullgera göngustíg meðfram strandlengju Fossvogs, frá olústöðinni yfir í Nauthólsvík. Á loftmynd frá um 2000 sést að allir olúgeymar

⁸¹ *Morgunblaðið*, 18.12.1996, bls. 6; 19.12.1996, bls. 13 – DV, 18.12.1996, bls. 2 – Vefur Skeljungs (eldri útg.): www.skeljungur.is → Um Skeljung → Saga. Sótt 8.2.2018.

⁸² Vefur Skeljungs (eldri útg.): www.skeljungur.is → Um Skeljung → Saga. Sótt 8.2.2018.

⁸³ *Skerjafjörður. Rammskipulag. Greinargerð og leiðarljós*. Sp. 28.06.2018. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/> → Fundargerðir → Borgarráð → Fundur nr. 5507 → Fylgigögn: Skerjafjörður - Þ5 - Þróunarsvæði. Sótt feb. 2020.

⁸⁴ Skjalaver Reykjavíkurborgar: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Aðaluppdrættir. Skeljanes 15. Teikningar sp. 12.12.1996 (BN-númer 1058/96). Sjá vef: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb>.

og gasstöðvarmannvirki höfðu þá verið fjarlægð og svæðið tyrft.⁸⁵ Árið 2004 var rífið eitt af eldri geymsluhúsunum sem stóðu í portinu suðvestantil á svæðinu (mhl. 08) og árið 2007 veitti byggingarfulltrúi leyfi fyrir niðurrifi allra húsanna sem stóðu umhverfis portið. Svo fór að einungis tvö þeirra voru rífin, vélahús (mhl. 05) og geymsluhús (mhl. 07) sem stóðu austast af þessum húsum og voru meðal fyrstu húsanna sem höfðu verið byggð þar. Önnur hús sem Shell og Skeljungur byggðu á svæðinu standa þar enn í dag (2020).

Myndir 21-22 Svæðið á loftmyndum frá 1995 (v.m.) og 2000-2002 (h.m.). Á árunum 1997-2000 voru olíubryggjan, olíugeymar og gasstöðvarmannvirki fjarlægð af svæði Skeljungs.⁸⁶

Myndir 23-24 Svæðið á loftmyndum frá 2004 (v.m.) og 2008 (h.m.). Árið 2008 var búið að fjarlægja þrjú hús sem stóðu austanvert í Shellportinu. Einnig Gróðurhúsið svokallaða á flugvallarsvæðinu (sjá efra hægra horn).⁸⁷

⁸⁵ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Lágflugsloftmyndir 1995 og 2000-2002. Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun / Myndefni.

⁸⁶ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Loftmyndir af Reykjavík 2004 og 2008. Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Myndefni.

⁸⁷ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Loftmyndir af Reykjavík 1995 og 2000-2002. Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun / Myndefni.

1.4 Önnur uppbygging á svæðinu

Meginhluti svæðisins sem hér er til umfjöllunar hefur heyrt undir Reykjavíkurflugvöll frá því að flugvöllurinn var upphaflega gerður á hernámsárunum. Þá var flugvöllurinn afgirtur en innan girðingar voru hús og mannvirki sem tengjast bæði hernámi og flugsögu þjóðarinnar.

Reykjavík var hernumin þann 10. maí 1940 af bresku herliði. Breski herinn hóf að gera herflugvöll við Reykjavík í fyrri hluta október árið 1940. Þeir fundu flugvellinum stað vestan Öskjuhlíðar, á svipuðum stað og flugvelli Reykjavíkur var fyrst ætlaður staður. Flugbrautirnar sneru að mestu eins og eldri og áður áætlaðar flugbrautir, þó að stærðir þeirra væru aðrar. Þegar ríkisstjórn Íslands varð ljóst að Bretum var alvara með gerð flugvallar á þessum stað ákvað hún að taka landið eignarnámi. Þann 16. nóvember 1940 voru gefin út bráðabirgðalög „... sem heimiluðu ríkisstjórninni að taka eignarnámi allt það land við Skerjafjörð sem þurfti undir flugvöllinn og greiða með því götu framkvæmdarinnar.“⁸⁸ Það land sem fór undir flugvöllinn í landi Reykjavíkur var aðallega erfðafestuland, svonefndir Vatnsmýrarblettir. Á sumum þeirra var búið, en annars voru þeir að miklu leyti notaðir sem beitiland. Í landi Skildinganes voru það aðallega íbúðarhús við Þorragötu, Ýlisgötu, Skerplugötu, Hörpugötu og Reykjavíkurveg sem þurftu að víkja fyrir flugvellinum og voru sum þeirra flutt til innan Skerjafjarðar, en önnur flutt í Lauganeshverfi.⁸⁹

1.4.1 Baðstaðurinn Shellvík

Á 4. áratugi 20. aldar varð víkin austan Shellsvæðisins vinsæll baðstaður Reykvíkinga, eins og Nauthólsvíkin austar við ströndina. Þá var í bígerð að skipuleggja íþrótt- og útivistarsvæði fyrir Reykvíkinga á svæðinu vestan Öskjuhlíðar og um leið koma fyrir aðstöðu til sjóbaða í Nauthólsvík (sjá mynd 25). Á árunum 1933-1935 unnu bæjaryfirvöld að því að taka eignarnámi og afla fé til kaupa á 80 hektara landspildu á þessum slóðum, við Nauthól og Nauthólsvík. Félag á vegum Einars Benediktssonar, The Harbours and Piers Association, hafði keypt landið úr Skildinganesjörð á sínum tíma vegna fyrirætlana um höfn (Port Reykjavík) við Skerjafjörð.⁹⁰ Landið var komið í eigu bæjarins árið 1936 og var þá byrjað að skipuleggja þar íþróttasvæði og leggja drög að vegarlagningu þangað og meðfram strandlengjunni, sem og baðaðstöðu.⁹¹

Fljótlega munu bæjaryfirvöld hafa komist að þeirri niðurstöðu að Nauthólsvík væri of lítil til að þjóna sem framtíðarbaðstaður fyrir Reykvíkinga og því jafnframt keypt hluta af vikinni austan Shell, sem kölluð var *Shellvík*, og það land sem að henni lá, sem mun þá hafa verið í eigu Fossafélagsins Títan en leigt bóndanum á Reynistað.⁹² Á þessum tíma voru

⁸⁸ Eggert Norðdahl: *Flugsaga Íslands 1919-1945*, 1. bindi, bls. 125.

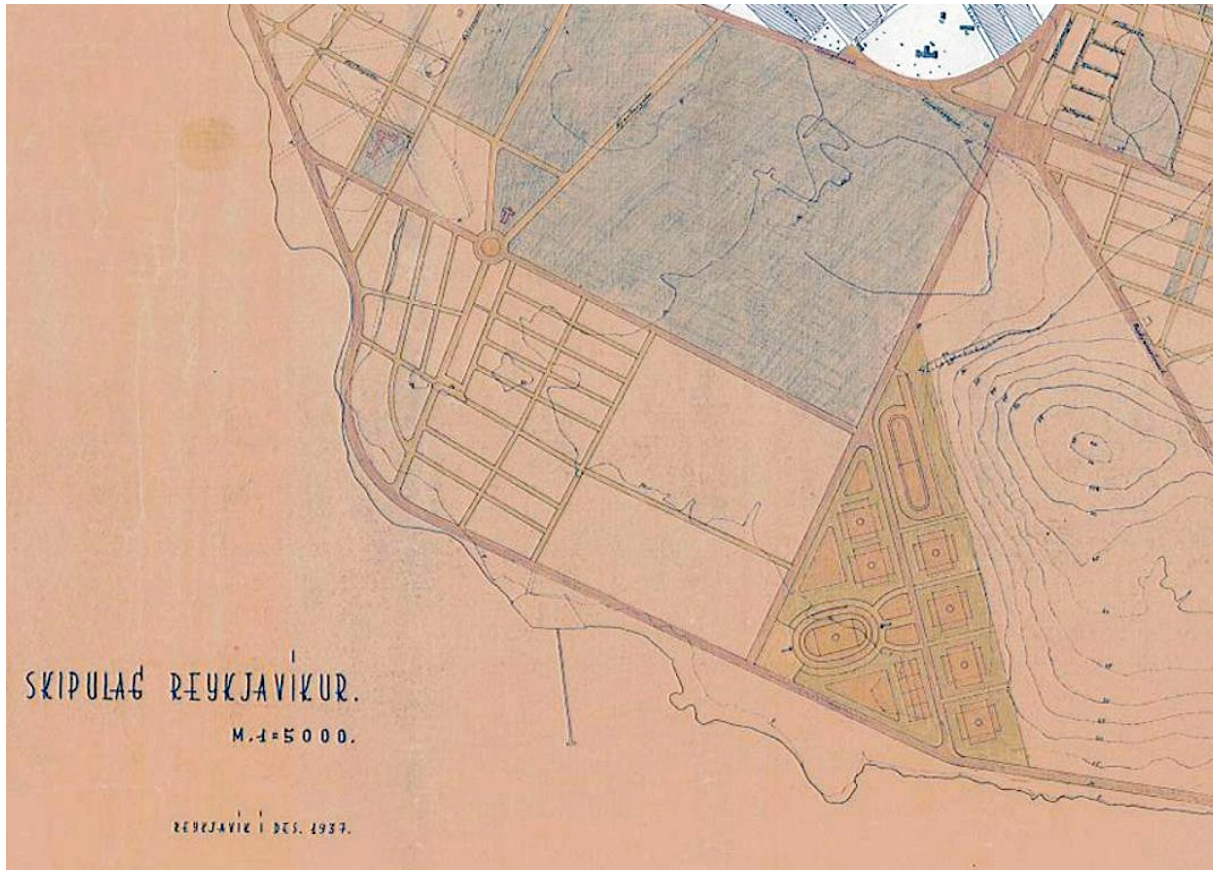
⁸⁹ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 28 – Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókna. Kortasafn. Kort sem sýnir erfðafestubletti í Reykjavík, teiknað af Þorleifi Kristóferssyni 5. apríl 1955 (hluti). Afrit.

⁹⁰ *Alþýðublaðið*, 21.5.1932, bls. 4 – *Morgunblaðið*, 16.3.1933, bls. 4; 30.6.1933, bls. 4; 31.12.1933, bls. 2; 29.12.1934, bls. 3 – *Nýja dagblaðið*, 17.8.1934, bls. 1; 30.7.1935, bls. 3; 18.12.1935, bls. 3 – Guðmundur Magnússon: *Claessen. Saga fjármálamanns*, bls. 154-155 – Guðjón Friðriksson: *Saga Reykjavíkur. Bærinn vaknar. 1870-1940*. Síðari hluti, bls. 155 (myndatexti), 156-157 og 164-165.

⁹¹ *Morgunblaðið*, 10.11.1936, bls. 8 – *Alþýðublaðið*, 31.5.1936, bls. 1 – *Vísir*, 21.12.1935, bls. 2 – Helgi M. Sigurðsson og Yngvi Þór Loftsson: *Öskjuhlíð: Náttúra og saga*, bls. 50 – Trausti Valsson: *Reykjavík - Vaxtarbroddur*, bls. 48-49 – Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvallar og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 35.

⁹² *Morgunblaðið*, 18.7.1936, bls. 3 og 6 – *Alþýðublaðið*, 18.7.1936, bls. 1 og 4.

Nauthólsvík og Shellvík þegar orðnar vinsælir baðstaðir og á sólríkum sumardögum „var ströndin nær þakin frá Shell og inn í Nauthólsvík af fólki, sem lá í sólbaði.“⁹³ Sumarið 1936 hófust framkvæmdir við hreinsun fjörunnar og byggingu baðskýla í Shellvík (sjá fornleifaskrá, 220-209).⁹⁴ Baðstaðurinn í Shellvík naut mikilla vinsælda næstu árin, eins og Nauthólsvík, en það þótti sérlega skjólríkt undir veggnum hjá Shellportinu auk þess sem strætisvagnar gengu að svæðinu og auðvelduðu samgöngur þangað.

Mynd 25 Hugmyndir um skipulag íþróttasvæðis við Öskjuhlíð og vegakerfis um Vatnsmýri og Skerjafjörð á uppdrætti að framtíðarskipulagi Reykjavíkur frá 1937.⁹⁵

Í kjölfar hernáms bandamanna í maí 1940 tók breska herliðið fjöruna hins vegar til sinnar notkunar og baðskýlin voru rifin og almenningi meinaður aðgangur að staðnum og það átti einnig við um Nauthólsvík.⁹⁶ Nauthólsvík varð aftur vinsæll baðstaður á sjötta áratug aldarinnar, en Shellvík var áfram afgirt og lokað almenningi.

⁹³ *Morgunblaðið*, 16.8.1935, bls. 7 – *Vísir*, 23.7.1934, bls. 3 – Eggert Þór Bernharðsson: *Saga Reykjavíkur. Borgin 1940-1990*. Síðari hluti, bls. 176.

⁹⁴ *Morgunblaðið*, 18.7.1936, bls. 3 og 6 – *Alþýðublaðið*, 18.7.1936, bls. 1 og 4.

⁹⁵ Skjalaver Reykjavíkurborgar: Skipulagsuppdrættir. Skipulag Reykjavíkur, dags. des. 1937. Sjá vef: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb> → Söfn: Skipulagsuppdrættir → Leitarorð: Skipulag Reykjavíkur 1932 [sic]. Sótt 09.07.2015.

⁹⁶ *Morgunblaðið*, 7.7.1940, bls. 3; 12.7.1940, bls. 6; 16.7.1940, bls. 6; 21.11.1941, bls. 4 – Eggert Þór Bernharðsson: *Saga Reykjavíkur. Borgin 1940-1990*. Síðari hluti, bls. 176.

Mynd 26 Fólk í sólbaði í Shellvík um 1935-1940. Skjólríkt þótti „undir blikkinu“ hjá Shell.⁹⁷

1.4.2 Vegur milli Shellsvæðisins og Nauthólsvíkur

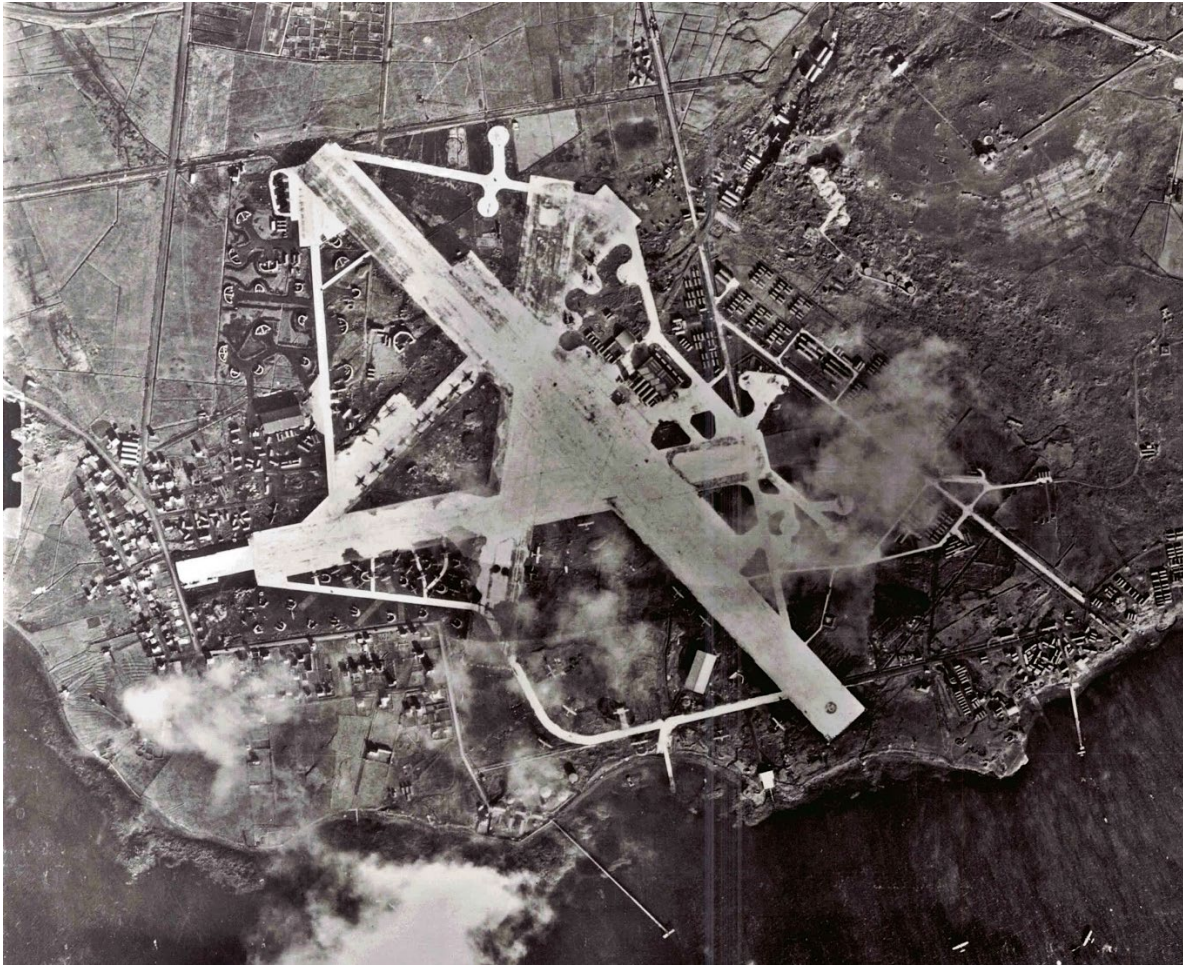
Samkvæmt hugmyndum um skipulag íþróttasvæðis og baðstaðar við Nauthólsvík átti að leggja breiðan veg frá Hringbraut eða Laufásvegi/Vatnsmýrarvegi (í framhaldi af núverandi Snorrabraut), til suðurs og meðfram íþróttasvæðinu og átti þessi vegur að tengja svæðið við austurhluta byggðarinnar í Reykjavík. Síðan átti að leggja veg áfram meðfram ströndinni vestur í Skerjafjörð, sem tengja átti íþróttasvæðið byggðinni þar og Vesturbænum.⁹⁸

Framkvæmdir við vegalagninguna virðast hafa hafist um 1937 og þá byrjað á kaflanum frá Laufásvegi/Vatnsmýrarvegi.⁹⁹ Á kortum og loftljósmyndum frá stríðsárunum, um 1941-1942, má sjá að þá var búið að leggja þessa fyrirhuguðu vegi (sjá mynd 12). Vegurinn frá Hringbraut eða Laufásvegi lá til suðvesturs (Flugvallarbraut) og greindist síðan í tvennt og lá þaðan annars vegar meðfram hlíðarfæti Öskjuhlíðar að Nauthólsvík (núverandi Nauthólsvegur) og hins vegar beint áfram til suðvesturs að ströndinni. Frá Nauthólsvík var lagður vegur meðfram ströndinni og áfram til vesturs að Shellsvæðinu, meðfram norðurmörkum þess og að Shellvegi (Skeljanesi) (sjá fornleifaskrá, 220-206).

⁹⁷ Þjóðminjasafn Íslands: ÞP-982. Ljósmyndari: Þorleifur K. Þorleifsson.

⁹⁸ *Morgunblaðið*, 10.11.1936, bls. 3 – *Árman*, 1.11.1938, mynd bls. 19 – Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 38.

⁹⁹ *Morgunblaðið*, 2.7.1937, bls. 6 – *Vísir*, 21.6.1937, bls. 2; 14.2.1938, bls. 4 – Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 38.

Mynd 27 Flugvallarsvæðið í Vatnsmýri, Nauthólsvík og Skerjafjörður á þýskri njósnamynd frá 15. október 1942. Þá er búið að leggja N/S-flugbraut Reykjavíkurflugvallar yfir veginn milli Nauthólsvíkur og Shellvegar og breyta honum að hluta í akbraut fyrir flugvélar.¹⁰⁰

Í kjölfar hernámsins 1940 var stórum hluta Vatnsmýrar og svæðisins suðvestan Öskjuhlíðar, þar með talið fyrirhuguðu íþróttasvæði bæjarins, lokað að kröfu hermálastjórnar vegna flugvallargerðar breska setuliðsins. Fljótlega var bannsvæðið síðan stækkað til suðurs og þá var allur vegurinn frá Shellstöðinni að suðvesturhorni Öskjuhlíðar lokaður almenningi og um leið öll strandlengjan frá Shell til Nauthólsvíkur.¹⁰¹ Vegurinn með ströndinni og stór hluti vegarins sem lá frá Laufásvegi/Hringbraut suðvestur að ströndinni, lenti innan flugvallarsvæðisins og var þessum vegum að hluta breytt í akbrautir fyrir flugvélar, en hlutar þeirra lentu undir flugbrautum (sjá t.d. myndir 27 og 28).

Suðurendi N/S-flugbrautar flugvallarins var lagður yfir veginn milli Shell og Nauthólsvíkur. Vestan flugbrautarinnar lenti vegurinn að hluta undir akbraut fyrir flugvélar sem sveigðist til norðurs nálægt Shellstöðinni og tengdist NA/SV-flugbraut vallarins. Vestan sveigjunnar lá vegurinn áfram eins og áður að götunni Skeljanesi. Eins og áður er nefnt er þessi vegur, ásamt flugvélaakbrautinni, enn til staðar á svæðinu sem hér er til umfjöllunar (sjá fornleifaskrá, 220-206).

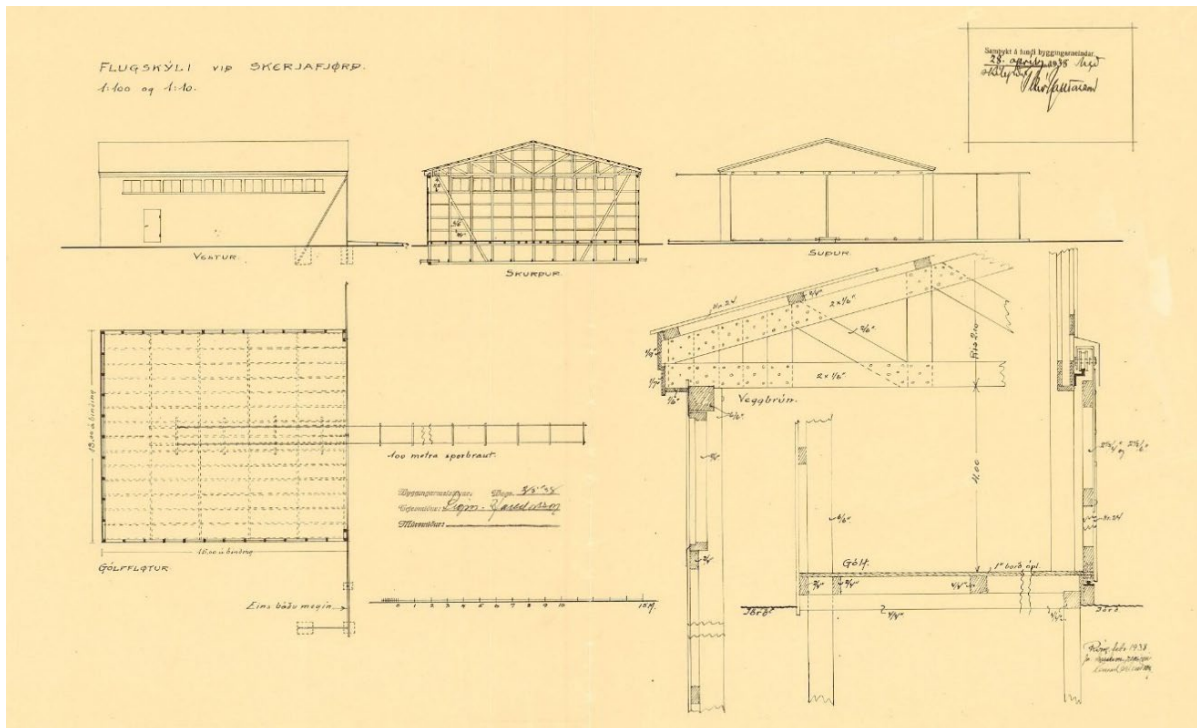
¹⁰⁰ Landmælingar Íslands: Þýsk njósnamynd, tekin 15.10.1942 (GX 12501 IS87/41SD, hluti).

¹⁰¹ *Morgunblaðið*, 7.7.1940, bls. 3; 21.11.1941, bls. 3-4 – *Vísir*, 6.8.1941, bls. 1.

1.4.3 Flugskýli Flugfélags Íslands (Sjóskýlið)

Upphafs flugs á Íslandi hófst í Vatnsmýri árið 1919 þegar fyrsta íslenska flugvélin lyfti sér til flugs frá íslenskri grundu.¹⁰² Var það einnig upphafið að því að síðar yrði settur niður flugvöllur á melnum suður af Vatnsmýri. Áður voru gerðar út sjóflugvélar frá Reykjavíkurhöfn, Vatnagörðum og Sjóskýlinu við Skerjafjörð sem hér verður fjallað um.¹⁰³

Við lítinn tanga austan Shellvíkur byggði nýstofnað Flugfélag Akureyrar (seinna Flugfélag Íslands) flugskýli árið 1938. Skýlið var byggt til að rúma fjögurra farþega sjóflugvél af gerðinni Waco YKS-7 (TF-ÖRN) sem félagið keypti frá Bandaríkjunum til að nota við farþegaflug og pósthutninga innanlands. Félagið fékk styrk úr hafnarsjóði Reykjavíkur til byggingar skýlisins og voru teikningar Einars Erlendssonar, arkitekts hjá húsameistara ríkisins, að skýlinu og staðsetningu þess við Shellvík samþykktar 28. apríl 1938 (sjá mynd 28).¹⁰⁴

Mynd 28 Teikning að timburflugskýli Flugfélags Akureyrar við Skerjafjörð, sem brann 1940.¹⁰⁵

Skýlið var brunavirt í maí 1939 og var samkvæmt virðingunni byggt úr timburbindingi og klætt að utan með járn, 15,2 x 14 metrar að stærð.¹⁰⁶ Þetta mun hafa verið eitt af fyrstu flugskýlunum sem byggð voru á landinu, en á sama tíma byggði félagið flugskýli við Pollinn

¹⁰² *Annálar íslenskra flugmála 1917-1928*, bls. 35. Flugskýlið fellur utan deiliskipulagssvæðisins sem hér er til umfjöllunar, eins og það er afmarkað í tillögu sem kynnt var skipulags- og samgönguráði 1.7.2020, en umfjöllun um skýlið er haldið hér til haga vegna samhengis við sögu svæðisins.

¹⁰³ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 25-26 og 50-51.

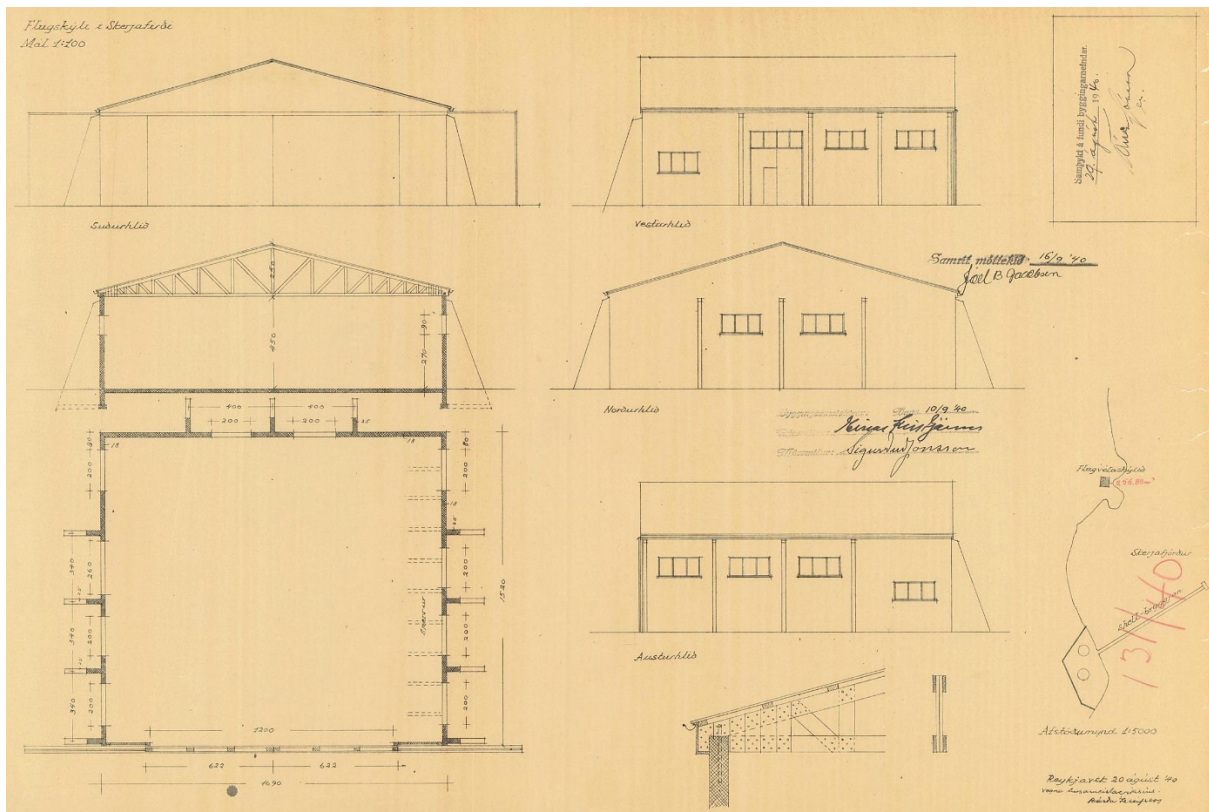
¹⁰⁴ *Morgunblaðið*, 3.3.1938, bls. 3 – Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 30.

¹⁰⁵ Skjalaver Reykjavíkurborgar: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Sjá vef: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb> → Aðalupprættir → Nauthólsvegur 68 → Teikningar Einars Erlendssonar að flugskýli í Skerjafirði, sp. 28.4.1938, BN 108/38. Sótt 22.5.2020.

¹⁰⁶ Borgarskjalasafn: Aðf. 747. Brunabótavirðingar 1937-1942. Brunavirðing dags. 21.5.1939 (br.nr. 3726).

á Akureyri.¹⁰⁷ Frá skýlinu var lögð dráttarbraut niður í fjöruna og út í sjó (nú horfin undir fyllingu). Staðsetning skýlisins við Shellvíkina var á sínum tíma umdeild, meðal annars vegna þess að víkin var þá notuð sem baðstaður, eins og áður er lýst.¹⁰⁸ Skýlið þjónaði sem aðalstöðvar Flugfélags Akureyrar í Reykjavík, en árið 1940 var félagið endurskipulagt og hét eftir það Flugfélag Íslands og hafði heimili í Reykjavík.

Þann 2. ágúst 1940 kom upp eldur í skýlinu og það brann til kaldra kola. Þá voru breskir setuliðsmenn með aðstöðu þar og mun eldurinn hafa kviknað við það að neisti úr vindlingi féll ofan í skál með olíu. Tókst setuliðsmönnum að renna nýrri Waco-vél Flugfélags Íslands (Haferninum) úr skýlinu niður dráttarbrautina og bjarga henni þannig. Sjó var dælt á eldinn, en ekki náðist að slökkva hann fyrr en skýlið var ónýtt.¹⁰⁹

Mynd 29 Teikning Bárðar Ísleifssonar að steinsteyptu flugskýli Flugfélags Íslands, sem byggt var í stað timburflugskýlisins sem brann 1940. Þetta skýli stendur enn austan Shellvíkur, með áföstu bogaskýli frá 1942.¹¹⁰

Félagið sótti nokkrum dögum síðar um leyfi til að byggja nýtt skýli á staðnum úr steinsteypu.¹¹¹ Nýja skýlið var brunavirt 1. desember 1940 og er þar um að ræða suðurhluta

¹⁰⁷ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 30 – Eggert Norðdahl: *Flugsaga Íslands 1919-1945*, 1. bindi, bls. 79.

¹⁰⁸ *Morgunblaðið*, 4.3.1938, bls. 3 og 6; 20.4.1938 – Eggert Norðdahl: *Flugsaga Íslands 1919-1945*, 1. bindi, bls. 79.

¹⁰⁹ *Alþýðublaðið*, 3.8.1940, bls. 1 og 4 – Steinar Lúðvíksson og Sveinn Sæmundsson: *Fimmtíu flogin ár - Atvinnuflugsaða Íslands 1937-1987*, I. bindi, bls. 62-63.

¹¹⁰ Skjalaver Reykjavíkurborgar: Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík. Sjá vef: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb> → Aðalupprættir → Nauthólsvegur 68 → Teikningar Bárðar Ísleifssonar að flugskýli í Skerjafirði, sp. 29.8.1940, BN 131/40. Sótt 22.5.2020.

¹¹¹ Borgarskjalasafn: Aðf. 3398. Málasafn borgarstjóra. Askja 906. Flugmál 1929-1960. Bréf Flugfélags Íslands til bæjarráðs Reykjavíkur, dags. 9.8.1940.

Þessi skýlis sem enn stendur við Shellvík (skráð undir heitinu „Reykjavíkurflugvöllur 1-2“ í fasteignaskrá). Nýja skýlið var jafnlangt hinu fyrra sem brann, en rúmum metra breiðara. Því var skipt upp í flugvélageymslu og viðgerðarvinnuherbergi.¹¹² Skýlið teiknaði Bárður Ísleifsson arkitekt og er það eitt elsta uppistandandi flugskýlið hannað af íslenskum arkitekt (sjá mynd 29). Það var hannað og í upphafi notað fyrir sjóflugvélar og því jafnan kallað „sjóskýlið“.

Árið 1942 var skýlið stækkað fyrir nýja tveggja hreyfla Beechcraft-flugvél félagsins með bogaskýli (blister hangar) úr bárujárnsklæddum járnbindingi, sem reist var áfast við norðurgabl eldra skýlisins (norðurhluti núverandi skýlis). Mun breski flugherinn hafa lagt flugfélaginu til efnið í bogaskýlið en bandaríski flugherinn annaðist uppsetningu þess.¹¹³ Bogaskýlið var brunavirt í desember 1943 en sést á loftmynd Bandaríkjaflota frá 23. júlí 1942 (sjá mynd 30).¹¹⁴

Mynd 30 Loftmynd Bandaríkjaflota af flugvallarsvæðinu, tekin 23. júlí 1942. Þar sést að búið er að stækka flugskýli Flugfélags Íslands með bogaskýli að norðanverðu. Milli N/S- og NA/SV-flugbrautanna er akstursbraut (220-185) og suður af henni í Shellvík er dráttarbraut (220-213) fyrir sjóflugvélar.¹¹⁵

¹¹² Borgarskjallasafn: Aðf. 747. Brunabótavirðingar 1937-1942. Brunavirðing dags. 1.12.1940 (br.nr. 3726).

¹¹³ Borgarskjallasafn: Aðf. 3398. Málasafn borgarstjóra. Askja 906. Flugmál 1929-1960. Bréf Flugfélags Íslands til bæjarráðs Reykjavíkur, dags. 16.2.1942 – Steinar Lúðvíksson og Sveinn Sæmundsson: *Fimmtíu flogin ár - Atvinnuflug saga Íslands 1937-1987*, I. bindi, bls. 63.

¹¹⁴ Borgarskjallasafn: Aðf. 749. Brunabótavirðingar 1943-1945. Brunavirðing dags. 1.12.1943 (br.nr. 3726).

¹¹⁵ Hér tekið eftir: Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, mynd bls. 64 (hluti). Varðveitt á Þjóðskjallasafni Bandaríkjanna, National Archives and Records Administration (NARA/080-G-026022).

Á stríðsárunum hélt Flugfélag Íslands uppi starfsemi á Reykjavíkurflugvelli með leyfi breska hersins og var mikill uppgangur í innanlandsflugi á þeim tíma og á eftirstríðsárunum. Eftir að bogaskýlinu var bætt við var flugskýli félagsins notað fyrir bæði sjó- og landflugvélar og þjónaði sem aðalstöðvar félagsins um tíma. Rekstur Flugfélags Íslands var árið 1973 sameinaður rekstri Loftleiða undir merkjum Flugleiða.¹¹⁶ Flugskýli félagsins hefur allt til dagsins í dag gegnt sínu upprunalega hlutverki sem flugskýli. Engin ummerki eru nú um dráttarbrautina sem lá frá því niður í fjöru og út í sjó, enda fór hún undir landfyllingu á árunum 1954-1955 (sjá fornleifaskrá, 220-213).

1.4.4 Mannvirki hernámsliðsins á svæðinu

Í kjölfar hernáms bandamanna árið 1940 var stór hluti Vatnsmýrar og Seljamýrar tekinn undir flugvöllinn, eins og áður segir, og þar með stór hluti þess svæðis sem hér er til umfjöllunar, að Shellvík meðtalinni. Á þessu svæði reisti hernámsliðið margvísleg mannvirki, ekki síst tengd sjóflugvélum eða flugbátum.

Flugsveitin í Skerjafirði

Áður en flugvöllurinn var tilbúinn var breska hernámsliðinu í mun að hefja sem fyrst eftirlit úr lofti til varnar hugsanlegri innrás Þjóðverja. Flugmóðurskipið Argus flutti hingað litla Supermarine Walrus könnunarflugbáta auk flugsveitar. Flugbátadeildin stundaði strandgæslu fram á haust og var markmiðið að vara við innrásarflota. Deildin hafði aðalbækistöð í Skerjafirði í Reykjavík en hélt auk þess úti flugbátum á Akureyri og Búðareyri, því að flugdrægni var mjög takmörkuð. Skyldu flugbátarnir halda úti könnunarflugi þar til landingarvöllur hefði verið útbúinn fyrir eins hreyfils sprengjuflugvélar af gerðinni Fairey Battle.¹¹⁷

Flugsveitin kom sér fyrst fyrir við ströndina vestan við sjóskýli Flugfélags Íslands, í Shellvík og þar í kring. Þar voru reistir nokkrir braggar og tjöld. Í framhaldinu voru ýmsar tegundir flugbáta notaðar til varnar og eftirlits svo sem Katalínuflugbátar úr 73. flugsveit Bandaríkjaflota sem kom í kjölfar landgönguliðsins árið 1941. Þær vélar voru fyrst gerðar út frá flugmóðurskipinu Goldsborough sem lá úti á Skerjafirði ásamt Martin Mariner-flugbátum. Vélar voru geymdar við baujur á Skerjafirðinum. Rekstur flugbátanna í Skerjafirði reyndist mjög erfiður að vetrarlagi og í janúarstorminum mikla 1942 sukku fimm flugbátar. Upp úr því notaði flotinn hér einkum nýlegri gerð Katalínuflugbáta með hjólabúnaði, sem hægt var að keyra upp á land.¹¹⁸ Til þess að koma flugbátunum á land, í skjól og til viðgerða, var lögð steipt bryggja eða dráttarbraut með hallandi sniði niður í sjó úr miðri Shellvík. Leifar hennar eru enn til staðar og sýnilegar í fjörunni (sjá fornleifaskrá, 220-213). Frá henni lá stutt, steipt braut upp á flugvélaakbrautina (220-185) sem lá meðfram ströndinni milli enda flugbrautanna. Út frá akbrautinni voru gerð flugvélastæði, viðgerðarreitir og flugskýli. Í flugskýli nr. 3, nefskýlinu svokallaða (220-154), og flugskýli sem síðar var nefnt Gróðurhúsið (220-151) var gert við flugbátana. Katalínuflugbátarnir voru mjög hægfleygir og hannaðir til

¹¹⁶ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 42 og 89.

¹¹⁷ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 51 – Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 41 og 44.

¹¹⁸ Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 215.

eftirlitsflugs. Þeir voru léttvopnaðir, en talið er að flugbátar frá Íslandi hafi grandað sjö eða átta kafbátum við Íslandsstrendur.¹¹⁹

Mynd 31 Flugvallarsvæðið í Vatnsmýri og Seljamýri, séð úr lofti frá Skerjafirði, 19. júlí 1940. Öskjuhlíð er efst fyrir miðju á myndinni. Vegirnir sem sjást eru núverandi Nauthólsvegur (fjær) og vegur sem unnið var við á þessum tíma (nær) og varð síðar akstursbraut með N/S-flugbrautinni. Við ströndina í Shellvík var athafnasvæði Walrus flugbátasveitarinnar. Myndin er tekin rúmlega þremur mánuðum áður en Bretar hófu flugvallargerð.¹²⁰

Mynd 32 Aðstaða breska setuliðsins fyrir sjóflugvélar í Shellvík á ljósmynd frá 1942. Á bak við flak sjóflugvélarinnar sést í dráttarbrautina sem lögð var niður í sjó úr miðri vikinni og fram af henni er önnur vél. Í baksýn er olíustöð Shell og byggð í Skerjafirði.¹²¹

¹¹⁹ Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 215.

¹²⁰ Hér tekið eftir: Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, mynd bls. 51. Mynd breska flughersins, Royal Air Force (TNA AIR 15/464).

¹²¹ Þjóðminjasafn Íslands: Lpr-2010-278. Ljósmyndari ókunnur.

Mynd 33 Aðstaða fyrstu bresku flugsveitarinnar á bakkanum við Shellvík vestan við íslenska sjóskýlið, þrír braggar og nokkur tjöld. Í fjörunni er vængjalaus flugbátur af Walrus gerð.¹²²

Mynd 34 Supermarine Walrus könnunarflugbátur, við Akureyri. Fjórir menn eru um borð í bátinum, þrír með árar.¹²³

Mynd 35 Supermarine Walrus könnunarflugbátur, við það að lenda á flugdekki HMS Victorious, í eftirlitsferð við strendur Íslands árið 1941.¹²⁴

¹²² Mynd tekin af vef Imperial War Museums: <https://www.iwm.org.uk/> → Objects & History → IWM Collections → Search our collections. Leitarorð: Iceland (1142 niðurstöður), mynd H-3801. Sótt í janúar 2021.

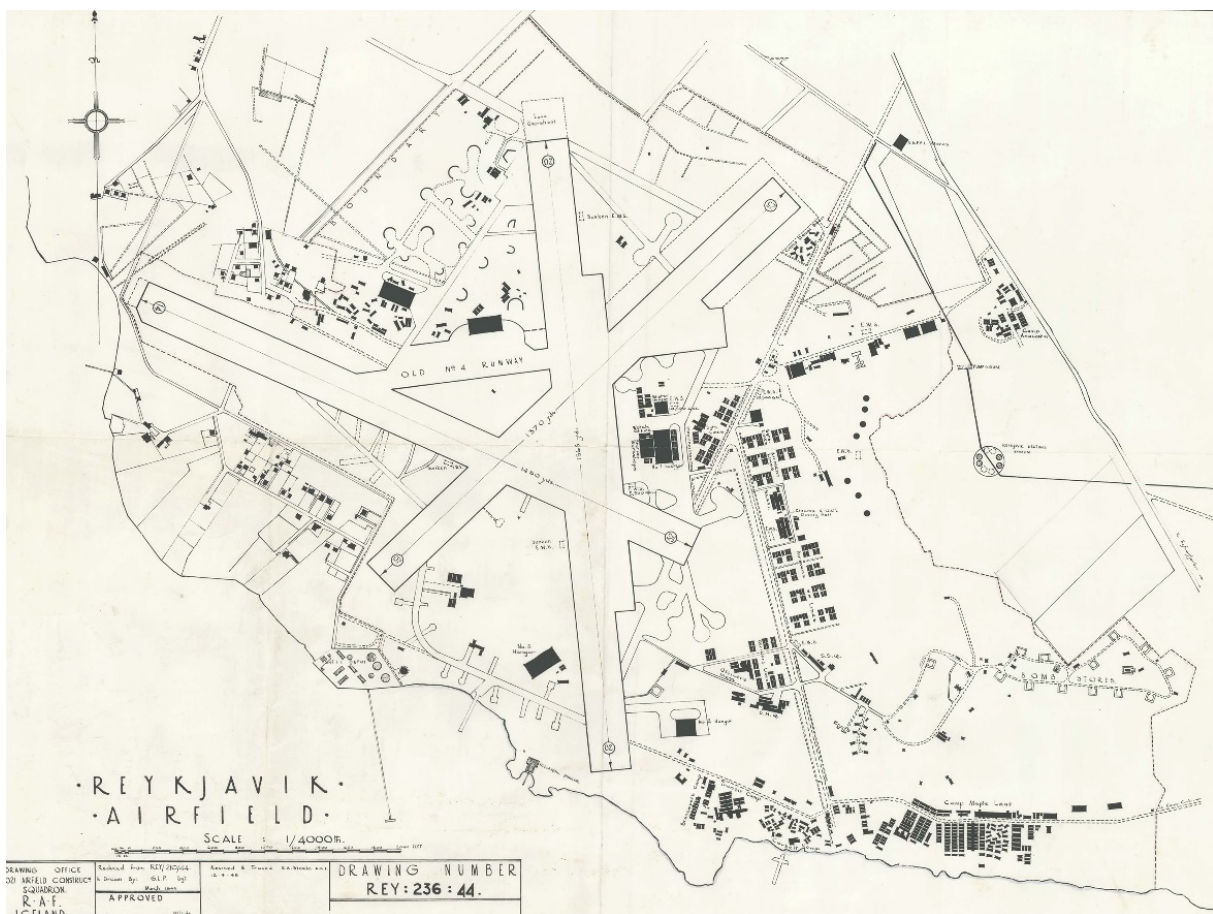
¹²³ Mynd tekin af vef Imperial War Museums: <https://www.iwm.org.uk/> → Objects & History → IWM Collections → Search our collections. Leitarorð: Iceland (1142 niðurstöður), mynd A-20690. Sótt í janúar 2021.

¹²⁴ Mynd tekin af vef Imperial War Museums: <https://www.iwm.org.uk/> → Objects & History → IWM Collections → Search our collections. Leitarorð: Iceland (1142 niðurstöður), mynd A-7541 Sótt í janúar 2021 – Upplýsingar um ferðir HMS Victorious sóttar af vefsíðu Naval-History.net: <https://www.naval-history.net/xGM-Chrono-04CV-Victorious.htm>. Sótt í janúar 2021.

Flugvallargerðin

Vinna við gerð flugvallarins hófst í fyrri hluta október 1940 og var fram haldið næsta vor. Fjöldi Íslendinga vann við flugvallargerðina, auk hermanna. Byrjað var á miðjunni þar sem Íslendingar höfðu byrjað að gera flugvöll. Fyrst var „grafin burt mold og aur og fyllt síðan upp með grjóti sem sótt var í Öskjuhlíðina. Ofan á þetta var jafnað rauðamöl sem tekin var úr Rauðhólunum austan Reykjavíkur. ... Síðan var rauðamölin völtuð og ofan á hana kom þykkt lag steinsteypu og ekkert til sparað. ... Steypt voru breið svæði í beinum línum ýmist norður/suður eða austur/vestur.“¹²⁵ Á meðan á vinnunni stóð gengu einar tíu til tólf steypuhrærivélar á vellinum frá fimm á morgnana til tíu á kvöldin. Unnið var á tvískiptum vöktum fram til 1. september 1941 en þá var vaktavinnu hætt og unnið frá hálf sjö á morgnana til sex á kvöldin. Þá hafði flugvélum og mannvirkjum á vellinum fjölgað og var þá enn hert á eftirliti með vellinum og öllu því sem þar var.¹²⁶

Mynd 36 Kort af Reykjavíkurflugvelli og því svæði sem setuliðið girti af (slitin lína umhverfis völinn), dagsett 12.4.1945. Fjórar flugbrautir eru merktar inn á kortið og sú sem er hér til umfjöllunar liggur NA/SV (merkt 07-22). Á milli NA/SV- og N/S-flugbrautanna er síðan akstursbraut með geymslu og viðgerðarsvæðum fyrir flugvélar og flugskýli (svartir fletir).¹²⁷

¹²⁵ Eggert Norðdahl: *Flugsaga Íslands 1919-1945*, 1. bindi, bls. 161.

¹²⁶ Eggert Norðdahl: *Flugsaga Íslands 1919-1945*, 1. bindi, bls. 161 og 165.

¹²⁷ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókná (Árbæjarsafni). Kortasafn. Kort af Reykjavíkurflugvelli, teiknað af G.I.P. Sgt. fyrir Drawing Office, 5021 Airfield Construction Squadron, mars 1944 (teikn. nr. REY:236:44). Afrit.

Flugvöllurinn var formlega opnaður þann 4. júní 1941. Þá var haldin stutt athöfn til að fagna því að flugbraut nr. 1 var tilbúin til notkunar. Öllum verkamönnum og hermönnum á flugvöllinum var boðið að vera við athöfnina og Major General H.O. Curtis, yfirforingi breska setuliðsins, hélt stutta tölu. Hann þakkaði íslensku verkamönnum og gaf þeim eins dags kaup sem viðurkenningu fyrir dugnað og góða samvinnu. Að athöfninni lokinni gengu allir til vinnu sinnar.¹²⁸

Áfram hélt uppbyggingin á vellinum og um sumarið 1942 voru flestallar flugbrautirnar og flugvélaakbrautirnar steypar.¹²⁹ Bretar lögðu fjórar flugbrautir á vellinum: N/S-braut, NV/SA-braut, NA/SV-braut og A/V-braut, sem var lítið notuð og var fljótlega breytt í flughlað.¹³⁰

Mynd 37 Bandarísk steypuniðurlagningarvél á beltum. Í vélinni var steypa blönduð og hrærð, en mól og sementi var sturtað í stóra skóflu framan á vélinni. Hægra megin er vatnstankur á hjólum. Líklega er verið að steypa akstursbraut eða flughlað við norðurenda N/S-flugbrautarinnar. Hægra megin við brautina er íbúðarhús á Vatnsmýrarbletti (líklega númer 13). Í fjarska er svo gamli Kennaraskólinn við Laufásveg.¹³¹

Hluta af vegi (220-206) sem var lagður á milli Shellstöðvarinnar og Nauthólsvíkur var breytt í akstursbraut frá suðurenda N/S-flugbrautar að syðri enda NA/SV-flugbrautar. Eins og áður er nefnt er þessi vegur, ásamt flugvélaakbrautinni, enn til staðar á svæðinu sem hér er til umfjöllunar (sjá fornleifaskrá, 220-185).

¹²⁸ Eggert Norðdahl: *Flugsaga Íslands 1919-1945*, 1. bindi, bls. 174-175.

¹²⁹ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 64. Loftmynd 23.07.1942.

¹³⁰ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 64.

¹³¹ Mynd frá bandaríska flughernum, tekin af vefsíðu: <https://www.fold3.com/>. Mynd B-75392 A.C. Tökudagur 21.05.1942. Sótt í janúar 2021.

Auk flugbrauta og akstursbrauta reis á stríðsárunum fjöldinn allur af öðrum mannvirkjum á svæðinu, svo sem flugvélabyrgi, flugskýli og braggar, sem nú eru að mestu horfin, en fjallað er um þau í eftirfarandi köflum.

Flugskýlin

Á milli N/S- og NA/SV-flugbrautar voru reist þrjú flugskýli eða viðgerðarskýli. Vestast var flugskýli sem síðar fékk nafnið *Gróðurhúsið*. Austar var nefskýli fyrir flugbáta (þar sem nefi flugvélar var stungið undir þak) og austast var flugskýli nr. 3 sem enn stendur og er utan deiliskipulagssvæðisins sem hér er til umfjöllunar.

Vestasta flugskýlið, sem stóð skammt austan við NA/SV-flugbrautina og akbrautina sem lá að henni, var þjónustu- og viðgerðarskýli fyrir flugbáta. Upphaflega var það byggt fyrir bandarískar flugsveitir en var síðar notað fyrir kanadíska flugherinn sem leysti bandarísku flugdeildina af hólmi í ársbyrjun 1944. Líklega var farið að kalla þetta skýli *Gróðurhúsið* vegna þakgerðar og fjölda glugga sem voru á húsinu (sjá mynd 38). Síðustu árin var það notað sem sandgeymsla.¹³² Við húsið stóðu braggar sem hýstu ratsjárverkstæði, varahlutageymslu og skrifstofu.¹³³ Hluti bragganna stóð á svæðinu fram yfir 1995 og Gróðurhúsið allt fram til um 2005-2006. Grunnar þessara bygginga eru enn sjáanlegir á svæðinu (sjá fornleifaskrá, 220-151, 152 og 153).

Mynd 38 Hér sést flugskýlið sem nefnt var *Gróðurhúsið*, vestasta flugskýlið á svæðinu. Rétt suðvestan við það stóðu tveir verkstæðisbraggar sem hýstu viðhaldsdeild flugbátanna.¹³⁴

¹³² Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 39 – Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 52– Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 66-68.

¹³³ Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, loftmynd bls. 224-225 (upplýsingar um atriði nr. 48) – Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 39.

¹³⁴ Ljósmynd (kópía) úr forum Friðþórs Eydal – Upplýsingar í myndatexta teknar eftir: Friðþór Eydal: „Saga Reykjavíkurflugvallar í myndum“. Drög að grein, dags. 23.09.2015 (42 síður ónúmeraðar) – Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 39.

Upp af Shellvík og norðan akbrautarinnar (220-185), var reist hátt mannvirki, einskonar gálgi, til viðgerðar á flugbátum. Þetta var svokallað nefskýli (220-154), þar sem hægt var að stinga nefi flugvélar undir þak á meðan á viðgerð stóð. Í þessu skýli var hægt að sinna viðhaldi sem krafðist þess að flugstjórnarklefinn stæði opinn. Þar var líka ratsjain kvörðuð.¹³⁵ Af kortum og loftmyndum frá um 1953-1954 má sjá að þá var þetta mannvirki horfið.

Mynd 39 Viðgerðarskýli fyrir flugbáta, svonefnt nefskýli, en þar var gert við mótora og radara. Mynd tekin 1945. Hér hefur Boeing B-17 Mk II eða „Keflavic Cutie“ (nr. FA712) úr 251. flugsveit breska flughersins, verið tekin til viðgerðar en þessar vélar stunduðu veðurathugunarflug milli Reykjavíkur og Keflavíkur. Í forgrunni eru braggar og til hægri er flugskýlið sem kallað var Gróðurhúsið.¹³⁶

Mynd 40 Mynd tekin til suðvesturs í átt að Skerjafirði um 1961. Í forgrunni er flugskýli nr. 1 á Reykjavíkurflugvelli (skýli Loftleiða). Lengra í burtu sést flugskýli nr. 3 og sjóskýli Flugfélags Íslands lengst til vinstri. Hægra megin ber Gróðurhúsið svokallaða í oliutanka Shell. Úti fyrir oliubryggju Shell liggur olíuskip á firðinum.¹³⁷

¹³⁵ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókna. Fornleifaskrá. Gagnasafn: Tölvupóstur frá Friðþóri Eydal, fyrrum umsjónarmanni öryggis- og varnarverkefna hjá Isavia, dags. 21.1.2021: „Þetta var ekki eiginlegt nefskýli (Nose Hangar) heldur það sem heitir Aircraft Maintenance Nose Dock en jafnan kallað Nose Dock. Tilgangurinn er að skýla fyrir regni, einkum í hitabeltinu, þegar sinna þurfti viðhaldi sem krafðist þess að nefið eða flugstjórnarklefinn stæði opinn. Það var líka notað til að kvarða ratsjána. Ég myndi kalla það nefskýli fyrir flugbáta (e. Nose Dock).“

¹³⁶ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: SKG 2849. Ljósmyndari: Skafti Guðjónsson.

¹³⁷ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: PTH 067 107 1-1. Ljósmyndari: Pétur Thomsen.

Skammt austan svæðisins sem nú er verið að skipuleggja og hér er til umfjöllunar stendur *flugskýli nr. 3* (skráð undir heitinu „Reykjavíkurflugvöllur 3“ í fasteignaskrá), eitt af fimm stórum flugskýlum úr stálgrind sem sett voru upp á flugvallarsvæðinu fyrir breska flugherinn á hernámsárunum. Skýlin eru af gerðinni T-2 Transportable Shed og voru smíðuð af fyrirtækinu Teeside Bridge and Engineering Co. í Middlesbrough í Englandi og sett upp á árunum 1941-1944.¹³⁸ Flugskýli nr. 3 var reist á árunum 1942-1943 og notað á hernámsárunum af flugliði Bandaríkjaflota og síðar 162. flugsveit kanadíska flughersins. Þar var viðhaldsstöð fyrir flugbáta af gerðinni Katalína og Canso og Lockheed Ventura landflugvélar.¹³⁹ Skýlið er enn í dag notað sem flugskýli og til annarrar flugtengdrar starfsemi.

Mynd 41 Myndir frá því í október 1941 þegar flugskýli nr. 5 var reist, en flugskýli nr. 3 er af sömu gerð.¹⁴⁰

¹³⁸ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsóknna. Húsaskrá Reykjavíkur. Gagnasafn. Reykjavíkurflugvöllur 1-2: Tölvupóstur frá Friðþóri Eydal, dags. 5.6.2018, með upplýsingum teknum saman úr eftirfarandi skjölum og frumheimildum: Þjóðskjalasafn Bretlands, The National Archives (TNA): WO 176/346. 659 General Construction Company War Diary. Færslur dags. 27.9.1941 og 21.11.1941 – Þjóðskjalasafn Bretlands (TNA): AIR 28/668. RAF Station Reykjavik Operations Record Book. Færslur 1942 og 1943 – „History of 5021 Airfield Construction Squadron, Royal Air Force, Iceland (C).“ Samantekt Dennis King, fyrrum liðsmanns byggingarveitar breska flughersins, sem annaðist verklegar framkvæmdir og viðhald flugvallarins og annarra bæktistöva breska flughersins á Íslandi á árunum 1942-1946, dags. 30. nóvember 1945. Ljósrit úr fórum Friðþórs Eydal.

¹³⁹ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsóknna. Húsaskrá Reykjavíkur. Gagnasafn. Reykjavíkurflugvöllur 1-2: Gögn frá Friðþóri Eydal. Skjöl frá Þjóðskjalasafni Bretlands, The National Archives (TNA): AIR 28/668. RAF Station Reykjavik Operations Record Book. Færsla 31.12.1942.

¹⁴⁰ Myndir frá bandaríska flughernum, teknar af vefsíðu: <https://www.fold3.com/>. Mynd 1 nr. 28439748, mynd 2 nr. 28439765; mynd 3 nr. 28439756; mynd 4 nr. 28439760. Sótt í janúar 2021.

Eitt af skýlunum fimm (sem í dag eru fjögur), flugskýli nr. 1, hefur nýlega (10. janúar 2020) verið friðlýst af mennta- og menningarmálaráðherra. Samkvæmt núgildandi deiliskipulagi Reykjavíkurflugvallar (með breytingu sp. 28.4.2016) er hins vegar heimilt að rífa flugskýli nr. 3.¹⁴¹ Nokkrir herskálar voru reistir í nágrenni flugskýlis nr. 3 á hernámsárunum og einn þeirra stóð allt fram á 9. áratug 20. aldar.¹⁴²

Mynd 42 Svæðið á loftmynd frá 1948-1950.¹⁴³ Dráttarbrautin (220-148) fyrir sjóflugvélarnar sést neðarlega, í miðri Shellvík, upp af henni er flugvélaakbrautin (220-185) sem lá á milli NA/SV- og N/S-flugbrautanna. Út frá akbrautarinni voru viðgerðarreitir og geymslustæði fyrir sjóflugvélar. Ofan akbrautarinnar er stórt flugskýli, flugskýli nr. 3. Vinstra megin (vestan) við það er viðgerðarskýli, svonefnt nefskýli (220-154) og ofar (nordar) sést annað viðgerðarskýli, svokallað Gróðurhús (220-151), ásamt verkstæðis-, geymslu- og skrifstofubröggum (220-152 og 153). Lengst til vinstri (vestast) er svo oliustöð Shell og oliubryggjan.¹⁴⁴

¹⁴¹ Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, breyting sp. 28.4.2016. Sjá Skipulagssjá Reykjavíkurborgar: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>.

¹⁴² Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri – Öskjuhlíð*, bls. 52 – Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Loftmyndir 1954-1984. Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun.

¹⁴³ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÁBS LS 31-90. Ljósmyndari ókunnur.

¹⁴⁴ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsóknna (Árbæjarsafni). Kortasafn. Kort af Reykjavíkurflugvelli, teiknað af G.I.P. Sgt. fyrir Drawing Office, 5021 Airfield Construction Squadron, mars 1944 (teikn. nr. REY:236:44). Afrit.

Um 1970 var byggt annað lítið flugskýli á sama stað (flugskýli nr. 11), en það var fjarlægð 2017-2018.¹⁴⁵

Mynd 43 Svæðið á korti sem breski flugherinn gerði af flugvallarsvæðinu árið 1945. Dráttarbrautin (220-148) fyrir sjóflugvélarinnar sést í miðri Shellvík og upp af henni er flugvélaakbrautin (220-185) sem lá á milli NA/SV- og N/S-flugbrautanna. Út frá akbrautinni voru viðgerðarreitir og geymslustæði fyrir sjóflugvélar. Ofan akbrautarinnar er stórt flugskýli (merkt „No. 3 Hangar“). Vinstra megin við það er nefskýlið (220-154), þar sem seinna stóð flugskýli nr. 11 (220-211) og ofar sést Gróðurhúsið (220-151), ásamt verkstæðis-, geymslu- og skrifstofubróggum (220-152 og 153).¹⁴⁶

Byssustæðin

Af öðrum mannvirkjum sem komið var fyrir á svæðinu á hernámsárunum má nefna byssustæði fyrir loftvarnabyssur. Þessar byssur voru staðsettar við suðurenda NA/SV-flugbrautarinnar og voru hluti af varnarkerfi flugvallarins. Þetta voru líklega svissneskar loftvarnabyssur af Oerlikon gerð og má enn sjá leifar af undirstöðum tveggja byssustæða innan núverandi flugvallargirðingar, um 60 m og 100 m austan við lóðina Skeljatanga 1 og norðan vegarins sem liggur meðfram norðurmörkum gamla Shellsvæðisins, (220-138 og 220-147).¹⁴⁷

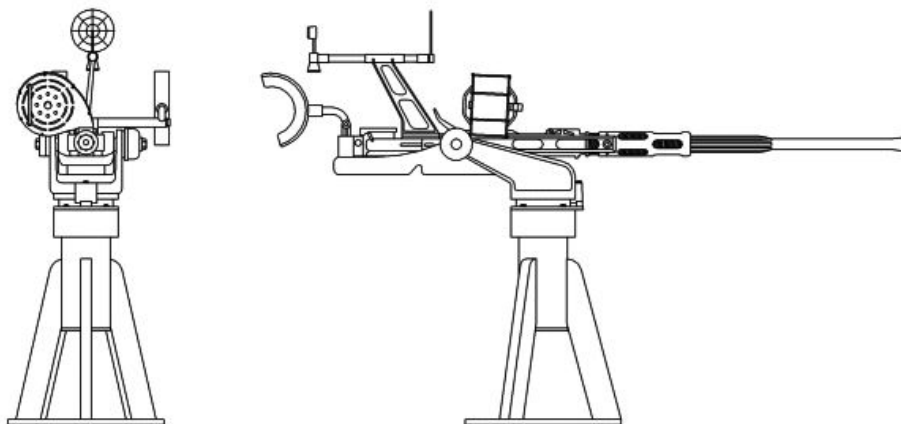
¹⁴⁵ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Loftmyndir af Reykjavík 1954, 1971, 2017 og 2018.

Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/> → Opna valglugga → Saga og þróun / Myndefni – Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 52 og 97.

¹⁴⁶ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókna (Árbæjarsafni). Kortasafn. Kort af Reykjavíkflugvelli, teiknað af G.L.P. Sgt. fyrir Drawing Office, 5021 Airfield Construction Squadron, mars 1944 og endurskoðað 12.4.1945 (teikn. nr. REY:236:44). Afrit.

¹⁴⁷ Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 40 – Upplýsingar frá Friðþóri Eydal á fundi í Flugturninum, 17.09.2012.

20mm Oerlikon Cannon

Mynd 44 Byssa af Oerlikon gerð, 20 mm. Hægt var að hækka og lækka byssuna og snúa fætinum. Axlinar á hermanningnum sátu í bogunum.¹⁴⁸

Flugvélabyrgi

Við flugbrautirnar voru varnarbyrgi eða flugvélabyrgi sem voru byggð úr mól eða sandpokum. Þetta voru skeifulaga byrgi sem verja áttu flugvélar fyrir höggbylgjum, ef til árásar kæmi. Fjöldinn allur af svona byrgjum var við flugvöllinn.

Mynd 45 Flugvél Bell P 39 í sandpokavirki við Reykjavíkflugvöll.¹⁴⁹

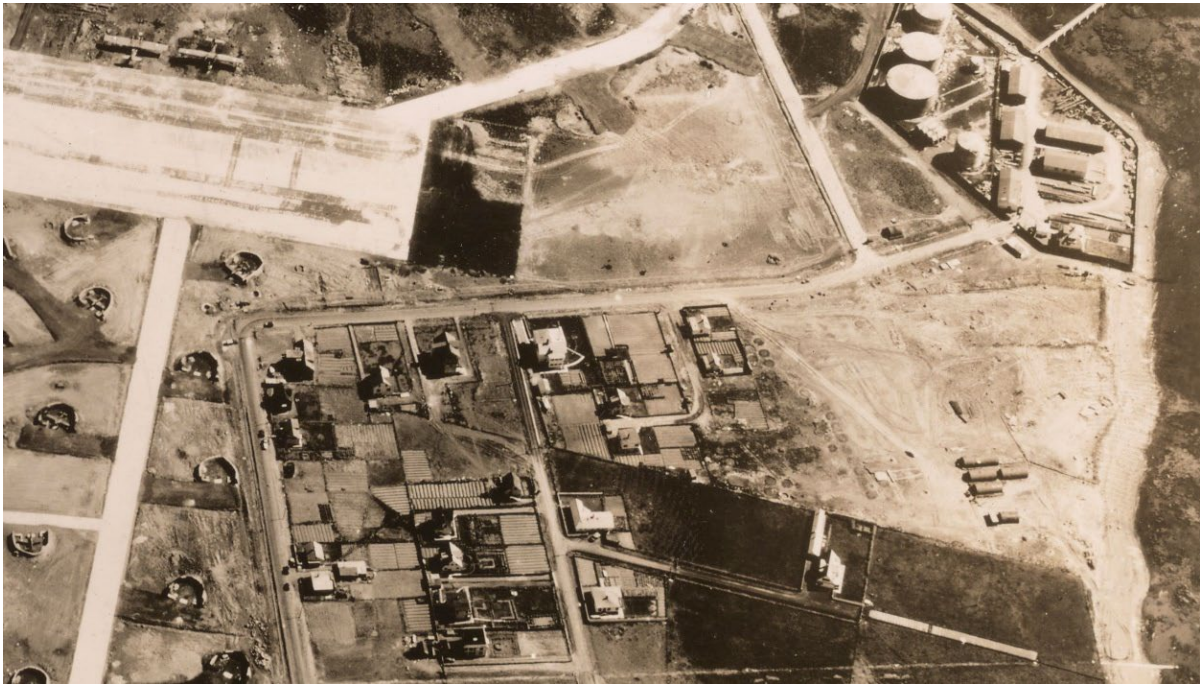
Eitt sandpokavirki var vestan við NA/SV-flugbrautina (220-183), en það er nú horfið.

¹⁴⁸ Mynd tekin af vefsíðu: <https://www.pt-boat.com/20mmcanon/20mm.html>. Sótt í janúar 2021.

¹⁴⁹ Mynd frá bandaríska flughernum, tekin af vefsíðu: <https://www.fold3.com/>. Mynd 75389 A.C. Tökudagur 2.2.1942. Sótt í janúar 2021.

Herskálahverfi

Eitt herskálahverfi var í næsta nágrenni við olústöð Shell, en það var *Camp Edgewater*, birgðastöð sem reist var á svæði vestan við lóð Shell, suðaustan við *Harrastaði* (Fáfnisnes 4), þar sem nú er autt svæði sunnan lóðanna Skeljatanga 7 og 9, en þetta svæði fellur utan skipulagssvæðisins sem hér er til umfjöllunar. Að herskálunum lá vegslóði frá Shellvegi. Á svæðinu voru 5-6 braggar, en norðan við þá var efni staflað upp (sjá mynd 46). Braggarnir virðast hafa verið fjarlægðir fljótlega eftir stríð, eða um 1950.

Mynd 46 Séð yfir byggð í Skerjafirði og svæði Camp Edgewater (lengst til hægri) við strönd Skerjafjarðar, vestan við olústöð Shell og suðaustan við Harrastaði. Á myndinni sést einnig NA/SV-flugbrautin, akstursbrautir og fjöldinn allur af skeifulaga flugvélabyrkjum (vinstra megin).¹⁵⁰

1.5 Staða svæðisins í skipulagi

Allt frá því að fyrsta aðalskipulag Reykjavíkur var samþykkt um miðjan 7. áratuginn og þar til núgildandi Aðalskipulag 2010-2030 tók gildi var svæðið sem tilheyrði Shell og Skeljungu, ásamt ströndinni og víkinni á suðurmörkum svæðisins, skilgreint sem almennt útivistarsvæði og hluti af því útivistarsvæði sem teygir sig meðfram strönd Skerjafjarðar og Fossvogs (sitt hvorum megin við helgunarsvæði N/S-flugbrautarinnar).¹⁵¹ Strandsvæðið hefur verið skilgreint sem borgarverndað svæði eða hverfisverndarsvæði, en Shelllóðin hefur fallið utan þeirrar verndunar.¹⁵² Eins og áður segir keypti Reykjavíkurborg eignir og lóð Skeljungs hf. í Skerjafirði árið 1996, m.a. til að hafa möguleika á að skipuleggja þar íbúðabyggð, en svæðið hefur hingað til ekki verið deiliskipulagt.

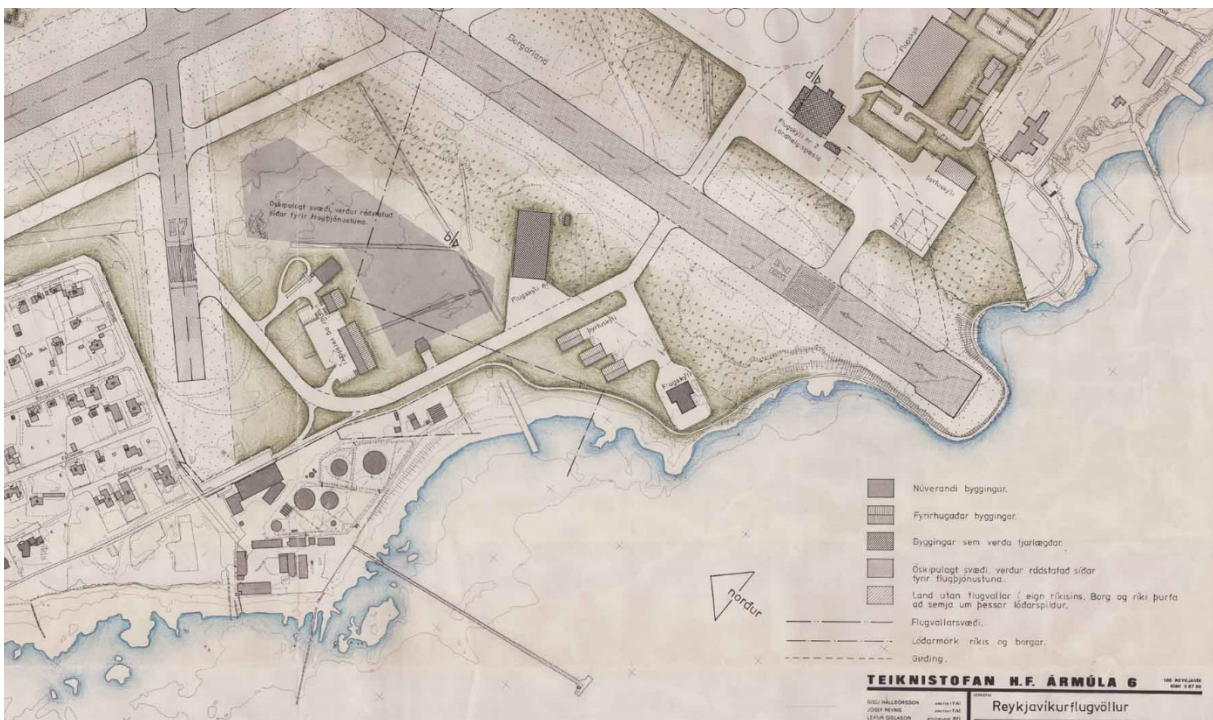
¹⁵⁰ Mynd frá bandaríska flughernum, tekin af vefsíðu The National Archives Catalog:

<https://www.archives.gov/research/catalog>. Mynd RG-18-AA-216-16. Tökudagur 9.6.1942. Sótt í janúar 2021.

¹⁵¹ *Aðalskipulag Reykjavíkur 1962-83*, *Aðalskipulag Reykjavíkur 1984-2004*, *Aðalskipulag Reykjavíkur 1990-2010* og *Aðalskipulag Reykjavíkur 1996-2016* (landnotkunarupprættir).

¹⁵² *Aðalskipulag Reykjavíkur 1984-2004*, *Aðalskipulag Reykjavíkur 1990-2010* og *Aðalskipulag Reykjavíkur 1996-2016* (landnotkunarupprættir).

Stærsti hluti deiliskipulagssvæðisins sem hér er til umfjöllunar, svæðið norðaustan Shelllóðarinnar og austan byggðarinnar í Skerjafirði, hefur lengst af tilheyrt Reykjavíkurflugvelli og því verið skilgreint í aðalskipulagi sem athafna- eða iðnaðarsvæði og helgunarsvæði flugbrauta. Gert var deiliskipulag fyrir flugvallarsvæðið árið 1986 (sjá mynd 47), sem var endurskoðað árið 1999 (sjá mynd 48). Þá var sá hluti flugvallarsvæðisins sem er innan deiliskipulagssvæðisins, sem nú er til umfjöllunar, afmarkaður og skilgreindur sem svæði undir framtíðaríbúðabygð. Árið 2013 samdi Reykjavíkurborg um kaup á þessum hluta af landi Reykjavíkurflugvallar undir fyrirhugaða íbúðabygð, sem skipuleggja skyldi út frá vinningstillögu um heildarskipulag Vatnsmýrar sem valin var í hugmyndasamkeppni árið 2008.¹⁵³ Þegar deiliskipulag fyrir Reykjavíkurflugvöll var endurskoðað 2014 og 2016 var svæðið tekið út fyrir deiliskipulag flugvallarins (sjá mynd 49).¹⁵⁴

Mynd 47 Svæðið á uppdrætti að deiliskipulagi Reykjavíkurflugvallar frá 1986.¹⁵⁵

Í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 er allt svæðið sem hér er til umfjöllunar, þ.e. sá hluti sem er fyrrum flugvallarsvæði ásamt lóð Shell og strandsvæðinu á suðurmörkum svæðisins, skilgreint sem þróunarsvæði fyrir blandaða byggð með áherslu á íbúðarhúsnæði (Þ5 – Nýi-Skerjafjörður).¹⁵⁶ Í aðalskipulaginu er hverfisverndun strandlínunnar á þessu svæði felld burt og gert ráð fyrir uppfyllingum á svæðinu, sem skilgreindar eru sem strandsvæði.¹⁵⁷

¹⁵³ „Reykjavík kaupir land í Skerjafirði“. Frétt á vef RÚV, 14.3.2013: <http://www.ruv.is/frett/reykjavik-kaupir-land-i-skerjafirði>. Sótt 13.2.2018.

¹⁵⁴ Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, breytingar sp. 4.1.2014 og 28.4.2016. Sjá Skipulagssjá Reykjavíkurborgar: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>.

¹⁵⁵ Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, heildarskipulag svæðis sp. 16.1.1986 og 5.9.1986. Sjá Skipulagsvefsjá Skipulagsstofnunar: <http://map.is/skipulag/>.

¹⁵⁶ *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. B-hluti: Vesturbær, bls. 231 og 233. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is> → Þjónusta → Aðalskipulag Reykjavíkur. Sótt í júní 2020.

¹⁵⁷ *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. A-hluti: Þéttbýlisuppdráttur, 1:20.000. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is> → Þjónusta → Aðalskipulag Reykjavíkur. Sótt í júní 2020.

Unnið hefur verið rammaskipulag fyrir svæðið sem samþykkt var af umhverfis- og skipulagsráði í maí 2018.¹⁵⁸ Nú (2020–2021) er unnið að gerð deiliskipulags fyrir svæðið.

Mynd 48 Svæðið á uppdrætti að deiliskipulagi Reykjavíkurflugvallar frá 1999.¹⁵⁹

Mynd 49 Svæðið á uppdrætti að breytingu á deiliskipulagi Reykjavíkurflugvallar frá 2014.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Skerjafjörður. Rammaskipulag. Greinargerð og leiðarljós. Sp. 28.06.2018. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/> → Fundargerðir → Borgarráð → Fundur nr. 5507 → Fylgigögn: Skerjafjörður - Þ5 - Þróunarsvæði. Sótt í febrúar 2020.

¹⁵⁹ Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, heildarskipulag svæðis sp. 15.6.1999. Sjá Skipulagssjá Reykjavíkurborgar: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>.

¹⁶⁰ Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, breyting sp. 4.1.2014. Sjá Skipulagssjá Reykjavíkurborgar: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>.

2 Skráning menningarminja – Fornleifaskrá og húsakönnun

2.1 Almennt um verndun menningarminja: fornleifa, húsa og mannvirkja

Samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012 fer mennta- og menningarmálaráðherra með yfirstjórn verndunar og vörslu menningarminja í landinu. Tilgangur laganna er að stuðla að verndun menningarminja og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Lögin eiga jafnframt að tryggja eftir föngum varðveislu menningarminja í eigin umhverfi.

Minjastofnun Íslands, sem er ríkisstofnun undir yfirstjórn ráðherra, annast framkvæmd laganna. Samkvæmt 16. gr. laganna skal skrá fornleifar, hús og mannvirki áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi.¹⁶¹

Menningarminjar teljast ummerki um sögu þjóðarinnar, svo sem fornminjar, menningar- og búsetulandslag, kirkjugripir og minningarmörk, hús og önnur mannvirki, skip og bátar, samgöngutæki, listmunir og nytjahlutir, svo og myndir og aðrar heimildir um menningarsögu þjóðarinnar. Lögin taka einnig til staða sem tengjast menningarsögu.

Um friðun og friðlýsingu er fjallað í 5. gr. laganna:

Friðun felur í sér sjálfkrafa verndun fornminja, húsa og mannvirkja á grundvelli aldurs þeirra, samkvæmt nánari fyrirætlun laga þessara. ... Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.

Friðlýsing er síðan nánar útfærð í 18. gr. laganna en samkvæmt þeim skal Minjastofnun Íslands hafa samráð við skipulagsyfirvöld þess landsvæðis sem menningarminjar tilheyra þegar fjallað er um friðlýsingu þeirra.

Friðlýsa má fornleifar, skip og báta, svo og hús og mannvirki eða hluta þeirra, sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi. Friðlýsing getur náð til nánasta umhverfis hins friðlýsta minjastaðar, húss eða mannvirkis. Friðlýsa má samfelld svæði þar sem fleiri en einn minjastaður teljast hafa sérstakt menningarsögulegt gildi. Einnig má friðlýsa samstæður húsa sem hafa sama gildi og að framan greinir og gilda þá reglur friðlýsingar um hvert einstakt þeirra.

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 21. gr. laganna segir:

Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Þetta á við um allar fornleifar, kunnar sem ókunnar, samanber 24. grein:

Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn.

¹⁶¹ Lög um menningarminjar nr. 80/2012. Tóku gildi 1.1.2013. Sjá einnig vef Minjastofnunar Íslands: www.minjastofnun.is → Hús og mannvirki → Friðuð hús og mannvirki → Reykjavík.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands. Fornminjar eru annars vegar forngrípir og hins vegar fornleifar. Fornleifar eru skilgreindar svo samkvæmt 3. gr. laganna:

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skrudgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verzlunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Byggingararfur er skilgreindur í 4. gr. og teljast hús og önnur mannvirki og einstakir hlutar þeirra sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi til byggingararfs þjóðarinnar:

- a. stök hús eða hlutar þeirra og húsasamstæður, hvort sem er til íbúðar eða menningar- og atvinnustarfsemi í þéttbýli eða dreifbýli, húsapyrpingar og götumyndir,
- b. kirkjur og bænhús, ásamt tilheyrandi mannvirkjum, svo sem klukkuturnum, garðhleðslum og sáluhliðum, klaustur, samkomuhús, skólahús og nánasta umhverfi þeirra, aðrar opinberar byggingar, íþróttamannvirki og sundlaugar,
- c. brýr og hvers konar samgöngumannvirki, virkjanir, stíflur, dælustöðvar og önnur orkumannvirki, hafnarmannvirki, vind- og vatnsmyllur, vitar, slippir, hjallar, manngerðir hellar og réttir.

Nánari ákvæði um verndun og varðveislu húsa og mannvirkja er að finna í 29. gr. laganna og samkvæmt henni eru öll hús og mannvirki sem eru 100 ára eða eldri friðuð:

Óheimilt er að raska friðuðum húsum og mannvirkjum, spilla þeim eða breyta, rífa þau eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Um verndun annarra húsa og mannvirkja sem ekki ná 100 ára aldri er kveðið á í 30. gr.:

Eigendum húsa og mannvirkja sem ekki njóta friðunar en byggð voru 1925 eða fyrr, svo og forráðamönnum kirkna sem reistar voru 1940 eða fyrr, er skylt að leita álits hjá Minjastofnun Íslands með minnst sex vikna fyrirvara ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.

Eitt markmið skráningar menningarminja; fornleifa, húsa og mannvirkja, er að koma í veg fyrir að þær verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalausu. Það er hagur þeirra sem stýra framkvæmdum að til sé yfirlit yfir menningarminjar á tilteknum svæðum og það fæst með skráningu minjanna.

Fornleifaskráning minnkar líkur á því að óvænt finnist fornleifar á svæðinu sem nauðsynlega verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni framkvæmdaraðila og fræðigreinarinnar. Almennt er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum, því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, samanber 28. grein:

Framkvæmdaraðili greiðir kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

2.2 Tilgangur og aðferðafræði skráningar fornleifa, húsa og mannvirkja

Borgarsögusafn Reykjavíkur (áður Minjasafn Reykjavíkur) heldur skrár yfir menningarminjar í Reykjavík, fornleifaskrá og húsaskrá, sem eru rafrænar skrár.

2.2.1 Fornleifaskrá Reykjavíkur

Fornleifaskrá Reykjavíkur var fyrst gefin út árið 1995 og þá voru um 200 minjastaðir skráðir. Stöðugt er unnið að endurskoðun hennar og nú (2020) eru um 3600 minjastaðir skráðir. Fornleifaskráning er í raun skilyrði þess að hægt sé að vinna markvisst að varðveislu fornleifa. Allar fornleifar eru skráðar í *Sarp* – Menningarsögulegt gagnasafn og eru skráðar eftir jörðum eins og jarðaskipting var um 1835-1845 og fram kemur í Jarðatali Johnsens 1847.¹⁶²

Minjarnar fá þrískipt númer: í fyrsta lagi landsnúmer sem fasteignamat ríkisins úthlutar, því næst númer jarðarinnar samkvæmt Jarðatali Johnsens og þriðja talan er hlaupandi númer innan jarðarinnar. Á rannsóknarsvæðinu sem hér um ræðir eru minjar skráðar undir jörðina Skildinganes (181156-220). Hér eru einungis notaðar tvær síðastnefndu tölurnar (220-1).

Fornleifaskrá þessi er unnin eftir stöðlum Minjastofnunar Íslands¹⁶³ í samræmi við ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012. Minjastofnun úthlutar skráningaraðilum verkefnanúmeri og hefur þessi skráning hlotið númerið **2000**.

Við skráningu menningarminja er byrjað á að fara yfir ritheimildir og fyrri rannsóknir sem varða svæðið. Rýnt er í örnefnaskrár, kort og aðrar ritaðar heimildir og gerð er vettvangsrannsókn. Þar sem minjar eru sjáanlegar er staðháttum lýst, minjar mældar upp, hnitsettar og ljósmyndaðar. Í fornleifaskránni kemur fram sérheiti fornleifanna ef eitthvert er, því næst hlutverk, sem stundum er þekkt eða hægt að ákvarða og tegund, sem lýsir hvers eðlis fornleifarnar eru og síðan er lagt mat á ástand þeirra. Ef minjar finnast ekki á yfirborði eru þær skráðar sem **heimild**, en á þeim stöðum eru *líkur á því að minjar sé enn að finna í jörðu og geti komið í ljós við jarðrask*.

¹⁶² Sarpur.is: Borgarsögusafn Reykjavíkur, Fornleifar. *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágríp úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu*, 1847.

¹⁶³ *Skráningarstaðlar fornleifa*. Rafræn útgáfa. Minjastofnun Íslands, 2013. Sjá vef Minjastofnunar Íslands: <http://www.minjastofnun.is/> → Fornminjar → Skráning fornleifa → Skráningarstaðlar.

Til að staðsetja minjar er gömlum kortum og loftmyndum varpað (þær strekktar) á gildandi skipulagsuppdraetti, sem sóttir eru í Landupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR) og minjarnar hnitsettar í kerfinu ISN 93 sem punktar.¹⁶⁴

Minjarnar eru flokkaðar eftir aldri. Elstu minjarnar eru fornleifar í rauðum flokki og eru þær friðaðar. Yngri minjar eru merktar með gulum og grænum lit, en herminjar eru flokkaðar sérstaklega og merktar bláum lit. Aldur er áætlaður út frá útliti og upplýsingum um sögu byggðar.

Tafla 1 Minjaflokkar

Flokkur	Tegundir minja	Litur flokks
1	Fornleifar, minjar sem eru 100 ára eða eldri	● Rauður
2	Minjar frá 1920-1930	● Gulur
3	Minjar frá 1930 og yngri	● Grænn
4	Herminjar frá 1940 og yngri	● Blár

Minjar á skipulagsvæðinu voru skráðar og mældar upp með Trimble-staðsetningartæki. Kort í skýrslunni eru unnin á grunna Landupplýsingakerfis Reykjavíkurborgar (LUKR) í tölvuforritinu ArcMap.

2.2.2 Húsaskrá Reykjavíkur

Húsaskrá Reykjavíkur er gagnagrunnur um hús í Reykjavík, sem haldið er utan um á Borgarsögusafni Reykjavíkur (áður Árbæjarsafni / Minjasafni Reykjavíkur).

Megintilgangurinn með skránni er að safna á einn stað upplýsingum um hús í Reykjavík og varpa ljósi á byggingararf borgarinnar. Í húsaskránni má meðal annars finna upplýsingar um byggingarár húsa, hönnuði, upprunalega gerð, byggingarefni húsa, helstu breytingar sem gerðar hafa verið á viðkomandi húsum og annað sem lýtur að sögu þeirra. Við skráninguna er unnið eftir leiðbeiningum Minjastofnunar Íslands um húsaskráningu.¹⁶⁵

Húsaskráin byggir á margvíslegum frumgögnum svo sem brunavirðingum, gögnum byggingarnefndar Reykjavíkur, teikningum, kortum og ljósmyndum en einnig prentuðum heimildum og vettvangskönnunum. Skráin er góður grunnur fyrir rannsóknir á byggingarsögu Reykjavíkur, þar sem í henni eru upplýsingar um hús sem byggð hafa verið í Reykjavík í gegnum tíðina, einnig þau sem hafa verið rifin. Húsaskráin er lögð til grundvallar við gerð húsakannana og hefur að geyma upplýsingar um varðveislumat húsa, sem horft er til þegar unnið er deiliskipulag í þegar byggðum hverfum í borginni.

Brunavirðingar eru mikilvægar heimildir um hús í Reykjavík. Eftir að Reykjavík fékk inngöngu í Brunabótafélag danskra kaupstaða árið 1874 voru öll hús bæjarins virt til brunabóta. Þá var húsunum lýst mjög nákvæmlega og verðmæti þeirra metið og skráð. Þessar brunavirðingar veita mikilvægar upplýsingar um byggingarár húsa og breytingar sem gerðar hafa verið á þeim. Byggingarnefnd tók til starfa í Reykjavík árið 1839. Á Borgarskjallasafni Reykjavíkur eru varðveitt öll skjöl byggingarnefndar frá upphafi, svo sem umsóknir um

¹⁶⁴ Vefur Borgarvefsjái. Vefslóð: <http://borgarvefsja.is>.

¹⁶⁵ Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2. Reykjavík 2019.

nýbyggingar og breytingar, leyfisveitingar nefndarinnar og umsagnir ýmissa aðila. Enn fremur má sjá í veðmálabókum hvernig húsa hafa gengið kaupum og sölum í Reykjavík í aldanna rás.

Teikningar og ljósmyndir veita mikilsverðar upplýsingar þegar rannsökuð er byggingarsaga húsa og þróun byggðar. Hjá byggingarfulltrúa Reykjavíkur eru varðveittar allar teikningar af húsum í Reykjavík sem sótt hefur verið um samþykki fyrir. Ljósmyndir koma sér vel við athugun á ýmsum atriðum, t.d. því hvernig gluggar húsa hafa tekið breytingum í gegnum tíðina, en slíkar breytingar eru yfirleitt ekki skráðar í skjallleg gögn. Ljósmyndir af húsum í Reykjavík eru varðveittar á Ljósmyndasafni Reykjavíkur og Þjóðminjasafni Íslands. Kort og uppdrættir eru einnig mikilvægar heimildir um þróun byggðar og meðal þeirra sem gagnast við rannsóknir á sögu Reykjavíkur eru ýmis frumkort af Reykjavík frá 18., 19. og 20. öld, sem og kort mælingadeildar Reykjavíkurborgar og skipulagsuppdrættir. Prentaðar heimildir eru til fjölmargar um sögu Reykjavíkur. Þær koma allar að góðum notum við gerð húsaskrárinnar, hvort sem um frásagnir samtíðarmanna er að ræða eða sögu sem skráð er af eftirkomendum.

Með skoðun og ljósmyndun á vettvangi er unnt að meta ástand viðkomandi húss eða svæðis og þannig næst jafnframt heildaryfirsýn yfir gerð og efnisnotkun. Umhverfislegt mat og þar með varðveislugildi húss byggir síðan á samanburði á núverandi ástandi og skjallægum upplýsingum um upphaflega gerð húss.

2.3 Skrá yfir fornleifar, mannvirki og yngri minjar

Í þessum kafla er greint frá minjum á deiliskipulagssvæði *Nýi-Skerjafjörður*, minjarnar eru allar skráðar undir jörðina Skildinganes (220).

Mynd 50 Skráðar fornleifar, mannvirki og yngri minjar á deiliskipulagssvæðinu sem er afmarkað með svartri brotalínu.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukur-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 10. des 2020. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lía Guðmundsdóttir.

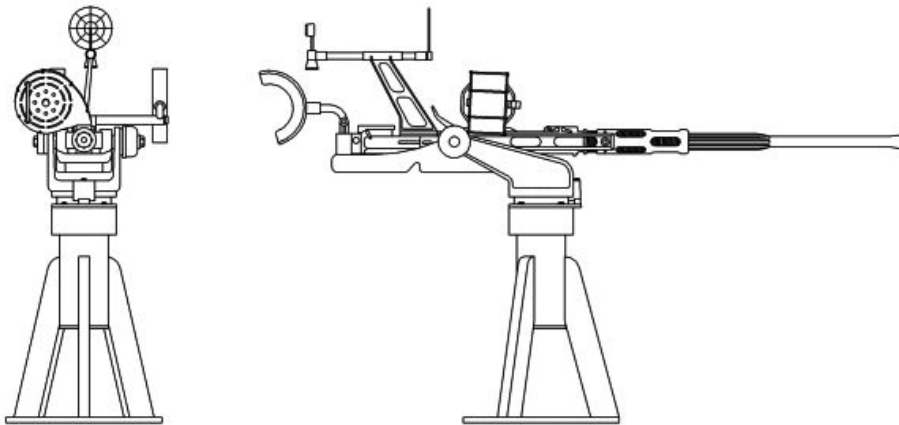
Skildinganes 220-138 Loftvarnabyssa

Safnr.	Sérheiti		Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Hor
220-138			Loftvarnabyssa	Byssustæði	1940-1945	356464	405965			Sæmilegt	Nei

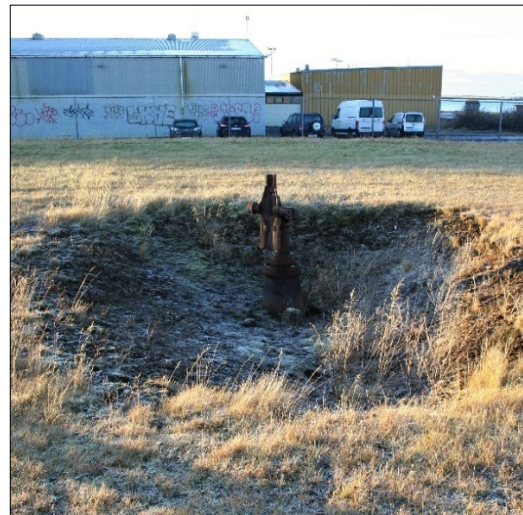
Staðhættir: Um 60 m fyrir austan Skeljatanga 1 er annað af tveimur byssustatífum innan girðingar Reykjavíkurflugvallar. Á grasigrónu svæði, sem er búið að slétta og hækka þannig að lítill hluti af statífi byssunnar stendur upp úr, undir er líklega steypur platti.

Lýsing: Hluti af byssustatífi fyrir loftvarnabyssu, þetta voru líklega svissneskar byssur af Oerlikon gerð, axlirnar á manningnum voru í bogunum, hægt var að hækka og lækka og snúa fætinum.¹⁶⁷

20mm Oerlikon Cannon

Mynd 51 Byssa af Oerlikon gerð.¹⁶⁸

Mynd 52. Statíf undan loftvarnabyssu, búið er að renna byssunni úr statífinu og það vísar upp.

¹⁶⁷ Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 40 – Upplýsingar frá Friðþóri Eydal á fundi í Flugturninum, 17.09.2012.

¹⁶⁸ Mynd tekin af vefsíðu: <https://www.pt-boat.com/20mmcanon/20mm.html>.

Skildinganes 220-147 Loftvarnabyssa

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-147		Loftvarnabyssa	Byssustæði	1940- 1944	356507	405968			Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Um 100 m fyrir austan Skeljatanga 1 er annað af tveimur byssustatífum innan girðingar á Reykjavíkurflugvelli. Á grasgrónu svæði, sem er búið að slétta og hækka þannig að lítill hluti af statífi byssunnar stendur upp úr, undir er líklega steypdur platti.

Lýsing: Hluti af byssustatífi fyrir loftvarnabyssu, þetta voru líklega svissneskar byssur af Oerlikon gerð, axlinar á manninum voru í bogunum, hægt var að hækka og lækka og snúa fætinum.¹⁶⁹

Mynd 53 Statíf undan loftvarnabyssu, neðst í holunni má sjá sveifina sem notuð var til að stilla hæðina á byssunni.

Skildinganes 220-148 Dráttarbraut

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-148		Dráttarbraut	Steypa	1941- 1942	356706	405745	100	8	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Í Shellvík og nágrenni hennar kom breska setuliðið sér upp aðstöðu fyrir sjóflugvélar sínar, þar var aðalbækistöð flugbátadeildarinnar. Dráttarbrautin er vestur af flugskýli nr. 3, hún liggur í suðvestur út í sjó. Brautin var notuð til að draga flugbáta á land, til viðhalds, brautina notuðu flugbátar sem ekki höfðu landingarhjól, gerð á tímabilinu 1941-42.¹⁷⁰ Frá henni liggur stutt braut upp á flugvélaakbrautina sem lá meðfram ströndinni og um flugvallarsvæðið. Nú klýfur göngustígur brautina.

Lýsing: Steypd braut 100x8 m, sem hallar niður í fjöruna. Brautin var járnabundin og í nokkrum flekum. Farið er að sjá í járnabindinguna þar sem steypa er að morkna. Að vestan sést í steypa leiðara sem steypu plötur hvíla á.

Ástand: Dráttarbrautin er illa farin af ágangi sjávar og vegna frostsKemmda. Brautin þarfnast viðgerðar og viðhalds.

¹⁶⁹ Upplýsingar frá Friðþóri Eydal á fundi í Flugturninum, 17.09.2012.

¹⁷⁰ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 30 og 64 – Landmælingar Íslands: Loftljósmynd, Raf-90-1908-1912. Tökudagur 10. júní 1941.

Mynd 54 Steypt dráttarbraut (220-148), við Shellvík.

Skildinganes 220-149 Olíustöð Shell

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-149		Hús, Olíugeymar	Heimild	1927-2003	356478	405862			Ómetið	Já

Staðhættir: Svæði olíustöðvar Shell við Skeljanes, byggð 1927. Þegar breski herinn kom sér fyrir í Vatnsmýri og Seljamýri fékk hann olíu frá þessari stöð, lögð var leiðsla og dælt upp í geyma við Öskjuhlíð. Öll horfin mannvirki sem tilheyrðu þessari stöð eru skráð á þetta eina númer.

Mynd 55 Flötin þar sem olíutankar og önnur mannvirki Shell stóðu, á einum stað má sjá steypuleifar eftir mannvirki.

Lýsing: Norðaustan við húsaþyrpinguna var geymasvæði stöðvarinnar og þar voru fyrstu olíugeymarnir reistir árið 1927. Sá stærsti var steinolíugeymir og tók 4000 smálestir. Aðrir tveir, fyrir bensín og gasolíu, tóku hvor um sig 2000-3000 smálestir. Að auki voru reistir þrjár

minni geymar sem tengdir voru þeim stærri og notaðir til að fylla á minni ílát og olíu-flutningabifreiðar.¹⁷¹ Djúp sandlög voru undir geymunum og varnargarður var gerður umhverfis þá og meðfram sjónum og var honum meðal annars ætlað að veita olíunni viðnám ef svo illa færi að einhver geymanna bilaði.¹⁷² Um 1930 bættist við einn geymir til viðbótar, undir steinolíu, vestan við stærsta geyminn.¹⁷³ Húsakostur og mannvirki Shell við Skerjafjörð virðast hafa staðið að mestu óbreytt fyrstu tvo áratuginum eftir að félagið kom sér fyrir á svæðinu, en einn gasolíugeymir bættist þó við austan eldri geymanna um 1942. Með auknum umsvifum félagsins frá um 1950 risu tvö hús til viðbótar á lóðinni.¹⁷⁴ Árið 1950 fékk félagið leyfi til að byggja *bráðabirgðaskemmu* fyrir smurolíu á norðurhluta lóðarinnar. Þessi skemma var með braggasniði og stóð norðvestan við stærsta olíugeyminn. Fjórum árum síðar, eða 1954, fékk félagið leyfi fyrir annari *birgðaskemmu* fyrir olíutunnur og var hún byggð í norðvesturhorni lóðarinnar. Árið 1957 fékk félagið leyfi fyrir nýrri *birgðaskemmu* úr stáli á lóðinni og var hún byggð á tímabilinu 1957-1962. Þetta hús stendur enn í suðvesturhorni lóðarinnar og er hluti af húsapyrpingunni sem myndar port á þeim hluta lóðarinnar (Skeljanes 25, mhl. 09). Það var lengt til suðausturs um 1966-1968 og eldri hluta þess breytt í járnsmíðaverkstæði, en bílaverkstæði innréttað í viðbyggingunni. Árið 1959 var bætt við nýjum *olíugeymi* eða geymi fyrir flugvélabensín austanvert á lóð Skeljungu. Árið 1965 bættist síðan við stór *gasolíugeymir* austast á lóðinni, þar sem áður var minni gasolíugeymir (frá um 1942) sem var fjarlægður.¹⁷⁵ Á 8. áratugnum jukust mjög viðskipti félagsins með gas og þá var komið upp gasbirgðastöð á svæði olíustöðvarinnar í Skerjafirði. Gasstöðin var staðsett austan við svæði olíutankanna og var sérstaklega girt af. Þar fékkst leyfi til að reisa gasafyllingarhús úr stálgrind og steinsteypu og koma fyrir fjórum gasgeymum, sem hver rúmaði 115 rúmmetra, á árunum 1974-1975.¹⁷⁶ Á loftmynd frá um 2000 sést að allir olíugeymar og gasstöðvarmannvirki höfðu þá verið fjarlægð og svæðið tyrft.¹⁷⁷ Árið 2004 var rífið eitt af eldri geymsluhúsum sem stóðu í portinu suðvestan til á svæðinu (mhl. 08) og árið 2007 veitti byggingarfulltrúi leyfi fyrir niðurrífi allra húsanna sem stóðu umhverfis portið. Svo fór að einungis tvö þeirra voru rífin, vélahús (mhl. 05) og geymsluhús (mhl. 07) sem stóðu austast af þessum húsum og voru meðal fyrstu húsanna sem höfðu verið byggð þar. Önnur hús sem Shell og Skeljungur byggðu á svæðinu standa þar enn í dag (2021).

¹⁷¹ *Vísir*, 8.6.1927, bls. 2 – *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 67-68 – *Ísafold*, 24.11.1927, bls. 1.

¹⁷² *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 68 – *Ísafold*, 24.11.1927, bls. 1 – *Stormur*, 3. árg. 1927-1928, 22. tbl., bls. 2.

¹⁷³ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715). Bréf Valgarðs Thoroddsens slökkviliðsstjóra til borgarráðs Reykjavíkur dags. 11.1.1965.

¹⁷⁴ Helstu heimildir um þessi hús eru eftirfarandi: Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715); Lýsingabækur brunavirðinga 1954-1981. Lýsingabók nr. 16: Skeggjagata-Sogavegur, sjá undir „Shellvegur (Shell hf.) / Skeljanes (Skeljungur hf.)“. Brunavirðingar dags. 27.3.1968, 29.10.1968, 22.2.1977 og 23.3.1978 (br.nr. 2968). Staðsetningu húsanna og útlit má sjá á ýmsum kortum, teikningum, afstöðumyndum, ljósmyndum og loftmyndum af svæðinu, sjá m.a. vef skjalavers Reykjavíkurborgar: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb/> → Söfn: Skipulagsuppdrættir. Aðaluppdrættir → Leitarorð: „Skeljanes 15“.

¹⁷⁵ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715). Bréf Valgarðs Thoroddsens slökkviliðsstjóra til borgarráðs Reykjavíkur dags. 11.1.1965 og 25.1.1965.

¹⁷⁶ Borgarskjalasafn: Skjöl byggingarnefndar (B). Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715); Lýsingabækur brunavirðinga 1954-1981. Lýsingabók nr. 16: Skeggjagata-Sogavegur, sjá undir „Shellvegur (Shell hf.) / Skeljanes (Skeljungur hf.)“. Brunavirðingar dags. 22.2.1977 – *Reykjavíkurlflugvöllur - sambylí flugs og byggðar*, bls. 100-101.

¹⁷⁷ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Lágflugsloftmyndir 1995 og 2000-2002.

Ekki er vitað hvort leifar af þessum húsum eða botnar af geymum séu enn í jörðu, en fyllt hefur verið yfir með mold. Aðeins má greina steypuleifar vestast á svæðinu, sem gefa vísbendingu um að ekki hafi allt verið hreinsað upp.

Skildinganes 220-150 Olíubryggja

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-150	Olíubryggja	Bryggja	Steypa	1927-2003	356468	405763	290	4	Slæmt	Nei

Staðhættir: Shellbryggjan, suður af athafnasvæði Shell í Skeljanesi. Löndunarbryggja fyrir olíu og gas. Bryggja félagsins var notuð til olíulöndunar þar til um 1986, en gasi var landað við hana til 1995. Hún mun hafa verið lengsta bryggjan á landinu frá því hún var byggð og þar til hún var rifin um 1997. Í umsögn um niðurrif bryggjunnar lagði borgarminjavörður til að skildir yrðu eftir 25-30 metrar af bryggjunni, vegna þess gildis sem hún hefði í *atvinnu- og þróunarsögu borgarinnar*.¹⁷⁸ Var það gert og standa nú eftir steinsteyptir stöplar um 30 metra kafla af bryggjunni næst landi, en leifar af timburgólfi bryggjuhlutans virðast hafa verið fjarlægðar um 2008.¹⁷⁹

Lýsing: Bryggjan sem gerð var út í Skerjafjörðinn var um 300 metra löng og hvíldi mestmegnis á steiptum undirstöðum, en ysti hluti hennar var staurabryggja með áfastri flotbryggju.¹⁸⁰ Eftir henni lágu teinar, sex stöplar eða undirstöður eru eftir í fjörunni til minningar um þessa bryggju, steypan í þeim er illa farin.

Ástand: Stöplarnir eru illa farnir af ágangi sjávar og vegna frostsKemmda. Þeir þarfnast viðgerðar og viðhalds.

Mynd 56 Bryggjustöplar Shellbryggjunnar (220-150) í Skerjafirði.

Skildinganes 220-151 Gróðurhúsið

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-151	Gróðurhúsið	Flugskýli	Steypa	1943- 2005	356696	405984	28	13	Slæmt	Nei

Staðhættir: Um 150 m austan við enda NA/SV-flugbrautar flugvallarins og flugakbrautarinnar sem lá að henni, var reist skemma sem þjónaði sem viðgerðarskýli fyrir sjóflugvélar/flugbáta, fyrst fyrir bandarískar flugsveitir en síðar fyrir kanadíska flugherinn sem leysti bandarísku flugdeildina af hólmi í ársbyrjun 1944. Seinna var skýlið kallað

¹⁷⁸ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókna. Húsaskrá Reykjavíkur. Gagnasafn. Bréf borgarminjavarðar og deildarstjóra húsadeildar á Árbæjarsafni til umhverfismálaráðs Reykjavíkur, dags. 25.11.1997.

¹⁷⁹ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Lágflugsloftmyndir 2007 og 2008.

¹⁸⁰ *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4. tbl., bls. 68 – *Ísafold*, 24.11.1927, bls. 1 – *Vísir*, 8.6.1927, bls. 2; 22.7.1927, bls. 2.

Gróðurhúsið, sennilega vegna fjölda glugga ofarlega á veggjunum, og í lokin var það notað sem sandgeymsla.¹⁸¹

Lýsing: Húsið var um 30x15 m og var með brotnu þaki og viðbyggingum beggja vegna sem voru með lægri þakhæð. Húsið var um rífið um 2005. Eftir er steipt plata hússins.

Ástand: Steipta platan sem var undir húsinu er illa farin.

Mynd 57 Þjónustuskýli flugbáta árið 1961, þá nefnt Gróðurhúsið, og gólfplata.¹⁸²

Skildinganes 220-152 Braggar

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-152		Braggar	Heimild	1943-1954	356669	406023	33	23	Ómetið	Já

Staðhættir: Rétt vestan við „Gróðurhúsið“ voru braggar sem hýstu viðhaldsdeild flugbátanna, ratsjárverkstæði, varahlutaskemmu og skrifstofu.¹⁸³

Lýsing: Mest fjögur hús. Húsin horfin upp úr 1954.

Mynd 58 Flugskýlið sem seinna var nefnt Gróðurhúsið. Nokkrir braggabotnar eru enn sjánlegir þar, auk hluta af gólfi viðgerðarskýlisins.¹⁸⁴

¹⁸¹ Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 39 – Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 66-68.

¹⁸² Mynd vinstra megin: Kópía úr einkasafni Friðþórs Eydal.

¹⁸³ Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, loftmynd bls. 224-225 (atriði nr. 48)- Friðþór Eydal: „Saga Reykjavíkurflugvallar í myndum“. Drög að grein, dags. 23.09.2015 (42 síður ónúmeraðar).

¹⁸⁴ Mynd vinstra megin: Ljósmyndasafn Reykjavíkur: ÁBS LS 31-90. Ljósmyndari ókunnur. Hluti úr mynd. Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Loftljósmynd 2018.

Skildinganes 220-153 Braggar

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-153	Verkstæðisbraggar	Braggi	Braggagrunnur, steypa	1943	356666	405966	15	17	Gott	Nei

Staðhættir: Rétt suðvestan við Gróðurhúsið voru tveir verkstæðisbraggar sem hýstu viðhaldsdeild flugbátanna, sjá mynd 58 og 59.¹⁸⁵

Lýsing: Í dag má sjá þarna braggagólfín af tveimur bröggum, notuð sem geymslusvæði fyrir garðaúrgang og rafmagnskefli. Steypan í gólfplötunum er í góðu lagi.

Mynd 59 Braggabotnar (220-153) suðvestan við Gróðurhúsið, nú er þetta geymslusvæði fyrir garðaúrgang og rafmagnskefli.¹⁸⁶

Skildinganes 220-154 Nefskýli

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-154	Nefskýli	Flugskýli	Herminjar, steypa	1942-1950	356695	405863	20	18	Sæmilegt	Nei

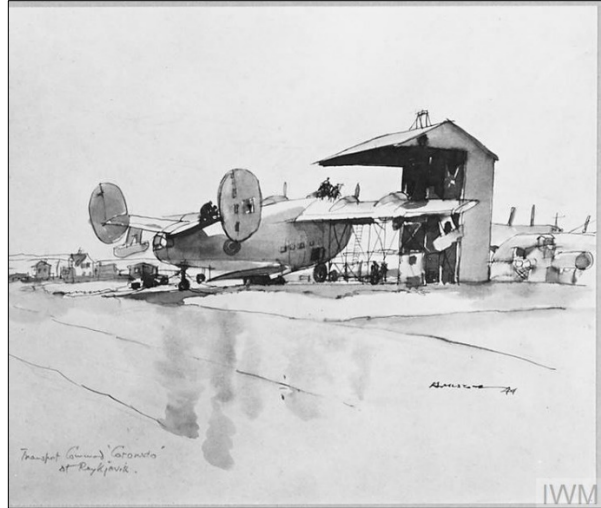
Staðhættir: Um 100 m fyrir vestan flugskýli nr. 3 var viðgerðarskýli eða bygging af sérstakri gerð, sem leit út eins og hálfgerður gálgi. Þakið sat á norðurveggnum en það vantaði suðurvegginn í húsið og hliðarnar að miklu leyti. Þetta var svokallað nefskýli fyrir flugbáta, byggt síðla árs 1942. Þar var gert við mótora í flugbátum auk þess sem það var notað við prófun og viðhald á ratsjárþúnaði flugbátanna, en hægt var að aka flugvélum undir þakið. Seinna, eða árið 1975, reis flugskýli 11 (220-211) nánast á sama stað en þó aðeins sunnar, það var rífið 2017.

Lýsing: Í dag má sjá þarna steipt gólf flugskýlisins, í gólfínu eru tvær hallandi rásir eða gryfjur.

Ástand: Steipta platan sem var undir húsinu er í góðu ástandi.

¹⁸⁵ Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 39 – Friðþór Eydal: „Saga Reykjavíkurflugvallar í myndum“. Drög að grein, dags. 23.09.2015 (42 síður ónúmeraðar).

¹⁸⁶ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Loftljósmynd 2018.

Mynd 60 Nefskýli (220-154) norðan við akstursbrautina og flugbátur til viðgerðar í skýlinu.¹⁸⁷

Mynd 61 Braggabotnar (220-153) suðvestan við Gróðurhúsið, nú er þetta geymslusvæði fyrir garðaúrgang og rafmagnskefli.

Mynd 62 Viðgerðarskýli, eða nefskýli, var reist til viðgerðar á flugbátum árið 1942. Til viðgerðar er Boeing B-17 Mk II vél sem var notuð til veðurathugana og tilheyrði 251. flugsveit breska flughersins. Tveir braggar í forgrunni. Í bakgrunni er flugskýli sem kallað var Gróðurhúsið.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Lágflugsloftmynd 2018 – Mynd tekin af vef Imperial War Museums: <https://www.iwm.org.uk/> → Objects & History → IWM Collections → Search our collections. Leitarorð: Iceland (1142 niðurstöður), mynd Ch-14205. Sótt í janúar 2021.

¹⁸⁸ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: SKG 2849. Ljósmyndari: Skafti Guðjónsson. Tökuár: 1945.

Skildinganes 220-183 Flugvélabyrgi

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-183		Flugvélabyrgi	Heimild	1942- 1954	356584	406184	20	20	Ómetið	Já

Staðhættir: Vestan við NV/SA-flugbrautina og við byggðina í Skildinganesi, var fjöldinn allur af flugvélabyrgjum, en slík byrgi voru víða um flugvöllinn. Sandpokabyrgin áttu að hlífa flugvélum við höggbylgjum og brotum frá sprengjum sem falla kynnu í nágrenninu ef til árásar kæmi.¹⁸⁹

Lýsing: Pokar voru fylltir með sandi og þeim staflað upp, sjá mynd 63. Sum byrgin voru byggð úr mól og sandi, en þau voru flest skeifulaga, um 20x20 m, og var vélunum bakkað inn í þau. Engar minjar sjást lengur eftir þessi skýli á þessu svæði.

Mynd 63 Orrustuflugvél 33. flugsveitar Bandaríkjahers af gerðinni P-40 Curtiss í sandpokavirki á Reykjavíkurflugvelli, 14. september 1943. Slíkar flugvélar komu til landsins í ágúst 1941 og tóku við loftvörnnum. Í baksýn sér í horn Landspítalans handan Vatnsmýrar.¹⁹⁰

Skildinganes 220-185 Akstursbraut

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-185	Akstursbraut, Taxibraut	Vegur	Vegur	1942	356578	405936	500	15	Gott	Nei

Staðhættir: Akstursbrautin hefur legið á milli flugbrauta frá N/S-flugbrautinni (01/19) í vestur að NA/SV-flugbrautinni (06/24) og áfram yfir hana og vestur að NV/SA-flugbrautinni 13/31. Svona akstursbrautir voru alls staðar á milli flugbrauta. Braut þessi er enn í notkun að hluta frá N/S-flugbrautinni að flugskýli nr. 3. Þetta voru akstursbrautir fyrir flugvélar, svonefndar „taxibrautir“. Akstursbrautirnar voru meðal stærstu mannvirkja flugvallarins þó þær komist ekki í nánd við flugbrautirnar sjálfar. Þessar brautir voru steypar af Bandaríkjamönnum vorið og sumarið 1942. Þeir voru með beltasteypuvélar sem tóku heilt

¹⁸⁹ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 67.

¹⁹⁰ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 67 – Ljósmynd: Kópía úr einkasafni Friðþórs Eydal.

vörubílshlass af sandi í hverja hræru, ásamt sjö sementspokum. Steypuvélin var tengd við vatnsbíl og hafði auk þess stóra bómu til að koma steypunni á sinn stað. Á undan steypuvélinni fór vélþjappari á spori, en slíkt hafði ekki heldur þekkt þegar Bretar stjórnðu framkvæmdum.¹⁹¹

Mynd 64 Unnið við að steypa akstursbrautir og flughlöð. Beltasteypuvél lagði niður steypu, í eina hræru fór eitt hlass af sandi og sjö pokar af sementi, vatnstankur fylgdi með. Vélin lagði svo steypuna niður þegar blandan var tilbúin.¹⁹²

Mynd 65 Unnið við að steypa akstursbraut eða veg heim að verkstæðisbröggum 21. maí 1942. Í sumum tilfellum var notast við bómu til að dreifa steypunni úr steypuhrærivélinni.¹⁹³

Lýsing: Vegurinn var steypdur, en nú er búið að leggja malbik á hluta hans eða frá N/S-flugbrautinni (01/19) að flugskýli 3. Frá flugskýli nr. 3 að flugbraut 06, sem nú er búið að leggja niður, er austast búið að bera möl í veginn en steypuleifar eru sjáanlegar. Vestar er

¹⁹¹ Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 41 - Friðþór Eydal: „Saga Reykjavíkurflugvallar í myndum“. Drög að grein, dags. 23.09.2015 (42 síður ónúmeraðar).

¹⁹² Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 41 - Friðþór Eydal: „Saga Reykjavíkurflugvallar í myndum“. Drög að grein, dags. 23.09.2015 (42 síður ónúmeraðar) – Myndir frá bandaríska flughernum, teknar af vefsíðu: <https://www.fold3.com/>. Mynd 1 nr. 28439685; mynd 2 C-75392 A.C. Tökudagur 21.05.1942. Sótt í janúar 2021.

¹⁹³ Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 41 - Friðþór Eydal: „Saga Reykjavíkurflugvallar í myndum“. Drög að grein, dags. 23.09.2015 (42 síður ónúmeraðar) – Mynd frá bandaríska flughernum, tekin af vefsíðu: <https://www.fold3.com/>. Mynd 75392 A.C. Tökudagur 21.05.1942.

ástandið mjög gott, þar er brautin að mestu óskemmd og upprunalega steypan sést vel. Út frá þessari steypu braut lágu steypdir vegir að flugskýlum eða geymslustæðum flugvéla.

Ástand: Steypa í brautinni er í góðu standi, sér í lagi vestasti hlutinn.

Mynd 66 Akstursbraut (220-182), greina má breiddina á steypuvélinni, en á samskeytunum vex gras upp á milli steypueininganna.

Skildinganes 220-203 Leið

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-203		Leið	Heimild	1100- 1920	356727	405735			Ómetið	Já

Staðhættir: Fyrir á öldum lá gata frá Digranesi í Kópavogi yfir Fossvogslæk og út með Fossvoginum að norðan út að Nauthól og síðan áfram vestur að Skildinganesi. Önnur gata lá frá Nauthól og norður með hliðum Öskjuhlíðar. Þessar gömlu leiðir voru farnar á milli bæja frá fornu fari.¹⁹⁴ Slóðinn lá í gegnum svæðið sem hér er til umfjöllunar, yfir það svæði sem kallað var Grófarhjálli og Grófir, meðfram vikinni þar vestan við (milli flugskýlis Flugfélags Íslands og olíustöðvar Shell), á svipuðum slóðum og núverandi göngu- og hjólréiðastígur, og síðan áfram til vesturs yfir norðurhluta þess svæðis sem olíustöð Shell byggðist síðar á.¹⁹⁵ Sjá mynd 3.

Lýsing: Gatan er horfin.

Skildinganes 220-205 Hús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-205		Hús	Heimild	1930- 1954	356533	406159	5	4	Ómetið	Já

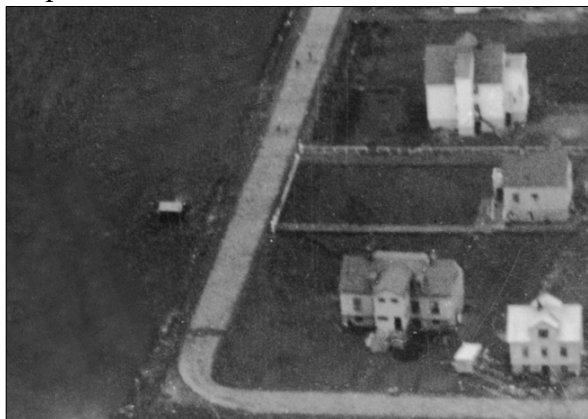
Staðhættir: Um 20 m austur af Skeljanesi 2, hús eða kofi með garði sunnan við, húsið er merkt inn á kort Bolla Thoroddsen frá árinu 1931. Húsið sést á mynd frá 1930, sjá mynd 7. Eftir að flugvöllurinn var gerður var húsið innan flugvallargirðingar, sjá mynd frá árinu 1941. Húsið var horfið 1942, en garðurinn utan um það var horfinn árið 1954, samanber loftmynd frá þeim tíma.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Landmælingar Íslands: Kort Landmælingadeildar herforingjaráðsins í Kaupmannahöfn. Nágrenni Reykjavíkur og Hafnarfjarðar 1903.

¹⁹⁵ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 4-6 og 45-47 – Helgi M. Sigurðsson og Yngvi Þór Loftsson: *Öskjuhlíð. Náttúra og saga*, bls. 26-27 – Páll Lindal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 2. bindi (H-P), bls. 188.

¹⁹⁶ Kort Bolla Thoroddsen frá 1930 og mynd ÁBS LS 31-70 frá 1931 – Loftmynd breska flughersins (Royal Air Force), tekin 10. júní 1941. Hér tekin eftir: Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvallar og flugleiðsögu á Íslandi*, mynd bls. 57. Varðveitt hjá Landmælingum Íslands (Rvík 01(1941)) – Mynd frá bandaríska flughernum, tekin af vefsíðu: <https://www.fold3.com/>. Mynd RG-18-AA-216-16. Tökudagur 9.6.1942. Sótt í janúar 2021 Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR): Loftmynd af Reykjavík 1954.

Lýsing: Horfið, var líklega timburhús með mænispaki, um 5x4 m.

Mynd 67 Myndir af Shellvegi, nú Skeljanesi, hús (220-205) var austan við veginn, beint á móti Skeljanesi 2, sem var með afgirta lóð.

Skildinganes 220-206 Vegur

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-206		Vegur	Vegur	1941	356448	405946			Sæmilegt	Að hluta

Staðhættir: Á tímabilinu 1941-1942 var lagður vegur milli Shellsvæðisins og Nauthólsvíkur. Ekki er ljóst hvenær var byrjað á honum en drög að þessum vegi eru inni á skipulagsuppdrætti af svæðinu frá árinu 1937¹⁹⁷, en þá stóð til að tengja saman byggðina í Skildinganesi og íþróttasvæðið við Nauthólsvík. Ekki varð úr að íþróttasvæðið væri byggt upp, heldur var svæðið tekið undir flugvöll og athafnasvæði setuliðsins. Líklega tók breska setuliðið yfir lagningu á þessum vegi eftir 1941 til að komast á milli Nauthólsvíkur og Camp Edgewater sem var vestan við athafnasvæði Shell. Seinna varð hluti af honum akstursbraut fyrir flugvélar, sjá (220-185).

Lýsing: Hluti af þessum vegi er nú fyrir utan girðingu flugvallarins norðan við Skeljanes 15, þó ekki í upphaflegri mynd.

Mynd 68 Vegur (220-206), horft í austur, húsið Skeljanes 15 er hægra megin á myndinni, en flugvallargirðingin til vinstri.

¹⁹⁷ Morgunblaðið, 2.7.1937, bls. 6 – Visir, 21.6.1937, bls. 2; 14.2.1938, bls. 4 – Helgi M. Sigurðsson: Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri, bls. 38.

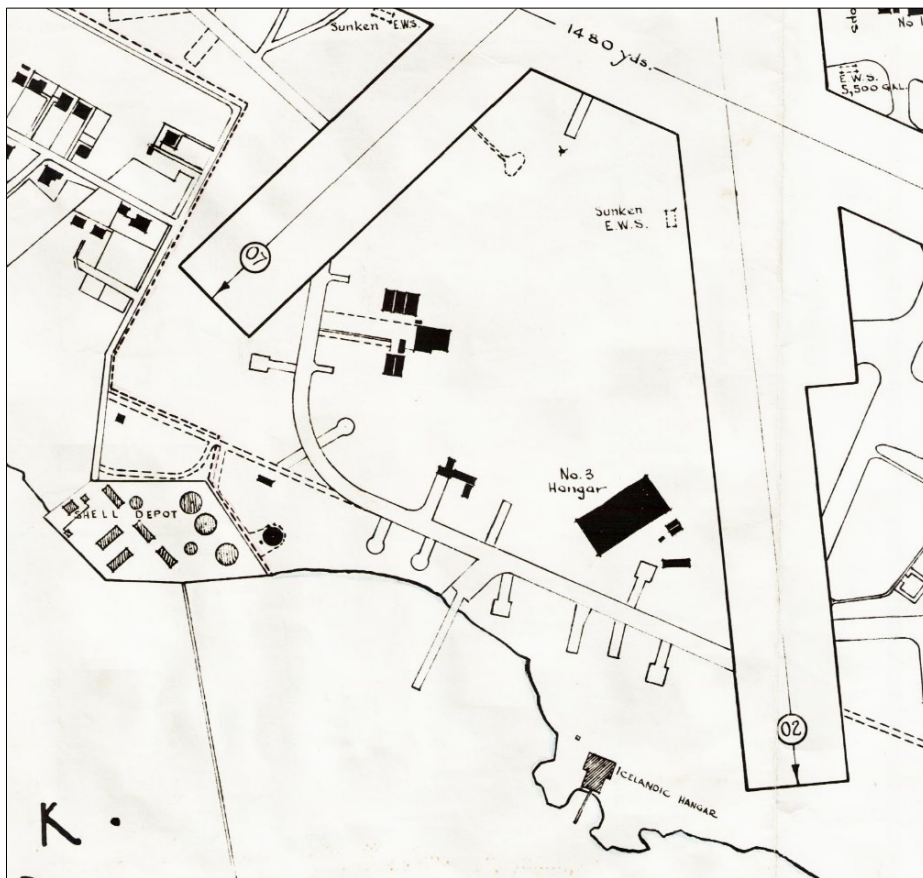

Skildinganes 220-207 NA/SV-flugbraut

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-207	NA-SV- flugbraut	Flugbraut	Flugbraut	1942- 2017	356576	406101	347	30	Gott	Nei

Staðhættir: Flugbraut NA/SV er ein af þremur flugbrautum Reykjavíkurflugvallar, byggð upp samhliða uppbyggingu flugvallarins á árunum 1940-42. Brautin var fyrst nefnd flugbraut 3, síðar hlaut hún nafnið 07/25 og í lokin var brautin nefnd 06/24. Brautinni var endanlega lokað hinn 22. desember 2017.¹⁹⁸ Brautir vallarins voru byggðar upp með mól úr Rauðhólum og grjóti úr Öskjuhlíð, sem járnbundin steypa var lögð yfir. Árið 1944 voru brautirnar allar malbikaðar.¹⁹⁹

Lýsing: Brautin er malbikuð, 347x30 m. Á árunum 2000-2002 var stór hluti af brautum flugvallarins endurgerður, þá var NA/SV flugbrautin aðlögð að hinum brautum hæðarlega og malbikuð.²⁰⁰ Líklega eru því leifar af gömlu flugbrautinni undir malbikinu.

Mynd 69 Reykjavíkurflugvöllur 1945, NA/SV-brautin merkt 07 en N/S-brautin 02.²⁰¹

¹⁹⁸ Lokun flugbrautar 06/24 á Reykjavíkurflugvelli. Stjórnsýsla, framkvæmd, skilvirkni og ákvarðanatáka. Skýrsla Ríkisendurskoðunar til Alþingis, dags. febrúar 2018, bls. 28.

¹⁹⁹ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 57-70 – Friðþór Eydal: „Saga Reykjavíkurflugvallar í myndum“. Drög að grein, dags. 23.09.2015 (42 síður ónúmeraðar).

²⁰⁰ *Reykjavíkurflugvöllur - Endurbætur*. Lokaskýrsla Flugmálastjórnar Íslands, ódags., bls. 96.

²⁰¹ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókna (Árbæjarsafni). Kortasafn. Kort af Reykjavíkurflugvelli, teiknað af G.I.P. Sgt. fyrir Drawing Office, 5021 Airfield Construction Squadron, mars 1944 (teikn. nr. REY:236:44) endurskoðað 1945. Afrit.

Skildinganes 220-208 Olíuleiðsla

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-208		Olíuleiðsla	Heimild	1940	356751	405765			Ómetið	Já

Staðhættir: Olíuleiðsla var lögð í stokk frá Shellstöðinni austur fyrir flugbraut 02 (N/S-flugbraut) og síðan í norður í olíutankana sem voru í Öskjuhlíð. Leiðslan er sýnd á uppdrætti af vellingum frá árinu 1942, hún lá um 15m fyrir sunnan akstursbrautina (220-185).²⁰²

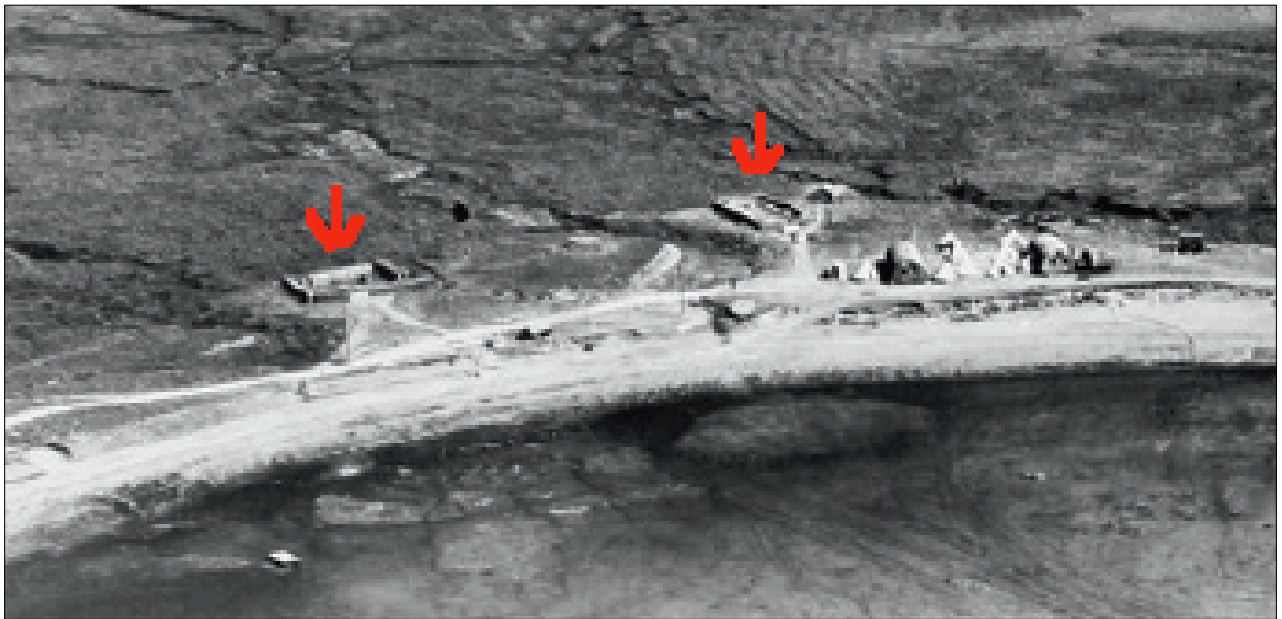
Lýsing: Engin merki um þessa leiðslu eru sjáanleg á þessu úttektarsvæði, en hún er sjáanleg á austurhluta vallarins við Öskjuhlíð.

Skildinganes 220-209 Baðskýli

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-209	Baðskýli	Búningsklefi	Heimild	1936- 1940	356713	405825			Ómetið	Já

Staðhættir: Sumarið 1936 hófust framkvæmdir við hreinsun fjörunnar og byggingu baðskýla í Shellvík.²⁰³ Baðstaðurinn í Shellvík naut mikilla vinsælda næstu árin, eins og Nauthólsvík, en það þótti sérlega skjólríkt undir veggnum hjá Shellportinu auk þess sem strætisvagnar gengu að svæðinu, sem auðveldaði samgöngur þangað. Árið 1940 voru þessi skýli rifin.²⁰⁴ Ekki er alveg ljóst hvar þessi skýli voru, en talið er að þau hafi verið þar sem breski herinn kom sér fyrir síðar með sjóflugvélar sínar í Shellvík austan við olíustöð Shell.

Lýsing: Horfin.

Mynd 70 Baðskýli við Shellvík í Skerjafirði, rauðar píllur benda á hugsanleg skýli. Við ströndina er aðstaða bresku Walrus flugbátasveitarinnar, tjöld og bragar.²⁰⁵

²⁰² Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*, bls. 36 – Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamyri – Öskjuhlíð*, bls. 5 – Friðþór Eydal: „Saga Reykjavíkurflugvallar í myndum“. Drög að grein, dags. 23.09.2015 (42 síður ónúmeraðar).

²⁰³ *Morgunblaðið*, 18.7.1936, bls. 3 og 6 – *Alþýðublaðið*, 18.7.1936, bls. 1 og 4.

²⁰⁴ *Morgunblaðið*, 12.7.1940.

²⁰⁵ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvallar og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 51.

Skildinganes 220-210 Flughöfn

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-210		Flughöfn	Heimild	1940- 1941	356739	405748			Ómetið	Já

Staðhættir: Áður en flugvöllurinn var tilbúinn var breska hernámsliðinu í mun að hefja sem fyrst eftirlit úr lofti til varnar hugsanlegri innrás Þjóðverja. Flugmóðurskipið Argus flutti hingað litla Supermarine Walrus könnunarflugbáta auk flugsveitar. Flugbátadeildin stundaði strandgæslu fram á haust og var markmiðið að vara við innrásarflota. Deildin hafði aðalbækistöð í Skerjafirði í Reykjavík en hélt auk þess úti flugbátum á Akureyri og Búðareyri, því að flugdrægnin var mjög takmörkuð. Skyldu flugbátarnir halda úti könnunarflugi þar til landingarvöllur hefði verið útbúinn fyrir eins hreyfils sprengjuflugvélar af gerðinni Fairey Battle. Flugsveitin kom sér fyrst fyrir við ströndina vestan við íslenska sjóskýlið, en þar voru reistir nokkrir braggar og tjöld.²⁰⁶

Lýsing: Horfið.

Mynd 71 Athafnasvæði Walrus-flugsveitarinnar í Skerjafirði, 19. júlí 1940, en þá var ekki hafin uppbygging Reykjavíkurflugvallar.²⁰⁷

Mynd 72 Aðstaða fyrstu bresku flugsveitarinnar á bakkanum við Shellvík í Skerjafirði. Þrír braggar og nokkur tjöld, í fjörunni er vængjalaus flugbátur af Walrus-gerð.²⁰⁸

²⁰⁶ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 51 og Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*, bls. 41 og 44.

²⁰⁷ Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*, bls. 51.

²⁰⁸ Mynd tekin af vef Imperial War Museums: <https://www.iwm.org.uk/> → Objects & History → IWM Collections → Search our collections. Leitarorð: Iceland (1142 niðurstöður), mynd H-3801. Sótt í janúar 2021.

Skildinganes 220-211 Flugskýli 11

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-211		Flugskýli	Steypa	1975-2017	356623	405924	15	10	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Um 125 m vestur af flugskýli 3. Var einlyft stálgrindarhús.

Ekki er að finna heimildir um þetta hús í Fasteignaskrá. Á loftmynd má sjá að húsið er risið árið 1971. Af loftmyndum frá árinu 1954 og 1965 má sjá að einhver starfsemi fer fram á lóðinni, en ekki ljóst hver hún var. Flugskýli þetta stóð þar sem áður var viðgerðarskýli fyrir flugbáta, nefskýlið (sjá fornleifaskrá (220-154).

Lýsing: Flugskýlið var 15x10 m, enn sjást leifar steyptrar plötu og járn sem hurðin hefur runnið eftir.

Mynd 73 Flugskýli 11 (220-211), nú horfið, en gólf skýlisins er enn sjáanlegt.²⁰⁹

Skildinganes 220-212 Flugskýli

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-212		Flugskýli	Heimild	1975-2017	356691	405748	14	12	Ómetið	Já

Staðhættir: Flugskýlið stóð 144 m austur af NA/SV-flugbrautinni og 30 m austur af akstursbraut (220-185). Húsið var einlyft stálgrindarhús. Ekki er að finna heimildir um þetta hús í Fasteignaskrá. Á loftmyndum má sjá að húsið er sannarlega risið árið 1975 en árið 1971 er ekki að sjá hús á staðnum. Húsin voru notuð af Þyrlupjónustunni um tíma.²¹⁰

Lýsing: Flugskýlið var 14x12 m, nú horfið.

Mynd 74 Flugskýli austur af NA/SV-flugbraut árið 2012.²¹¹

²⁰⁹ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsnýri - Seljamyri - Öskjuhlíð*, bls. 97.

²¹⁰ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsnýri - Seljamyri - Öskjuhlíð*, bls. 97.

²¹¹ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsnýri - Seljamyri - Öskjuhlíð*, bls. 96.

Mynd 75 Flugskýlið er nú horfið, en það stóð austan við akbrautina 220-185.

Skildinganes 220-213 Dráttarbraut

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-213		Dráttarbraut	Heimild	1936-1954	356796	405551	50	5	Ómetið	Já

Staðhættir: Dráttarbraut suður af íslenska sjóskýlinu. Brautin lá í suður út úr skýlinu, þannig að hægt var að draga vélarnar beint inn í skýlið. Dráttarbrautin var í notkun eða sýnileg til 1954, en árið 1955 er búið að fylla sunnan við húsið og brautin komin undir uppfyllingu.

Lýsing: Horfið undir fyllingu árið 1955.

Mynd 76 Íslenska sjóskýlið við Skerjafjörð og dráttarbrautin.²¹²

²¹² Mynd frá bandaríska flughernum, tekin af vefsíðu: <https://www.fold3.com/>. Mynd RG-18-AA-216-16. Tökudagur 9.6.1942. Sótt í janúar 2021.

2.3.2 Varðveislumat fyrir fornleifar, mannvirki og yngri minjar

Í þessum kafla er farið yfir helstu niðurstöður skráningarinnar hér að framan og lagt mat á varðveislugildi fornleifa, mannvirkja og yngri minja. *Mikilvægt er að má ekki út alla söguna á svæðinu með nýju skipulagi, heldur tengja það nýja við það sem fyrir er.* Hér eru dregnir fram þeir þættir sögunnar sem skipta máli í því sambandi og gerðar **tillögur að hverfisvernd** og nýtingu minja á svæðinu.²¹³

Minjar á deiliskipulagssvæðinu eru flokkaðar eftir aldri sem áætlaður er út frá útliti minjanna og heimildum, sem vísað er til þar sem við á (sjá skrá hér að framan). Heildarfjöldi og aldursflokkun minja á svæðinu er sýnt í töflu 2. Elstu minjarnar eru fornleifar 100 ára og eldri, í *rauðum flokki*. Þær eru friðaðar og hafa 15 m friðhelgað svæði. Þeim má enginn breyta, hylja eða raska. Yngri minjar eru flokkaðar í tvo flokka. Í *gulum flokki* eru minjar frá 1922-1930, sem verða friðaðar fornleifar á næstu 8 árum. Í *grænum flokki* eru minjar frá 1931 og yngri. Herminjar eru flokkaðar sérstaklega og merktar með *bláum lit*. Þær eru frá árunum 1940-1945. *Sérstaklega er hér gætt að herminjum þar sem þær fara að verða fágætar og eru mikilvægur hluti af menningarsögu þjóðarinnar.*

Tafla 1 Aldursflokkun minja

Flokkur	Tegund minja	Litur flokks	Fjöldi skráðra minja
1	Fornleifar, minjar 100 ára og eldri	● Rauður	1
2	Minjar frá 1922-1930	● Gulur	3
3	Minjar frá 1931 og yngri	● Grænn	5
4	Herminjar frá 1940 og yngri	● Blár	12

Á deiliskipulagssvæðinu eru skráðir 21 minjastaðir undir jörðinni Skildinganesi. Í einu tilviki er um að ræða aldursfriðaðar fornleifar, gamla leið (220-203) sem lá með ströndinni á milli Nauthóls og Skildinganess. *Þar sem þessi leið er nú horfin væri hægt að minnst hennar á söguskilti.*

Þrjú minjastaðir teljast til yngri minja frá tímabilinu 1922-1930. Fyrst ber að nefna mannvirki sem tilheyrðu olústöð Shell, sem upphaflega var byggð 1927 (220-149 og 150). Í fjörunni eru sex bryggjustöplar, eða undirstöður, sem tilheyrðu Olúbryggjunni (220-150), en þeir voru skildir eftir þegar bryggjan var rifin árið 1997 að tillögu borgaminjavarðar, *vegna þess gildis sem hún hefði í atvinnu- og þróunarsögu borgarinnar.*²¹⁴ Í ljósi þess og til minningar um þetta mannvirki ætti að vernda bryggjustöplana. *Mælt er með því að stöplarnir verði hverfisverndaðir* en einungis eru nokkur ár þar til þeir teljast friðaðar fornleifar.²¹⁵ Önnur mannvirki sem tilheyrðu olústöðinni og teljast til yngri minja í gulum flokki, eru leifar

²¹³ Skipulagslög nr. 123/2010. 2. gr. - Skilgreiningar, liður 10: „Hverfisvernd: Ákvæði í svæðis-, aðal- eða deiliskipulagi um verndun sérkenna eldri byggðar, annarra menningarsögulegra minja eða náttúruminja.“

²¹⁴ Borgarsögusafn: Deild minjavörslu og rannsókna. Húsaskrá Reykjavíkur. Gagnasafn. Bréf borgarminjavarðar og deildarstjóra húsadeildar á Árbæjarsafni til umhverfismálaráðs Reykjavíkur, dags. 25.11.1997.

²¹⁵ Skipulagslög nr. 123/2010. 2. gr. - Skilgreiningar, liður 10: „Hverfisvernd: Ákvæði í svæðis-, aðal- eða deiliskipulagi um verndun sérkenna eldri byggðar, annarra menningarsögulegra minja eða náttúruminja.“; 12.gr. – Skipulagsskylda, málsgrein 5: „Ef talin er þörf á að vernda sérkenni eldri byggðar eða annarra menningarsögulegra minja, náttúruminjar, náttúrufar eða gróður vegna sögulegs, náttúrulegs eða menningarlegs gildis við gerð skipulagsáætlunar, án þess að um friðun sé að ræða samkvæmt öðrum lögum, skal setja í viðkomandi skipulagsáætlun ákvæði um hverfisvernd.“

af steyptum undirstöðum sjö olútanka. Búið er að fylla yfir svæðið þar sem þeir stóðu, en mögulega mætti setja útlínur tankanna inn í annað mótíf til að minnast þeirra. *Þá mætti segja frá elstu mannvirkjum olíustöðvarinnar á söguskilti.*

Ummerki um veru setuliðsins á deiliskipulagssvæðinu eru á tólf stöðum. Herminjarnar tengjast flugi og vörnum landsins í seinni heimsstyrjöldinni. Flugvöllurinn sjálfur byggðist upp í áföngum, en áður kom breska flugbátadeildin sér fyrir í Shellvík með litla könnunarflugbáta af Supermarine Walrus gerð og síðar flugbáta af Sunderland og Katalína gerð til kaþátaleitar, en Katalínabátarnir gátu borið sprengjur. Bandaríkjamenn og Kanadamenn komu líka við sögu á þessu svæði. Til að þjónusta þessa flugbáta voru byggð mannvirki sem tilheyrðu þessu fyrsta varnarliði. Fyrst ber að nefna steypa dráttarbraut (202-148), þar sem flugbátar voru dregnir á land til viðgerðar og þjónustu. Dráttarbrautin (220-148) er eina dráttarbrautin fyrir flugbáta sem enn er sýnileg á öllu Reykjavíkursvæðinu. Allar aðrar dráttarbrautir sem tilheyrðu íslensku flugfélögunum eru horfnar eða komnar í kaf undir fyllingar, eins og dráttarbrautin við íslenska sjóskýlið (220-213), dráttarbrautin í kverkinni á milli Grandagarðs og Norðurgarðs í Reykjavíkurhöfn (5-318) og dráttarbrautin sem var í Vatnagörðum (þar sem nú er Sundahöfn). Í Nauthólsvík var auk þess dráttarbraut norska flughersins (220-128) sem gerði út flugbáta þar, en hún er nú horfin undir sand á Ylströndinni. Þessi dráttarbraut er því mikilvægur minnisvarði um notkun flugbáta á Íslandi. *Dráttarbrautin hefur mikið varðveislugildi og margþætt minjagildi*, þ.e. heimildagildi, fræðslugildi og táknrænt gildi. *Hún er hluti af flugsögu setuliðsins og Reykjavíkur og tengist upphafi flugsins þegar flugbátar voru notaðir áður en flugvellir voru byggðir. Því er mælt með að dráttarbrautin verði hverfisvernduð.*²¹⁶

Í nágrenni við dráttarbrautina voru flug- og viðgerðarskýli fyrir flugbátana, Gróðurhúsið (220-151), nefskýlið (sjá 220-154) og flugskýli nr. 3 (sem er utan svæðis). Einungis eru eftir steypar gólfplötur tveggja fyrrnefndu flugskýlanna (200-151 og 154), en þær minjar eru vitnisburður um sögu flugbáta og fyrstu varnir landsins. Um einstaka minjastaði er að ræða þar sem engin önnur flugskýli af þessari gerð eru eftir. *Mælt er með að steipt gólfplata nefskýlisins (211-154) verði hverfisvernduð.*

Þegar lendingarvöllur var tilbúinn, þ.e.a.s flugbrautirnar og akstursbrautir (sjá 220-207 og 220-185), var auðveldara að gera út orrustu- og sprengiflugvélar frá Reykjavík til árásar á kaþbáta óvinarins. Flugbrautirnar sjálfar hafa mikið gildi sem stærstu mannvirki hersins frá þessu tímabili. Hluti þeirra hefur verið endurgerður og er ekki lögð áhersla á beina verndun þeirra í núverandi mynd, heldur bent á að setja mætti staðsetningu þeirra og legu fram í skipulagi eða á annan hátt. Flugakstursbrautin á svæðinu sem hér er til umfjöllunar (220-185) er líka stórt mannvirki og er önnur af tveimur brautum sem enn er að finna í óbreyttri mynd innan flugvallarins. Vestasti hluti brautarinnar er mjög heillegur. *Því er mælt með að steypa flugakstursbrautin (220-185) verði hverfisvernduð, að hluta.*

²¹⁶ Skipulagslög nr. 123/2010. 2. gr. - Skilgreiningar, liður 10: „*Hverfisvernd*: Ákvæði í svæðis-, aðal- eða deiliskipulagi um verndun sérkenna eldri byggðar, annarra menningarsögulegra minja eða náttúruminja.“; 12. gr. – Skipulagsskylda, málsgrein 5: „Ef talin er þörf á að vernda sérkenni eldri byggðar eða annarra menningarsögulegra minja, náttúruminjar, náttúrufar eða gróður vegna sögulegs, náttúrulegs eða menningarlegs gildis við gerð skipulagsáætlunar, án þess að um friðun sé að ræða samkvæmt öðrum lögum, skal setja í viðkomandi skipulagsáætlun ákvæði um hverfisvernd.“

Vestan megin við NA/SV-flugbrautina voru flugvélabyrgi úr sandpokum (220-183). Í þeim voru geymdar orrustu- og sprengiflugvélar sem sinntu loftvörnum. Þessi byrgi eru nú öll horfin. *Þar sem þessir minjastaðir eru nú horfnir hafa þeir lítið varðveislugildi*, en hlaða mætti upp ný skýli á svæðinu með þessu lagi og setja upp söguskilti til að minnast þeirra.

Fyrir sunnan NA/SV-flugbrautina voru staðsettar loftvarnabyssur til varnar flugvællinum (sjá 220-138 og 147) og þar er nú að finna hluta af tveimur byssustatífum. Slíkar minjar er hvergi að finna annars staðar, hvorki innan flugvallargirðingar eða í Reykjavík. *Um sjaldgæfar og einstakar minjar er að ræða og því er lagt til að undirstöður loftvarnabyssanna verði hverfisverndaðar*. Grafa þarf frá undirstöðunum til að gera þær sýnilegri og merkja með söguskilti sem sýnir hvernig þessar byssur voru.

Á deiliskipulagssvæðinu er aðallega að finna tvær minjaheildir. Annars vegar er um að ræða olíustöðina á athafnasvæði Shell (sem götuheitið Skeljanes dregur nafn sitt af) þar sem áður var bryggja, olíutankar og önnur mannvirki sem *tilheyra atvinnu- og þróunarsögu borgarinnar*. Olíustöðin tengist svo að hluta þeirri minjaheild sem hernaðarmannvirki á svæðinu mynda, en þau bera vitni um upphaf flugsins á Íslandi, þ.e.a.s. rekstur flugbáta og tilheyrandi mannvirki. Í framhaldi voru gerðar flugbrautir á þessu svæði og færðist þá miðstöð flugsins upp á land. Varnir landsins urðu þá skilvirkari með notkun orrustu- og sprengiflugvéla til árásar á kafbáta og til varnar skipalestum. ***Svæðið er því mikilvægur minnisvarði bæði um tímabil í atvinnu- og þróunarsögu Reykjavíkur og um stríðsárin, hernaðarumsvif og varnir landsins, auk þess að vera hluti af stærra sögusviði eða orrustunni um Atlantshafið. Minjarnar á svæðinu eru enn heillegar og með heillegustu minjaheildum þessa tímabils á landinu. Með verndun þeirra er hægt að varðveita einkenni og sögu svæðisins, veita ákveðna upplifun og innsýn í söguna á staðnum, sem mikilvægt er að halda til haga fyrir komandi kynslóðir.***

Þó að fornleifaskráning hafi farið fram geta komið í ljós áður óþekktar fornleifar við framkvæmdir á svæðinu. Gerist það, ber að tilkynna það til Minjastofnunar Íslands sem tekur ákvörðun um hvernig skuli meðhöndla minjar sem finnast á deiliskipulagssvæðinu.

2.4 Húsakönnun

Húsakönnun er „byggingarlistaleg og menningarsöguleg könnun sem byggir á skráningu húsa og mannvirkja sem studd er sagnfræðilegum heimildum, vettvangskönnun og mati á varðveislugildi einstakra húsa, húsasamstæða, byggðaheilda og svípmóti byggðar.“²¹⁷

Húsakönnun þarf að innihalda að lágmarki sögulegar staðreyndir um hvert og eitt hús, lýsingu, ljósmyndir og varðveislumat.²¹⁸ Tilgangur húsakönnana er að tryggja að ákvarðanir sem varða breytingar á byggð eða einstökum húsum séu teknar af þekkingu á því gildi sem þau hafa fyrir umhverfi, sögu og byggingarlist.

Deiliskipulagssvæðið Nýi-Skerjafjörður (P5)

Þessi húsakönnun er unnin að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur vegna deiliskipulagsgerðar fyrir svæði sem liggur austan núverandi byggðar í Skerjafirði og við suðvesturjaðar flugvallarsvæðis Reykjavíkurflugvallar í Vatnsmýri (sjá afmörkun á mynd 77). Til vesturs afmarkast svæðið af götunni Skeljanesi, til norðurs og austurs af öryggissvæði A/V-flugbrautar og N/S-flugbrautar og til suðurs af strandlínu Fossvogs.²¹⁹ Svæðið er skilgreint sem þróunarsvæði fyrir íbúðabyggð (P5) í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030.²²⁰

Hér er um að ræða endurskoðun á hluta af eldri skýrslu Minjasafns Reykjavíkur um byggð og minjar í Vatnsmýri, sem gerð var vegna breytingar á deiliskipulagi Reykjavíkurflugvallar sem samþykkt var 2014.²²¹

Núverandi byggð á svæðinu – Helstu einkenni og yfirbragð

Á svæðinu standa í dag alls fimmtán hús eða mannvirki, flest byggð á tímabilinu 1927-1974, en þrjú frá yngri tíð.

Tafla 3 Hús á svæðinu

Staðfang	Fastanúmer	Matshluti	Upphafleg notkun	Byggingarár
Skeljanes 15	202-9256	12	Smuroliugeymsla	1955
Skeljanes 15	202-9256	38-39	Vöruskemma	1971
Skeljanes 15	Óskr.	Óskr.	Tvær geymsluskemmur	2000-2004
Skeljanes 15	202-9256?	07	Ókunn	<1995
Skeljanes 17a	202-9274	11	Spennistöð	1956

²¹⁷ *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2, bls. 4 og 5. Sjá vef Minjastofnunar: <http://www.minjastofnun.is/> → Gagnasafn → Leiðbeiningarit.

²¹⁸ Vefur Minjastofnunar Íslands: <http://www.minjastofnun.is> → Hús og mannvirki → Húsakönnunir vegna skipulagsvinnu. Sótt 18.12.2018.

²¹⁹ *Skerjafjörður. Rammaskipulag. Greinargerð og leiðarljós*, bls. 3. Sp. 28.06.2018. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/> → Fundargerðir → Borgarráð → Fundur nr. 5507 → Fylgigögn: Skerjafjörður - P5 - Þróunarsvæði. Sótt feb. 2020 – Umhverfis- og skipulagssvið: „Tillaga að nýju deiliskipulagi fyrir nýja byggð í Skerjafirði“, dags. 26.6.2020, lögð fyrir fund skipulags- og samgönguráðs Reykjavíkur 1.7.2020. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <https://reykjavik.is> → Fundargerðir → Fundur skipulags- og samgönguráðs nr. 77.

²²⁰ *Skerjafjörður. Rammaskipulag. Greinargerð og leiðarljós*. Sp. 28.06.2018. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/> → Fundargerðir → Borgarráð → Fundur nr. 5507 → Fylgigögn: Skerjafjörður - P5 - Þróunarsvæði. Sótt feb. 2020.

²²¹ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamyri - Öskjuhlíð. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Minjasafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 161 – Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, breyting sp. 4.1.2014. Sjá Skipulagssjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>.

Skeljanes 19	202-9256	02	Bifreiðaskúr	1932
Skeljanes 21	202-9256	03	Áfyllingarhús	1927
Skeljanes 21a	202-9256	04	Dæluhús	1957
Skeljanes 23	202-9256	01	Skrifstofuhús	1932
Skeljanes 23	202-9256	01	Íbúðarhús	1932
Skeljanes 23	202-9256	44	Vörugeymsla	1974
Skeljanes 25	202-9256	09	Birgðaskemma/verkst.	1962
Skeljanes 25	202-9256	10	Sjódæla/kyndistöð	1959
Skeljanes 27	221-7055	01	Skolpdælustöð	1992

Flest húsanna tilheyra húsapýrpingu sem stendur á fyrrum lóð eða athafnasvæði olíufyrirtækisins Shell (seinna Skeljungs) við sjóinn vestast á svæðinu, þar sem gatan Skeljanes endar. Húsin voru byggð á mismunandi tímum en fjögur þeirra tilheyra elstu kynslóð húsa á svæðinu og eru hús sem fyrirtækið reisti þegar það var að hefja starfsemi sína á árunum 1927-1932, en á þeim tíma var einnig að hefjast uppbygging íbúðabyggðar í Skerjafirði, á svæðinu vestan götunnar Skeljaness. Þessi fyrstu hús Shell voru **skrifstofuhús** (Skeljanes 23, mhl 01, norðurhluti), **íbúðarhús** (Skeljanes 23, mhl. 01, suðurhluti), **bifreiðaskúr** (Skeljanes 19, mhl. 02) og **áfyllingarhús** (Skeljanes 21, mhl. 03). Seinna bættist m.a. við skemma eða **verkstæðishús** (Skeljanes 25, mhl. 09). Um er að ræða lágrest og að mestu stakstæð hús byggð á þrjá vegu umhverfis port á suðurhluta lóðarinnar, sem liggur að sjó. **Þessi þyrping lágreistra húsa sem öll eru frá svipuðum tíma er nokkuð heildstæð og gefur svæðinu sögulega vídd og á þátt í að móta lágstemmdan staðaranda. Í eldri skýrslu Minjasafns Reykjavíkur um byggð og minjar í Vatnsmýri var ekki tekin afstaða til varðveislugildis bygginga á lóð Shell við Skeljanes, þar sem talin var þörf á frekari rannsókn á byggingarsögu húsanna til að greina aldur þeirra og uppruna.²²² **Sú rannsókn hefur nú farið fram og er greint frá niðurstöðum hennar og tillögum um verndun húsa á svæðinu í kafla um varðveislumat hér aftar.****

Önnur byggð á svæðinu er strjálí og sundurleitari. Á norðurhluta fyrrum athafnasvæðis Shell/Skeljungs eru **tvær stærri skemmur** sem fyrirtækið bætti við með auknum umsvifum á árunum 1955 og 1971 (Skeljanes 15, mhl. 12 og 38-39), auk **spennistöðvarskúrs og tveggja bráðabirgðaskemma**.

Á uppfyllingu við strandlínuna sunnan við Skeljungssvæðið er **skolpdælustöð**, byggð árið 1992 (Skeljanes 27), ein af nokkrum slíkum sem reistar voru við strandlínu Reykjavíkur á 10. áratug 20. aldar, vel metin hönnun og mikilvægur hluti af innviðasögu borgarinnar.

Innan skipulagssvæðisins, austan núverandi öryggisgirðingar Reykjavíkurflugvallar, stendur að auki lítið **stakstætt timburhús** frá um 1995 (Skeljanes 15, mhl. 07). Áður stóðu innan þess svæðis sem hér er til umfjöllunar tvö minni flugskýli.²²³ Í skýrslu Minjasafns Reykjavíkur um byggð og minjar í Vatnsmýri var ekki gerð tillaga um verndun þeirra og þau voru fjarlægð á árunum 2017-2018.²²⁴

²²² Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 95.

²²³ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 96 (ónefnt flugskýli, b. um 1971-1975) og 97 (flugskýli 11, b. um 1965-1971).

²²⁴ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 96 (ónefnt flugskýli, b. um 1971-1975) og 97 (flugskýli 11, b. um 1965-1971).

Rétt utan þess svæðis sem deiliskipulagið og núverandi húsakönnun tekur til standa tvö flugskýli: stórt flugskýli sem tilheyrir Reykjavíkurflugvelli (flugskýli nr. 3)²²⁵ og flugskýli Flugfélags Íslands (Reykjavíkurflugvöllur 1-2),²²⁶ sem og fjarskiptastöð eða ratsjá (b. 1958) sem stendur innan flugvallarsvæðisins, skammt frá mótum A/V-flugbrautar og N/S-flugbrautar.²²⁷

Hér fer á eftir ítarleg skrá yfir þau hús sem standa innan skipulagssvæðisins í dag (2021) ásamt varðveislumati.

²²⁵ Skráð í Fasteignaskrá undir heitinu „Reykjavíkurflugvöllur 3“ (fastanr. 202-9666). Sjá einnig: Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri – Seljamýri – Öskjuhlíð*, bls. 91.

²²⁶ Flugskýli Flugfélags Íslands (skráð í Fasteignaskrá undir heitinu „Reykjavíkurflugvöllur 1-2“) fellur utan þess deiliskipulagssvæðis sem hér er til umfjöllunar, eins og það var afmarkað í lokatillögu sem kynnt var skipulags- og samgönguráði 1.7.2020. Í skýrslu Minjasafns Reykjavíkur um byggð og minjar í Vatnsmýri var lagt til að flugskýli Flugfélags Íslands (eldri hluti) yrði verndað í rauðum flokki (sjá Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 131) Sú verndun var staðfest í deiliskipulagi Reykjavíkurflugvallar sem samþykkt var 4.1.2014.

²²⁷ Skráð í Fasteignaskrá sem matshluti 06 undir heitinu „Flugvöllur“ (fastanr. 202-9310). Sjá einnig: Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð*, bls. 73.

2.4.1 Húsaskrá: Nýi-Skerjafjörður²²⁸

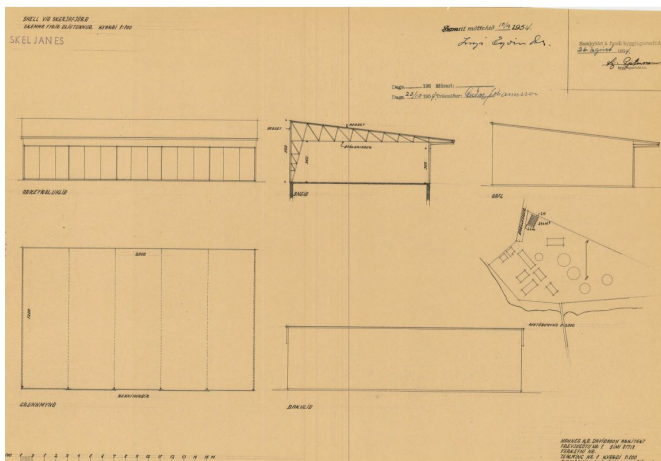

Mynd 77 Afmörkun deiliskipulagssvæðisins.²²⁹

²²⁸ Byggingarár eru samkvæmt skráningu Borgarsögusafns í húsaskrá en þar er stuðst við brunavirðingar. Hafi húsin ekki verið brunavirt er notast við byggingarár samkvæmt Fasteignaskrá (sjá vef Þjóðskrár Íslands: <http://www.skra.is>), nema aðrar heimildir séu um byggingarár.

²²⁹ Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Kortavinnsla: Þórarinn Jón Jóhannsson, umhverfis- og skipulagssviði Reykjavíkurborgar (Landupplýsingar).

Fyrsti eigandi Shell hf.

Hönnun Hannes Kr. Davíðsson
arkitektUpphafleg notkun
Olíubirgðarstöð, smuroliugeymsla

Upphafleg gerð

Tegund	Stálgrindarhús
Klæðning	Asbest
Þakgerð	Skáþak(skúrþak)
Þakklæðning	Asbest
Undirstöður	Steinsteypur

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

1971	Tengibygging
	Dyrabreyting
1975	Ný klæðning
?	Gluggabreyting

Hönnuðir breytinga

Hannes Kr. Davíðsson

Saga

Húsið er hluti af þyrpingu húsa sem byggð voru á lóð olíustöðvar Shell hf. (Skeljungs) í Skerjafirði á árunum 1927-1974. Þyrpingin stendur við enda götunnar Skeljaness og er skráð sem heild undir heitinu „Skeljanes 15“ í Fasteignaskrá (fastanr. 202-9265). Skv. afgr. bygg.fulltrúa (23.7.2013) hefur þetta hús, ásamt öðru samtengdu húsi, fengið staðfangið Skeljanes 15 (sjá Borgarvefsjá).

Húsið var byggt sem birgðaskemma (mhl. 12) og stendur í NV-horni fyrrum athafnasvæðis Shell, norðan við göngu- og hjólastíg sem lagður hefur verið í gegnum svæðið. Byggingarleyfi fyrir húsinu var veitt í ágúst 1954 og var það byggt eftir teikningu Hannesar Kr. Davíðssonar arkitekts. Í Fasteignaskrá er byggingarár skráð 1955. Húsið var byggt sem smuroliugeymsla eða geymsla fyrir olíutunnur. Samkvæmt upphaflegum teikningum var það byggt úr stálgrind sem klædd var með asbesti að utan, bæði á veggjum og þaki. Seinna var klæðningunni breytt en samkvæmt brunavirðingu frá 1975 var húsið þá klætt að utan með galvabac-málplötum yfir stálgrind með langböndum úr tré. Í dag er húsið klætt með álklaðningu á þremur hliðum en bárujárni á austurhlið. Árið 1971 var byggð önnur vöruskemma austan við þessa og um leið gerð tengibygging milli húsanna (sjá skráningu mhl. 38-39). Við það fækkaði innkeyrsludyrum á SA-hlið um einar, en á þeirri hlið voru upphaflega tvennar innkeyrsludyr með rennihurðum skv. teikningum. NV-hlið hefur frá upphafi verið gluggalaus. SV-gafl virðist upphaflega einnig hafa verið gluggalaus en þar eru nú tveir gluggar.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Einföld stálgrindarskemma.

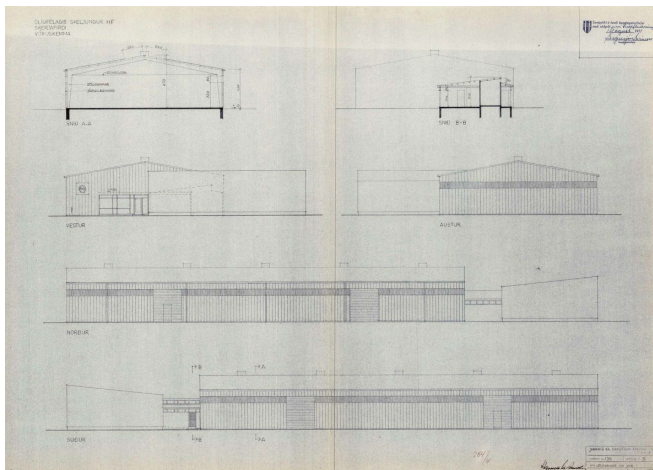
Menningarsögulegt gildi: Miðlungs. Tengist sögu olíustöðvar Skeljungs sem starfrækt var í Skerjafirði á árunum 1927-1998.

Umhverfisgildi: Lágt. Stendur við götu en hefur litla tengingu við göturými eða húsin sunnar á lóðinni, sem mynda heild umhverfis port.

Upprunaleg gerð: Hátt gildi. Óbreytt að mestu, utan glugga- og dyrabreytinga.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Skeljungur hf.

Hönnun Hannes Kr. Davíðsson
arkitektUpphafleg notkun
Olíubirgðarstöð, vöruskemma

Upphafleg gerð

Tegund	Stálgrindarhús
Klæðning	Galvabac
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Bárujárni
Undirstöður	Steinsteypur

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

?	Dyrabreyting
?	Ný klæðning
	Klætt fyrir ljósop
1993	Viðbygging
2003	Innra skipulagi. br.

Hönnuðir breytinga

Haukur Harðarson arkitekt

Saga

Húsið er hluti af þyrpingu húsa sem byggð voru á lóð olíustöðvar Shell hf. (Skeljungs) í Skerjafirði á árunum 1927-1974. Þyrpingin stendur við enda götunnar Skeljaness og er skráð sem heild undir heitinu „Skeljanes 15“ í Fasteignaskrá (fastanr. 202-9265). Skv. afgr. bygg.fulltrúa (23.7.2013) hefur þetta hús fengið staðfangið Skeljanes 15 (sjá Borgarvefsjá).

Húsið er vöruskemma (mhl. 38) sem stendur við norðurmörk fyrrum athafnasvæðis Shell. Byggingarleyfi fyrir skemmuni var sþ. árið 1971 og á loftmynd frá sama ári (sjá Borgarvefsjá) sést að þá eru framkvæmdir við byggingu hennar hafnar. Í Fasteignaskrá er byggingarár skráð 1971. Skemmuna, ásamt tengibyggingu við NV-gafl (mhl. 39), teiknaði Hannes Kr. Davíðsson arkitekt, sem einnig teiknaði eldri skemmu NV við tengibygginguna (mhl. 12). Samkvæmt brunavirðingu frá 1975 er húsið stálgrindarhús og var upphaflega klætt að utan með galvabac-málmklæðningu, en tengibyggingin er steinsteyp. Gerðar hafa verið útlitsbreytingar á skemmuni frá því sem upphafl. teikn. sýna og hefur innkeyrsludyrum verið fækkað og klætt fyrir ljósop úr trefjaplasti sem áður voru, samkvæmt teikningum, eftir endilöngum hliðum hússins. Húsið er nú [2020] klætt með bárujárni. Árið 1993 var byggð bráðabirgðaviðbygging fyrir vöruafgreiðslu við innkeyrsludyr á SV-hlið hússins. Árið 2003 var sþ. að stækka mætti skrifstofuaðstöðu og millipall í húsinu. Í dag (2018) hefur Tækniskólinn aðstöðu þar.

Lítið eitt sunnar á lóðinni stóð áður bogaskemma eða geymslubraggi sem átti að rífa þegar þessi skemma var byggð. Bragginn stóð hins vegar áfram og var norðausturhorn hans sneitt af til að rýma fyrir nýju skemmuni. Þannig stóðu húsin samföst allt til 2007, en bragginn virðist hafa verið rifinn eftir það (loftmynd Borgarvefsjá).

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Einföld stálgrindarskemma.

Menningsögulegt gildi: Miðlungs. Tengist sögu olíustöðvar Skeljungs sem starfrækt var í Skerjafirði á árunum 1927-1998.

Umhverfisgildi: Lágt. Stendur inni á lóð og hefur lítila tengingu við húsin sunnar á lóðinni, sem mynda heild umhverfis port. Húsið er gluggalaust að mestu og án tengingar við nærumhverfi.

Upprunaleg gerð: Miðlungs gildi. Hefur verið breytt í útliti frá upphaflegum teikningum.

Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Ókunnur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Olíubirgðarstöð, geymsluskemmur

Upphafleg gerð

Tegund Gámahús
 Klæðning
 Þakgerð Mænisþak
 Þakklæðning Bárujárn
 Undirstöður

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Hér er um er að ræða tvö samsíða og samtengd gámahús eða bráðabirgðaskemmur sem standa við norðurmörk fyrrum athafnasvæðis Skeljungs, norðan við göngu- og hjólastíg sem lagður hefur verið í svæðið. Skemmunum hefur verið komið fyrir á svæðinu á árunum 2000-2004 (sjá loftmyndir Borgarvefsjá), eftir að borgarsjóður keypti eignarland og húseignir Skeljungs í Skerjafirði (1996). Af loftmyndum má sjá að vestari skemman var komin á staðinn um 2000 en sú austari 2004 (Borgarvefsjá). Engin skráning finnst fyrir þessar skemmur í Fasteignaskrá og þær eru ekki merktar með mhl.nr. eða staðfangi í Borgarvefsjá. Þær eru samsettar úr flutningsgámum sem byggt hefur verið þak yfir. Milli þeirra er mjótt port, afgirt með háum vegg að NA- og SV-verðu, sem tengir einnig skemmurnar saman.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Geymsluskemmur samsettar úr flutningsgámum sem byggt hefur verið þak yfir.

Menningarsögulegt gildi: Lágt gildi.

Umhverfisgildi: Lágt gildi. Bráðabirgðaskemmur sem eru ekki til bóta fyrir umhverfið.

Upprunaleg gerð: Miðlungs gildi. Flutningsgámar sem breytt hefur verið í geymsluskemmur.

Varðveislugildi: Húsin hafa lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Ókunnur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Ókunn

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund Timburhús
 Klæðning Timbur
 Þakgerð Mænisþak
 Þakklæðning Bárurjárn
 Undirstöður

Einlyft

Saga

Um er að ræða hús sem stendur innan öryggisgirðingar Reykjavíkurflugvallar en virðist þó heyra undir sama landnúmer og húsin á fyrrum athafnasvæði Shell (Skeljungs) við Skeljanes, skv. korti í Fasteignaskrá (landnr. 106747). Í Borgarvefsjá er húsið merkt sem mhl. 07 undir staðfanginu Skeljanesi 15.

Um er að ræða einfalt hús með sumarbústaðarsniði, klætt með láréttri borðaklæðningu. Það sést ekki á loftmynd frá 1990 en er komið á þennan stað 1995 skv. loftmynd frá því ári (sjá Borgarvefsjá). Ekki finnast teikningar af húsinu eða önnur gögn um það og ókunnugt er um upphaflega notkun þess, en líklega hefur það verið reist sem bráðabirgðahús á staðnum.

Áður stóð suðaustan við þetta hús lítið flugskýli byggt um 1971-1975 (sjá skýrslu Minjasafns Reykjavíkur nr. 161/2013: *Vatnsmýri, Seljamýri, Öskjuhlíð. Byggðakönnun*, bls. 96), en það hefur nýlega verið fjarlægt. Það sést á loftmynd frá 2017 (Borgarvefsjá) en var horfið við vettvangsskoðun í febrúar 2018. Þessi hús munu hafa verið notuð af fyrirtækinu Þyrluþjónustunni um tíma (sjá skýrslu Minjasafns Reykjavíkur nr. 161: *Vatnsmýri, Seljamýri, Öskjuhlíð*, bls. 96).

Annað lítið flugskýli (flugskýli 11), sem stóð austar og nær flugskýli Reykjavíkurflugvallar nr. 3, byggt um 1965-1971 (sjá skýrslu nr. 161/2013, bls. 97), var einnig fjarlægt 2017.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Einfalt timburhús með sumarbústaðarsniði.

Menningarsögulegt gildi: Lágt gildi. Tengist sögu Reykjavíkurflugvallar.

Umhverfisgildi: Lágt gildi. Stakstætt bráðabirgðahús án tengsla við nærumhverfi.

Upprunaleg gerð: Miðlungs gildi. Líklega óbreytt frá upprunalegri gerð.

Varðveislugildi: Húsið hefur lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Rafmagnsveita
Reykjavíkur

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun
Spennistöð

Upphafleg gerð

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Tegund Timburhús
Klæðning Bárújárn
Þakgerð Mænisþak
Þakklæðning Bárújárn
Undirstöður

Einlyft

Saga

Um er að ræða spennistöð í einföldum bárújárnsklæddum skúr sem stendur við norðurmörk fyrrum athafnasvæðis Skeljungu við Skeljanes. Spennistöðin hefur fengið staðfangið Skeljanes 17a, skv. afgr. byggingarfulltrúa (23.7.2013) og er skráð undir því heiti í Fasteignaskrá (mhl. 11), sjá einnig Borgarvefsjá (2018). Í Fasteignaskrá er byggingarár spennistöðvarinnar skráð 1956. Hús virðist hins vegar ekki sjást á þessum stað á loftmyndum fyrr en um 1984-1995 (Borgarvefsjá). Hugsanlega er um að ræða spennistöð sem áður stóð á öðrum stað og var síðan flutt á núverandi stað um 1984-1995.

Sjá má af afstöðumyndum af lóðinni frá 1964-1975 (sjá teikningasafn byggingarfulltrúa, aðaluppdrættir, Skeljanes 15) og loftmyndum frá 1965-1979 (sjá Borgarvefsjá) að áður hefur staðið spennistöð vestar á lóðinni, sunnan við birgðaskemmu (mhl. 12) sem stendur við NV-mörk lóðarinnar. Á afstöðumyndum frá 1971, 1973 og 1975 er merkt við þá spennistöð að hún eigi að flytjast. Á afstöðumynd frá 1981 er ekki sýnd nein spennistöð á lóðinni. Á afstöðumynd frá 1993 er sýnd spennistöð í NV-horni lóðarinnar, en hana er ekki að sjá á loftmynd frá 1995. Spennistöð er sýnd á núverandi stað á lóðinni á afstöðumynd frá 1996, þá merkt sem „spennistöð R.R.“

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Spennistöð í einföldum bárújárnsklæddum skúr.

Menningarsögulegt gildi: Lágt gildi.

Umhverfisgildi: Lágt gildi. Stakstæður skúr án tengsla við nærumhverfi.

Upprunaleg gerð: Miðlungs gildi. Líklega óbreytt frá upprunalegri gerð.

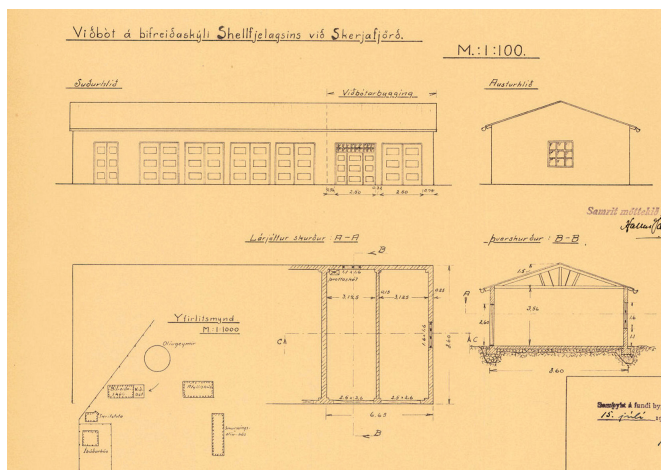
Varðveislugildi: Húsið hefur lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Shell hf.

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Olíubirgðarstöð, bifreiðaskúr

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Ris

Helstu breytingar

1932	Viðbygging
1946	Viðbygging
?	Gluggabreytingar
?	Dyrabreytingar

Hönnuðir breytinga

Árni Daniélsson
Skúli Guðmundsson

Saga

Húsið er hluti af þyrpingu húsa sem byggð voru á lóð olíustöðvar Shell hf. (Skeljungs) í Skerjafirði á árunum 1927-1974. Þyrpingin stendur við enda götunnar Skeljaness og er skráð sem heild undir heitinu „Skeljanes 15“ í Fasteignaskrá (fastanr. 202-9265). Skv. afgr. bygg.fulltrúa (23.7.2013) hefur þetta hús fengið staðfangið Skeljanes 19 (sjá Borgarvefsjá).

Húsið er skráð sem verkstæðishús (mhl. 02) og stendur vestarlega á svæðinu. Skv. Fasteignaskrá er húsið byggt 1946 en það var brunavirt árið 1932 og telst það því rétt byggingarár. Ekki finnst upphafleg teikning af húsinu. Það var byggt sem bifreiðaskúr, úr steinsteypu og með jarnþaki, og var í fyrstu um þriðjungi styttra en nú (15,8 m að lengd). Elsti hlutinn er NV-hluti skúrsins. Í skúrnum var upphaflega geymslurúm fyrir fjórar bifreiðar og í öðrum enda hans var afþiljuð viðgerðarstofa. Strax sama ár og hann var byggður var hann lengdur um 7 metra til SA og var stækkunin úr steinsteypu (sjá teikn. t.v.). Í skúrnum voru þá geymslur fyrir fimm bíla, auk bifreiðaviðgerðarstofu og matstofu. Árið 1946 var skúrin aftur lengdur um rúma 11 metra til SA og var stækkunin úr vikurholsteini, utan SV-hliðar sem var úr jarnbentri steinsteypu. Sá hluti hússins sem er úr vikurholsteini er í dag klæddur bárujárn. Í dag mælist skúrin um 33,5 m að lengd. Honum virðist lítið hafa verið breytt frá því hann var síðast lengdur, utan breytinga á gluggum og dyrum, en gluggum virðist hafa verið fækkað á NA-hlið, þar sem áður voru skv. teikningu (1946) sjö gluggar, gluggapóstar fjarlægðir og inngöngudyr og gluggar settir í stað sumra bílskúrshurðanna á SA-hlið.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einföld steinsteypt skúrbygging frá 4. áratugi 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Eitt af fyrstu húsunum sem risu á lóð olíustöðvar Skeljungs sem starfrækt var í Skerjafirði á árunum 1927-1998. Vitnisburður um iðnaðar- og atvinnusögu svæðisins og upphaf og sögu eins af elstu olíufélögum landsins. Hluti af sjaldgæfri heild atvinnuhúsa frá 3. og 4. áratugnum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Hluti af lágrestri byggð atvinnuhúsa sem mynda nokkuð heildstæða þyrpingu umhverfis port, á lóð sem liggur við enda götu og að sjó, utan meginbyggðar í Skerjafirði. Á þátt í að móta lágstemmdan staðaranda svæðisins. Rýmismótandi gagnvart núverandi göngustíg.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs gildi. Húsið hefur verið lengt en hefur að öðru leyti haldið upphaflegu lagi sínu, en glugga- og dyrabreytingar eru ekki í anda upphaflegrar gerðar.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Það hefur fyrst og fremst menningarsögulegt gildi og er hluti af þeim mannvirkjum og minjum sem gefa svæðinu sögulega vídd og eiga þátt í að móta lágstemmdan staðaranda. Lagt er til að húsið njóti verndar í **GULUM FLOKKI: Samstæður húsa og heildir** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi. Heildarsvip verndaðra húsa mætti styrkja með endurbótum sem miðuðu við upprunalega gerð þeirra.

Fyrsti eigandi Shell hf.

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Olíubirgðarstöð, áfyllingarhús

Upphafleg gerð

Tegund	Stálgrindarhús
Klæðning	Bárujárn
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteypur?

Upphaflegt útlit

Einlyft
Ris

Helstu breytingar

?	Gluggabreytingar
?	Dyrabreytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið er hluti af þyrpingu húsa sem byggð voru á lóð olíustöðvar Shell hf. (Skeljungu) í Skerjafirði á árunum 1927-1974. Þyrpingin stendur við enda götunnar Skeljaness og er skráð sem heild undir heitinu „Skeljanes 15“ í Fasteignaskrá (fastanr. 202-9265). Skv. afgr. bygg.fulltrúa (23.7.2013) hefur þetta hús fengið staðfangið Skeljanes 21 (sjá Borgarvefsjá).

Síðla árs 1927 voru þrjú stálgrindarhús risin á lóð Shell, auk olíugeyma (*Íslendingur*, 9. sept. 1927, *Tímarit iðnaðarmanna*, 1. árg. 1927, 4 tbl., *Ísafold*, 24. nóv. 1927). Eitt þeirra var áfyllingarhús, „notað til þess að fylla í olíu á smærri ílát“, og er það húsið sem hér er til umfjöllunar (mhl. 03). Ekki eru til upphaflegar teikningar af húsinu en það sést á ljósmyndum sem til eru af svæðinu frá 1927-1930 (sjá fyrir miðju á mynd t.v.). Í Fasteignaskrá er byggingarár hússins skráð 1927. Það var þó ekki brunavirt fyrr en í mars 1932, ásamt sex öðrum húsum sem þá höfðu verið reist á lóðinni. Húsið er byggt úr stálgrind og hefur frá upphafi verið klætt að utan með bárujárn. Húsið var aftur virt í des. 1932 og var þá óbreytt, en tekið fram að það væri klætt að utan með sérstaklega þykku bárujárn á stállangböndum. Húsinu virðist lítið hafa verið breytt frá því að það var byggt, utan breytinga á gluggum og dyraopum en m.a. hefur verið lokað fyrir glugga sem áður voru á NA-hlið og gluggum fjölgað á göflum. Húsið er óbreytt að stærðum frá 1932 (18,4 x 9,4 m).

Tvö hús sem byggð voru um leið og þetta hús, annars vegar vélhús sem stóð austan við og í línu við þetta hús og var svipaðrar stærðar (mhl. 05, sjá lengst t.h. á mynd) og hins vegar smurólíugeymslúhús sem stóð á miðju plani og snéri þvert á hin húsin (mhl. 07, sjá lengst t.v. á mynd), voru rifin árið 2007.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt stálgrindarhús frá 3. áratugi 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Eitt af fyrstu húsunum sem risu á lóð olíustöðvar Skeljungu sem starfrækt var í Skerjafirði á árunum 1927-1998. Vitnisburður um iðnaðar- og atvinnusögu svæðisins og upphaf og sögu eins af elstu olíufélögum landsins. Hluti af sjaldgæfri heild atvinnuhúsa frá 3. og 4. áratugnum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Hluti af lágreistri byggð atvinnuhúsa sem mynda nokkuð heildstæða þyrpingu umhverfis port, á lóð sem liggur við enda götu og að sjó, utan meginbyggðar í Skerjafirði. Á þátt í að móta lágstemmdan staðaranda svæðisins. Rýmismótandi gagnvart núverandi göngustíg.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Virðist óbreytt að mestu, utan glugga- og dyrabreytinga sem eru ekki í anda upphaflegrar gerðar.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Það hefur fyrst og fremst menningarsögulegt gildi og er hluti af þeim mannvirkjum og minjum sem gefa svæðinu sögulega vídd og eiga þátt í að móta lágstemmdan staðaranda. Lagt er til að húsið njóti verndar í **GULUM FLOKKI: Samstæður húsa og heildir** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi. Heildarsvip verndaðra húsa mætti styrkja með endurbótum sem miðuðu við upprunalega gerð þeirra.

Fyrsti eigandi Shell hf.

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Olíubirgðarstöð, dæluhús

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Skáþak(skúrþak)
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

- <1971 Viðbygging
- <1979 Viðbygging

Hönnuðir breytinga

Saga

Húsið er hluti af þyrpingu húsa sem byggð voru á lóð olíustöðvar Shell hf. (Skeljungs) í Skerjafirði á árunum 1927-1974. Þyrpingin stendur við enda götunnar Skeljaness og er skráð sem heild undir heitinu „Skeljanes 15“ í Fasteignaskrá (fastanr. 202-9265). Skv. afgr. bygg.fulltrúa (23.7.2013) hefur þetta hús fengið staðfangið Skeljanes 21a (sjá Borgarvefsjá).

Húsið sem hér er fjallað um er dæluhús (mhl. 04), lítill steinsteyptur skúr undir dælur, sem stendur SA við áfyllingarhúsið (mhl. 03) á fyrrum lóð Shell. Ekki finnast teikningar af skúrnum eða brunavirðingar eða önnur skjöl um hann á Borgarskjalasafni. Skv. Fasteignaskrá er hann byggður 1957. Ekki er ljóst hvaðan upplýsingar um það byggingarár eru fengnar. Á afstöðumynd sem til er af lóðinni frá 1996 er smíðaár skúrsins sagt 1956 en hann er þó ekki sýndur á afstöðumynd frá 1958 (teikningasafn bygg.fulltrúa, aðaluppdrættir, 8/59). Skúrinn sést ekki á loftmynd frá 1954 en sést á loftmynd frá 1965 (Borgarvefsjá). Af loftmyndum að dæma virðist hann hafa verið stækkaður til SV á tímabilinu 1965-1971 og með lítilli viðbyggingu til SA 1975-1979. Upphaflega hefur hann líklega verið með einhalla þaki.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Einfaldur steinsteyptur skúr (dæluhús).

Menningarsögulegt gildi: Miðlungs. Tengist sögu olíustöðvar Skeljungs sem starfrækt var í Skerjafirði á árunum 1927-1998. Vitnisburður um iðnaðar- og atvinnusögu svæðisins og starfsemi og sögu eins af elstu olíufélögum landsins.

Umhverfisgildi: Lágt gildi. Lág skúrbygging sem hefur lítil áhrif á nærumhverfi.

Upprunaleg gerð: Lágt gildi. Skúrinn hefur verið stækkaður á tvo vegu og þakgerð líklega breytt.

Varðveislugildi: Skúrinn hefur lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Shell hf.

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Olíubirgðarstöð, skrifstofa

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Valmaþak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Ris
Inng.skúr

Helstu breytingar

1948	Viðbygging
1968	Hækkun
	Viðbygging
	Tengibygging
1973	Hækkun tengibyggingar

Hönnuðir breytinga

Ágúst Steingrímsson	bygg.fr.
Hannes Kr. Davíðsson	arkitekt
Hannes Kr. Davíðsson	arkitekt

Saga

Húsið er hluti af þyrpingu húsa sem byggð voru á lóð olíustöðvar Shell hf. (Skeljungs) í Skerjafirði á árunum 1927-1974. Þyrpingin stendur við enda götunnar Skeljaness og er skráð sem heild undir heitinu „Skeljanes 15“ í Fasteignaskrá (fastanr. 202-9265). Húsið sem hér er til umfjöllunar er samtengt öðru húsi og teljast þau einn matshluti (mhl. 01). Skv. afgr. bygg.fulltrúa (23.7.2013) hafa þau fengið staðfangið Skeljanes 23 (sjá Borgarvefsjá).

Húsin tvö standa vestanvert á svæðinu og er húsið sem hér er fjallað um það hús sem stendur norðar. Það var byggt sem skrifstofuhús árið 1932 og var þá mun minna en í dag og stóð stakt og ótengt húsinu sem stendur sunnar (íbúðarhúsi). Skv. Fasteignaskrá er húsið byggt 1934 en það var brunavirt árið 1932 og telst það því rétt byggingarár. Ekki finnast upphaflegar teikningar af húsinu. Skv. brunavirðingu var það upphaflega var ekki nema 25 ferm. að stærð og var einlyft með lágu risi. Sá hluti myndar nú SA-hluta neðri hæðar hússins. Árið 1948 var húsið stækkað með einlyfri viðbyggingu, sem skv. teikningu var byggð í vinkel við NV- og NA-hlið hússins, með hornsneiðingi á NA-horni. Þá var byggt lágt valmaþak á húsið (sjá mynd t.v.). Á árunum 1965-1968 var húsið (þá kallað „afgreiðsluhús“) lengt lítillega til suðvesturs og hækkað um eina hæð með einhalla þaki, í þá mynd sem það hefur nú (2020). Við það gjörbreytti húsið um svip. Einnig var þá gerð tengibygging á milli þessa húss og hússins SV við það (íbúðarhússins) svo þau mynduðu samfasta húsalengju. Árið 1973 var þak tengibyggingarinnar hækkað að SA-verðu.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Lágt gildi. Einfalt steinsteypuhús með breytingum í anda húsagerðar 7. áratugar 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Eitt af fyrstu húsunum sem risu á lóð olíustöðvar Skeljungs sem starfrækt var í Skerjafirði á árunum 1927-1998. Vitnisburður um iðnaðar- og atvinnusögu svæðisins og upphaf og sögu eins af elstu olíufélögum landsins. Hluti af sjaldgæfri heild atvinnuhúsa frá 3. og 4. áratugnum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Hluti af lágreistri byggð atvinnuhúsa sem mynda nokkuð heildstæða þyrpingu umhverfis port, á lóð sem liggur við enda götu og að sjó, utan meginbyggðar í Skerjafirði. Á þátt í að móta lágstemmdan staðaranda svæðisins.

Upprunaleg gerð:

Lágt gildi. Húsinu hefur verið gjörbreytt með stækkun og ofanábyggingu í öðrum stíl, mjög ólíkri upphaflegri gerð og nærliggjandi húsum.

Varðveislugildi:

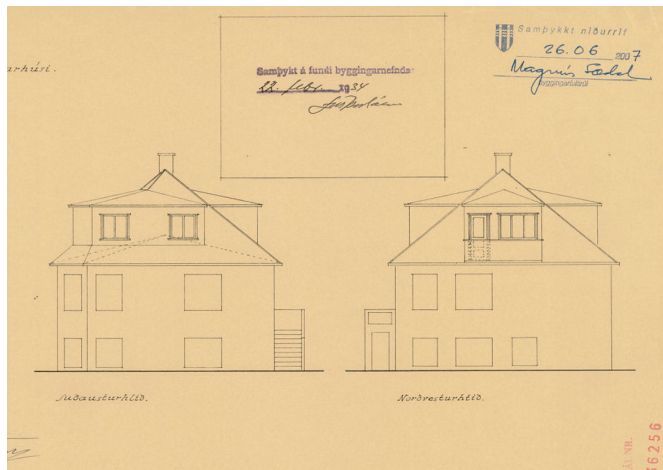
Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Það hefur fyrst og fremst menningarsögulegt gildi og er hluti af þeim mannvirkjum og minjum sem gefa svæðinu sögulega vídd og eiga þátt í að móta lágstemmdan staðaranda. Lagt er til að húsið njóti verndar í **GULUM FLOKKI: Samstæður húsa og heildir** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi. Heildarsvip verndaðra húsa mætti styrkja með endurbótum sem miðuðu við upprunalega gerð þeirra.

Fyrsti eigandi Shell hf.

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Olíubirgðarstöð, íbúðarhús

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Geiraris
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft
Ris
Kjallari
Útitröppur

Helstu breytingar

1934	Þakhækkun
	Kvistir
1965	Tengibygging
>1965	Gluggabreyting
1973	Hækkun tengibyggingar
	Kvistur fjarlægður
1983	Innra skipulagi br.

Hönnuðir breytinga

Sigmundur Halldórsson	arkitekt
og Einar Sveinsson	arkitekt
Hannes Kr. Davíðsson	arkitekt
Hannes Kr. Davíðsson	arkitekt
Hannes Kr. Davíðsson	arkitekt

Saga

Húsið er hluti af þyrpingu húsa sem byggð voru á lóð olíustöðvar Shell hf. (Skeljungs) í Skerjafirði á árunum 1927-1974. Þyrpingin stendur við enda götunnar Skeljanes og er skráð sem heild undir heitinu „Skeljanes 15“ í Fasteignaskrá (fastanr. 202-9265). Húsið sem hér er til umfjöllunar er samtengt öðru húsi og teljast þau einn matshluti (mhl. 01). Skv. afgr. bygg.fulltrúa (23.7.2013) hafa þau fengið staðfangið Skeljanes 23 (sjá Borgarvefsjá).

Húsin tvö standa vestanvert á svæðinu og er húsið sem hér er fjallað um það hús sem stendur sunnar. Það var byggt sem íbúðarhús forstöðumanns árið 1932 og stóð þá stakt og ótengt húsinu sem stendur norðar (skrifstofuhúsi). Skv. Fasteignaskrá er húsið byggt 1934 en það var brunavirt árið 1932 og telst það því rétt byggingarár. Ekki finnast upprunalegar teikningar af húsinu. Það er einlyft hús með risi og kjallara, byggt úr steinsteyptu, með jarnþaki og hornsneiðingi og hornluggum á SA-horni. Upphaflega var á því lágt geiraris en strax árið 1934 var þakið hækkað í hátt geiraris og settir á það þrjár stórir kvistir og svalir að NV-verðu (sjá teikn. t.v). Inngangur og steypar tröppur voru upphaflega á NA-hlið hússins. Árið 1965 var byggð tengibygging á milli þessa húss og hússins norðan við það (skrifstofuhússins) svo þau mynduðu samfasta húsalengju. Þá hefur inngangur ásamt steypum tröppur verið færður á NV-hlið hússins. Árið 1973 var þak tengibyggingarinnar hækkað að SA-verðu og kvistur um leið fjarlægður af NV-hlið hússins. Árið 1983 var innra skipulagi breytt í kjallara hússins. Gluggar á aðalhæð voru áður með póstum og smárúðum ofan þverpósts skv. ljósmynd, en síðan hefur húsið verið augnstungið.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Miðlungs gildi. Einfalt steinsteypt íbúðarhús frá 4. áratugi 20. aldar.

Menningarsögulegt gildi:

Hátt. Eitt af fyrstu húsunum sem risu á lóð olíustöðvar Skeljungs sem starfrækt var í Skerjafirði á árunum 1927-1998. Vitnisburður um iðnaðar- og atvinnusögu svæðisins og upphaf og sögu eins af elstu olíufélögum landsins. Hluti af sjaldgæfri heild atvinnuhúsa frá 3. og 4. áratugnum.

Umhverfisgildi:

Miðlungs. Hluti af lágrestri byggð atvinnuhúsa sem mynda nokkuð heildstæða þyrpingu umhverfis port, á lóð sem liggur við enda götu og að sjó, utan meginbyggðar í Skerjafirði. Á þátt í að móta lágstemmdan staðaranda svæðisins.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs gildi. Húsinu hefur verið breytt með þakhækkun, kvistum og tengibyggingu.

Varðveislugildi:

Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Það hefur fyrst og fremst menningarsögulegt gildi og er hluti af þeim mannvirkjum og minjum sem gefa svæðinu sögulega vídd og eiga þátt í að móta lágstemmdan staðaranda. Lagt er til að húsið njóti verndar í **GULUM FLOKKI: Samstæður húsa og heildir** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi. Heildarsvip verndaðra húsa mætti styrkja með endurbótum sem miðuðu við upprunalega gerð þeirra.

Fyrsti eigandi Shell hf.

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Olíubirgðarstöð, vörugeymsla

Upphafleg gerð

Tegund	Timburhús
Klæðning	Bárujárn
Þakgerð	Flatt þak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Um er að ræða skúr sem er hluti af þyrpingu húsa sem byggð voru á lóð olíustöðvar Shell hf. (Skeljungs) í Skerjafirði á árunum 1927-1974. Þyrpingin stendur við enda götunnar Skeljaness og er skráð sem heild undir heitinu „Skeljanes 15“ í Fasteignaskrá (fastanr. 202-9265). Skúrinn telst hluti af samstæðu húsa sem skv. afgr. bygg.fulltrúa (23.7.2013) fengið staðfangið Skeljanes 23 (sjá Borgarvefsjá).

Húsið sem hér er fjallað um er geymsluskúr (mhl. 44) sem stendur áfastur við SV-hlið íbúðarhússins á fyrrum lóð Shell (mhl. 01). Ekki finnast teikningar af skúrnum eða brunavirðingar eða önnur skjöl um hann á Borgarskjalasafni. Skv. Fasteignaskrá er hann byggður 1974 og loftmyndir virðast staðfesta að hann sé byggður eftir 1971 og fyrir 1975 (Borgarvefsjá). Skúrinn virðist byggður úr timbri og er járnklæddur á SV-hlið og NV-gafli.

Varðveislumat

Byggingarlist: Lágt gildi. Einfaldur timburskúr.

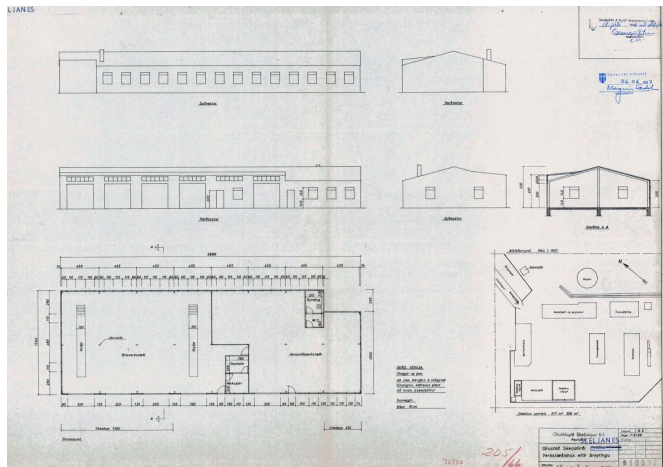
Menningarsögulegt gildi: Miðlungs. Tengist sögu olíustöðvar Skeljungs sem starfrækt var í Skerjafirði á árunum 1927-1998.

Umhverfisgildi: Lágt gildi. Lág skúrbygging sem hefur lítil áhrif á nærumhverfi.

Upprunaleg gerð: Miðlungs gildi. Skúrinn er líklega óbreyttur að gerð.

Varðveislugildi: Skúrinn hefur lágt varðveislugildi.

Fyrsti eigandi Skeljungur hf.

Hönnun Guðmund Þorsteinsson
byggingarverkfræðingurUpphafleg notkun
Olíubirgðarstöð, birgðaskemma/verkst.

Upphafleg gerð

Tegund	Stálgrindarhús
Klæðning	Bárujárn
Þakgerð	Mænisþak
Þakklæðning	Bárujárn
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Helstu breytingar

1968	Viðbygging Útlitsbreyting Innra skipulagi br.
1978	Viðbygging
1983	Viðbygging

Hönnuðir breytinga

Guðmundur Þorsteinsson	bygg.ve
Guðmundur Þorsteinsson	bygg.ve
Guðmundur Þorsteinsson	bygg.ve

Saga

Húsið er hluti af þyrpingu húsa sem byggð voru á lóð olíustöðvar Shell hf. (Skeljungs) í Skerjafirði á árunum 1927-1974. Þyrpingin stendur við enda götunnar Skeljaness og er skráð sem heild undir heitinu „Skeljanes 15“ í Fasteignaskrá (fastanr. 202-9265). Skv. afgr. bygg.fulltrúa (23.7.2013) hefur þetta hús fengið staðfangið Skeljanes 25 (sjá Borgarvefsjá).

Húsið sem hér er fjallað um er verkstæðisbygging (mhl. 09) sem stendur meðfram SV-mörkum svæðisins. Leyfi fékkst fyrir byggingu hússins („birgðaskemmu úr stáli“) árið 1957 og var það byggt eftir teikningu Guðmundar Þorsteinssonar bygg.verkfr. sem starfaði hjá Skeljungi hf. á árunum 1956-1991 (Mbl. 2.8.2012). Í Fasteignaskrá er byggingarár þess skráð 1962. Húsið var byggt sem birgðaskemma og var upphaflega styttra en nú, en NV-hluti þess er elsti hlutinn. Árið 1966 fékkst leyfi til að stækka húsið. Þá var það lengt til SA (sjá mynd t.v.) með bárujárnsklæddri stálgrindarviðbyggingu, sem var virt fullbyggð 1968. Einnig var þaki þá lyft að hluta á NA-hlið eldri hluta hússins, þar sem áður voru lágir kvistir, og gerðar breytingar á dyraopum. NV-hluta hússins var breytt í járnsmíðaverkstæði en í SA-hlutanum var innréttað bílaverkstæði með bílskýrskyrum á NA-hlið og smurgryfju og geymslu í kjallara. Á teikningu að breytingunni kemur fram að húsið var einangrað með eldraustu plasti og klætt með asbestplötum að innan. Lítil viðbygging við NV-gafl, sem einnig var sp. og sýnd á teikn. 1966, virðist ekki hafa verið reist fyrr en 1978 (sbr. loftmyndir Borgarvefsjá). Skv. brunavirðingu frá 1978 er hún steinsteypt. Árið 1983 var SA-hluti hússins breikkaður lítillega með mjörri viðbyggingu meðfram NA-hlið og hurfu þá lágir gluggar sem voru ofan við bílskýrkyr.

Varðveislumat

Byggingarlist: Miðlungs gildi. Einfalt stálgrindarhús.

Menningsögulegt gildi: Miðlungs. Tengist sögu olíustöðvar Skeljungs sem starfrækt var í Skerjafirði á árunum 1927-1998. Vitnisburður um iðnaðar- og atvinnusögu svæðisins og starfsemi og sögu eins af elstu olíufélögum landsins.

Umhverfisgildi: Miðlungs. Hluti af lágreistri byggð atvinnuhúsa sem mynda nokkuð heildstæða þyrpingu umhverfis port, á lóð sem liggur við enda götu og að sjó, utan meginbyggðar í Skerjafirði. Löng bakhlið með reglubundinni gluggaröð liggur meðfram göngustíg sjávarmegin við húsið.

Upprunaleg gerð: Miðlung gildi. Húsinu hefur verið breytt með stækkun og útlitsbreytingum á framhlið, en bakhlið (sjávarhlið) er að mestu í samræmi við upprunalega gerð.

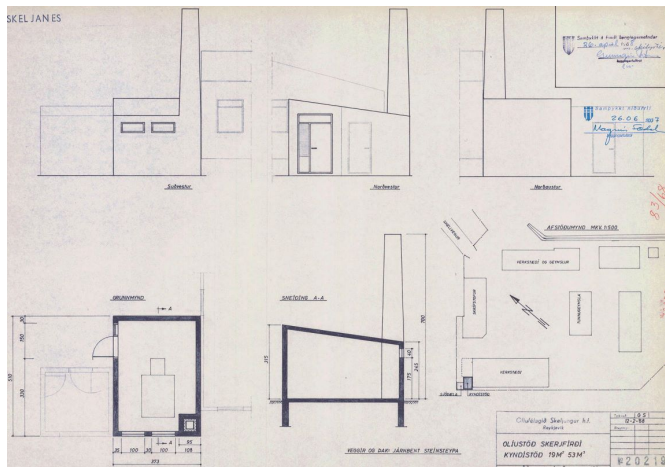
Varðveislugildi: Húsið hefur miðlungs varðveislugildi. Það er hluti af þeim mannvirkjum og minjum sem gefa svæðinu sögulega vídd og eiga þátt í að móta lágstemmdan staðaranda.

Fyrsti eigandi Skeljungur hf.

Hönnun Ókunnur

Upphafleg notkun

Olíubirgðarstöð, sjódæla/kyndistöð

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Múrsléttað
Þakgerð	Skáþak(skúrþak)
Þakklæðning	Steypt
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Einlyft

Helstu breytingar

1968 Viðbygging - kyndistöð

Hönnuðir breytinga

Guðmundur Þorsteinsson bygg.ve

Saga

Um er að ræða tvo skúra sem eru hluti af þyrpingu húsa sem byggð voru á lóð olíustöðvar Shell hf. (Skeljungs) í Skerjafirði á árunum 1927-1974. Þyrpingin stendur við enda götunnar Skeljaness og er skráð sem heild undir heitinu „Skeljanes 15“ í Fasteignaskrá (fastanr. 202-9265). Skúrarnir eru hluti af húsasamstæðu í suðvesturhorni lóðarinnar sem skv. afgr. bygg.fulltrúa (23.7.2013) hefur fengið staðfangið Skeljanes 25 (sjá Borgarvefsjá).

Skúrarnir tveir (mhl. 10) eru samfastir og standa við SV-horn verkstæðishúss (mhl. 09) á lóðinni. Ekki finnst brunavirðingar eða önnur skjöl um þá á Borgarskjalasafni. Í Fasteignaskrá er byggingarár þeirra skráð 1968, en heimildir eru um að annar skúrinn, sá sem stendur vestar, sé eldri. Samkvæmt upplýsingum á afstöðumynd af lóðinni (teikningasafn bygg.fulltrúa Rvk., BN 1058/96) er hann byggður 1959, sem skýli yfir sjódælu. Ekki finnst teikningar að þeim skúr en hann sést fyrst á afstöðumyndum og loftmyndum um 1964-1965 (teikningasafn bygg.fulltrúa, BN 22/65). Við NA-hlið hans stendur þá annar skúr en sá skúr var fjarlægður fyrir 1971 (loftmynd Borgarvefsjá). Árið 1968 var samþykkt teikning Guðmundar Þorsteinssonar byggingarverkfræðings að kyndistöð á lóðinni (sjá mynd t.v.) og var hún byggð SA við og áföst við sjódæluskúrinn og áföst við NV-gafl verkstæðishússins (mhl. 09). Teikningin sýnir lítinn skúr úr járnbentri steinsteypu, með skáþaki úr járnbentri steinsteypu og háum skorsteini í SA-horni. Sjódæluskúrinn virðist samkvæmt teikningunni einnig vera byggður úr steinsteypu, með skáþaki. Báðir skúrarnir ásamt skorsteininum standa enn í dag (2018) en eru að mestu í hvarfi bakvið háa bárujárnsgirðingu.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Lágt gildi. Einfaldir steinsteypskúrar með háum skorsteini.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs. Tengjast sögu olíustöðvar Skeljungs sem starfrækt var í Skerjafirði á árunum 1927-1998. Vitnisburður um iðnaðar- og atvinnusögu svæðisins og starfsemi og sögu eins af elstu olíufélögum landsins.

Umhverfisgildi:

Miðlungs gildi. Lágur skúrbyggingar í horni lóðar, í hvarfi bakvið háa bárujárnsgirðingu. Skorsteinn er áberandi frá göngu- og hjólréiðastíg sem liggur sjávarmegin við byggingarnar.

Upprunaleg gerð:

Miðlungs gildi. Skúrarnir eru líklega óbreyttir að gerð.

Varðveislugildi:

Skúrarnir hafa miðlungs varðveislugildi. Þeir eru hluti af þeim mannvirkjum og minjum sem gefa svæðinu sögulega vidd og eiga þátt í að móta lágstemmdan staðaranda.

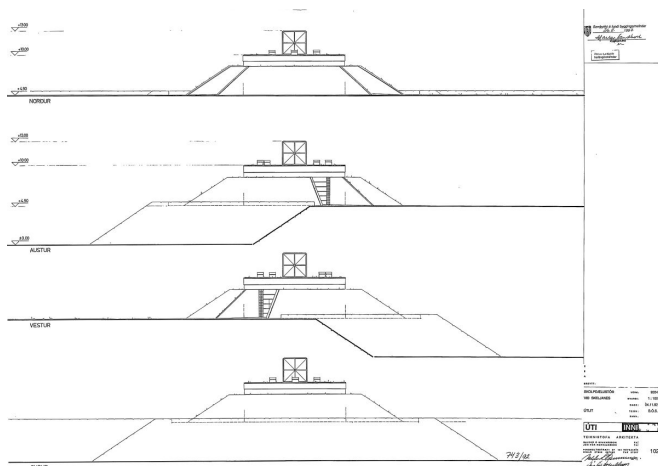
Fyrsti eigandi Orkuveita Reykjavíkur

Hönnun

Baldur Ó. Svavarsson og Jón Þór Þorvaldsson, arkitektar

Upphafleg notkun

Skólþælustöð

Upphafleg gerð

Tegund	Steinsteypt
Klæðning	Torf
Þakgerð	Flatt þak
Þakklæðning	Dúkur
Undirstöður	Steinsteyptar

Upphaflegt útlit

Tvílyft

Helstu breytingar

Hönnuðir breytinga

Saga

Um er að ræða skólþælustöð sem stendur á uppfillingu við Skeljanes í Skerjafirði, suðvestan við fyrrum athafnasvæði Shell (Skeljungs). Lóðin (lóð OR við Skeljanes, landnr. 172293) hefur fengið staðfangið Skeljanes 27, skv. afgr. byggingarfulltrúa (23.7.2013) og er skólþælustöðin (mhl. 01) skráð undir því heiti í Fasteignaskrá.

Stöðin er ein af nokkurm skólþælustöðvum sem reistar voru eftir að Reykjavík og nágrennasveitarfélögin gerðu með sér samning árið 1992 um hreinsun strandlengjunnar með uppbyggingu skólphreinsikerfis. Fráveitukerfið er í dag rekið af Veitum ohf. (Orkuveitu Reykjavíkur) og samanstendur af þremur hreinsistöðvum (við Ánanaust, Klettagarða og Grundarhverfi á Kjalarnesi) og alls 35 dælustöðvum og dælubrunnum. Við hönnun þessara mannvirkja hefur þess verið gætt að þær féllu vel að umhverfinu og þykir bæjarprýði að mörgum þeirra.

Skólþælustöðin við Skeljanes var teiknuð af Baldri Ó. Svavarssyni og Jóni Þór Þorvaldssyni, arkitektum hjá Úti - inni arkitektum. Teikningar að stöðinni voru samþykktar 26.11.1992. Byggingarár skv. Fasteignaskrá er 1992. Á teikningum af byggingunni kemur fram að burðarvirki hennar er úr staðsteyptri, járbentri steinsteyptu. Við tvo innganga á byggingunni eru steinsteyptir stoðveggir og að þeim og utan með byggingunni er aflíðandi torfklædd jarðvegsmön. Þakplatan er steinsteypt, varin með PVC þakdúk og þakin torfi. Í efra rými byggingarinnar er stjórnrymi og í neðra rými er dælurými.

Varðveislumat

Byggingarlist:

Hátt gildi. Hringlaga steinsteypt bygging, sérhönnuð utan um skólþælustöð, ein af nokkrum slíkum við strandlínu Reykjavíkur. Þekkt og vel metin hönnun.

Menningarsögulegt gildi:

Miðlungs gildi. Hluti af fráveitukerfi höfuðborgarsvæðisins sem byggt var upp á tímabilinu 1985-2005 til að hreinsa strandlengjuna. Mikilvægur hluti af innviðasögu borgarinnar.

Umhverfisgildi:

Hátt gildi. Hringlaga byggingin og uppfillingin sem hún stendur á falla vel að umhverfinu og sveigju strandlínunnar á þessum stað. Aflíðandi torfklædd jarðvegsmön utan með byggingunni snýr að göngu- og hjólréidastíg sem liggur meðfram strandlínunni.

Upprunaleg gerð:

Hátt gildi. Óbreytt frá upprunalegri gerð.

Varðveislugildi:

Byggingin hefur hátt varðveislugildi og er nauðsynlegt mannvirki utan um hluta af grunninnviðum borgarinnar. Lagt er til að byggingin njóti verndar í **RAUÐUM FLOKKI: Einstök hús, húsaradír og götumyndir** sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

2.4.2 Varðveislumat fyrir hús og mannvirki

Í varðveislumati húsakönnunar er gerð grein fyrir *verndarstöðu* viðkomandi húsa og mannvirkja gagnvart lögum og gildandi deiliskipulagi sveitarfélags, þ.e. hvort hús eru friðlýst, friðuð, umsagnarskyld eða hverfisvernduð. Friðlýsing húsa og friðun húsa sem eru 100 ára og eldri byggir á lögum um menningarminjar nr. 80/2012. Þar er jafnframt kveðið á um umsagnarskyldu vegna húsa sem byggð eru 1925 og fyrr.²³⁰ Hverfisvernd er skilgreind í skipulagslögum nr. 123/2010.²³¹

Í húsakönnunum eru einnig, á grundvelli varðveislumats og niðurstöðu um varðveislugildi, gerðar tillögur um hverfisverndun húsa eða heilda sem síðan geta hlotið staðfestingu í deiliskipulagi. Hverfisvernd húsa og mannvirkja í Reykjavík byggir m.a. á borgarverndarstefnu Reykjavíkurborgar sem sett er fram í aðalskipulagi. Í *Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030* er sett fram nógildandi borgarverndarstefna Reykjavíkurborgar og skilgreindir þeir verndunarflokkar sem byggt er á við hverfisverndun húsa og byggðaheilda í Reykjavík.²³² Þar er jafnframt allt svæðið innan gömlu Hringbrautar / Snorrabrautar skilgreint sem hverfisverndarsvæði. Um verndun á því svæði er auk þess stuðst við eldri húsverndarstefnu (Húsverndarskrá Reykjavíkur) sem gefin var út með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.²³³

Við mat á varðveislugildi húsa og mannvirkja er stuðst við leiðbeiningar Minjastofnunar um gerð byggða- og húsakannana og skráningu húsa og mannvirkja.²³⁴ Metnir eru eftirfarandi þættir og gildi hvers og eins metið *hátt, miðlungs* eða *lágt*: *Byggingarlistalegt gildi, menningarsögulegt gildi, umhverfisgildi, upprunaleiki (upprunalegt gildi) og tæknilegt ástand*. Niðurstaða varðveislumats, þ.e. varðveislugildi húss, byggist síðan á innbyrðis mati á vægi hvers þáttar og vega þar þyngst gildi byggingarlistar, menningarsögu og umhverfis.

Verndunarflokkar sem byggja á lögum um menningarminjar nr. 80/2012:

Friðlýst hús og mannvirki - BLÁR FLOKKUR

Hús og mannvirki sem friðlýst eru með ákvörðun ráðherra samkvæmt 18. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012. Hús sem voru friðuð samkvæmt eldri lögum teljast nú einnig friðlýst.²³⁵ Um friðlýsingu segir í 5. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012: „Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.“

²³⁰ Lög um menningarminjar nr. 80/2012. VII. kafli, 29.-31. gr.

²³¹ Skipulagslög nr. 123/2010. I. kafli, 2. gr. og IV. kafli, 12. gr.

²³² *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. A-hluti: Borg fyrir fólk og C-hluti: Fylgiskjöl, bls. 334 („Aðalskipulag - Borgarverndarstefna“). Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is> → Þjónusta → Aðalskipulag Reykjavíkur. Sótt í júní 2020.

²³³ *Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar*. Þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.

²³⁴ *Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun*. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2, bls. 33-34. Sjá vef Minjastofnunar: <http://www.minjastofnun.is/> → Gagnasafn → Leiðbeiningarit.

²³⁵ Friðlýst hús eru á skrá hjá Minjastofnun Íslands og þar er getið um friðunarár og hvaða hluti byggingar er friðaður, sjá: www.minjastofnun.is → Hús og mannvirki → Friðlýst hús og mannvirki → Reykjavík.

Friðuð hús og mannvirki - FJÓLUBLÁR FLOKKUR

Öll hús og mannvirki sem eru 100 ára og eldri eru friðuð samkvæmt aldursákvæði 29. gr. laga um menningarminjar nr. 80/201.²³⁶ Gildir nú um *hús byggð 1921 eða fyrr* samkvæmt Fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands. Athuga skal að heimildir geta verið um annað byggingarár en það sem gefið er upp í Fasteignaskrá.²³⁷

Umsagnarskyld hús - APPELSÍNUGULUR FLOKKUR

Hús sem hvorki eru friðuð né friðlýst en byggð 1925 eða fyrr, og kirkjur reistar 1940 eða fyrr, eru umsagnarskyld samkvæmt 30. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012, þ.e. eigendum þeirra er skylt að leita umsagnar Minjastofnunar Íslands ef þeir hyggjast breyta þeim, flytja þau eða rífa.

Ákvæði um hverfisvernd í skipulagslögum nr. 123/2010:

I. kafli, 2. gr.: „*Hverfisvernd*: Ákvæði í svæðis-, aðal- eða deiliskipulagi um verndun sérkenna eldri byggðar, annarra menningarsögulegra minja eða náttúruminja.“

IV. kafli, 12. gr.: „Ef talin er þörf á að vernda sérkenni eldri byggðar eða annarra menningarsögulegra minja, náttúruminjar, náttúrufar eða gróður vegna sögulegs, náttúrulegs eða menningarlegs gildis við gerð skipulagsáætlunar, án þess að um friðun sé að ræða samkvæmt öðrum lögum, skal setja í viðkomandi skipulagsáætlun ákvæði um hverfisvernd.“

Verndunarflokkar sem byggja á hverfisvernd skv. skipulagslögum nr. 123/2010 og borgarverndarstefnu Reykjavíkur í AR 2010-2030:²³⁸

Einstök hús, húsaraðir og götumyndir - RAUÐUR FLOKKUR

Einstök hús, húsaraðir og götumyndir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.²³⁹

Samstæður húsa og heildir - GULUR FLOKKUR

Samstæður húsa og heildir sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.²⁴⁰

²³⁶ Sjá einnig vef Minjastofnunar Íslands: www.minjastofnun.is → Hús og mannvirki → Friðuð hús og mannvirki → Reykjavík.

²³⁷ Komi upp vafamál í tengslum við byggingarár húsa í Reykjavík má leita upplýsinga hjá Borgarsögusafni Reykjavíkur í gegnum netfangið minjavarsla@reykjavik.is.

²³⁸ *Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030*. C-hluti: „Fylgiskjöl““. Sjá vef Reykjavíkurborgar:

<http://reykjavik.is/thjonusta/adalskipulag-reykjavikur> → Val úr lista: C-hluti - Fylgiskjöl → Pdf.skjal, bls. 334.

²³⁹ Áður: **grænn** flokkur: Verndun 20. aldar bygginga, **rauður** flokkur: Tillaga að friðun og **dökkgulur** flokkur: Verndun götumynda, sjá *Húsvernd í Reykjavík*, þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.

²⁴⁰ Áður: **ljósgulur** flokkur: Verndun byggðamynsturs og **milligulur** flokkur: Verndun svæða, sjá *Húsvernd í Reykjavík*, þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*.

Nýi-Skerjafjörður (P5)

Varðveislumat húsa og mannvirkja²⁴¹

Til umfjöllunar er svæði sem liggur austan núverandi byggðar í Skerjafirði og við suðvesturjaðar flugvallarsvæðis Reykjavíkurflugvallar í Vatnsmýri. Til vesturs afmarkast svæðið af götunni Skeljanesi, til norðurs og austurs af öryggissvæði A/V-flugbrautar og N/S-flugbrautar og til suðurs af strandlínu Fossvogs (sjá myndir 1 og 77). Svæðið er skilgreint sem þróunarsvæði fyrir íbúðabyggð (P5) í Aðalskipulagi Reykjavíkur 2010-2030 og er nú til umfjöllunar vegna deiliskipulagsgerðar fyrir svæðið (Nýi-Skerjafjörður).

Hér er um að ræða endurskoðun á hluta af eldri skýrslu Minjasafns Reykjavíkur um byggð og minjar í Vatnsmýri, sem gerð var vegna breytingar á deiliskipulagi Reykjavíkurflugvallar sem samþykkt var 2014.²⁴² *Ekki var þar tekin afstaða til varðveislugildis bygginga á lóð Shell við Skeljanes, þar sem talin var þörf á frekari rannsókn á byggingarsögu húsanna til að greina aldur þeirra og uppruna.*²⁴³ *Sú rannsókn hefur nú farið fram og er hér greint frá niðurstöðum hennar og tillögum um verndun húsa á svæðinu.*

RAUÐUR FLOKKUR: *Einstök hús, húsaraðir og götummyndir* sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna byggingarlistarlegrar, menningarsögulegrar og/eða umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

Skeljanes 27 – Skólþælustöð – b. 1992

Sérhæfð skólþælustöðvarbygging, ein af nokkrum slíkum við strandlínu Reykjavíkur, hönnuð af Baldri Ó. Svavarssyni og Jóni Þór Þorvaldssyni, arkitektum hjá Úti – inni arkitektum. Hringlaga bygging, klædd torfi, sem fellur vel að umhverfinu; þekkt og vel metin hönnun. Nauðsynlegt mannvirki og mikilvægur hluti af innviðasögu borgarinnar.

Fyrir hús sem vernduð eru í rauðum flokki gilda þau almennu verndunarákvæði sem í eldri húsverndarstefnu²⁴⁴ eiga við um rauðan flokk: *Byggingar sem lagt er til að friða*, grænan flokk: *Verndun 20. aldar bygginga* og dökkgulan flokk: *Verndun götummynda, húsaraða og húsa með umhverfisgildi:*

- *Sýna þarf sérstaka aðgát við hönnun breytinga og viðbygginga.*

²⁴¹ Borgarsögusafn (áður Árbæjarsafn) hefur unnið út frá því að tillögur um hverfisverndun húsa og heilda sem settar eru fram í húsakönnunum safnsins séu viðbót við og endurskoðun á húsverndarstefnu Reykjavíkur, eða svokallaðri Húsverndarskrá Reykjavíkur. Húsverndarskrá Reykjavíkur var upphaflega gefin út í þemaheftinu *Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar* sem fylgdi *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*. Þar segir: „Húsverndarskráin er grunnur að framtíðarstefnumótun í húsverndarmálum í Reykjavík og mun hún verða staðsett á Árbæjarsafni. Tillögur um verndun og friðun eru gerðar á grundvelli hennar og mun hún verða yfirfarin með reglulegu millibili“ (bls. 9). Tillögur um hverfisverndun sem settar eru fram í húsakönnunum Borgarsögusafns (á húsverndarkortum) eru nú færðar inn í Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR) og eru sýnilegar í Borgarvefsjá.

²⁴² Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamyri - Öskjuhlíð. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Minjasafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 161 – Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, breyting sp. 4.1.2014. Sjá Skipulagssjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>.

²⁴³ Helga Maureen Gylfadóttir o.fl.: *Vatnsmýri - Seljamyri - Öskjuhlíð*, bls. 95.

- *Æskilegt er að útlit húsa verði lagfært með hliðsjón af upphaflegri gerð.*
- *Útlit húsa verði fært til upprunalegs horfs, þar sem breytingar eru til lýta.*

GULUR FLOKKUR: *Samstæður húsa og heildir* sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi vegna umhverfislegrar sérstöðu þeirra.

Skeljanes 19, 21 og 23 – Olústöð Shell hf. – b. 1927-1932

Lagt er til að elstu húsin sem standa á fyrrum lóð Shell (Skeljungs) við Skeljanes, þ.e. skrifstofuhús (Skeljanes 23, mhl 01, norðurhluti), íbúðarhús (Skeljanes 23, mhl. 01, suðurhluti), bifreiðaskúr (Skeljanes 19, mhl. 02) og áfyllingarhús (Skeljanes 21, mhl. 03), njóti hverfisverndar í gulum flokki: *Samstæður húsa og heildir* sem lagt er til að vernda með hverfisvernd í deiliskipulagi. ***Í rammaskipulagi fyrir svæðið er gert ráð fyrir að hluti húsanna á svæðinu standi áfram og verði nýttur til tómstundastarfs.***²⁴⁵

Húsin hafa fyrst og fremst ***menningarsögulegt gildi***, sem vitnisburður um iðnaðar- og atvinnusögu svæðisins og upphaf og starfsemi eins elsta olúfélags landsins sem starfaði þar í sjö áratugi og hafði áhrif á uppbyggingu og þróun íbúðabyggðar í nágrenninu. Um er að ræða ***sjaldgæfa heild atvinnuhúsa frá fyrri hluta 20. aldar*** sem varðveitt er á sínum stað og endurspeglar ólík hlutverk húsa á atvinnusvæði sem þessu, þar sem íbúðarhús forstöðumanns og skrifstofuhús standa meðal annarra húsa sem þjónuðu starfseminni. Saman mynda húsin nokkuð heildstæða þyrpingu umhverfis port. Þó að húsunum hafi flestum verið breytt að einu eða öðru leyti frá því að þau voru byggð og þau hafi lítið byggingarlistalegt gildi í núverandi mynd og ásigkomulagi, ***gefa þau svæðinu sögulega vídd og eiga þátt í að móta þar lágstemmdan staðaranda.***

Að mati Borgarsögusafns er rík ástæða til að ***varðveita og flétta inn í skipulag svæðisins þann vitnisburð sem býr í ofanefndum húsum og öðrum minjum um atvinnustarfsemi á svæðinu, svo sem leifum af oliubryggju, sem og hernámsminjum.*** Að mati Borgarsögusafns ætti slík varðveisla að geta átt samleið með skipulagningu nýrrar íbúðabyggðar í Skerjafirði, eins og gert er ráð fyrir í rammaskipulagi fyrir svæðið. Slík verndun væri einnig í samræmi við markmið borgarverndarstefnu Reykjavíkur í gildandi aðalskipulagi, þar sem m.a. er lögð áhersla á að:²⁴⁶

- *Hönnun og skipulagning byggðar feli í sér skilning á samhengi fortíðar og nútíðar, þar sem varðveisla á byggingar- og skipulagsarfi fortíðarinnar og efling byggingarlistar og borgarhönnunar í samtímanum haldist í hendur.*
- *Leitast verði við að minnast sögunnar, svo sem sögustaða, örnefna, horfinna mannvirkja, gatna, sjónása og kennileita, í skipulagi og hönnun nýrrar byggðar og mannvirkja, ekki síst við hönnun opinberra bygginga og almenningsrýma.*

²⁴⁵ Skerjafjörður. Rammaskipulag. Greinargerð og leiðarljós. Sp. 28.06.2018. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/> → Fundargerðir → Borgarráð → Fundur nr. 5507 → Fylgigögn: Skerjafjörður - Þ5 - Þróunarsvæði. Sótt feb. 2020. Sjá bls. 22 og 44.

²⁴⁶ Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030. A-hluti: Borg fyrir fólk, bls. 164-165. Sjá vef Reykjavíkurborgar: http://reykjavik.is → Þjónusta → Aðalskipulag Reykjavíkur. Sótt í júní 2020.

Fyrir hús sem vernduð eru í gulum flokki gilda þau almennu verndunarákvæði sem í eldri húsverndarstefnu²⁴⁷ eiga við um milligulan flokk: *Svæði sem lagt er til að vernda* og ljósgulan flokk: *Byggðamynstur sem lagt er til að vernda*.

- *Lagt er til að svip húsa verði sem minnst raskað, t.d. þak- og gluggagerðum.*
- *Upprunaleg veggáferð (t.d. múrlitur) húsa haldist, þar sem hún hefur varðveist.*
- *Sýna þarf sérstaka aðgát við hönnun breytinga og viðbygginga.*
- *Breytingar taki mið af mælikvarða byggðar og hlutföllum húsa.*

Tilgangurinn með ofangreindum tillögum um hverfisvernd á svæði Shell við Skeljanes er fyrst og fremst verndun þess sögulega minnis sem húsin og varðveisla þeirra á staðnum felur í sér. Það merkir ekki að óheimilt sé að breyta eða hreyfa við húsunum eða umhverfi þeirra en að æskilegt sé að horfa til upprunalegs svipmóts, mælikvarða og skipan húsabyrpingarinnar við breytingar og endurbætur á staðnum. Æskilegt væri að gera gagnngerar endurbætur á húsunum og úsýnd svæðisins samfara uppbyggingu nýrrar íbúðabyggðar á skipulagssvæðinu.

Mynd 78 Elstu húsin á athafnasvæði Shell í Skerjafirði á mynd frá um 1932, horft til norðurs.²⁴⁸

²⁴⁷ Húsvernd í Reykjavík, svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar. Þemahefti með Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016.

²⁴⁸ Þjóðminjasafn Íslands: ÓJÓ-8. Ljósmyndari: Ólafur Bjarni Jóhannesson.

Mynd 79 Húsin á mynd frá um 1952-1965, horft til SA. Skrifstofuhús (fyrir miðju) og íbúðarhús (lengst t.h.) í forgrunni.²⁴⁹

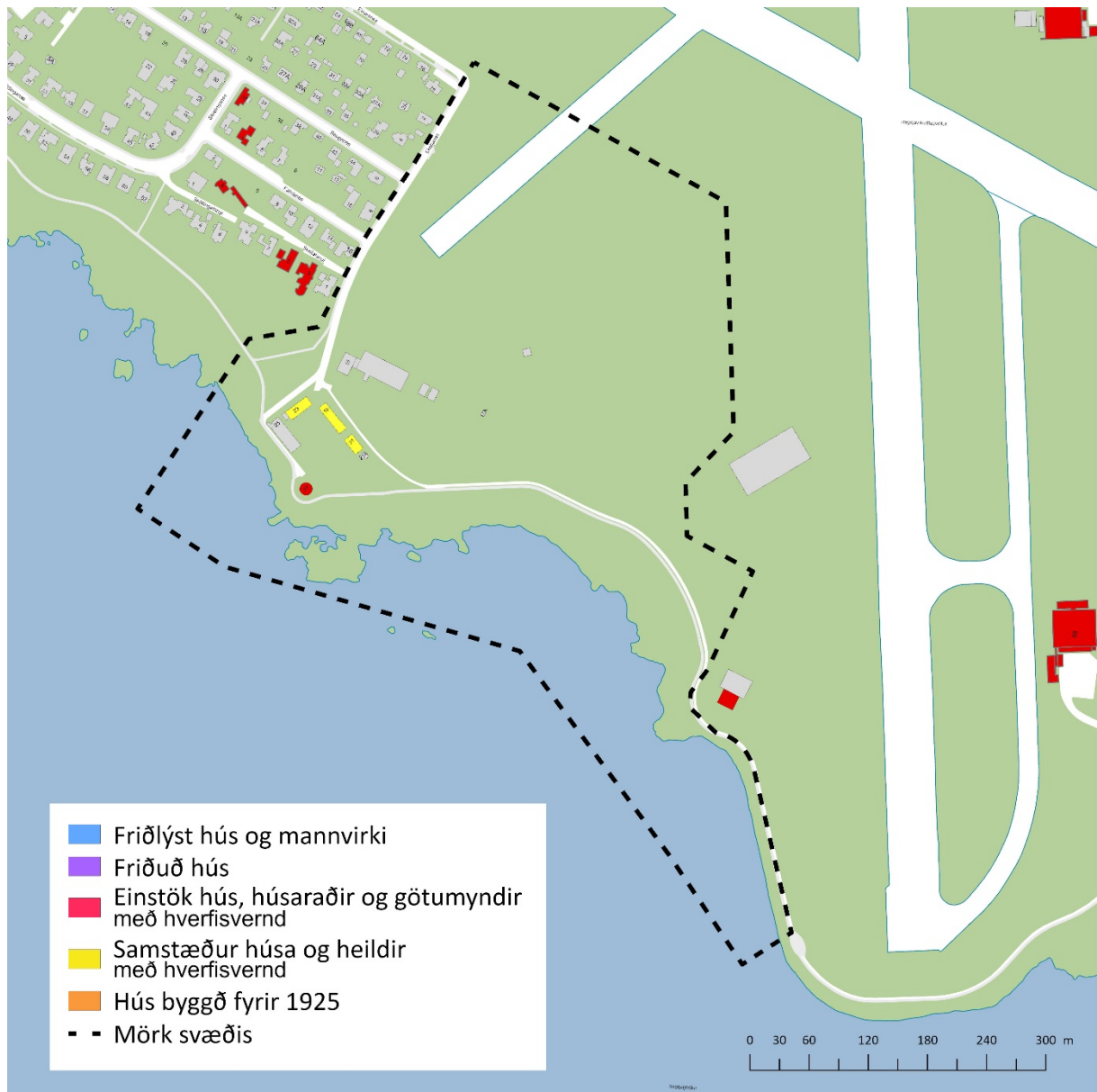

Mynd 80 Húsin eins og þau litu út í júlí 2017, horft til suðurs.²⁵⁰

²⁴⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: PTH 057 099 2-1. Ljósmyndari: Pétur Thomsen.

²⁵⁰ 360° götusýn af Skeljanesi, sjá vef Já.is: <http://ja.is> → Kort. Sótt 18.2.2020.

HÚSVERNDARKORT Nýi-Skerjafjörður

Heimildaskrá

Óprentaðar / Óútgefnar heimildir

Borgarskjalasafn Reykjavíkur:

- Aðf. 3374. Götunöfn og húsanúmer 1914–1960.
- Aðf. 745. Brunabótavirðingar 1930-1933.
- Aðf. 747. Brunabótavirðingar 1937-1942.
- Lýsingabækur brunavirðinga 1954-1981.
 - Lýsingabók nr. 16: Skeggjagata-Sogavegur.
- Skjöl byggingarnefndar (B).
 - Skeljanes - Shellstöðin í Skerjafirði (B/2715).
- Aðf. 3398. Málafn borgarstjóra. Askja 906. Flugmál 1929-1960.

Borgarsögusafn Reykjavíkur:

- Deild minjavörslu og rannsókna (Árbæjarsafni).
 - Fornleifaskrá Reykjavíkur. Rafræn skrá.
 - Húsaskrá Reykjavíkur. Rafræn skrá og gagnasafn.
 - Kortasafn.
 - Ýmis kort og upprættir.
 - Rafræn gögn.
 - Ljósmyndir teknar við vettvangskönnun.
- Ljósmyndasafn Reykjavíkur
 - Ljósmyndir úr safneign.

Friðþór Eydal: „Saga Reykjavíkurflugvallar í myndum“. Drög að grein, dags. 23.09.2015 (42 síður ónúmeraðar).

Landmælingar Íslands:

- Söguleg gögn.
 - Kort og bæjarteikningar landmælingadeildar danska herforingjaráðsins.
 - Bæjarteikning: Nauthóll og nágrenni 1903.
 - Loftmynd breska flughersins (Royal Air Force) af Reykjavíkurflugvelli, tekin 10. júní 1941 (Rvik01(1941)).
 - Þýsk ljósmynd, tekin 15.10.1942 (GX 12501 IS87/41SD, hluti).

Skjalaver Reykjavíkurborgar:

- Skipulagsupprættir.
- Teikningasafn byggingarfulltrúans í Reykjavík.

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum:

- Örnefnasafn.

Örnefnalýsing Skildinganesjarðar, 181156-2. Sjá Sarp – Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is → Leitarstillingar: Örnefnasafn Árnastofnunar - Örnefnalýsingar - Leitarorð: 181156-2 - Birta aðföng án mynda.

Umhverfis- og skipulagssvið Reykjavíkurborgar:

Finnur Kristinsson: „Drög að skipulagssögu Reykjavíkur“. Óútgefið handrit. Borgarskipulag Reykjavíkur 1995.

„Tillaga að nýju deiliskipulagi fyrir nýja byggð í Skerjafirði“, dags. 26.6.2020, lögð fyrir fund skipulags- og samgönguráðs Reykjavíkur 1.7.2020. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <https://reykjavik.is> → Fundargerdir → Fundur skipulags- og samgönguráðs nr. 77.

Þjóðminjasafn Íslands:

Ljósmyndasafn Íslands

Ljósmyndir úr safneign.

Prentaðar / útgefnar heimildir

Aðalskipulag Reykjavíkur 1962–83. Reykjavíkurborg. Reykjavík 1966.

Aðalskipulag Reykjavíkur 1984-2004. Borgarskipulag Reykjavíkur. Reykjavík 1988.

Aðalskipulag Reykjavíkur 1990-2010. Borgarskipulag Reykjavíkur. Reykjavík 1991.

Aðalskipulag Reykjavíkur 1996-2016. Borgarskipulag Reykjavíkur og Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík. Reykjavík 1997.

Aðalskipulag Reykjavíkur 2010-2030. Umhverfis- og skipulagssvið Reykjavíkur. Reykjavík 2013.

Alþýðublaðið, 28.5.1928, 21.5.1932, 31.5.1936, 18.7.1936, 3.8.1940, 31.12.1955.

Arnþór Gunnarsson: „Reykjavíkurflugvöllur“. *Saga. Tímarit Sögufélags*, 42. árg. 2004, 2. tbl., bls. 17-62.

Arnþór Gunnarsson: *Saga flugvalla og flugleiðsögu á Íslandi*. Isavia. Reykjavík 2018.

Ármann, 1.11.1938.

Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, breyting sp. 4.1.2014. Sjá Skipulagssjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>.

Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, breyting sp. 28.4.2016. Sjá Skipulagssjá Reykjavíkurborgar: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>.

Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, heildarskipulag svæðis sp. 16.1.1986 og 5.9.1986. Sjá Skipulagsvefsjá Skipulagsstofnunar: <http://map.is/skipulag/>.

Deiliskipulag Reykjavíkurflugvallar, heildarskipulag svæðis sp. 15.6.1999. Sjá Skipulagssjá Reykjavíkurborgar: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/skipulagssja/>.

DV, 18.4.1985, 2.5.1985, 16.7.1987, 18.12.1996.

Eggert Norðdahl: *Flugsaga Íslands 1919-1945*. 1. bindi. Reykjavík 1991.

Eggert Þór Bernharðsson: *Saga Reykjavíkur. Borgin. 1940-1990*. Síðari hluti. Reykjavík 1998.

Einar S. Arnalds: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 4. bindi, *Lykilbók*. Reykjavík 1989.

Guðjón Friðriksson: *Saga Reykjavíkur. Bærinn vaknar. 1870-1940*. Síðari hluti. Reykjavík 1994.

Guðmundur Magnússon: *Claessen. Saga fjármálamanns*. Reykjavík 2017.

Hanna Rósa Sveinsdóttir: „Þorpið í borginni. Byggingarsaga Skerjafjarðar frá upphafi til okkar daga“. B.A.-ritgerð í sagnfræði frá Háskóla Íslands 1992.

Helga Maureen Gylfadóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Guðný Gerður Guðmundsdóttir: *Vatnsmýri - Seljamýri - Öskjuhlíð. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Minjasafn Reykjavíkur. Skýrsla nr. 161. Reykjavík 2013.

Helgi M. Sigurðsson: *Sögulegar minjar í Öskjuhlíð og Vatnsmýri*. Árbæjarsafn. Skýrsla nr. 8. Reykjavík 1991.

Helgi M. Sigurðsson og Yngvi Þór Loftsson: *Öskjuhlíð - Náttúra og saga*. Árbæjarsafn og Borgarskipulag Reykjavíkur. Reykjavík 1993.

Húsaskráning - Huginn - Húsakönnun. Minjastofnun Íslands. Leiðbeiningarit 2. Reykjavík 2019. Sjá vef Minjastofnunar: <http://www.minjastofnun.is/> → Gagnasafn → Leiðbeiningarit.

Húsvernd í Reykjavík. Svæðið innan Hringbrautar / Snorrabrautar. Þemahefti með *Aðalskipulagi Reykjavíkur 1996-2016*. Ritstjóri: Nikulás Úlfar Másson. Reykjavík 1998.

Ísafold, 24.11.1927.

Íslendingur, 9.9.1927.

Klemens Jónsson: *Saga Reykjavíkur*. Fyrri bindi. Reykjavík 1929.

Lokun flugbrautar 06/24 á Reykjarvíkurflugvelli. Stjórnsýsla, framkvæmd, skilvirkni og ákvarðanataka. Skýrsla Ríkisendurskoðunar til Alþingis, dags. febrúar 2018. Sjá vef Ríkisendurskoðunar: <https://rikisendurskodun.is> → Útgefið efni → Skýrslur til Alþingis → Dags. 02.02.2018.

Lög um menningarminjar nr. 80/2012. Tóku gildi 1. janúar 2013. Sjá vef alþingis: <http://www.althingi.is> → Lagasafn. Sótt 6.12.2018.

Morgunblaðið, 17.8. 1929, 16.3.1933, 30.6.1933, 31.12.1933, 29.12.1934, 16.8.1935, 18.7.1936, 10.11.1936, 2.7.1937, 3.3.1938, 4.3.1938, 20.4.1938, 7.7.1940, 12.7.1940, 16.7.1940, 21.11.1941, 8.2.1968, 4.5.1985, 3.2.1996, 18.12.1996, 19.12.1996, 2.8.2012.

Nýja dagblaðið, 17.8.1934, 30.7.1935, 18.12.1935.

Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*. 2. bindi (H-P). Reykjavík 1987.

Páll Líndal: *Reykjavík, Sögustaður við Sund*. 3. bindi (R-Ö). Reykjavík 1988.

Páll V. Bjarnason og Helga Maureen Gylfadóttir: *Húsakönnun. Skildinganes*. Minjasafn Reykjavíkur. Skýrsla nr. 99. Reykjavík 2003.

„Reykjavík kaupir land í Skerjafirði“. Frétt á vef RÚV, 14.3.2013: <http://www.ruv.is/frett/reykjavik-kaupir-land-i-skerjafirði>. Sótt 13.2.2018.

Reykjavíkurflugvöllur - Endurbætur. Lokaskýrsla Flugmálastjórnar Íslands, ódags. Sjá vef Stjórnarráðsins: <https://www.stjornarradid.is> → Gögn → Rit og skýrslur → Leitarorð: Reykjavíkurflugvöllur (undir: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið, 1. júní 2004).

Reykjavíkurflugvöllur - sambyli flugs og byggðar. Lokaskýrsla nefndar um áhættumat vegna Reykjavíkurflugvallar. Samgönguráðuneytið. Reykjavík 1991.

Vilhjálmur S. Vilhjálmsson: *Sjógarpurinn og bóndinn Sigurður í Görðunum*. Vilhjálmur S. Vilhjálmsson skráði og bjó undir prentun. Akureyri 1953.

Skerjafjörður. Rammaskipulag. Greinargerð og leiðarljós. 15. maí 2018. Unnið af ASK arkitektum, EFLU og Landslagi fyrir Umhverfis- og skipulagssvið Reykjavíkurborgar. Sp. 28.06.2018. Sjá vef Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/> → Fundargerðir → Borgarráð → Fundur nr. 5507 → Fylgigögn: Skerjafjörður - Þ5 - Þróunarsvæði. Sótt í febrúar 2020.

Skipulagslög nr. 123/2010. Tóku gildi 1.1.2011. Sjá vef alþingis: <http://www.althingi.is> → Lagasafn. Sótt 6.12.2018.

Skráningarstaðlar fornleifa. Minjastofnun Íslands. Reykjavík 2013. Sjá vef Minjastofnunar: <http://www.minjastofnun.is/> → Fornminjar → Skráning fornleifa → Skráningarstaðlar.

Steinar Lúðvíksson og Sveinn Sæmundsson: *Fimmtíu flogin ár - Atvinnuflugsaga Íslands 1937-1987*. I. bindi. Reykjavík 1989.

Stormur, 3. árg. 1927-1928, 22. tbl.

Tímarit iðnaðarmanna, 1. árg. 1927, 4. tbl.

Tíminn, 17.6.1930, 6.2.1996.

Trausti Valsson: *Reykjavík - Vaxtarbroddur. Þróun höfuðborgar*. Reykjavík 1986.

Vísir, 8.6.1927, 22.7.1927, 23.7.1934, 21.12.1935, 21.6.1937, 14.2.1938, 6.8.1941, 30.12.1955.

Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum. Myndir úr stríði 1940-1945*. Reykjavík 2002.

Ægir, 96. árg. 2003, 4. tbl.

Rafrænar heimildir / Vefsíður / Gagnagrunnar

Fasteignaskrá. Sjá vef Þjóðskrár Íslands: <http://www.skra.is/> → Skoða fasteign.

Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/>.

Sarpur - Menningarsögulegt gagnasafn: sarpur.is.

Tímaritavefur Landsbókasafns Íslands - Háskólabókasafns: <http://timarit.is/>.

Vefur Alþingis: <http://www.althingi.is/> → Lagasafn.

Vefur Borgarsögusafns Reykjavíkur: <http://borgarsogusafn.is/> → Útgáfa → Skýrslur.

Vefur Fold3 (fyrirtækis sem veitir rafænan aðgang að bandarískum hernaðarskjölum): <https://www.fold3.com/>.

Vefur Imperial War Museums: <https://www.iwm.org.uk/>.

Vefur Minjastofnunar Íslands: <http://www.minjastofnun.is/>.

Vefur Reykjavíkurborgar: <http://reykjavik.is/> → Þjónusta → Skipulagsmál → Skipulag í kynningu / Aðalskipulag Reykjavíkur. Sótt í sept. 2020.

Vefur RÚV: <http://www.ruv.is>.

Vefur Skeljungs (eldri útg.): www.skeljungur.is.

Vefur The National Archives Catalog: <https://www.archives.gov/research/catalog>

Vefur skjalavers Reykjavíkurborgar: <http://skjalasafn.reykjavik.is/fotoweb> → Söfn: Skipulagsuppdrættir; Aðaluppdrættir; Borgarsögusafn Reykjavíkur.

Vefur Þjóðskrár Íslands: <http://www.skra.is/> → Skoða fasteign.

Viðauki 1

Minjatöflur fyrir skráningarsvæðið

Skildinganes 220

Safnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
220-138		Loftvarnabyssa	Byssustæði	●1940-1944	356464	405965			Slæmt	Nei
220-147		Loftvarnabyssa	Byssustæði	●1940-1944	356507	405968			Sæmilegt	Nei
220-148		Dráttarbraut	Steypa	●1941-1942	356706	405745	100	8	Sæmilegt	Nei
220-149		Hús, olíugeymir	Heimild	●1927-2003	356478	405862			Ómetið	Já
220-150	Olíubryggja	Bryggja	Steypa	●1927-2003	356468	405763	290	4	Slæmt	Nei
220-151	Gróðurhúsið	Flugskýli	Steypa	●1943-2005	356696	405984	28	13	Slæmt	Nei
220-152		Braggar	Heimild	●1943-1954	356669	406023	33	23	Ómetið	Já
220-153	Verkstæðis-braggar	Braggi	Braggagrunnur, steypa	●1943	356666	405966	15	17	Gott	Nei
220-154	Nefskýli	Flugskýli	Herminjar, steypa	●1942-1950	356695	405863	20	18	Sæmilegt	Nei
220-183		Flugvélabyrgi	Heimild	●1942-1954	356584	406184	20	20	Ómetið	Já
220-185	Akstursbraut, Taxibraut	Vegur	Vegur	●1942	356578	405936	500	15	Gott	Nei
220-203		Leið	Heimild	●1100-1920	356727	405735			Ómetið	Já
220-205		Hús	Heimild	●1930-1955	356533	406159	5	4	Ómetið	
220-206		Vegur	Vegur	●1941	356448	405946			Sæmilegt	Að hluta
220-207	Flugbraut 06/24	Flugbraut	Flugbraut	●1942-2017	356576	406101	347	30	Gott	Nei
220-208		Olíuleiðsla	Heimild	●1940	356751	405765			Ómetið	Já
220-209	Baðskýli	Búningsklefi	Heimild	●1936-1940	356713	405825			Ómetið	Já
220-210		Flughöfn	Heimild	●1940-1941	356739	405748			Ómetið	Já
220-211		Flugskýli	Steypa	●1975-2017	356623	405924	15	10	Sæmilegt	Nei
220-212		Flugskýli	Heimild	●1975-2017	356691	405748	14	12	Ómetið	Já
220-213		Dráttarbraut	Heimild	●1936-1954	356796	405551	50	5	Ómetið	Já

Viðauki 2

Minjakort fyrir skráningarsvæðið²⁵¹

²⁵¹ Grunnur úr Landupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Borgarvefsjá. Vefslóð: <http://lukr-01.reykjavik.is/borgarvefsja/>. Sótt 10. maí 2020. Merkingar og kortavinnsla: Anna Lía Guðmundsdóttir.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur

- 160 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Sverrir Snævar Jónsson: *Fornleifaskráning og jarðsjármælingar í miðbæ Reykjavíkur*. Rvk. 2012.
- 161 Helga Maureen Gylfadóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Vatnsmyri, Seljamýri, Öskjuhlíð. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2013.
- 162 Anna Lísa Guðmundsdóttir, Helga Maureen Gylfadóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir, Sigurlaugur Ingólfsson og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 4 – Laugardalur*. Rvk. 2013.
- 163 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir, Helga Maureen Gylfadóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 3 – Hlíðar*. Rvk. 2013.
- 164 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir, Gunnþóra Guðmundsdóttir, María Gísladóttir, Helga Maureen Gylfadóttir og Guðný Gerður Gunnarsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 5 – Háaleiti*. Rvk. 2014.
- 165 Bragi Bergsson: *Almenningsgarðar í Reykjavík*. Rvk. 2014.
- 166 Drífa Kristín Þrastardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Arnarholt á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2014.
- 167 Anna Lísa Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Vallá á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2014.
- 168 Margrét Björk Magnúsdóttir: *Framkvæmdareftirlit á bæjarstæði Breiðhólts*. Rvk. 2014.
- 169 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Stórasels*. Rvk. 2014.
- 170 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Skrauthólar á Kjalarnesi. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2015.
- 171 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna María Bogadóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Vogabyggð. Svæði 1-3. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2015.
- 172 Margrét Björk Magnúsdóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Framkvæmdareftirlit vegna viðhalds á Árbæ 2015*. Rvk. 2015.
- 173 Anna Lísa Guðmundsdóttir, Anna María Bogadóttir: *Kirkjusandur. Borgartún 41 og Kirkjusandur 2. Byggðakönnun. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2016.
- 174 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Kirkjugarður í landi Lambhaga við Úlfarsfell. Fornleifaskráning*. Rvk. 2016.
- 175 María Gísladóttir: *Húsakönnun. Kennaraháskólareitur. Stakkahlíð, Háteigsvegur, Bólstaðarhlíð*. Rvk. 2016.
- 176 Drífa Kristín Þrastardóttir: *Húsakönnun. Keilugrandi, Bóðagrandi, Fjörugrandi*. Rvk. 2016.
- 177 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning. Grundarstígsreitur*. Rvk. 2016.
- 178 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Hafnarstræti frá Pósthússtræti að Tryggvagötu. Fornleifaskráning*. Rvk. 2017.
- 179 Sólrún Inga Traustadóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2016*. Rvk. 2017.
- 180 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Hof 1. Landnúmer 125848. Fornleifaskráning*. Rvk. 2017.
- 181 María Gísladóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Borgartún 34-36. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2017.
- 182 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Ellidárdalur. Svæðið norðan Stekkjarbakka. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2017.
- 183 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir og María Gísladóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 7 – Árbær*. Rvk. 2017.
- 184 María Gísladóttir: *Húsakönnun. Heklureitir. Bolholt, Brautarholt, Laugavegur, Nóatún, Skipholt*. Rvk. 2017.
- 185 Anna María Bogadóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Skeifan. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2017.
- 186 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Eldri byggð á lóð Stjórnarráðsins*. Rvk. 2017.
- 187 Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning Úlfarsárdals*. Rvk. 2017.
- 188 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags 1. áfanga við Gufunes*. Rvk. 2018.
- 189 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags Vesturlandsveggar frá Leirvogsa að Hvalfirði*. Rvk. 2018.
- 190 Sólrún Inga Traustadóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2017*. Rvk. 2018.
- 191 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning á efnisvinnslusvæði við Álfnesvík Þernejarsundi*. Rvk. 2018.
- 192 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna athafnasvæðis á Hólmsheiði*. Rvk. 2018.
- 193 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Köllunarklettur Þ47. Héðinsgata, Köllunarklettsvegur, Sundagarðar, Sæbraut*. Rvk. 2018.
- 194 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á Stórahjúk Úlfarsfelli*. Rvk. 2018.
- 195 Anna Lísa Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á bæjarstæði Mógilsár*. Rvk. 2019.
- 196 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Dunhagi, Hjarðarhagi, Tómasarhagi. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 197 Sólrún Inga Traustadóttir o.fl.: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2018*. Rvk. 2019.
- 198 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Sjómannaskólareitur. Nóatún, Háteigsvegur, Vatnsholt, Skipholt. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 199 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á lóð fyrir innsiglingamerki á Gufuneshöfða*. Rvk. 2019.
- 200 Anna Lísa Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Nauthólsvík og Nauthólsvíkurvegur. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 201 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lísa Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á hluta jarðarinnar Jörfa á Kjalarnesi vegna deiliskipulags*. Rvk. 2019.
- 202 Sólrún Inga Traustadóttir, Almar Smári Óskarsson, Anna Sofía Ingólfssdóttir, Björn Ari Örvarsson, Ísak Freyr Valsson, Jóhanna Valgerður Guðmundsdóttir, Katrín Alda Amundadóttir, Snædis Sunna Thorlacius: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Framvinduskýrsla 2019*. Rvk. 2020.
- 203 Alma Sigurðardóttir, Anna Lísa Guðmundsdóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ellidárdalur. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2020.